LIMBA ROMÂNĂ CORECTĂ

AUTORI:
VASILE BREBAN
(coordonator)
MARIA BOJAN
ELENA COMŞULEA
DOINA NEGOMIREANU
VALENTINA ŞERBAN
SABINA TEIUŞ

LIMBA ROMÂNĂ CORECTĂ

Probleme de ortografie gramatică lexic

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ
Bucureşti, 1973

INTRODUCERE

Limba, ca mijloc de comunicare între oameni, evoluează în strînsă legătură cu societatea, reflectînd transformările ivite în sînul acesteia. Schimbările care se produc în limbă nu se manifestă însă simultan şi cu aceeaşi intensitate în toate compartimentele ei. În timp ce sistemul fonetic şi structura gramaticală se modifică în general lent, în virtutea unor legi interne ale limbii, în lexic se produc schimbări legate în mod nemijlocit de apariţia unor realităţi noi în viaţa societăţii. Acestea, determinate în special de impetuoasa dezvoltare a vieţii sociale contemporane, de progresul ştiinţei şi tehnicii, impun adoptarea unor forme de expresie corespunzătoare, a unor noi mijloace de comunicare între membrii societăţii.

În scopul unei exprimări cît mai precise, cît mai potrivite cu conţinutul pe care dorim să-l comunicăm, trebuie să sesizăm direcţiile de dezvoltare a limbii într-o anumită perioadă, acceptînd ceea ce serveşte la o înţelegere uşoară şi rapidă a comunicării şi evitînd ceea ce se abate de la normele exprimării corecte.

Dacă elementele mai vechi se conformează unor norme precise, în general cunoscute şi acceptate de vorbitori, elementele noi nu se adaptează totdeauna, de la început, acestor norme ale limbii. Este vorba în cazul limbii române, în special, de cuvintele împrumutate din alte limbi, care conţin uneori elemente ce nu pot fi redate cu mijloacele de care dispune limba noastră. Aşa se explică faptul că adesea astfel de cuvinte circulă un timp în forme şi ros-

tiri diferite, pînă cînd li se stabilește regimul, fie prin adaptarea lor din punct de vedere fonetic și grafic la sistemul limbii române (ex.: *coafor* din fr. *coiffeur*, *șofer* din fr. *chauffeur*, *meci* din engl. *match*), fie prin acceptarea atît a grafiei cît și a pronunțării din limba din care au fost împrumutate (ex. *bleu*, pronunțat *blö*, *waterpolo*, pronunțat *uaterpolo*, *kaki*, *kilowatt*).

Dar noul se ivește nu numai prin împrumuturi din afară; el se produce și printr-un nou mod de folosire a elementelor vechi ale limbii, prin formarea cu mijloace proprii a unor cuvinte noi, prin dezvoltarea de sensuri noi ale unor cuvinte vechi etc., fapte care pot fi considerate de asemenea, în momentul apariției lor, abateri de la normele lingvistice existente la data respectivă.

Exprimarea corectă, în scris sau orală, nu depinde însă numai de reglementarea situației faptelor de limbă amintite mai sus, ci și de alți factori, între care primul loc îl ocupă gradul de însușire și de aplicare a normelor de către vorbitori. Se știe, de exemplu, că în limba română comparația adjectivelor se face cu ajutorul unor adverbe (*mai* bun, cel *mai* bun, *foarte* bun). De la această regulă există însă și unele excepții, cum sînt adjectivele care exprimă singure, fără ajutorul adverbelor amintite, ideea de comparativ sau de superlativ, ca *superior*, *suprem*, *optim*. Prin urmare, construcții ca *mai superior*, *cel mai optim* sînt greșite. Fără îndoială, nu toți cei care folosesc aceste adjective cunosc sensul lor, preluat din limba latină, dar aceste cazuri, ca și altele de aceeași natură, sînt consemnate în lucrările noastre normative (manuale, gramatici, dicționare explicative etc.). Un alt exemplu ni-l oferă folosirea în forme variabile după gen și număr a unor adjective ca *motrice*, *roz*, *kaki*, *precoce*, care în limba română sînt invariabile, deci nu-și schimbă forma după genul sau numărul substantivelor pe care le determină.

Atingerea unui înalt grad de cultură generală, precum și dobîndirea unei bune pregătiri profesionale presupun și o temeinică stăpînire a normelor limbii române literare. Iată de ce cunoașterea și aplicarea întocmai a regulilor de scriere și vorbire corectă sînt și trebuie să fie în atenția fiecărui cetățean al patriei noastre.

Puternica dezvoltare a învățămîntului de toate gradele, care a permis accesul oamenilor muncii de la orașe și sate la valorile culturii, extinderea rețelei de radio și televiziune, tipărirea unui număr impresionant de cărți, reviste și ziare, care pătrund pînă în colțurile cele mai îndepărtate ale țării, toate contribuie activ la răspîndirea și însușirea elementelor literare ale limbii române actuale.

Cercetările lingvistice din ultimele decenii au pus în lumină schimbările pe care limba noastră le înregistrează. Acțiunea de cultivare a limbii, organizată pe baze științifice în vederea cunoașterii, generalizării și respectării normelor scrierii și pronunțării corecte, a îmbogățirii și desăvîrșirii mijloacelor de expresie, constituie una dintre preocupările centrale ale lingvisticii noastre actuale. Un mare număr de studii consacrate acestei acțiuni sînt cuprinse în revistele „Limba română", „Studii și cercetări lingvistice", „Cercetări de lingvistică" sau în lucrări ca: *Limba corectă* și *Gramatica azi* de Al. Graur, *Corectitudine și greșeală* de Valeria Guțu Romalo, *Cum scriem, cum pronunțăm corect* de Fulvia Ciobanu și Lidia Sfîrlea, *Abateri de la exprimarea corectă*, *Limba noastră* și *Carte despre limba românească* de N. Mihăescu, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește* de Ion Roman ș.a.

Interesul deosebit al publicului pentru problemele de limbă a impus crearea unor rubrici speciale în diferite ziare și reviste cum sînt „Informația Bucureștiului", „România literară", „Presa noastră", „Săptămîna" etc. De o largă și deosebită apreciere se bucură emisiunile de radio și cele de televiziune dedicate limbii române. Pronunțarea, scrierea și etimologia unor cuvinte, formularea corectă din punct de vedere morfologic și sintactic a unui enunț, evitarea confuziei între cuvinte și între înțelesurile lor, folosirea adecvată a termenilor în anumite contexte, întrebuințarea corespunzătoare a semnelor de punctuație sînt numai cîteva dintre problemele multiple discutate în cadrul acestor emisiuni de către numeroși specialiști. Se găsesc soluții, se lămuresc situațiile mai dificile, se dau îndrumări prețioase pentru ca vorbitorii să cunoască mai bine limba, să o folosească corect și să o prețuiască. O activitate deosebită desfășoară în acest sens, de mult timp,

acad. Al. Graur, care, cu o recunoscută competență, răspunde nenumăratelor întrebări puse de ascultătorii emisiunilor de radio și de televiziune.

Cu toată această vastă acțiune de cultivare a limbii, se întîmplă ca unele exprimări incorecte să apară în diferite lucrări și publicații și chiar în manuale școlare, care au menirea, prin specificul lor, să răspîndească în rîndurile tineretului cunoștințe temeinice, prezentate într-o formă accesibilă și corectă.

Lucrarea de față se înscrie și ea în sfera acțiunii largi de cultivare a limbii, reluînd în discuție principalele probleme care stau în atenția vorbitorilor. Din dorința de a contribui în mod unitar la această acțiune, am avut în vedere, pe lîngă un bogat material adunat de noi, și ceea ce s-a scris în numărul mare de studii și articole de specialitate, în lucrările destinate publicului larg, în emisiunile de la radio și televiziune. *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (ediția a III-a, 1971) ne-a fost un ghid și un ajutor permanent. Discuțiile noastre și recomandările pe care le-am făcut sînt în spiritul normelor stabilite și oferite de acesta, intenția noastră fiind nu să formulăm reguli sau definiții noi, ci să le accentuăm și să le susținem pe cele existente. În acest sens, ne-am folosit în redactarea lucrării de față și de *Gramatica limbii române* (ediția a II-a), *Dicționarul limbii române literare contemporane*, *Dicționarul limbii române moderne* și *Dicționarul limbii române* (tomurile VI, VII și VIII partea I, apărute în ultimii ani).

Principiul de bază în expunerea și dezbaterea elementelor de limbă a fost acela de a deosebi ceea ce este corect de ceea ce este greșit, ceea ce este recomandabil de ceea ce nu este recomandabil.

Pentru o mai bună înțelegere a materialului prezentat am dat și exemple, în contexte mai restrînse sau mai largi, după necesități. Ne-am folosit totodată și de citate din literatura beletristică și științifică, mai ales pentru a ilustra întrebuințarea corectă a cuvintelor, a formelor gramaticale sau, uneori, pentru a scoate în evidență termenii specifici anumitor stiluri.

Întrucît o parte din exemplele date au fost extrase din lucrările normative de specialitate (*Gramatica limbii române*, dicționare etc.), s-a consemnat doar numele autorilor, fără alte indicații bibliografice.

Faptele de limbă discutate sînt organizate în jurul unor probleme mai mari, întregul material fiind grupat pe categorii morfologice. O serie de probleme de lexic și de sintaxă sînt cuprinse în capitolele despre acord, confuzii de sens, pleonasme și construcții fixe. În partea care se referă la neologisme sînt aduse în discuție în special probleme legate de adaptarea acestora la scrierea și pronunțarea românească. Scrierea cu majuscule, despărțirea în silabe, accentuarea, abrevierile, semnele de punctuație au constituit obiectul preocupărilor noastre în scopul combaterii unor greșeli frecvente.

Pentru mînuirea cu mai multă ușurință și eficacitate a cărții, am întocmit indicele de materii și indicele de cuvinte, în care se găsesc toate problemele și cuvintele discutate.

Abrevierile întrebuințate sînt cele obișnuite în manuale, gramatici și dicționare.

AUTORII

SUBSTANTIVUL ȘI ADJECTIVUL

SINGULARUL ȘI PLURALUL SUBSTANTIVELOR ȘI ADJECTIVELOR

În general, limba nu păstrează simultan două forme ale aceluiași cuvînt avînd caracteristici morfologice și îndeplinind funcții sintactice asemănătoare. Ar fi un plus care nu ar servi cu nimic necesităților imediate ale limbii, ci, dimpotrivă, ar îngreuia procesul comunicării. Cuvintele flexionare, de pildă, au de obicei o singură formă pentru numărul singular, căreia îi corespunde o formă de plural. Totuși, la substantiv se întîlnesc uneori, fie la singular, fie la plural, cîte două sau chiar trei forme. Acest lucru se întîmplă în special atunci cînd există o motivare pe plan semantic. Una dintre formele de singular își modifică și pluralul în mod corespunzător. Specializarea a două forme de singular sau de plural în anumite contexte sau în anumite limbaje (tehnic, administrativ, științific sau sportiv) face posibilă coexistența acestora [fără a se produce confuzii. Aceasta nu exclude însă posibilitatea existenței în uz a unor substantive cu forme duble de singular sau de plural, dintre care doar una este conformă cu normele literare și impusă ca atare.

Alături de substantivele care în mod obișnuit au o formă pentru singular și alta pentru plural, există unele care au numai forme pentru singular. În general au numai singular:

— termenii tehnici, denumirile unor sporturi sau jocuri: *fotbal*, *handbal*, *șah*, *volei*, *tenis*, *box*, *baschet*, *scrimă*, *iahting*, *judo*, *parașutism*, *aeromodelism* etc.

— unele substantive masculine comune, nume de persoane: *bade*, *nene*, *agă*, *taică*, *vodă;*

— denumirile unor domenii științifice ca: *medicină*, *fizică*, *matematică*, *filozofie*, *chimie*, *biologie*, *zoologie*. Se întrebuințează însă și pluralul *matematici* atunci cînd ne referim la aspecte diferite ale acestei discipline. La fel, se pot folosi pluralele unor denumiri, de felul celor de mai sus, pentru a desemna mai multe exemplare dintr-un manual. Se spune: *Am cumpărat trei zoologii*, *trei fizici*, *trei biologii*, *trei chimii*, *trei filozofii;*

— unele substantive care exprimă însușiri, noțiuni abstracte, sentimente, calități: *aroganță*, *milă*, *ură*, *bunăvoință*, *prestanță*, *competență*, *sîrguință*, *prudență*, *integritate*, *cinste*, *ardoare*, *înfocare*, *înflăcărare*, *aboliționism*, *altruism*, *optimism*, *patriotism*, *materialism*, *socialism* etc. În rîndul acestora intră și *bunătate* și *înțelepciune*, care pot avea însă și forme de plural în anumite situații. Astfel, de la *înțelepciune* întîlnim și pluralul *înțelepciuni*, într-o formulare ca: *o carte plină de înțelepciuni*, indicînd mai multe elemente caracterizate prin această însușire, iar de la *bunătate* auzim: *ce de bunătăți* sau *o farfurie plină cu bunătăți*[1]. Și aici pluralul se referă la mai multe obiecte, de obicei alimente. La fel, de la *adevăr*, pluralul *adevăruri* înseamnă „fapte adevărate" *(Ți-am spus cîteva adevăruri)*, iar *credințe*, pluralul lui *credință*, indică religii diferite *(Oamenii au credințe diferite)* etc.

Se folosesc de obicei la singular și numele de materie. Astfel, spunem: *brînză*, *iarbă*, *secară*, *cacao*, *mătase*, *lapte*, *vin*, *bumbac*, *pămînt*, *orez*, *piper*, *ulei* etc. Atunci însă cînd exprimăm o diversitate de calități, de feluri, de preparate sau de produse, cuvintele se folosesc și la plural: *bumbacuri*, *ierburi*, *verdețuri*, *ceaiuri*, *săruri*, *lăpturi*[2], *brînzeturi*, *uleiuri*, *pămînturi*, *vinuri* (de ex.: *o pivniță cu vinuri*), *mătăsuri* (de ex.: *un raft plin cu mătăsuri*) etc. Aceste substantive, folosite îndeobște la singular, își diferențiază sen-

[1] Este atestat și un plural *bunătățuri*, vezi Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968, p. 90.

[2] Atunci cînd se referă la diferite feluri de lapte. Forma *lapți* este un alt cuvînt.

sul la plural. În aceeaşi situaţie este şi *nisip*, folosit cu pluralul *nisipuri* atunci cînd este vorba de un loc, de un teren alcătuit din această rocă şi de obicei lipsit de vegetaţie. Pe astfel de întinderi, unde nisipul ia forma dunelor, se pot întîlni *nisipurile mişcătoare*. Observăm că terminaţia acestor plurale este, în general, *-uri*.

Alte substantive au forme numai de plural, de ex.: *anale*, *şale*, *moaşte*, *rechizite*, *icre*, *scripte*, *zori*, *nuri*, *lenjuri*, *confeti*, *represalii*, *pomeţi*, *cîlţi*, *lături*.

Unele substantive se întrebuinţează la singular de multe ori cu alte forme decît cele indicate de norma literară. Multe dintre aceste substantive sînt notate ca variante în dicţionarele noastre, purtînd adesea indicaţii referitoare la sfera lor de circulaţie, la natura lor etc. Ne folosim deseori de aceste indicaţii din lucrările de specialitate pentru a ne lămuri asupra formei literare, deoarece, mai ales la singular, există variante care circulă cu o frecvenţă apropiată de cea a formei literare. Dintre acestea, unele prezintă diferenţe mai mult de ordin fonetic, fără să aibă repercusiuni asupra flexiunii lor. Dăm cîteva exemple, arătînd care este forma recomandată: *fluşturatic* (nu *fluşturatec*), *fantezie* (nu *fantazie*), *feminin* (nu *femenin*), *duminică* (nu *dumineca*), *genitiv* (nu *genetiv*), *vehicul* (nu *vehicol*).

Alte forme de singular prezintă diferenţe în terminaţie, ceea ce are, uneori, drept consecinţă modificarea flexiunii. Sînt considerate ca forme literare: *bocanc* (nu *bocancă*), *berbec* (nu *berbece*), *colind* (nu *colindă*), *poem* (nu *poemă*), *sistem* (nu *sistemă*), *caolin* (nu *caolină*), *fluture* (nu *flutur*), *foarfece* (nu *foarfecă*), *ciucure* (nu *ciucur*), *şoarece* (nu *şoarec*), *amiază* (nu *amiaz*), *monogramă* (nu *monogram*), *bască* (nu *basc*), *croşetă* (nu *croşet*), *gogoaşă* (nu *gogoş*), *aftă* (nu *aft*), *caşetă* (nu *caşet*), *bagatelă* (nu *bagatel*), *axiomă* (nu *axiom*), *inflaţie* (nu *inflaţiune*), *informaţie* (nu *informaţiune*), *situaţie* (nu *situaţiune*). Dar, *Îndreptarul ortografic* acceptă, de pildă, *bulgăr* şi *bulgăre*, *bulin* şi *bulină*, ambele forme fiind socotite corecte.

Unor substantive feminine li s-a refăcut un nou singular, nearticulat, după forma articulată. Coexistă astfel în vorbirea familiară: *bretea-breteauă*, *lalea-lalcauă*, *curea-cureauă*, *măsea-măseauă*, *chiftea-chifteauă*, *stea-steauă*, *mahala-mahalauă*, *balama-balamauă*, *șandrama-șandramauă*, *basma-basmauă*, recomandabilă fiind prima formă, cea scurtă, de la fiecare. Acest fel de substantive, terminate la singular în *-ea* și *-a* accentuat, fac pluralul în *-le*: *bretele*, *curele*, *stele*, *balamale* etc. La fel, și adjectivele feminine de tipul *mititea-mititele*, *rea-rele*, *grea-grele* au pluralul în *-le*.

Față de aceste cuvinte, *zi* are o situație puțin diferită. Forma *ziuă*, prin frecvența și circulația ei, s-a cristalizat în anumite locuțiuni, devenind, în aceste cazuri, o formă acceptată de limba literară. Pe lîngă locuțiunile și expresiile în care intîlnim forma *zi*, există locuțiuni în care apare numai *ziuă*: *de* (*despre* sau *către*) *ziuă* (de ex.: *Petrecerea ține pînă despre ziuă*. Hogaș), *pînă în* (sau *la*) *ziuă*, și sînt locuțiuni în care alternează *zi* cu *ziuă*: *în zori de zi* (sau *de ziuă*).

În timp ce substantivele masculine au cu precădere terminația *-i* la plural, substantivele feminine și neutre au un număr mai mare și mai variat de terminații, fapt care provoacă unele greutăți în alegerea formei corecte.

În limba literară la substantivele și adjectivele masculine nu se mai păstrează vechea alternanță *z/j* pentru a diferenția pluralul de singular decît la cuvintele vechi, unde, în general, s-a menținut *j*. Astfel, vom scrie și vom pronunța: *cneaz-cneji* (nu *cnezi*), *grumaz-grumaji* (nu *grumazi*), *obraz-obraji* (nu *obrazi*), *mînz-mînji* (nu *mînzi*), *grunz-grunji* (nu *grunzi*), *treaz-treji* (nu *trezi*), *viteaz-viteji* (nu *vitezi*), *dîrz-dîrji* (nu *dîrzi*) etc., dar în același timp avem: *solz-solzi* (nu *solji*), *șoltuz-șoltuzi* (nu *șoltuji*). În cuvintele mai noi s-a impus mai ales forma cu *z*: *francez-francezi* (nu *franceji*, dar *franțuji*), *burghez-burghezi* (nu *burgheji*), *diez-diezi*

(nu *dieji*), *vienez-vienezi* (nu *vieneji*), *chinez-chinezi* (nu *chineji*)[3], *tiz-tizi* (nu *tiji*), *matroz-matrozi* (nu *matroji*) etc.

Substantivele și adjectivele mai noi, terminate la singular în *-l*, fac pluralul în *-li* (de ex.: *amiral-amirali*, *bemol-bemoli*, *caporal-caporali*, *credul-creduli*, *discipol-discipoli*, *colonial-coloniali*, *confortabil-confortabili*, *fidel-fideli*, *hidrocefal-hidrocefali*, *hamal-hamali*); există totuși unele excepții, de exemplu, limba literară recomandă pentru singularul *colonel* pluralul *colonei* (nu *coloneli*), prin analogie cu cuvinte mai vechi.

Pluralul substantivelor și adjectivelor masculine terminate în *x (cs)* se scrie și se pronunță cu *-cș*: *complex-complecși* (nu *complexi*), *convex-convecși* (nu *convexi*), *fix-ficși* (nu *fixi*), *fenix-fenicși* (nu *fenixi*), *linx-lincși* (nu *linxi*), *ortodox-ortodocși* (nu *ortodoxi*), *perplex-perplecși* (nu *perplexi*), *prolix-prolicși* (nu *prolixi*) etc.

Substantivul *umăr*, ca denumire a unei părți a corpului, are forma literară de plural *umeri* (nu *umere*), fiind de genul masculin și nu de genul neutru.

În general, substantivele feminine terminate la singular în *-ă* fac pluralul în *-e*, dar sînt și unele care îl fac în *-i*. Poate sub influența acestora apare uneori — greșit — pluralul în *-i* în loc de *-e*. Sînt corecte: *paradă-parade* (nu *parăzi*), *uzină-uzine* (nu *uzini*), *vînă-vine* (nu *vîne* sau *vîni*), *casă-case* (nu *căsi* sau *căși*), *cravată-cravate* (nu *cravăți*), *copertă-coperte* (nu *coperți*), *uliță-ulițe* (nu *uliți*), *cratiță-cratițe* (nu *cratiți* sau *crătiți*), *credință-credințe* (nu *credinți*), *știință-științe* (nu *științi*), *conferință-conferințe* (nu *conferinți*), *cunoștință-cunoștințe* (nu *cunoștinți*) etc. Există și situația inversă, cînd se formează pluralul cu *-e* în loc de *-i*, de ex.: *oglindă-oglinzi* (nu *oglinde*), *stradă-străzi* (nu *strade*), *pagină-pagini* (nu *pagine*), *vină-vini* (nu *vine*), *cunună-cununi* (nu *cunune*), *aripă-aripi* (nu *aripe*), *groapă-gropi* (nu *groape*), *barbă-bărbi* (nu *barbe*), *regulă-reguli* (nu *regule*), *școală-școli* (nu *școale*), *coală-coli* (nu *coale*), *boală-boli* (nu *boale*), *roată-roți* (nu *roate*). În trecut erau socotite corecte pluralele: *școale* (ex. *Casa Școalelor*), *boale*, *roate*.

[3] Numele de popoare sau de locuitori ai unor orașe și ai unor ținuturi respectă în general această regulă.

Aceste forme le întîlnim păstrate în unele expresii: *a băga în boale, a merge ca pe roate, a pune bețe în roate.*

Apariția pluralului în *-i* la substantivele feminine care il formau cu *-e* s-ar putea explica și prin tendința de uniformizare a pluralului și prin faptul că „fiecare feminin cu pluralul în *-i* se deosebește mai bine de singularul său și întărește astfel tendința de diferențiere"[4]. Dar, din studiul întreprins de acad. Al. Graur, susținut și de o bogată statistică, reiese „că tipul care se dezvoltă astăzi este cel în *-e*, și aceasta constituie o revenire la modelul romanic"[5]. În unele cazuri însă uzul a întărit aproape în egală măsură atît pluralul cu *-e*, cît și pe cel cu *-i*. Ca urmare, *Îndreptarul ortografic* recomandă deseori ambele forme, de ex.: *cîrjă-cîrje* și *cîrji* sau *coardă-coarde* și *corzi.*

Dintre substantivele feminine terminate la singular în *-ă* sau *-e*, unele, nume de materie, de lucruri sau de acțiuni, au, pe lîngă pluralul în *-i* sau în *-e* (acestea fiind forme mai vechi), și un plural în *-uri*, prin apropierea, datorită sensului lor, de neutre. La unele substantive forma literară de azi a rămas cea în *-i*, de ex.: *gîlceavă-gîlcevi* (nu *gîlcevuri*), la altele, cea în *-uri*, de ex.: *leafă-lefuri* (nu *lefi*), *marfă-mărfuri* (nu *mărfi*), *treabă-treburi* (nu *trebi*), *vreme-vremuri* (nu *vremi*). Pluralele mai vechi *trebi* și *vremi* se întîlnesc și în cunoscutele versuri ale lui M. Eminescu din *Scrisoarea II* și, respectiv, din *Scrisoarea III*:

De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?
De-așa vremi se-nvredniciră cronicarii și rapsozii.

În unele cazuri se mai folosesc plurale, nerecomandabile, la substantive feminine, de felul: *făbrici, nății, compănii, stății*, plurale formate după substantive mai vechi în care a acționat alternanța *a/ă* (ex.: *baie-băi, barbă-bărbi, cană-căni*). La substantivele feminine mai noi, indiferent de terminația singularului, această alternanță lipsește. Așa-

[4] I. Coteanu, *Despre pluralul substantivelor neutre în românește*, în „Limbă și literatură" I (1955), nr. 1, p. 105; vezi și Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, [București], 1956, p. 279—283 .

[5] Al. Graur, *Tendințele...*, p. 124.

dar sînt corecte formele: *fabrică-fabrici*, *nație-nații*, *companie-companii*, *stație-stații* etc.

Mai puține la număr sînt substantivele și adjectivele feminine terminate la singular în *-e* (precedat în scris de alt *e*). Substantivele de acest fel au la plural terminația *-i*: *alee-alei*, *idee-idei*, *epopee-epopei*, *moschee-moschei*, *trahee-trahei* etc. Altele își mențin însă terminația *-e* și la plural: *cretacee*, *papaveracee*, *crustacee* etc.

Substantivele neutre care se termină la singular în *-aj* fac pluralul în *-aje*: *aliaj-aliaje*, *punctaj-punctaje*, *peisaj-peisaje* (nu *peisagii*), *personaj-personaje* (nu *personagii*), *ambreiaj-ambreiaje*, *blindaj-blindaje*, *avantaj-avantaje* (nu *avantagii*). Greșite sînt și pluralele de felul *avantajii*, *peisajii-personajii*. Dacă în acest caz putem urma o anume regulă după care să știm în orice situație forma corectă, întîmpinăm greutăți și ezităm deseori la pluralul acelor neutre care au în circulație forme duble, în *-e* și *-uri*. *Îndreptarul ortografic* indică de fiecare dată forma, deoarece nu există o regulă după care să ne putem ghida în toate cazurile. Aceasta impune învățarea exactă și completă a formelor lexicale din această categorie[6]. Deși cele două forme coexistă în uz, *Îndreptarul ortografic* a stabilit ca fiind literară una dintre ele, de ex.: *chibrit-chibrituri* (nu *chibrite*), *abis-abisuri* (nu *abise*), *albuș-albușuri* (nu *albușe*), *talaz-talazuri* (nu *talaze*), *vîrtej-vîrtejuri* (nu *vîrteje*), *defileu-defileuri* (nu *defilee*), dar: *ghișeu-ghișee* (nu *ghișeuri*), *turneu-turnee* (nu *turneuri*), *troleu-trolee* (nu *troleuri*), *ospăț-ospețe* (nu *ospățuri*), *refren-refrene* (nu *refrenuri*), *tambur-tambure* (nu *tambururi*), *filtru-filtre* (nu *filtruri*).

Schimbări ale formelor de plural au suferit și unele substantive neologice care au intrat în limbă cu singularul în *-iu* și pluralul în *-ii*. Pierzînd pe *-iu*, *seminar* și-a păstrat pluralul *seminarii*, dar cu timpul a început să se răspîndească și un plural în *-e*, *seminare*. La fel, mai vechiul *laboratoriu*, cu pluralul *laboratorii*, a devenit azi *laborator*, cu

[6] Lucrările de specialitate oglindesc fluctuațiile petrecute în timp, privind adoptarea unei forme sau a alteia, uzul fiind în cele din urmă, ca și în alte cazuri, factorul hotărîtor în impunerea unei forme.

pluralul *laboratoare*. Cu toate că limba literară a consfințit ca forme corecte *salariu* și *sanatoriu*, cu pluralele *salarii*, și, respectiv, *sanatorii*, se întîlnesc frecvent singularele *salar* și *sanator*, păstrînd deocamdată pluralul în *-ii*.

Față de aceste substantive, în cazul lui *auditor* și *auditoriu* avem de-a face cu două cuvinte diferite, în sensul că *auditor* (cf. fr. *auditeur*, lat. *auditor*, *-oris*) înseamnă „persoană care ascultă un curs, o conferință etc.", iar *auditoriu* (cf. fr. *auditoire*, lat. *auditorium*) înseamnă „sala și publicul ascultător".

La genul neutru întîlnim un număr mare de neologisme, care tind, și ele, să se adapteze sistemului existent. Ca urmare, neologismele cu singularul în *-i* accentuat sau în *-u* accentuat au la plural terminația *-uri*: *atu-atuuri*, *tabu-tabuuri*, *derbi-derbiuri*, *schi-schiuri*; la fel, substantivele terminate la singular în *-o* au la plural *-uri*: *chimono-chimonouri*, *metro-metrouri*, *studio-studiouri*, *zero-zerouri* (nu *zeruri*), *radio-radiouri* (nu *radiuri*), *moto-motouri* etc. De asemenea, unele adjective nume de culori (de ex.: *maro*, *bordo*, *violet*, *bej* etc.), atunci cînd sînt substantive, fac și ele pluralul în *-uri*: *marouri*, *bordouri*, *violeturi*, *bejuri*, indicînd diverse nuanțe din aceste culori.

SINGULAR ȘI PLURAL IDENTICE CA FORMĂ

La toate cele trei genuri, masculin, feminin și neutru, există un număr, restrîns, de substantive care au aceeași formă la singular și la plural. Cîteva exemple: masculine — *arici*, *cîrmaci*, *pici (băiat)*, *cîrpaci*, *ochi* (organul văzului), *unchi*, *crai*, *cotoi*, *maimuțoi*, *vulpoi*, *rățoi*, *pui*; feminine — *onomatopee*, *azalee*, *cornee*, *graminee*, *luntre*[7], *cute* (gresie), *elice*, *cîrceie*, la care se adaugă numele primelor cinci zile ale săptămînii: *luni*, *marți*, *miercuri*, *joi*, *vineri* (forma articulată fiind *lunea*, *marțea*, *miercurea*, *vinerea* nu *lunia*, *marția*,

[7] Se aude însă și *luntri*, vezi și Al. Graur, *Tendințele...*, p. 106, dar *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, ed. a III-a, București, 1971, recomandă pluralul în *-e*.

miercuria, *vineria*, dar *joia*); neutre — *codice*, *pîntece*, *nume*, *pronume*, *spate*[8].

SUBSTANTIVE CU FORME MULTIPLE DE SINGULAR ȘI DE PLURAL

O serie de substantive au două forme de singular, de genuri diferite. Deoarece acestea circulă cu sensuri specializate, ambele sînt acceptate de limba literară. Cîteva exemple ne vor lămuri. Femininul *fasciculă* se folosește alături de *fascicul*, amîndouă formele avînd la bază fr. *fascicule*. Cele două forme de singular au devenit două cuvinte distincte nu numai din punctul de vedere al genului, ci și al înțelesului. *Fascicul* („reunire de mai multe lucruri de același fel, așezate în mănunchi") se folosește frecvent în sintagme ca: *fascicul de raze*, *fascicul luminos*, în timp ce *fasciculă* se folosește pentru a denumi fiecare dintre părțile unei lucrări care se publică în etape succesive (ex.: *Ultimele două fascicule ale romanului au apărut la interval de o săptămînă*). Ideea de bază este aceeași, dar sensurile au primit o specializare în domenii diferite, ajungîndu-se astfel la două cuvinte distincte.

Un alt exemplu este substantivul neutru *ordin*, cu pluralul *ordine*, și substantivul feminin *ordine*, cu pluralul *ordini*, rar folosit (ambele din lat. *ordo*, *-inis*, întărit mai tîrziu de fr. *ordre*). În timp ce cuvîntul *ordin* se referă la o dispoziție scrisă sau orală (de ex.: *Ordinul a fost îndeplinit*, *ordin de zi*), la decorații (de ex.: *S-au acordat, pentru merite deosebite, peste 50 de ordine și medalii*) ori intră în denumiri ca: *Ordinul templierilor*, cuvîntul *ordine* indică, în genere, un anumit mod de succesiune a unor lucruri sau fapte, de ex.: *Nu cunosc ordinea de intrare în scenă*.

[8] Adesea nesiguranța asupra formei corecte este întreținută de variantele cuvintelor literare care circulă în limbă. Dicționarele noastre cele mai recente, *Dicționarul limbii române moderne* și *Dicționarul limbii române* consemnează la sfîrșitul articolelor variantele cuvîntului cu indicațiile cuvenite.

Aceeași situație o au în limba română substantivele *grup*, cu pluralul *grupuri*, de genul neutru, și *grupă*, cu pluralul *grupe*, de genul feminin, ambele avînd etimologia în cuvîntul francez *groupe*. Dacă parțial sfera semantică a acestor cuvinte se suprapune, există totuși sensuri specifice fiecăruia. Astfel, spunem, pe de o parte: *Am întîlnit un grup de elevi*, *Am plecat în grup de la școală*, *Copiii s-au adunat grupuri-grupuri* ș.a.m.d., iar pe de altă parte: *Grupa noastră sindicală este fruntașă*, *S-au făcut analize pentru grupa sanguină* ș.a.m.d.

După cum arată cercetările efectuate asupra limbii vorbite și asupra diverselor limbaje specializate, în limba română contemporană există o tendință vădită de a folosi la genul masculin o serie de cuvinte, aparținînd limbajului tehnic și pe care dicționarele le consideră, în general, neutre, chiar dacă nu le indică o formă de plural[9]. Astfel sînt substantivele nume de elemente: *carbon*, *oxigen*, *hidrogen*, *azot* etc., care în limbajul tehnic cunosc un plural masculin în *-i*: *carboni*, *oxigeni*, *hidrogeni*, *azoți* etc. Rezultat al unor necesități de ordin tehnic, aceste plurale (de ex.: doi *hidrogeni*, doi *azoți*) se folosesc cu sensul special *de atomi de* (hidrogen, azot etc.). Există însă unele cazuri în care s-a acceptat ca literară, alături de o formă neutră de plural din limbajul comun, o formă masculină de plural, specifică vocabularului unor ramuri de specialitate. De exemplu, pentru *eter* se întrebuințează, în limbajul figurat, pluralul *eteruri*, dar în tehnică *eteri*[10]. De asemenea, *accident* are pluralul *accidente* în limbajul obișnuit, dar *accidenți* în muzică.

În limbajul tehnicienilor și al inginerilor se întîlnesc frecvent substantive masculine care în lucrările normative

[9] Vezi și Al. Graur, *Discuții în jurul genului neutru*, în „Viața românească“, 1957, nr. 5, p. 147—150.

[10] Al. Graur arată că „explicația fenomenului trebuie căutată în faptul că noile substantive au fost împrumutate în grup cu determinante adjectivale și anume au fost împrumutate dintr-o limbă care face la plural diferența între masculin și feminin: franceza. Astfel au pătruns în grupuri *calculi renali* din fr. *calculs rènaux*... *izotopi radioactivi* din fr. *isotopes radioactifs*“ (*Tendințele*..., p. 94); vezi și Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române*, București, 1968, p. 81—82.

sînt considerate neutre, avînd pluralul feminin: *element (elemente)* - *elemenţi* (la calorifer), *filament (filamente)* - *filamenţi*, *suport (suporturi)* - *suporţi*, *vagonet (vagonete)* - *vagoneţi*, *robinet (robinete)* - *robineţi*, *acumulator (acumulatoare)* - *acumulatori*, *carburator (carburatoare)* - *carburatori*, *întrerupător (întrerupătoare)* - *întrerupători* (de curent electric), *generator (generatoare)* - *generatori*, *condensator (condensatoare)* - *condensatori*. Şi aici, ca în alte cazuri, uzul este acela care va decide în cele din urmă.

Formele literare duble sau chiar triple de plural se întîlnesc la unele substantive întrebuinţate în cele mai diverse domenii şi sfere de activitate. Unele forme de acest fel pot fi cuprinse în următoarele categorii: a) substantive cu plurale distincte pentru sensuri diferite; b) substantive cu plurale diferite şi cu schimbare de gen. Fireşte, cunoaşterea acestor particularităţi este necesară folosirii corespunzătoare a formelor de plural conform situaţiei date, evitîndu-se astfel confuzia de sens[11].

a) Unele cuvinte pot avea pentru anumite sensuri forme diferite de plural. Dicţionarele şi *Îndreptarul* indică sensurile cu pluralele corespunzătoare. Amintim cîteva: *arc* cu pl. *arcuri (arcuri de vînătoare, arcurile sprîncenelor)* şi *arce* (în geometrie, dar se foloseşte deseori *arcuri* şi în acest caz); *blană* cu pl. *blăni* (de oaie, de vulpe, dar şi lemn de construcţie) şi *blănuri* („piei prelucrate"), deci e mai dificil să le deosebim între ele; *brîu* cu pl. *brîie (Şi-au pus brîiele*[12]) şi *brîuri*[13] *(Tinerii joacă două brîuri)*; *cămin* cu pl. *cămine (cămine culturale)* şi *căminuri (Focul arde în căminuri)*; *canal* cu pl. *canale (canale de irigaţie)* şi *canaluri* (în geografie); *cristal* cu pl.

[11] Vezi şi N. Mihăescu, *Sensul unor forme de plural*, în „Informaţia Bucureştiului", 1965, nr. 3581, p. 2 şi nr. 3657, p. 2.

[12] „Cingătoare lată".

[13] Aceste două forme de plural apar doar în *Îndreptar*. *Dicţionarul limbii române moderne* indică numai *brîie* pentru ambele sensuri.

cristale (cristale de cuarț) și *cristaluri (Cristalurile strălucesc în vitrină).*

Această tendință de a deosebi sensurile unui cuvînt prin diferențierea formelor de plural se observă și în cazul substantivului *strat*. În limbajul geologilor se aude frecvent pluralul *strate*, folosit pentru a nu se confunda cu celelalte sensuri („strat de grădină" etc.), dar ca normă literară rămîne deocamdată pluralul *straturi*.

Sînt cuvinte, aparținînd categoriei amintite, care s-au diferențiat într-atît sub aspect semantic, încît, deși au aceeași etimologie, dicționarele le înregistrează separat, cu formă identică de singular, dar cu plurale distincte. De pildă: *timbru* cu pl. *timbre* (marcă poștală) și *timbru* cu pl. *timbruri* (în muzică); *bandă* cu pl. *benzi* (fîșii) și *bandă* cu pl. *bande* (grupuri).

b) Prezența a două sau trei forme de plural ale unuia și aceluiași substantiv implică adesea și o schimbare de gen. Astfel, substantivele care denumesc atît planta cît și clasa de plante din care aceasta face parte au plurale corespunzătoare pentru fiecare în parte, de ex.: *conifer* are pl. *conifere* (clasa) și *coniferi* (arborele). De fapt ideea de „clasă" este cuprinsă numai în forma de plural.

Alte cîteva exemple pentru substantive cu două forme de plural de genuri deosebite: *derivat* cu pl. *derivați (Prin această experiență am obținut mai mulți derivați pe bază de carbon)* și cu pl. *derivate (derivate substantivale cu sufixul -iune)*; *curent* cu pl. *curenți (curenți electrici)* și cu pl. *curente (curente literare); glob* cu pl. *globi (globi oculari)* și cu pl. *globuri (globuri de sticlă); corp* cu pl. *corpuri (corpurile încălzite ale oamenilor...; Se văd niște corpuri de case)* și cu pl. (în chimie, fizică) *corpi (În apa filtrată se văd niște corpi străini)*. După cum se știe, *corp străin* înseamnă „particulă care se deosebește de un tot de altă natură în care se găsește", iar forma de plural este, așa cum am arătat, *corpi*. Totuși se poate auzi adesea, și în acest caz, un plural neutru, *corpuri* (străine). Pentru sensul din fizică și chimie însă forma corectă este *corpi*. Alte exemple: *cîmp* cu pl. *cîmpuri (Au înverzit cîmpurile)* și cu pl. (mai ales în expresii) *cîmpi (A bate cîmpii); timp* cu pl.

timpuri (Un basm din timpuri vechi) şi cu pl. *timpi (Motor în patru timpi)*.

Dintre substantivele cu trei forme de plural[14] şi cu modificări de gen, amintim: *cot* cu pl. *coate (Stă rezemat în coate)*, cu pl. *coturi (Se văd coturile rîului)* şi cu pl. *coţi (Pînza aceasta măsoară şase coţi)*.

PLURALUL NUMELOR PROPRII

Dintre numele proprii, foarte multe nume de oraşe şi de sate au formă de plural masculin *(Buşteni, Iaşi, Galaţi, Brazi)* sau sînt derivate cu sufixe cu formă de plural: *-eşti, -eni (-ani) (Costineşti, Floreşti, Buciumeni, Bucureşti)*. Formele articulate *Bucureştii, Iaşii*, chiar dacă s-au pronunţat aşa în trecut, azi nu sînt corecte. După cum arăta şi acad. Al. Graur într-una dintre emisiunile de televiziune, cu timpul se produce o contradicţie între numele cu formă de plural şi localitatea care e una singură. Conţinutul primează aşadar asupra formei, singularul fiind cel recomandat. Cînd însă astfel de nume topice sînt compuse, ele apar totdeauna articulate la plural: *Bucureştii - Noi*[15], *Filipeştii-de-Pădure*. Numele de locuri compuse se declină în funcţie de elementele care le alcătuiesc (vezi cap. **Cuvinte compuse**).

ADJECTIVE INVARIABILE SAU CU FORME IDENTICE LA NUMERE ŞI GENURI DIFERITE

Adjectivele, prin caracteristica lor generală de a se acorda în gen, număr şi caz cu substantivul determinat, prezintă forme deosebite pentru masculin şi feminin, singular şi plural. Există însă şi excepţii, în sensul că sînt adjective feminine şi masculine cu aceeaşi formă de plural, ad-

[14] Vezi şi *Gramatica limbii române*, vol. I, ed. a II-a, Bucureşti, 1963, p. 61.

[15] Vezi şi Al. Graur, *Nume de locuri*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 157.

jective cu forme deosebite pentru feminin și masculin, dar cu singularul și pluralul identic pentru fiecare gen în parte, și adjective invariabile, care își mențin aceeași formă, indiferent de gen sau de număr. Tendința multor vorbitori de a reduce și aici numărul cazurilor cu anumite particularități duce uneori la întrebuințarea unor forme nerecomandate de norma literară.

Adjectivele feminine de tipul *vioaie*, *greoaie*, *muncitoare*, *luptătoare*, deci cele terminate la singular în *-e*, au singularul identic cu pluralul: *fetiță vioaie—fetițe vioaie*, *lectură greoaie—lecturi greoaie*, *femeie muncitoare—femei muncitoare* etc. De asemenea, adjectivele masculine din primul tip, ca *vioi*, *greoi*, au singularul identic cu pluralul: *copil vioi—copii vioi*, *om greoi — oameni greoi*.

Unele adjective s-au orientat însă după tipuri care fac deosebire între singular și plural. Astfel, adjectivele feminine *lălîie* și *molîie* au pluralul în *-i*, *lălîi* și *molîi*, după adjective din categoria celor care au singularul în *-ie* și pluralul în *-ii*, ca adjectivele feminine *alburie—alburii*, *cenușie—cenușii*.

Asemenea adjectivelor terminate la masculin singular în *-iu* și la feminin în *-ie*, care au o formă comună de plural, în *-ii* (de ex.: m. sg. *auriu* — f. sg. *aurie* — m. și f. pl. *aurii*, m. sg. *argintiu* — f. sg. — *argintie* — m. și f. pl. *argintii*, m. sg. *măsliniu* — f. sg. *măslinie* — m. și f. pl. *măslinii*), adjectivele formate cu sufixul *-toriu* și *-ariu* au pluralul identic pentru masculin și feminin, de ex.: *ambulatoriu — ambulatorie — ambulatorii*, *ondulatoriu — — ondulatorie — ondulatorii*, *derizoriu — derizorie — derizorii*, *iluzoriu — iluzorie — iluzorii*.

Prezența în limbă a unor forme paralele cum sînt cele formate cu sufixul *-tor* și *-ar* și cele cu sufixul *-toriu* și *-ariu* a determinat un amestec între formele literare și variantele acestora, amestec izvorît din faptul că nu totdeauna se știe care este forma literară. Conform *Îndreptarului ortografic*, se recomandă, de ex.: *program obligatoriu* (nu *obligator*), *regulă obligatorie* (nu *obligatoare*), *sens contrar* (nu *contrariu*), *fapt definitoriu* (nu *definitor*), *idee contrară* (nu *contrarie*). Aceste adjective stau, în genere, pe lîngă substantive care arată stări, acțiuni, fapte. Formele literare ale

acestor adjective sînt: sg. m. *obligatoriu* — f. *obligatorie*, pl. (m. și f.) *obligatorii*, sg. m. *definitoriu* — f. *definitorie*, pl. (m. și f.) *definitorii*, sg. m. *contrar* — f. *contrară*, pl. m. *contrari* — f. *contrare*. Pe lîngă adjectivul *contrar* — *contrară*, există adverbul *contrar* (nu *contrariu*) cu înțelesul de „împotriva, în contra" *(A plecat din spital contrar indicațiilor medicului)* și substantivul neutru *contrariu* cu pluralul *contrarii* (*legea unității și luptei contrariilor*).

Forme identice de plural pentru masculin și feminin au și adjectivele terminate la masculin singular în *-ui* și la feminin singular în *-uie*, de ex.: sg. m. *gălbui*—f. *gălbuie*— pl. m. și f. *gălbui*, sg. m. *verzui* — f. *verzuie* — pl. m. și f. *verzui*, sg. m. — *amărui* — f. *amăruie* — pl. m. și f. *amărui*. După cum se observă, pluralul ambelor genuri este identic cu masculinul singular. Deci: *pom gălbui* — — *frunză gălbuie* — *pomi* și *frunze gălbui* (nu *frunze gălbuie*), *copac verzui* — *rochie verzuie*, *copaci și rochii verzui* (nu *rochii verzuie*), *sîmbure amărui* — *băutură amăruie* — *sîmburi și băuturi amărui* (nu *băuturi amăruie*).

Același lucru îl putem spune despre adjective ca: sg. m. *vechi* — f. *veche* — pl. m. și f. *vechi*, care au și ele pluralul masculin și feminin identic cu forma de masculin singular. Așadar: *pantof vechi*, *haină veche*, și *pantofi vechi*, *haine vechi*.

O singură formă de plural au și adjectivele: sg. m. *nou*— f. *nouă* — pl. m și f. *noi*, sg. m. *roșu* — f. *roșie* — pl.m. și f. *roșii*. Astfel, spunem: *pantaloni noi* (scris *noi* și nu *noui*), *cărți noi* (nu *nouă*, care este o formă învechită), *trandafiri roșii*, *cravate roșii*.

De asemenea, unele adjective cu singularul masculin terminat în consoană au aceeași formă de plural pentru masculin și feminin: sg. m. *mic* — f. *mică* — pl. m. și f. *mici* *(pomi mici, case mici)*, sg. m. *larg* — f. *largă* — pl. m. și f. *largi (pantaloni largi, camere largi)*. Altele fac excepție de la regula enunțată mai sus, avînd forme distincte după gen atît la singular, cît și la plural: m. sg. *obraznic* și f. *obraznică* cu pl. m. *obraznici* și f. *obraznice;* m. sg. *voinic* și f. *voinică* cu pl. m. *voinici* și f. *voinice;* m. sg. *pașnic* și sg. f. *pașnică* cu pl. m. *pașnici* și f. *pașnice;* m. sg.

veşnic şi f. sg. *veşnică* cu pl. m. *veşnici* şi f. *veşnice* etc. Atunci cînd sînt întrebuinţate la feminin plural cu articolul hotărît enclitic (*obraznicele*, *voinicele*, *paşnicele*, *veşnicele*), aceste adjective, şi chiar altele mai noi (ex.: sg. m. *ultim* — f. *ultimă* — pl. m. *ultimi* — f. *ultime* — f. art. *ultimele*), apar greşit, în rostirea unor persoane, în formele: *obraznicile*, *voinicile*, *paşnicile*, *veşnicile*, *ultimile*, adăugîndu-se articolul hotărît enclitic pentru feminin plural la forma de masculin plural.

În limba română există un grup destul de bogat de adjective invariabile (care nu-şi modifică forma după gen, număr şi caz). Dintre acestea, amintim cîteva adjective mai vechi, cum sînt: *gata (lucrare gata)*, *ferice (fată ferice, vis ferice de iubire)*, *cumsecade (băieţi şi fete cumsecade)* şi o serie de adjective neologice ca: *eficace (măsuri eficace)*, *perspicace (elev perspicace, studentă perspicace, tineri perspicace)*, *propice*, *motrice*, *atroce*, *vivace*. Între aceste adjective sînt unele care, în vorbire mai ales, primesc la plural forme deosebite după gen şi număr, de ex.: sg. m. şi f. *tenace*, dar pl. m. *tenaci (bărbaţi tenaci)* şi f. *tenace (femei tenace)*. Deocamdată însă, *Îndreptarul* recomandă ca aceste adjective să fie folosite cu forme invariabile. *Gramatica* le socoteşte totuşi încetăţenite în limbă cu forme deosebite la plural după gen. Există apoi adjective nume de culori (o mare parte sînt împrumuturi mai noi din diverse limbi, în special din franceză) cu formă invariabilă: *bordo*, *bej*, *crem*, *vernil*, *acaju*, *bleumarin*, *kaki*, *havan*, *oliv*, *mov*, *frez* etc. Dintre acestea, aşa cum arată *Gramatica*, unele adaptîndu-se la flexiunea adjectivelor obişnuite au, în limbajul vorbit, forme deosebite după număr şi gen, de ex.: *palton bleumarin*, *bluză bleumarină*, *ciorapi bleumarini*, *haine bleumarine*, iar în mediul militar se aude frecvent: *veston kakiu*, *manta kakie*, *pantaloni kakii;* de la *havan* s-a format şi un feminin *havană*, iar de la *roz*, un singular feminin *roză (o bluză roză)* şi un plural *roze*: (Florile) *erau mai mari şi roze, ca obrajii domniei tale* (Sadoveanu). Totuşi, cele mai multe adjective de acest fel circulă cu formă invariabilă (de ex.: *palton vernil*, *rochie vernil*; *perete bej*, *vopsea bej)*.

Unele adjective care conţin grupul *sc* la formele de singular, de ex.: *femeiesc*, *bătrînesc*, *frăţesc*, *franţuzesc*, *brusc*,

au forme comune de plural pentru ambele genuri: *femeiești*, *bătrînești*, *frățești*, *franțuzești*, dar *brusc* are forme deosebite pentru plural la cele două genuri: f. *bruște* și m. *bruști*. Alternanța lui *sc* cu *șt*, prezentă și în cazul unor substantive (de ex.: sg. *etrusc* — pl. *etruști*, *mască* — *măști*), nu este însă generalizată (de ex.: *flasc* — *flască* are pluralul *flasci* — *flasce*).

ARTICULAREA ȘI CAZURILE

Întrebuințarea articolului (hotărît, nehotărît, posesiv sau demonstrativ), precum și a cazurilor, este un aspect larg dezbătut și tratat nu numai în lucrările de strictă specialitate, ci și în lucrările destinate marelui public.

Se știe că substantivele feminine și masculine, precum și adjectivele feminine terminate în *-ă* la nominativ-acuzativ singular, forma nearticulată, primesc la forma articulată articolul *-a*: *agă-aga*, *apă-apa*, *casă-casa*, *mamă-mama*, *țară-țara*, *dimineață-dimineața*, *adîncă-adînca*, *galbenă-galbena*, *albastră-albastra*, *nouă-noua* etc. Dar aceste substantive și adjective nu au aceleași forme la genitiv-dativ, în sensul că la forma nearticulată unele se termină în *-e*: (unei) *ape*, (unei) *case*, (unei) *mame*, (unei) *petale galbene*, (unei) *bluze albastre* etc., altele în *-i*: (unei) *țări*, (unei) *dimineți* (nu unei *diminețe*), (unei) *mări adînci*, (unei) *clădiri noi*; substantivele masculine își păstrează aceeași formă: (unui) *agă*, (unui) *pașă* etc.

De asemenea, formele corecte la genitiv-dativ articulat vor fi pe de o parte: *apei*, *casei*, *mamei*, *galbenei*, *albastrei*, iar pe de altă parte: *țării*, *dimineții*, *adîncii*, *noii*, în funcție de forma nearticulată de genitiv-dativ singular (identică cu cea de nominativ-acuzativ plural) căreia i se adaugă *-i*. De aceea, sînt greșite formele: *apii*, *casii*, *mamii*, (a) *galbenii (petale)*, (a) *albastrii (bluze)* sau *țărei*, *dimineței*, *adîncei*, (a) *nouei (clădiri)*.

Același regim au și substantivele și adjectivele nearticulate feminine cu terminația *-ă* precedat de *ș* sau *j* la nomi-

nativ-acuzativ singular, de ex.: *uşă*, *mătuşă*, *tovarăşă*, *plajă*, *grijă*, *gingaşă* (nu *uşe*, *mătuşe*, *tovarăşe*, *plaje*, *grije*, *gingaşe*; în această formă unele se pot confunda cu pluralul: *cinci tovarăşe*, *flori gingaşe*, *două plaje*). Deci, nominativul singular forma articulată este: *uşa*, *mătuşa*, *gingaşa*, *tovarăşa*, *plaja*, *grija* (nu *uşea*, *mătuşea*, *gingaşea*, *tovarăşea*, *plajea*, *grijea*), deoarece articolul hotărît feminin singular este *a* (scris şi pronunţat *a*, nu *ea*), care se adaugă rădăcinii terminate în *ş* sau *j*, luînd locul desinenţei *-ă*. La genitiv-dativ singular, nearticulat şi articulat, conform regulii cunoscute, acestea vor avea următoarele forme: (unei) *uşi-uşii* (nu *uşei*), (unei) *mătuşi-mătuşii* (nu *mătuşei*), (unei) *griji-grijii* (nu *grijei*), dar (unei) *tovarăşe-tovarăşei* (nu *tovarăşii*), (unei) *plaje-plajei* (nu *plăjii*), (unei *fetiţe*) *gingaşe-gingaşei (fetiţe)* (nu *gingaşii fetiţe*), pentru că primele formează pluralul în *-i*, iar ultimele în *-e*.

Substantivele masculine *paşă*, *popă*, cu pluralele *paşi*, *popi*, au forma articulată de nominativ-acuzativ *paşa*, *popa*, iar cea de genitiv-dativ *paşii* (nu *paşei*), *popii* (nu *popei*).

Substantivul *tată* face parte din aceeaşi categorie, prezentînd însă unele particularităţi[16]. Atunci cînd este întrebuinţat fără atribut, are următoarele forme: sg. nom. — acuz. nearticulat *tată* — articulat *tata*, gen. -dat. *tatei* (nu *tatii*). Sensul de „tatăl meu“ îl are numai în forma *tata (tatei, pe tata)* nu şi *tatăl*. În exemplele: *Tata e de profesiune medic* şi *Tatăl e de profesiune medic*, numai în primul caz este vorba de „tatăl meu“; în al doilea se înţelege *tatăl* altei persoane. Atunci cînd este însoţit de un atribut, substantivul *tată* are la singular forma articulată: nom.-acuz. *tatăl. (Tatăl Roxanei munceşte mult)*, gen. -dat. *tatălui (Răspund tatălui meu)*. Urmînd exemplul numelor proprii masculine care primesc articolul hotărît în faţă *(lui Marin, lui Toma)*, s-a ajuns să se spună, neliterar, şi *lui tata*, aceasta şi din cauză că numele proprii, adesea, au în faţă cuvinte ca: *unchi*, *tată*, *nene*, *bade*, *frate*, *moş*: *lui nenea Marin*,

[16] Vezi şi *Gramatica...*, vol. I, p. 100, 104; Iorgu Iordan, Valeria Guţu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura...*, p. 173.

lui Moș Toma etc. De asemenea, după cum știm, aceste substantive masculine, care denumesc grade de rudenie, cînd sînt urmate de un adjectiv posesiv formează împreună cu acesta o unitate semantică și primesc articolul hotărît numai în față: *lui tată-meu*, *lui frate-meu* etc. Astfel de grupuri sudate sînt specifice limbii populare, în timp ce limba literară preferă folosirea substantivului cu articolul enclitic, de ex.: *Am spus tatălui meu*. La fel, atunci cînd aceste substantive formează compuse ca: *tata-bătrîn*, *tata-mare*, genitiv-dativul se realizează tot cu articolul proclitic: *Citește-i lui tata-bătrîn*.

Substantivele feminine terminate în *-e* la nominativ-acuzativ singular (de ex.: *vulpe*, *plăcere*, *pîine*, *minune*) au forma articulată la aceste cazuri în *-a*: *vulpea*, *plăcerea*, *pîinea*, *minunea* (rostit și scris cu *ea*, nu cu *ia*). Formele nearticulate ale acestor substantive la genitiv-dativ singular și la nominativ-acuzativ plural sînt în *-i*: *vulpi*, *plăceri*, *pîini*, *minuni*. Adăugîndu-se acestora articolul hotărît enclitic de genitiv-dativ, se obțin formele corecte: *vulpii*, *plăcerii*, *pîinii*, *minunii*. Așadar, formele *vulpei*, *plăcerei*, *pîinei*, *minunei*, care se folosesc uneori, sînt greșite.

Aceleiași norme i se supun și substantive ca: *oaie*, *ploaie*, care, la genitiv-dativ singular și nominativ-acuzativ plural, au forma nearticulată: *oi*, *ploi*, iar la genitiv-dativ singular forma articulată: *oii*, *ploii* (și nu *oaiei*, *ploaiei*). Tot la fel se articulează și se declină adjectivele terminate în *-e* (*mare*, *dulce*, *rece*, *cuminte*, *limpede*, *verde* etc.) cînd însoțesc un substantiv feminin. Astfel, formele nearticulate la genitiv-dativ singular sînt: (unei) *case mari*, (unei) *prăjituri dulci*, (unei) *băuturi reci*, (unei) *fetițe cuminți*, (unei) *ape limpezi*, (unei) *frunze verzi* etc. La fel sînt și la nominativ-acuzativ plural: *case mari*, *prăjituri dulci*, *băuturi reci*, *fetițe cuminți*, *ape limpezi*, *frunze verzi* etc. La genitiv-dativ singular, formele articulate sînt: *marii case*, *dulcii prăjituri*, *recii băuturi*, *cuminții fetițe*, *limpezii ape*, *verzii frunze* (și nu *marei*, *dulcei*, *recei*, *cuminței*, *limpedei*, *verdei* etc.). Există substantive feminine terminate în *-e* care au o singură formă nearticulată la singular pentru toate cazurile: *foame*, *sete*, *lene* (acestea nici nu se folosesc la plural).

Ca urmare, pentru a obține forma articulată de genitiv-dativ, vom adăuga articolul *-i* la forma nearticulată, deci: *foamei*, *setei*, *lenei* (nu *foamii*, *setii*, *lenii*).

Cuvintele de tipul *justețe*, *finețe*, *frumusețe*, *bătrînețe* au și ele forma articulată la fel cu substantivele terminate în *-e*: *justețea*, *finețea*, *frumusețea*, *bătrînețea* (nu *justeța*, *fineța*, *frumuseța*, *bătrîneța*, cum auzim adesea). De fapt, cei care rostesc cu *-a* aceste substantive formate cu sufixul *-ețe* refac o formă nearticulată, la fel de greșită, în *-ă*: *justeță*, *fineță*, *frumuseță*, *bătrîneță*.

Substantivele feminine de felul: *femeie*, *odaie*, *păstaie*, *văpaie* (*-ie* rostit într-o singură silabă) au la genitiv-dativ singular și nominativ-acuzativ plural forma nearticulată: (unei) *femei*, (unei) *odăi*, (unei) *păstăi*, (unei) *văpăi*, iar forma articulată la genitiv-dativ singular: *femeii*, *odăii*, *păstăii* (nu *femeiei*, *odăiei* ș.a.m.d.). Substantivele și adjectivele feminine terminate în *-e* precedat de *i*, cu care se rostește în hiat (*i-e*), de ex.: *istorie*, *educație*, *sanie*, *sabie*, *pălărie*, *melodie*, *alburie*, *mijlocie*, *pustie*, fac genitiv-dativul singular nearticulat: (unei) *istorii*, (unei) *educații*, (unei) *sănii*, (unei) *săbii*, (unei) *pălării*, (unei) *melodii*, (unei) *lumini alburii*, (unei) *mașini mijlocii*, (unei) *case pustii*, iar genitiv-dativul articulat: *istoriei*, *educației*, *saniei*, *sabiei*, *pălăriei*, *melodiei*, *alburiei lumini*, *mijlociei măsuri*, *pustiei case* (nu *istoriii*, *educațiii*, *saniii*, *sabiii*, *pălăriii*, *melodiii*, *alburiii*, *pustiii*, *mijlociii*).

Adjective feminine ca: *bălaie*, *greoaie*, *vioaie*, atunci cînd sînt nearticulate, au aceeași formă la nominativ-acuzativ singular și plural: (o) *fată bălaie*, (o) *muncă greoaie*, *fete vioaie* și genitiv-dativ singular: (unei) *fete bălaie*, (unei) *munci greoaie*, (unei) *fetițe vioaie*, iar genitiv-dativul singular articulat urmează substantivele și adjectivele descrise mai sus: *bălaiei*, *greoaiei*, *vioaiei* (nu *bălaii*, *greoii*, *vioii*, care sînt forme articulate de nominativ-acuzativ ale substantivelor masculine: *bălaii copii*, *greoii bărbați*, *vioii băieți*).

Substantivele și adjectivele masculine terminate în *-u*, precedat de un grup de consoane dintre care ultima este *l* sau *r*, pun probleme de scriere la formele de plural. Așa sînt:

codru, *astru*, *ministru*, *scafandru*, *membru*, *dublu*, *mîndru* etc. Deoarece, în pronunţare, atît forma articulată cît şi cea nearticulată sînt identice, distincţia dintre ele se face numai în scris, prin marcarea articolului hotărît *-i*: (neart.) *codri* — (art.) *codrii* (ex.: *În drum am zărit nişte codri; Şi mă bag în codrii verzi, De astăzi nu mă mai vezi*. Popular); (neart.) *aştri* — (art.) *aştrii* (ex.: *Iubirea, pentru tine, din cer răpind doi aştri, Îi coborî în lume schimbaţi în ochi albaştri*. Beldiceanu; *Aştrii strălucesc în noapte)*; (neart.) *scafandri* — (art.) *scafandrii* (ex.: *Echipa de scafandri a plecat în larg; Scafandrii şi-au îndeplinit misiunea)* ş.a.m.d. Pentru a sesiza deosebirea dintre aceste două forme putem recurge la înlocuirea acestor substantive şi adjective cu altele tot de gen masculin, dar terminate în consoană. De exemplu, în propoziţiile: *Am văzut cîţiva membri* şi *Membrii au luat loc la masă*, substantivul *membru* poate fi înlocuit cu substantivul *elev*, observîndu-se astfel şi în rostire diferenţa dintre formele articulate şi cele nearticulate: *Am văzut cîţiva elevi* (scris cu un *i*) şi *Elevii au luat loc la masă*. Tot aşa, vom scrie: *Văd nişte codri înverziţi* şi *Codrii înverzesc; Nişte scafandri se scufundă* şi *Scafandrii se scufundă* etc.

Substantivele şi adjectivele masculine care se termină la plural, forma nearticulată, în *-ii* au forma articulată terminată în *-iii*: *geamgiu* — pl. (neart.) *geamgii* — (art.) *geamgiii*, *fiu* — pl. (neart.) *fii* — (art.) *fiii*, *mijlociu* — pl. (neart.) *mijlocii* — (art.) *mijlociii*, *brumăriu* — pl. (neart.) *brumării* — (art.) *brumăriii*, *grijuliu* — pl. (neart.) *grijulii* — (art.) *grijuliii*, *copil* — pl. (neart.) *copii* — (art.) *copiii* etc.

Analizînd aceste forme, constatăm că primul *i* face parte din tema cuvîntului *(geamgiu)*, al doilea *i* este semnul specific pluralului *(Am întîlnit doi geamgii)*, iar al treilea *i* este articolul hotărît pentru plural *(Geamgiii au terminat lucrul)*.

În aceeaşi situaţie se găseşte şi substantivul *copil*. Forma nearticulată de plural este *copii*, iar cea articulată *copiii*. Atragem atenţia asupra unor situaţii cînd asemenea cuvinte apar articulate la nominativ-acuzativ şi sînt urmate de un pronume posesiv, de ex.: *Copiii lor (fiii lor) nu sînt cuminţi* şi cînd apar cu forma de genitiv-dativ plural articulat: *Ne*

amuză jocul copiilor (sau al fiilor) noștri. Atît *copiii lor (fiii lor)* cît și *copiilor (fiilor)* se pronunță la fel, dar se scriu în mod diferit, fiind vorba, după cum am văzut, de două situații diferite.

Tot în această categorie se încadrează, în ceea ce privește scrierea cu doi *i* la forma nearticulată de nominativ-acuzativ plural, și substantivele neutre terminate în *-iu*, de ex.: *artificiu-artificii*, *serviciu-servicii*, *naufragiu-naufragii*, *refugiu-refugii*, *concediu-concedii*, *incendiu-incendii*, *preludiu-preludii*, *consiliu-consilii*, *fotoliu-fotolii*, *domeniu-domenii*, *deceniu-decenii*, *municipiu-municipii*. Formele articulate de plural ale acestor substantive la nominativ-acuzativ se scriu cu doi *i*: *artificiile*, *serviciile*, *naufragiile*, *refugiile*, *concediile*, *incendiile*, *preludiile*, *consiliile*, *fotoliile*, *domeniile*, *deceniile*, *municipiile*, deoarece articolul hotărît *-le* s-a adăugat la forma de plural nearticulat.

E bine să știm că articolul masculin *-l*, care de obicei nu se rostește în vorbirea familiară, de ex.: *copacu verde*, *creionu tău*, *dragu meu*, trebuie notat întotdeauna în scris și pronunțat ca atare în exprimarea îngrijită *(copacul verde*, *creionul tău*, *dragul meu)*. Același lucru este valabil și pentru substantivele care aparțin unor expresii cunoscute: *a face pe nebunul* (nu *a face pe nebunu*), *a da de dracul (*nu *a da de dracu)*[17]. Lipsa articolului apare foarte des atunci cînd se enunță titlul sau gradul unei persoane individualizate nominal. Se spune și se scrie, de pildă, *Am asistat la simpozionul prezidat de academician profesor N.G.* sau *La ședință a participat și profesor doctor M.D.*, în loc de: *simpozionul prezidat de academicianul profesor N.G.* și *a participat și profesorul doctor M.D.*

În cadrul grupului *substantiv + adjectiv*, articularea se efectuează în funcție de topica celor doi termeni. Cînd ordinea este *substantiv + adjectiv*, se articulează substantivul, iar adjectivul rămîne nearticulat: *casa albă;* cînd avem *adjectiv + substantiv* se articulează adjectivul, iar substantivul rămîne nearticulat: *alba casă*. Sînt totuși anumite construcții de acest fel care s-au impus într-o formă, am

[17] Vezi și Fulvia Ciobanu, Lidia Sfîrlea, *Cum scriem, cum pronunțăm corect. Norme și exerciții*, București, 1970, p. 22.

spune, fixă, alcătuind o unitate sintactico-semantică, de ex.: *limba română*, *limba rusă*, *limba franceză* și nu *româna limbă*, *rusa limbă*, *franceza limbă*. Într-o exprimare ca aceasta: *Un articol tradus într-o corectă și frumoasă limbă rusă* este admisibilă întrebuințarea atît a substantivului, cît și a adjectivelor la forma nearticulată cu articolul hotărît. Nu același lucru se poate spune despre exemplul care urmează: *Am ascultat cu atenție lecțiile de chimie, de limbă română și de limbă franceză* sau *curs de limbă rusă*, în loc de: *Am ascultat cu atenție lecțiile de chimie, de limba română și de limba franceză* și *curs de limba rusă*.

Se întîmplă ca un substantiv să fie folosit ori numai articulat, ori numai nearticulat de către unul și același vorbitor în contexte care impun un regim sintactic diferențiat. Astfel, unele persoane spun: *Mașini din producție internă* și *A crescut numărul mașinilor de producție internă* sau *Lucrez în funcție de merceolog* și *Plec în concediu în funcție de ceilalți*. Observăm că substantivele *producție* și *funcție* sînt folosite cu aceeași formă în ambele exemple, cu toate că înțelesul și regimul lor este diferit. Știm că, în general, un substantiv se articulează atunci cînd este urmat de o determinare, care are rolul de a individualiza, referindu-se la ceva bine cunoscut. Vom spune deci: *Mașini din producția internă* și *Lucrez în funcția de merceolog*. În celelalte două exemple situația este alta. *De producție internă* este în totalitate un determinant care arată caracteristica acestor mașini și poate fi echivalat cu un adjectiv (*indigen*, deci *mașini indigene*), iar *în funcție de* este o construcție cu formă fixă, avînd înțelesul „depinzînd de...".

Într-o propoziție în care subiectul este multiplu, substantivele care alcătuiesc subiectul sînt fie articulate, fie nearticulate, după împrejurare, dar în nici un caz nu vor fi întrebuințate unul articulat, iar altul nearticulat. Așadar: *Elevii, studenții și profesorii au plecat la muncă patriotică* sau *Elevi, studenți și profesori au plecat la muncă patriotică*, dar nu *Elevii, studenți și profesori au plecat la muncă patriotică*. O situație asemănătoare în privința articulării întîlnim și la alte forme cazuale decît nominativul (cazul subiectului), îndeosebi la genitiv. Știm că formele literare ale articolului

genitival sînt la singular *al*, *a* iar la plural *ai*, *ale*. Folosirea de către unele persoane în mod exclusiv a articolului *a* în locul celorlalte forme diferențiate după gen și număr este în contradicție cu normele noastre gramaticale. În acest sens, formulări ca: *Realizări a economiei* sau *Autori a proiectului*, în loc de *Realizări ale economiei* și *Autori ai proiectului* sînt nejustificate. (Vezi cap. **Acordul gramatical.**)

Cînd intervine o enumerare, norma gramaticală cere, în mod firesc, repetarea articolului nehotărît sau a articolului posesiv înaintea fiecărui termen al enumerării. Dar, în limba contemporană există o tendință vădită de a omite articolul dinaintea termenilor coordonați, astfel că se ajunge la formulări ca acestea: *Din domeniul matematicii și literaturii* în loc de *Din domeniul matematicii și al literaturii*. În special cînd înșiruirea este mai lungă, lipsa articolului înregistrează o frecvență mult mai mare. Iată cîteva exemple: *Luptăm împotriva minciunii, neînțelegerii și discordiei*, în loc de *Luptăm împotriva minciunii, a neînțelegerii și a discordiei; Extinderea mecanizării, chimizării și a tehnologiilor avansate*, în loc de *Extinderea mecanizării, a chimizării și a tehnologiilor avansate; Perfecționarea organizării, planificării și a conducerii agriculturii*, în loc de *Perfecționarea organizării, a planificării și a conducerii agriculturii*.

Dacă în această situație lipsa articolului nu este o greșeală flagrantă, în alte cazuri ea reprezintă, efectiv, o greșeală. Este vorba de omiterea articolului hotărît înaintea părților coordonate, nume de persoane, cînd acestea formează unități distincte, de ex.: *Am dat lui Ion și Marin o carte* în loc de *Am dat lui Ion și lui Marin o carte*. Deoarece numele de persoane masculine nu-și schimbă forma după caz, singura marcă a dativului în exemplul de mai sus fiind *lui*, articolul trebuie repetat înaintea fiecărui termen coordonat.

Între articolul enclitic și articolul posesiv genitival se produc uneori confuzii în sensul folosirii articolului enclitic în locul articolului posesiv. Aceasta se întîmplă din cauza unei false analize în care articolul posesiv *a* este socotit ca aparținînd substantivului precedent, devenind prin alipire,

în mod greșit, articol enclitic al acestuia: *Condiții de realizarea planului* în loc de *Condiții de realizare a planului.*

Alteori, articolul posesiv *al, a* apare cînd nu este necesar. Aceasta se întîmplă, de obicei, după prepozițiile *datorită, mulțumită, grație, conform*, care cer dativul. Deci, corect este: *Datorită acestor eforturi și condițiilor create...*, nu *Datorită acestor eforturi și a condițiilor create...; Am reușit mulțumită ție și prietenilor mei*, nu *Am reușit mulțumită ție și a prietenilor mei; Conform înțelegerii și propunerii primite...*, nu *Conform înțelegerii și a propunerii primite...*

Dativul, la rîndul lui, este înlocuit uneori, în mod greșit, cu alt caz, și anume cu acuzativul. În timp ce dativul este foarte des întrebuințat mai ales în limbajul publicistic și în cel administrativ, în limbajul familiar și, în general, în limbajul popular primează acuzativul cu *la*: *Am dat de mîncare la păsări* în loc de *Am dat de mîncare păsărilor* sau *Am dat note bune la elevi* în loc de *Am dat note bune elevilor*. (Vezi cap. **Prepoziția.**)

Adresarea bine cunoscută cu *tovarășe (tovarășă)* apare și ea în formulări nerecomandabile. În locul vocativului literar: *tovarășe director, tovarășe profesor*, la masculin, vorbirea cotidiană înregistrează formulări în care se întrebuințează, în mod greșit, cazul nominativ: *tovarășul director, tovarășul profesor* (sau, și mai des, *tovarășu director, tovarășu profesor*). La fel de greșită este și adresarea pentru genul feminin cu *tovarășe profesoară* în loc de *tovarășă profesoară*, forma cu *-e* fiind corespunzătoare masculinului.

Numele topice masculine au, în general, formă nearticulată *(Cluj, Roman, București, Bacău, Iași)*, pe cînd cele feminine sînt articulate *(Timișoara, Craiova, Bistrița, Oltenița)*. Numele topice de gen feminin, chiar cînd sînt precedate de o prepoziție care cere cazul acuzativ, apar tot articulate: *merg la Timișoara, în Craiova, prin Moldova.*

Așa cum prevede și *Gramatica*, în anumite condiții sintactice toponimele pot apărea cu altă formă decît cea obișnuită. Nume topice care în mod normal circulă în formă articulată apar și în forma nearticulată *(întreaga Moldovă, noua Franță)* sau cele nearticulate apar uneori articulate și anume cînd în propoziție au rol de subiect: *Clujul este un oraș frumos; Bucureștiul este capitala țării.*

Flexiunea numelor proprii se face adesea cu dificultate, vorbitorul şovăind asupra uneia sau alteia dintre forme.

În limba română, numele proprii de persoană masculine au la nominativ-acuzativ formă nearticulată *(Ion, Victor, Ilie)* iar cele feminine, formă articulată *(Ana, Maria, Floarea)*.

Genitiv-dativul numelor de persoană masculine terminate în consoană, *-u, -a,* sau *-ea* se formează azi cu articolul proclitic *(a) lui; (a) lui Ion, (a) lui Radu, (a) lui Toma, (a) lui Oprea,* spre deosebire de trecut, cînd articolul hotărît apărea postpus: *Radului, Tomei, Oprei.* Numele de persoană masculine cum sînt: *Luca, Duca* au genitiv-dativul în *-ăi (Lucăi, Ducăi),* întocmai ca femininele cu aceeaşi terminaţie *(Ancăi, Floricăi).*

Astăzi se manifestă tendinţa de înlocuire a vocativului cu nominativul; se aude din ce în ce mai rar: *Ioane, Radule, Tomo, Opreo.*

În ceea ce priveşte flexiunea numelor proprii de gen feminin, acestea se comportă ca substantivele comune, în sensul că articolul este postpus. În cursul flexiunii, tema rămîne neschimbată, de ex.: *Maria-Mariei, Ioana-Ioanei, Floarea-Floarei* (spre deosebire de substantivul comun, *floarea-florii).*

În categoria numelor de persoană feminine există o seamă de nume de origine străină care n-au terminaţii de feminin. Ele se comportă în declinare, la genitiv-dativ, la fel cu numele de persoană masculine, de ex.: *(a) lui Jeni, (a) lui Carmen.* Prin analogie cu acestea, precum şi cu masculinele, se foloseşte uneori articolul proclitic şi la nume care formează genitiv-dativul cu articol enclitic. Astfel de forme (ex.: *al lui Maria, lui Florica*) sînt nerecomandabile.

COMPARAŢIA ADJECTIVELOR

În vorbirea zilnică putem exprima intensitatea însuşirii, calităţii unui obiect sau fenomen cu ajutorul gradelor de comparaţie (pozitiv, comparativ şi superlativ),

fiecare, mai precis comparativul și superlativul, dispunînd de mijloace proprii de realizare[18].

În general, pentru formarea gradelor de comparație se folosesc adverbe *(mai, cît)*, locuțiuni adverbiale *(așa ca, la fel, tot atît)*, articolul *cel*, unele prefixe (la exprimarea superlativului) ca: *stră-*, *prea-*, *extra-*, *ultra-*, *hiper-*, *super-*, *arhi-* (ex.: *oraș străvechi*, *fată preafrumoasă*, *ciocolată extrafină*, *haină ultramodernă*, *stil hipercorect*, *material supercolorat*, *savant arhicunoscut*), și mai puțin sufixe. Dintre acestea amintim sufixul *-isim*, specific superlativului, introdus din franceză și italiană și prezent mai ales în cuvinte ca: *rarisim (ocazie rarisimă)*, *simplisim (problemă simplisimă)*. În această serie intră și *pianissimo*, *fortissimo* sau *altissimo*, cuvinte folosite mai ales ca adverbe în limbajul muzical. Acestea se întrebuințează cu grafia și cu pronunțarea din limba italiană, de unde au fost împrumutate.

Sînt unele adjective al căror sens nu admite grade de comparație, deoarece indică o valoare absolută, ca de pildă: *viu*, *mort*[19], *întreg*, *veșnic*, *unic*, *gata*, *desăvîrșit*, *complet*, (de ex.: *viață veșnică*, *caz unic*, *operație gata*, *trusă completă*, *construcție desăvîrșită*). Cunoscute ca substantive, cuvinte ca: *poet*, *artist*, *filozof* primesc valoare adjectivală atunci cînd determină, la rîndul lor, alte substantive. Astfel, dacă într-un exemplu ca: *Astă-seară joacă artistul tău preferat*, *artist* este substantiv, în exemplul: *Am cunoscut pe savantul artist V.D.*, avem de-a face cu un adjectiv. În anumite situații, pentru accentuarea unei idei, pot fi folosite și adjectivele de mai sus la diferite grade de comparație, de ex.: *Un om mai întreg la minte decît mulți de seama lui* etc.

Pe lîngă acestea, există și alte adjective, de o largă circulație, care nu sînt totdeauna folosite în mod corect. Adjective ca: *inferior*, *superior*, *posterior*, *major*, *proxim*, *ultim*,

[18] Vezi *Gramatica...*, vol. I, p. 125–133; Magdalena Popescu-Marin, *Absolutul relativ*, în „Presa noastră", 1968, nr. 6, p. 32.

[19] Sînt situații cînd, pentru accentuarea unei idei, acestea intră în formulări de genul: *mai mult mort decît viu*. Aici nu e propriu-zis un grad de comparație, ci o expresie care înseamnă „e mai aproape de moarte decît de viață".

optim, *suprem*, *maxim*, *minim* sînt tratate de mulți vorbitori asemenea adjectivelor obișnuite, considerate ca exprimînd însușirea la gradul pozitiv. Ca urmare, se consideră firesc ca ele să aibă un comparativ sau un superlativ (de ex.: *Mărfurile sînt de o calitate mai inferioară* sau *mai superioară*, *Cel mai suprem ideal s-a realizat cu cele mai minime eforturi*).

Dacă *inferior* (comparativul latinescului *inferus* „mic", „jos"), *superior* (comparativul latinescului *superus* „înalt") sau *posterior* (comparativul latinescului *posterus* „care e în urmă") pot fi asociate cu elemente caracteristice superlativului (de ex.: *Un elev evident inferior altuia* sau *Un student net superior altuia*), *suprem* (superlativul latinescului *bonus* „bun") sau *proxim* (superlativul latinescului *propior* „mai apropiat") nu pot fi asociate cu astfel de elemente. Construcții de superlativ de felul: *cel mai suprem ideal*, *S-au oferit cele mai optime condiții de muncă; Am fugit la cea mai proximă farmacie* sînt greșite, deoarece ideea de superlativ este redată de însuși sensul adjectivului respectiv. Ca urmare, e bine să spunem: *ideal suprem* sau *supremul ideal; S-au oferit condiții optime de muncă; Am fugit la proxima farmacie.* În ciuda numeroaselor precizări care s-au făcut și se fac cu diferite ocazii în ceea ce privește folosirea corectă a lui *optim*, acest adjectiv, care, din cauza frecvenței excesive în limbajul de fiecare zi, și-a uzat conținutul de superlativ, poate fi auzit tot mai des întrebuințat la diferite grade de comparație, chiar în emisiunile de la radio și televiziune. Sens de superlativ au și alte adjective ca: *esențial*, *total*[20], *autentic*, *excelent*, acestea urmînd același regim ca *suprem*, *optim* și *proxim*[21]. O seamă de adjective, care prin natura lor denumesc anumite calități în sens superlativ — *înfiorător*, *înspăimîntător*, *îngrozitor*, *groaznic*, *înfricoșător* etc. —, sînt și ele folosite adesea necorespunzător. Pe lîngă valoarea lor ca determinante (ex.: *Am avut un vis înspăimîntător; Am auzit un strigăt groaznic*), aceste cuvinte pot avea

[20] Nu vom spune, de ex.: *S-a comportat cu cea mai totală lipsă de respect*, ci... *cu o totală lipsă de respect.*

[21] Pentru regimul unor adjective ca *mediocru*, *calitativ*, *corespunzător*, vezi Magdalena Popescu-Marin, *Absolutul...*, p. 32.

și valoare adverbială, cu înțelesul de „foarte mult, foarte tare etc." și, de asemenea, alături de prepoziția *de*, precedînd un adjectiv sau un adverb, le intensifică sensul (ex.: *un exercițiu îngrozitor de greu, un om îngrozitor de zgîrcit*). Gradul mare de expresivitate a acestor adjective în astfel de situații determină pe unii vorbitori să le întrebuințeze, în mod greșit, în construcții superlative, în care apar alăturate sensuri total opuse, ajungîndu-se la asociații bizare, ca de pildă: *Are o bluză înfiorător de frumoasă; Am băut un vin îngrozitor de bun.*

PRONUMELE

Pronumele formează în limba română o categorie gramaticală importantă, cuprinzînd o mare varietate de tipuri și de forme. Folosirea frecventă a pronumelui în vorbire este determinată de două caracteristici:

1) ține locul substantivului, adică al celei mai extinse categorii morfologice din limbă;

2) are posibilitatea de a deveni adjectiv cu valoare pronominală (în special pronumele posesiv, interogativ-relativ, demonstrativ și nehotărît).

Dificultățile care persistă încă la unii vorbitori ai limbii noastre în folosirea pronumelui sînt cauzate, pe de o parte, de flexiunea bogată a pronumelui, de varietatea formelor pronominale la diferite persoane și cazuri, la singular și plural, iar pe de altă parte, de existența formelor neaccentuate alături de cele accentuate. Întrebuințarea pronumelui în forme neaccentuate duce adesea la greșeli de scriere.

În cele ce urmează vom insista în special asupra aspectelor care generează dificultăți de folosire, în vorbire și în scris, a pronumelor de diferite feluri.

PRONUMELE PERSONAL

Formele *eu*, *el*, *ei*, *ele* se pronunță cu *ie-* inițial (adică *ieu*, *iel*, *iei*, *iele*), dar se scriu fără *i-* inițial, deoarece astfel au fost păstrate prin tradiția grafică.

Pronumele personale la cazurile dativ și acuzativ au, pe lîngă formele accentuate, și forme neaccentuate. Acestea din urmă nu au accent propriu și se pronunță, de obicei, împreună cu termenul de care se leagă. În aceste situații, pronumele se leagă, în scris, de cuvîntul pe lîngă care se găsește, prin liniuță de unire. De exemplu, *tu* are la dativ, alături de forma accentuată, *ție*, și forma neaccentuată *ți*, utilizată în diferite poziții: *ți- (Ți-am împrumutat o carte)*, *-ți (Închei scrisoarea dorindu-ți mult succes)* și (mai rar) *-ți- (Spusu-ți-am că nu e bine?)*. Pronumele *ți*, folosit accentuat, se deosebește în rostire de *ți* neaccentuat deoarece conține un *i* plenison, formînd silabă independentă, iar în scriere prin faptul că nu se leagă prin cratimă de un alt cuvînt. De ex.: *Vei primi ceea ce ți se cuvine.*

Cînd se află în dativ, pronumele personal poate primi o valoare posesivă, însoțind de obicei substantive și aflîndu-se în poziție fie accentuată (ex.: *Afară-i vînt și e-nnorat Și noaptea e tîrzie, Copilele ți s-au culcat.* Coșbuc), fie neaccentuată (ex.: *La trecutu-ți mare, mare viitor.* Eminescu). El poate însoți și unele prepoziții (ca: *înainte*, *deasupra*), în acest caz aflîndu-se numai în poziție neaccentuată (ex.: *Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai val-vîrtej Oștile leite-n zale, de-mpărați și de viteji?* Eminescu).

Cazul acuzativ are pentru același pronume formele *tine* și *te*. Utilizată în poziție neaccentuată, forma *te* se scrie legată prin cratimă de cuvîntul cu care se rostește împreună: *Că te-am zărit e a mea vină Și vecinic n-o să mi-o mai iert* (Eminescu).

Formele neaccentuate ale pronumelui personal pot fi însoțite în propoziție de formele accentuate: *Pe el nu l-au întrebat.*

Formele neaccentuate la dativ plural *(ne-ni, vă-vi, le-li)* pun cîteva probleme de folosire corectă, atît în scris, cît și în vorbire. Astfel, *ne*, *vă*, *le* apar întotdeauna lîngă verb: *ne aude* (vocea), *vă spune*, *le trimite*, *le-a scris* etc., iar *ni*, *vi*, *li* apar în construcții de obicei cu un pronume reflexiv: *ni se aude* (vocea), *vi se spune*, *li se trimite*, *li s-a scris*. Dar dacă al doilea pronume este *o*, se folosesc primele forme: (vocea) *ne-o aude*, *v-o spune*, *le-o trimite*. Forme ca: *vi-ați spălat* (haina), *vi-au adus*, *vi-a plăcut*, *ni trebuie* constituie

abateri de la normele limbii literare și, ca atare, trebuie evitate.

Precizăm că formele pronominale de la acuzativ și dativ singular care încep cu *î-* se scriu totdeauna fără liniuță de unire, ele avînd accent propriu, iar formele care nu au vocala *î* (și deci nu au accent propriu) se leagă prin liniuță de alt cuvînt. Vom scrie: *îmi pare rău*, *îi ascult*, *îl văd*, dar: *mi-a părut rău*, *să-i ascult*, *l-am văzut*. După cum se observă din exemple, aceste forme se alătură unor verbe aflate de obicei la alte timpuri și moduri decît indicativul prezent.

O problemă de exprimare pe care o pune pronumele personal este aceea a utilizării sale pentru a repeta un complement direct sau indirect din propoziție. Cînd complementul direct sau indirect este așezat înaintea verbului, el trebuie repetat printr-un pronume neaccentuat. De exemplu: *Omului îi este necesară munca; Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste* (Creangă). Dacă complementul este așezat după verb și este un nume de persoană (sau de obiect personificat), repetarea lui printr-un pronume nu este obligatorie, dar nici greșită. Putem spune: *Am văzut pe Ion* sau *L-am văzut pe Ion; Am dăruit prietenului meu o carte* sau *I-am dăruit prietenului meu o carte*. Este greșită însă folosirea pronumelui care repetă complementul direct sau indirect cînd acesta este un nume de lucru și stă în urma verbului pe care îl determină. De exemplu, este corect: *Citesc romanul* sau *Romanul îl citesc*, dar nu ar fi corect: *Îl citesc romanul*.

Alături de greșeala utilizării superflue a pronumelui personal, se întîlnește și greșeala opusă acesteia, anume omiterea repetării pronumelui cînd această repetare este, de fapt, necesară. Unii vorbitori, din dorința de a se exprima concis, evită să folosească același pronume de două ori în aceeași frază, fapt care poate da naștere la confuzii. În fraza: *Își aminti de basmele pe care le citea și asculta cu încîntare*, complementul direct exprimat prin pronumele personal *(le)* nu a fost reluat în ultima propoziție, considerîndu-se subînțeles. Totuși, aici pronumele trebuie repetat, deoarece în această propoziție el este complementul altui verb (corect: *Își aminti de basmele pe care le citea și le asculta cu încîntare)*. La fel, din exemplul: *Nu l-aș mai ruga, ci obliga să plece* reiese

necesitatea repetării pronumelui personal şi a auxiliarului: *Nu l-aş mai ruga, ci l-aş obliga să plece.*

O formă deosebită a pronumelui personal pentru persoana a 3-a, întîlnită destul de frecvent în vorbire, este *dînsul* (pl. *dînşii*) pentru masculin şi *dînsa* (pl. *dînsele*) pentru feminin. Aceasta are la origine pronumele *însul*, care s-a bucurat altădată de o largă circulaţie în limbă, azi fiind folosit numai în construcţii cu prepoziţiile *întru*, *dintru*, *printru*: *într-însul*, *dintr-însa*, *printr-înşii* etc. *Dînsul* este rezultatul contopirii prepoziţiei *de* cu *îns* (<lat. *ipsu*) şi are numai formă articulată. Mulţi vorbitori folosesc azi acest pronume socotindu-l o formulă de adresare mai politicoasă decît *el* sau *ea*.

Pronumele *dînsul*, *dînsa* se folosesc uneori şi în locul numelor de animale sau de lucruri. Semnalăm însă că aceste întrebuinţări sînt considerate exprimări regionale, ele fiind caracteristice graiului moldovean. De aceea nu trebuie să surprindă faptul că se întîlnesc cu această utilizare la Creangă: *Aşează o leasă de nuiele... şi nişte frunzari peste dînsa;* sau: *Umple o tavă cu jăratic, se duce cu dînsa la herghelie.*

PRONUMELE DE POLITEŢE

Fiind utilizat în vorbire pentru a arăta respectul pentru persoana cu care sau despre care se vorbeşte, pronumele de politeţe are forme numai pentru persoanele a 2-a şi a 3-a: *dumneata*, pl. *dumneavoastră* (folosit şi pentru persoana a 2-a singular) şi, respectiv, *dumneasa* (sau *dumnealui*, *dumneaei*), pl. *dumnealor*. Aceste pronume provin din contopirea substantivului *domnia* cu adjectivele posesive *ta*, *sa*, *voastră* sau cu pronumele personale *lui*, *ei*, *lor*.

Astăzi, cuvintele care intră în compunerea pronumelor de politeţe şi-au pierdut independenţa morfologică, formînd împreună un alt cuvînt. De aceea se scriu şi se pronunţă într-un singur cuvînt: *dumneata*, *dumitale*, *dumnealor* etc. Formele *domnia-ta*, *domnia-voastră* etc. aparţin limbii vechi. Totuşi, ele pot fi întîlnite şi astăzi în stilul solemn sau ca

formule de adresare, în special în corespondență: *Domnieisale domnului X*. În strînsă legătură cu natura contextului, se utilizează și formule de politețe de tipul: *măria-ta*, *înălțimea-voastră*, *sfinția-ta*, *excelența-sa*. Cîteva exemple: *Toată lighioana, măcar și cea mai proastă, Cîine sadea îmi zice, iar nu domnia-voastră* (Alexandrescu); *Poate ni-ți da și ceva udeală, măria-ta, zise Setilă* (Creangă); *Căldura pustiei era acum cuptorul lui Dumnezeu, în care sfinția-sa coace pînile pămîntului* (Sadoveanu).

Folosirea unor forme învechite sau regionale ca: *dumneatale*, *dumnisale*, *dumnivoastre*, *dumnilorvoastre* nu este acceptată de limba literară. De asemenea, înlocuirea formei de nominativ-acuzativ cu cea de genitiv-dativ este greșită. Se spune corect: *Dumneata ai fost acasă* și nu *Dumitale ai fost acasă*. Greșeala este și mai gravă cînd se utilizează forma trunchiată *mata*, care primește pentru nominativ formă de genitiv: *Matale ești rudă cu noi?*

Prescurtarea pronumelui de politețe, în scris, este acceptată de limba literară, cu condiția ca ea să fie făcută corect: *d-ta (dumneata)*, *d-tale (dumitale)*, *d-voastră (dumneavoastră)*, *d-sa (dumneasa)*, *d-sale (dumisale)*, *d-lor (dumnealor)*, *d-lui (dumnealui)*, *d-ei (dumneaei)*. (Vezi și cap. **Abrevierea**.)

Amintim că pronumele de politețe nu se scrie cu inițială majusculă decît la început de propoziție. Tendința ce se observă în scris de a exprima respectul față de o persoană prin ortografierea pronumelui respectiv cu majusculă nu este conformă cu normele ortografice oficiale. (Vezi și cap. **Scrierea cu inițială majusculă**.)

PRONUMELE DE ÎNTĂRIRE

Este folosit pe lîngă un substantiv sau pe lîngă un alt pronume cu scopul de a pune accent pe obiectul determinat. Deși acest pronume nu are forme prea numeroase, greșelile provenite din folosirea lui sînt foarte frecvente. Pentru a înțelege formele pronumelui de întărire, reamintim că ele au la bază vechile pronume personale *îns(u)*, *însa*, cărora li s-au alipit formele de dativ ale pronumelor personale sau

reflexive, neaccentuate, *mi*, *ți*, *și*, *ne*, *vă*, *și* (sau *le*), ajungîndu-se la formele de astăzi: *însumi*, *însămi*, *însuți*, *însuși*, *înșine* etc. În limba veche, pronumele de întărire apărea și independent (cu valoare pronominală sau adverbială), avînd sensul: „singur, personal, fără intervenția sau ajutorul altcuiva", ca în exemplele: *Se apucă însuși, cu mîna lui, să le curețe de rugină* (Ispirescu); *Ca să-mi mai treacă de urît, m-am ocupat însămi de toaleta lor* (Negruzzi). În cele mai multe cazuri, însă, pronumele de întărire însoțește fie un substantiv, fie un pronume personal, reflexiv, posesiv sau demonstrativ, fiind acordat în gen, număr și persoană cu substantivul sau cu pronumele pe care îl determină. Cîteva exemple: *Ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaște* (Eminescu); *Însuși bunicul, cel rar La vorbe, azi rîde și-nchină* (Coșbuc); *El a iscălit o recenzie făcută de însuși autorul* (Agîrbiceanu).

Pronumele de întărire are următoarele forme:

— persoana *1 sg.:* (eu, mie, pe mine) *însumi* (cînd vorbitorul este de sex masculin) sau *însămi* (cînd vorbitorul este de sex feminin); *pl.*: (noi, nouă, pe noi) *înșine* (pentru masculin) sau *însene* (pentru feminin);

— persoana a *2-a sg.:* (tu, ție, pe tine) *însuți* (pentru masculin), *însăți* (pentru feminin); *pl.*: (voi, vouă, pe voi) *înșivă* (pentru masculin), *însevă* (pentru feminin);

— persoana a *3-a sg.:* (el, al lui, lui, pe el) *însuși* (pentru masculin), (ea, al ei, ei, pe ea) *însăși* (pentru feminin); *pl.*: (ei, al lor, lor, pe ei) *înșiși* (pentru masculin), (ele, al lor, lor, pe ele) *înseși* sau *însele* (pentru feminin).

Scrierea corectă a celor mai numeroase forme ale pronumelui de întărire este cu *-i* final: *însumi*, *însuți*, *însuși*, *însăși*, *înșiși* etc. În acest sens se greșește mai ales la formele persoanei a 3-a: *însuși*, *însăși*, *înșiși* etc., care apar scrise greșit: *însuș*, *însăș*, *înșiș* etc.

Cele mai multe greșeli în folosirea pronumelui de întărire provin din faptul că nu se ține seama de necesitatea acordării lui în gen, număr și persoană cu cuvîntul pe care îl determină, utilizîndu-se masculinul în locul femininului, singularul în locul pluralului sau invers. Și mai grav este faptul că aceste greșeli se întîlnesc chiar în scris, în presă sau în diverse lucrări tipărite, ceea ce derutează pe cititori

şi contribuie la răspîndirea unor forme greşite. Iată doar cîteva exemple[1]: *Şi atunci în pragul uşii apăru însăşi profesorul; îşi măresc această rezistenţă prin însăşi faptul că...* În aceste propoziţii, pronumele feminin a fost utilizat, incorect, în locul celui masculin (corect ar fi fost: *însuşi profesorul* şi *însuşi faptul...*).

Uneori se întîlneşte singularul feminin în locul pluralului. De exemplu în: *Trepte... care coincid cu planurile însăşi ale realităţii*, pronumele de întărire trebuia să fie *înseşi*. Greşelile privind acest pronume pot să provină din plasarea necorespunzătoare în text; în exemplul *Anularea însuşi a obiectivului cercetării*, pronumele de întărire se acordă cu substantivul *obiectiv*. Dar din felul cum este aşezat în text, cititorul poate deduce că el determină substantivul *anulare*. În acest caz însă se impunea folosirea formei de feminin a pronumelui. În exemplul dat, formularea corectă este: *Anularea obiectivului însuşi al cercetării*, dacă pronumele se referă la *obiectiv*, şi *Anularea însăşi a obiectivului cercetării*, dacă pronumele se referă la *anulare*.

Pronumele de întărire nu se schimbă în cursul declinării: *omul însuşi*, *omului însuşi* etc.; *eu însămi*, *mie însămi* etc.

PRONUMELE REFLEXIV

Folosit pentru a arăta că acţiunea verbului se răsfrînge asupra subiectului, pronumele reflexiv nu pune în general probleme, formele sale fiind identice cu ale pronumelui personal în cazul dativ şi acuzativ pentru persoanele întîi şi a 2-a (singular şi plural): *mi(îmi)*, *ţi (îţi)*, *ne*, *vă* (în dativ) şi: *mă*, *te*, *ne*, *vă* (în acuzativ). Persoana a 3-a a pronumelui reflexiv are forme proprii accentuate: *sie*, *sieşi* (în dativ), *sine* (în acuzativ) şi neaccentuate: *şi*, *îşi* (în dativ), *se* (în acuzativ).

[1] Exemplele sînt luate din lucrarea lui N. Mihăescu, *Abateri de la exprimarea corectă*, Bucureşti, 1963.

Dacă în folosirea orală a pronumelui reflexiv nu se ivesc dificultăți, în schimb, în scrierea formelor neaccentuate, greșelile sînt numeroase.

Pronumele reflexiv care formează silabă comună cu un alt cuvînt trebuie despărțit de acesta prin cratimă, ca în exemplele: *S-a ivit pe culme toamna* (Topîrceanu); *Pe malul apei se-mpletesc Cărări ce duc la moară* (Coșbuc); *Închipuiește-ți răniții, luptînd cu valurile toată noaptea* (Camil Petrescu). La fel, se despart prin cratimă pronumele reflexive care, deși formează silabă independentă, se pronunță împreună cu un cuvînt dinaintea lor (situație întîlnită la gerunziul și imperativul verbelor reflexive): *Legănîndu-se călare, începe să bată toba cu o mînă și să sufle-n trîmbiță* (Caragiale); *Fiul meu e bun și tace, Nu ți-l dau și du-te-n pace! Du-te! du-te! Și s-a dus* (Coșbuc). Față de această regulă, se comite, printr-o falsă analiză, greșeala de a despărți prin cratimă două părți care de fapt formează un singur cuvînt. În acest sens, este supărător faptul că se mai pot vedea anunțuri publice scrise astfel: *Vă rugăm închide-ți ușa!* sau *Nu rupe-ți florile!* Este limpede că în aceste cazuri s-a făcut confuzie între pronume și terminația verbului la persoana a 2-a plural. Aici *-ți* fiind o desinență verbală, nu avem a face cu două cuvinte și, prin urmare, se scrie corect: *Vă rugăm închideți ușa!* și *Nu rupeți florile!*

Pronumele reflexiv accentuat, în acuzativ, persoana a 3-a, *sine*, are aceeași formă pentru toate genurile și numerele și este însoțit, de obicei, de pronumele de întărire *însuși, însăși* etc.: *Nu avea sentimente de dragoste decît pentru sine însăși* (Rebreanu). În limba mai veche acest pronume apare și compus cu forma neaccentuată a pronumelui în dativ, *și*, împreună cu acesta formînd un singur cuvînt: *Privește parcă în sineși* (Sadoveanu).

Acest pronume nu trebuie confundat cu substantivul feminin invariabil *sinea* (care provine din pronumele *sine* și articolul feminin), existent doar în expresii și construit cu un pronume posesiv feminin (*mea, ta, sa* etc.) sau cu unul personal în genitiv *(lui, ei, lor)*. Substantivul *sinea*, fiind un cuvînt independent, se scrie separat de pronumele care urmează: *Eu m-am bucurat în sinea mea* (Beniuc); *În sinea lui însă*

avea groază de necunoscutul vieții (Rebreanu). Totuși, el se utilizează și împreună cu un pronume personal în dativ, cu valoare posesivă, în acest caz fiind nearticulat și legîndu-se cu cratimă de pronumele care urmează. Ex.: *Pe-atunci erai tu singur, încît mă-ntreb în sine-mi: Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?* (Eminescu).

Formele accentuate de dativ ale pronumelui reflexiv pentru persoana a 3-a, care de asemenea rămîn invariabile după gen și număr (*sie, sieși*, cu variantele mai vechi *șie, șieși*), se întîlnesc mai rar; totuși este necesar să precizăm că forma *sieși*, care s-a format din unirea pronumelor în dativ (*sie* și *și*), constituie azi un singur cuvînt și se scrie ca atare. Ex.: *Ce spune marele poet despre bătrînul său prietin se potrivește sieși* (Sadoveanu).

Cu privire la folosirea pronumelui reflexiv pe lîngă anumite verbe și în anumite contexte, se observă două tipuri de greșeli: omiterea pronumelui reflexiv de la verbele cu valoare reflexivă (*nu descurajează* în loc de *nu se descurajează*) și adăugarea unor pronume reflexive pe lîngă verbe intranzitive (*nu se există, nu se rentează, nu se merită* în loc de *nu există, nu rentează, nu merită*). (Vezi cap. **Verbul.**)

PRONUMELE POSESIV

Faptul că pronumele posesiv ține locul numelui obiectului posedat, și totodată al posesorului, face ca formele acestui pronume să fie variate. Altă formă ia pronumele cînd indică un singur posesor (ex.: *al meu, al tău*) și alta cînd înlocuiește mai mulți posesori (ex.: *al nostru, al vostru*). De asemenea, pronumele, sau adjectivul posesiv, își modifică forma în funcție de genul și numărul obiectului posedat (*al meu, ai mei* pentru masculin și *a mea, ale mele* pentru feminin). El se formează, după cum se poate vedea din exemple, cu ajutorul articolului genitival, care se acordă în gen și număr cu obiectul posedat. Greșelile care se fac în mod obișnuit în folosirea pronumelui și a adjectivului posesiv privesc mai mult acordul articolului genitival. (Vezi cap. **Acordul gramatical.**)

Paralel cu pronumele (respectiv adjectivul) posesiv *(al) său*, *(ai) săi*, *(a) sa*, *(ale) sale* se folosește și pronumele personal de persoana a 3-a la genitiv singular *(al, a, ai, ale) lui* și *(al, a, ai, ale) ei*. Putem spune astfel: *Ai săi sînt acasă* și *Ai lui sînt acasă; Vedem locuința sa* și *Vedem locuința ei*.

Pronumele personal prezintă avantajul că precizează și genul posesorului, pe cînd pronumele posesiv nu face această distincție. Cînd spunem *cărțile sale*, nu știm dacă posesorul este de gen masculin sau de gen feminin. Dacă spunem: *cărțile ei* (folosind pronumele personal), știm că posesorul este de gen feminin, iar dacă spunem *cărțile lui*, știm că posesorul este de gen masculin.

Întrebuințarea lui *al său*, *a sa*, *ai săi* etc., într-un context în care apar două substantive de genuri diferite, poate duce la confuzii, deoarece nu întotdeauna reiese clar la care dintre substantive se referă pronumele, ca în exemplul: *Profesorul dărui cartea Mariei, iar după plecarea sa, toată clasa o felicită*. Desigur că felicitările au fost adresate Mariei după plecarea profesorului și nu după plecarea Mariei. Folosirea pronumelui personal în locul celui posesiv ar fi înlăturat însă posibilitatea de echivoc: *Profesorul dărui cartea Mariei, iar după plecarea lui, toată clasa o felicită*.

O altă regulă cu privire la folosirea lui *al său*, *ai săi* etc. cere ca acest pronume să se folosească numai în legătură cu nume de ființe. Nerespectarea acestei norme dăunează clarității exprimării: *Am văzut casa și grădina sa cu flori*. Pronumele *sa* din acest exemplu ne duce cu gîndul la o ființă posesoare a casei și a grădinii. Dar în: *Am văzut casa și grădina ei cu flori* înțelegem că este vorba de grădina casei.

Pronumele posesiv poate avea la plural forme de genitiv-dativ: *alor mei*, *alor tăi*, *alor săi*, *alor noștri* etc. În aceste situații, articolul proclitic formează un singur cuvînt și se scrie ca atare: *Am scris alor mei* și nu *Am scris a lor mei*.

În locul pronumelui (adjectivului) posesiv *(ale) tale* se întîlnește uneori, în vorbire, forma regională *ale tele*. Desigur, această întrebuințare neliterară este influențată de forma, corectă, *ale mele*.

O pronunțare greșită care se aude în ultima vreme tot mai des, în special în vorbirea scenică și în textele declamative, este *mieu* în loc de *meu*. Această formă, care probabil

a avut drept model pronunțarea corectă *ieu*, *iel*, *iei* pentru *eu*, *el*, *ei*, nu este conformă cu normele ortoepice ale limbii române și trebuie evitată.

Scrierea pronumelui posesiv nu prezintă, în general, dificultăți. O normă de care trebuie să se țină seama în cazul adjectivului posesiv este aceea a scrierii lui cînd însoțește un nume de înrudire. Cînd numele pe care îl însoțește este articulat, adjectivul posesiv își păstrează independența morfologică, scriindu-se despărțit de substantivul pe care îl determină: *tatăl meu*, *fratele său*, *mătușa sa*, *nevasta ta* etc. Cînd însă substantivul determinat este nearticulat, între acesta și adjectivul posesiv se pune liniuță de unire *tată-meu*, *frate-său*, *mătușă-sa*, *nevastă-ta*. Uneori adjectivul posesiv alăturat numelui de rudenie apare atît de sudat cu acesta, încît vorbitorii le adaugă un alt pronume cu valoare posesivă sau un substantiv în genitiv: *mă-sa băiatului*, *fie-sa lui*. Aceste construcții, întîlnite dealtfel mai mult în limbajul familiar, nu sînt corecte.

Formele *noștri*, *voștri*, al căror *-i* final este plenison, apar adesea scrise greșit cu doi *i*: *noștrii*, *voștrii* (în care al doilea *i* nu este justificat).

O altă precizare care se impune în legătură cu folosirea corectă a pronumelui posesiv se referă la construirea lui cu prepoziția *de* în fața articolului genitival: *Un elev de-ai noștri*, în care *de*, avînd sensul „dintre", este urmat de forma de plural a articolului, ca în exemplul de mai sus. Este greșită deci formularea: *Un elev de-al nostru* (cu articolul posesiv la singular), care a luat naștere, probabil, din îmbinarea formelor corecte *Un elev al nostru* și *Un elev de-ai noștri*.

PRONUMELE RELATIV-INTEROGATIV

În folosirea pronumelor relative-interogative *(cine*, *care*, *ce* și *cît)*, cele mai multe dificultăți le ridică flexiunea lui *care*.

Formele acestui pronume sînt: nom.-ac., sg. și pl., m. și f.: **care** *(Sora mea care mă purta în circă, ... care nu mă lăsa să plîng niciodată, pierise dintre noi*. Delavrancea); gen.

sg., m. și f.: *(al, a, ai, ale)* **cărui(a)** *(Eu n-am uitat nici pe iscusitul Moș Vasile, în căruța căruia ai dormit tu adesea.* Odobescu); gen. pl., m. și f.: *(al, a, ai, ale)* **căror(a)** *(Oameni în ai căror ochi citeai încrederea)*; dat. sg., m.: **cărui(a)** *(Vecinul căruia m-am adresat a ridicat din umeri)*; dat. sg., f.: **cărei(a)** *(Cărei surori să-i scriu?)*; dat. pl. m. și f.: **căror(a)** *(Coșbuc a trăit alături de țărani, cărora le-a închinat opera sa)*.

Subliniem faptul că pronumele *care* nu are formă specială pentru nominativ-acuzativ plural. Forma *cari* nu aparține limbii actuale. Fiind considerată în trecut ca formă gramaticală corectă, ea se întîlnește la scriitorii clasici *(Cari săpau cu cazmalele, cari cărau cu tărăboanțele, cari cu căruțele.* Creangă). Cu timpul s-a ajuns la o formă unică pentru singular și plural *(care)*, acceptată și recomandată de lucrările normative ale limbii contemporane. Totuși, unii vorbitori mai folosesc pluralul, azi neliterar, *cari* (pronunțat într-o singură silabă).

De asemenea, *care* nu are articol. Forma articulată *carele* și forma de plural *carii* erau folosite doar în limba veche: *Carele ți-i lucrul tău?* (Dosoftei); *Carii ne asupresc pe noi, mișeii au bogații?* (Varlaam).

O altă problemă în folosirea corectă a pronumelui *care* o constituie acordul acestuia cu substantivul pe care îl înlocuiește.

Numeroase greșeli întîlnite în vorbire și în scriere privesc folosirea cazurilor acestui pronume. Iată doar două exemple: *Are o deosebită stimă pentru acesta, care* (în loc de *pe care*) *și-o exprimă...; Iată colegul care* (în loc de *căruia*) *i-am dat cartea.*

Alteori, pronumele *care* este acordat, în mod greșit, în gen și număr cu substantivul pe lîngă care stă și nu cu cel al cărui loc îl ține. De exemplu: *Omul în curtea căreia* (în loc de *căruia*) *am intrat*.

Folosirea lui *care* în contexte mai largi dă naștere uneori la greșeli. Spre exemplificare să luăm fraza: *Fortăreață... situată pe o colină care domină orașul și a cărei construcție a început în sec. al XIII-lea.* De aici s-ar putea înțelege că este vorba de construcția colinei. La fel, din: *Vestea despre*

progresele colegilor tăi la învățătură și în sportul preferat, înotul, care ne umple de bucurie..., se înțelege că „înotul ne umple de bucurie". Pronumele *care* introduce în exemplele de mai sus o subordonată atributivă. În acest caz, el trebuie să stea imediat după substantivul determinat, deoarece altfel se creează o frază confuză sau chiar greșită. În exemplele date, corect ar fi fost: *Fortăreața... a cărei construcție a început în sec. al XIII-lea, situată pe o colină care domină orașul* și *Vestea, care ne umple de bucurie, despre progresele colegilor tăi la învățătură și în sportul preferat, înotul...*

Ca pronume relativ, *ce* intră în concurență cu *care*. De cele mai multe ori se poate întrebuința *ce* în locul lui *care* și invers, fără ca aceasta să constituie o abatere. De ex.: *Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere* (Eminescu) și *Stă Negoiul mohorît Cu-a lui negură bătrînă Care-i ține de urît* (Topîrceanu). În anumite situații, mai precis cînd pronumele *care* este în acuzativ, înlocuirea lui cu *ce* nu este însă recomandată, deoarece acesta din urmă poate fi interpretat ca un nominativ. De pildă, din fraza: *Este cunoscut interesul ce-l poartă* se poate înțelege fie că persoana în discuție „este mînată de un interes", fie că ea „manifestă interes". De obicei, în astfel de cazuri, ideea exprimată se clarifică cu ajutorul contextului. În exemplul dat, întrebuințarea pronumelui *care* înlătură orice echivoc, acuzativul deosebindu-se de nominativ prin prezența prepoziției *pe*: *Este cunoscut interesul pe care-l poartă.*

Adjectivul pronominal în genitiv-dativ *cărui* diferă de pronume prin aceea că îi lipsește *-a* final. Vom spune: *Cărui om nu-i place muzica?* și nu *Căruia om nu-i place muzica?* Dar cînd adjectivul pronominal este precedat și nu urmat de substantivul determinat, el va primi *-a* final: *Omul căruia îi place muzica.*

Pe lîngă formele amintite, pronumele relativ-interogativ are și unele forme compuse ca: *ceea ce*, *cel ce*, ale căror elemente de compunere sînt sudate, ele neputînd fi despărțite prin alte cuvinte. Astfel, în fraza: *Vorbește-mi despre ceea ce te-am rugat*, folosirea pronumelui *ceea ce* este corectă. Ar fi însă neliterar să separăm cele două părți ale pronumelui:

Vorbeşte-mi ceea despre ce te-am rugat. Corect, acest pronume se scrie întotdeauna cu *-ee- (ceea ce)* şi niciodată cu *-ei- (ceia ce)* sau cu *-e- (cea ce)*.

PRONUMELE DEMONSTRATIV

Se foloseşte frecvent dar nu întotdeauna corect. Forme li- literare sînt, de ex.: *acesta*, *acela*, *cestălalt*, *celălalt*, *ceilalţi*, pentru masculin; *aceasta*, *aceea*, *ceastălaltă*, *cealaltă*, *aceleaşi* pentru feminin. Acestea sînt adesea, mai ales în limba vorbită, înlocuite cu forme regionale sau familiare ca: *ăsta*, *ista*, *ăla*, *aia*, *cela*, *istălalt*, *ălălant*, *celălant*, *ceilanţi* sau cu forme pretenţioase ca: *acestalalt*, *cealalaltă*, *celălaltu* etc., şi unele şi altele nerecomandate de limba literară. Ele sînt admise însă în limba scriitorilor cînd se utilizează pentru a caracteriza vorbirea unui personaj: *Un ăla..., un prăpădit de amploiat* (Caragiale).

În scris, se confundă de multe ori două forme care au o pronunţare aproape identică: formele de feminin singular *aceea*, *aceeaşi* cu formele de masculin plural *aceia*, *aceiaşi*. Vom scrie corect: *Părerea mea este aceeaşi; Am cumpărat cartea aceea*, deoarece *aceeaşi* şi *aceea* se referă la substantivele feminine *părerea* şi, respectiv, *cartea*, dar: *S-a întîlnit cu colegii aceia*, *Ne-am regăsit aceiaşi prieteni din copilărie*, deoarece pronumele *aceia*, *aceiaşi* se referă la substantivele masculine *colegi* şi *prieteni*. Un exemplu de folosire corectă din poezia lui Eminescu: *Pe aceeaşi ulicioară Bate luna în fereşti... Şi aceiaşi pomi în floare Crengi întind peste zaplaz.*

Acelaşi se scrie la toate formele cu *-i* la sfîrşitul cuvîntului: *acelaşi om*, *aceeaşi carte*, *aceiaşi oameni*, *aceleaşi cărţi*.

PRONUMELE NEHOTĂRÎT

Pronumele nehotărît are o largă întrebuinţare în limba română. El ţine locul unui substantiv fără să dea vreo indicaţie precisă asupra lui. În exemplele următoare: *Ar fi voit*

să plece, dară parcă îl pironise cineva locului (Ispirescu); *Dar acum deodată, ia! să ospătați ceva* (Creangă); *Și toți de-o teapă și un soi, Și unii și-alții sînt ciocoi* (Arghezi), *cineva, ceva, unii, alții* sînt pronume nehotărîte.

Multe dintre formele pronumelui nehotărît sînt rezultatul unei contopiri între particule ca *fie, oare, va, ori* și pronumele relative *care, cine, ce*: *fiecare, cineva, orice* etc. Întrucît elementele din care s-au format aceste pronume și-au pierdut sensurile inițiale, primind prin alăturare un alt sens, ele s-au constituit într-un cuvînt nou. În flexiune, acestea urmează regimul cuvintelor simple, *care, cine, ce*, particulele cu care s-au format rămînînd neschimbate. De aceea vom spune: *a oricui, cu oricine, fiecărui, cuiva* etc.

Menționăm că formele: *oarecine* și *oarece*, folosite în trecut *(Bine au zis oarecine că lacomul nice știe, nice altuia iaste de folos*. N. Costin) și păstrate încă regional, astăzi nu sînt literare, recomandate fiind, în locul lor, pronumele: *cineva* și *ceva*.

Pronumele și adjectivul nehotărît *un, unul* are întotdeauna pluralul *unii* (scris cu doi *i*), pe cînd *alt, altul*, ca pronume, are pluralul articulat *alții*: *(Altul este al tău suflet, Alții ochii tăi acum*. Eminescu), iar ca adjectiv nu primește niciodată articol. Se spune și se scrie: *Alți oameni, alte vremuri* și nu *Alții oameni, altele vremuri*.

Pronumele (respectiv adjectivele) nehotărîte *vreunul, vreuna, vreun, vreo* se scriu într-un singur cuvînt, ca toate celelalte cuvinte ale căror elemente de compunere nu-și mai păstrează independența morfologică: *Vreunul mai țanțoș începe o chiuitură* (Rebreanu); *Domnul Mache șade la o masă în berărie și așteaptă să pice vreun amic* (Caragiale); *Doar te-a împinge păcatul să clintești vreo piatră din loc* (Creangă).

PRONUMELE NEGATIV

Are următoarele forme: *nimeni* sau *nimenea* (care se aplică numelor de persoană și se opune lui *toți*) și *nimic* sau *nimica* (care înlocuiește nume de lucruri, fiind opus lui *tot*). Atît formele cu *a* final, cît și cele fără *a* sînt corecte.

Pronumele negative compuse: *nici unul*, *nici una* și adjectivele corespunzătoare: *nici un*, *nici o* sînt formate din adverbul *nici* și pronumele nehotărîte *unul*, *una* (respectiv *un*, *o*). Întrucît cele două părți componente își păstrează independența, ele rămîn cuvinte separate și se scriu despărțit, avînd împreună rol de pronume sau de adjectiv negativ: *Nici unul, pentru nimic în lume, nu ar fi cerut celuilalt să mai rămîie* (Camil Petrescu); *Nici un zgomot, nici o mișcare, nici o adiere de vînt nu se simte* (Vlahuță).

NUMERALUL

Numeralul nu ridică probleme deosebite în ceea ce privește folosirea lui corectă. Întîlnim totuși, mai ales la numeralul cardinal și la cel ordinal, unele particularități pe care dorim să le reamintim în vederea înlăturării unor eventuale ezitări sau întrebuințări greșite.

Numeralul *unu* nu se articulează într-o formulare cunoscută ca: *Unu și cu unu fac doi* (nu *unul și cu unul fac doi*), după cum nu se articulează nici un alt numeral în situație asemănătoare.

Numeralele cardinale, cuprinse între *unsprezece* și *nouăsprezece*, se compun, după cum se știe, din două numerale (*zece* precedat de un număr care exprimă unitatea), legate prin prepoziția *spre* (nu *spră*). Așadar: *unsprezece*, *doisprezece*, *treisprezece* ș.a.m.d., nu *unsprăzece*, *treisprăzece* (acestea fiind rostiri regionale) și nici *unșpe* (sau *unșpce*), *doișpe* (sau *doișpce*), *treișpe* (sau *treișpce*), *paișpe* (sau *paișpce*), *cincișpe* (sau *cincișpce*, *cinșpe*, *cinspce*), *șaișpe* (sau *șaișpce*), *șapteșpe* (sau *șapteșpce*), *optșpe* (sau *opșce*, *optîsprăzece*). Dar se spune literar: *paisprezece*, *șaisprezece* nu *patrusprezece*, *șasesprezece* (vezi cap. **Cuvinte compuse**). De asemenea, este literară forma *șaizeci*, nu *șasezeci*, cu toate că spunem: *patruzeci*, *cincizeci*, *șaptezeci* ș.a.m.d.

Numeralele de la douăzeci în sus se rostesc de multe ori (mai ales în vorbirea mai puțin îngrijită) fără elementul *zeci*: *douășdoi (doășdoi, doșdoi)*, *șaiștrei*, *pașopt*, *patrușpatru (pașpatru)*, *șapteșunu* etc., ceea ce nu este corect.

În timp ce pînă la *o sută* numerele formate cu *zece* includ în mod obligatoriu pe „şi" (de ex.: *douăzeci şi nouă*), legătura în cadrul numeralelor începînd cu *o sută* se realizează fără „şi" *(o mie nouă sute, patru sute nouăzeci, cinci sute doi).*

Putem auzi însă nu o dată rostiri nerecomandabile ca: *douăzecicinci lei, patruzecipatru lei* (fără *şi*) în loc de *douăzeci şi cinci de lei, patruzeci şi patru de lei*, ca şi *trei mii şi două sute lei, două sute de mii şi şase sute lei, o mie şi cinci lei* (cu *şi*) în locul formelor corecte: *trei mii două sute, două sute de mii şase sute, o mie cinci*. Întrebuinţarea lui „şi" apare frecvent în vorbirea populară, iar „lipsa lui *şi* în limba literară se datorește, cu siguranţă, unor influenţe străine recente (franceza în primul rînd), dar şi scrisului (cu cifre)".[1]

Oprindu-ne la exemplul *două sute de mii*, observăm că numeralul cardinal se leagă de substantivul următor prin prepoziţia *de*, ca de altfel la toate numeralele de la *douăzeci* în sus. De exemplu: *Am văzut treizeci de copii, douăzeci şi cinci de studenţi şi o sută de muncitori*. Cu toate acestea, se scrie sau se rosteşte adesea fără *de: Am văzut treizeci copii, douăzeci şi cinci studenţi şi o sută muncitori*. Răspîndirea exprimării fără *de* se explică pornind de la limbajul specific operaţiilor contabile (din registre, state de plată etc.), caracterizat printr-un stil concis, economic şi practic. Alteori, însuşi contextul ne impune renunţarea la *de*, atunci cînd devine supărător prin frecvenţa lui. Astfel, exemple ca: *Am plătit suma de douăzeci de lei şi cincizeci de bani de fiecare bucată; S-au realizat cincizeci de mii de tone de oţel peste plan*, se scriu sau, cel mai adesea, se rostesc, în forma: *Am plătit suma de douăzeci lei şi cincizeci bani bucata; S-au realizat cincizeci de mii tone oţel peste plan*.

Atunci cînd dorim să exprimăm în procente cu ajutorul lui „la sută" vom evita folosirea substantivului *procent* în faţa numeralului. Vom spune: *Valoarea mărfurilor a scăzut cu trei la sută* şi nu *Valoarea mărfurilor a scăzut cu un procent de trei la sută*, iar atunci cînd nu folosim termenul *la sută* vom spune: *Dobînda de cinci procente* şi nu *Dobînda cu un procent de cinci la sută*, deoarece această exprimare este pleonastică (vezi cap. **Pleonasme**).

[1] Iorgu Iordan, Valeria Guţu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura...*, p. 156

Numeralele cardinale *unu* și *una* au la genitiv-dativ formele *unui(a)* și *unei(a)*, în timp ce numeralele de la *doi* în sus nu cunosc forme flexionare, raporturile cazuale realizîndu-se cu ajutorul prepozițiilor așezate în fața numeralului: *Dau cartea unuia din doi; Dau cărțile la patru elevi; Acestea sînt cărțile a trei studenți* etc. Situația este asemănătoare și în ceea ce privește numeralele *sută* (*două sute, trei sute* etc.), *mie* (*două mii, trei mii* etc.), *milion*: *Cadourile a o sută de copii* (nu *cadourile unei sute de copii*); *Dau premii la o mie de persoane* (nu... *unei mii de persoane*) etc. Cînd se întrebuințează singure, primesc articol ca orice substantiv: *suta (sutele)*, *mia (miile)*, de ex.: *Miile și sutele se cheltuiau fără rost.*

La numeralele ordinale, care au forme diferite pentru masculin și feminin (cu excepția numeralului corespunzător pentru *unu* și *una*), apare în față articolul posesiv *a, al*, iar numeralului i se adaugă *-lea* (pentru masculin) și *-a* (pentru feminin): *al doilea — a doua, al treilea, — a treia, al patrulea — a patra* etc. Omiterea articolului posesiv *a* la numeralele ordinale precedate de substantive feminine *(banca doua, seria treia* etc.*)* constituie o greșeală (corect: *banca a doua, seria a treia* etc.). Forma numeralului cardinal care intră în compunerea numeralelor ordinale trebuie, de asemenea, respectată. Astfel, corect este: *al patrulea* (nu *al patrălea*), *al cincilea* (nu *al cincelea*), *al șaselea* (nu *al șasălea*), *al șaptelea* (nu *al șeptelea*[2]), *al nouălea* (nu *al noulea*), *al zecelea* (nu *al zecilea*). Pluralul *zeci* intră în alcătuirea numeralelor ordinale între *douăzeci* și *nouăzeci*: *al douăzecilea* (nu *al douăzecelea*), *al treizecilea* (nu *al treizecelea*) etc.

În formarea numeralelor ordinale cu *opt* și *milion* (care sînt terminate în consoană), între numeralul cardinal și terminația *-lea* se intercalează vocala de legătură *u*: *al optulea* (nu *al optălea*), *al milionulea* (nu *al milionălea*). Se spune corect: *Ai fost al milionulea vizitator* nu *Ai fost al milionălea vizitator*. Forma feminină a acestui numeral este *a milioana* (nu *a miliona*): *Îți revine a milioana parte.*

[2] În rețeaua de comunicații telefonice se rostește de obicei *șepte* în loc de *șapte* pentru a nu se confunda cu *șase*.

Dacă la masculin *o sută* și *o mie* păstrează pe *o*: *al o sută-lea pasager*, *al o mielea spectator*, la feminin acesta nu mai apare: *a suta parte*, *a mia persoană*.

Marca numeralului ordinal la numeralele compuse apare numai la ultimul component, de ex.: *al o sută nouăzeci și optulea*, *al douăzeci și unulea*, *al patru miilea (nu al o sutălea nouăzeci și opt*, *al douăzecilea și unu*, *al patrulea mii)*.

Spre deosebire de celelalte numerale ordinale, *întîi* nu se formează cu ajutorul articolului proclitic *a*, *al;* el are o formă nearticulată (masculin, feminin și neutru — *întîi*) și una articulată (masculin și neutru — *întîiul*, feminin — *întîia*). Cînd se găsește în urma substantivului, *întîi* nu-și modifică forma după gen și nu primește articol: *Locuiesc la etajul întîi. Sînt elevă în clasa întîi*, nu *Sînt elevă în clasa întîia* sau... *în clasa a întîia*. Atunci cînd *întîi* determină un substantiv feminin, vorbitorii îl simt ca adjectiv și îl acordă cu substantivul: *clasa întîia*, *partea întîia*, după modelul altor numerale ordinale: *clasa a patra*, *partea a zecea*, sau prin analogie cu situațiile în care *întîi* precedă substantivul: *Cînd întîia vorbă o va zice Către tine propriul tău fiu* (Beniuc). Cînd numeralul *întîi* precedă substantivul are forme deosebite pentru masculin și feminin. Corect este: *întîiul etaj* și *întîia clasă*. Așadar, formele articulate ale numeralului ordinal *întîi* sînt: sg.m. *întîiul* și f. *întîia (întîiul cuvînt*, *întîia vorbă)*, iar la pl. m. *întîii* și f. *întîile (întîii sosiți*, *întîile flori)*. Atunci cînd *întîi* are valoare substantivală, se întrebuințează articolul *a*, în construcții ca: *într-a-ntîia* sau *dintr-a-ntîia*. În vorbirea curentă (de multe ori din economie de timp și din dorința de claritate) apare tendința tot mai accentuată de a înlocui numeralul ordinal cu numeralul cardinal (de ex.: *pagina șase* în loc de *pagina a șasea*). În indicarea numărului de ordine (al etajelor, al articolelor de lege) se folosesc numeralele cardinale în locul celor ordinale: *Ne-am oprit la etajul cinci; Am citit art. douăzeci* pentru *Ne-am oprit la etajul al cincilea; Am citit articolul al douăzecilea*. La fel se spune: *anul cinci* (pentru anii de studiu), *regimentul opt*, *secolul douăzeci*, *volumul doi al cărții* etc., în loc de: *anul al cincilea*, *regimentul al optulea*, *secolul al douăzecilea*, *volumul al doilea* etc. În scris numeralele ordinale sînt redate prin cifre romane: *anul al V-lea*, *secolul al XX-lea (*sau *sec.*

al XX-lea), partea a II-a, volumul al III-lea, clasa I etc., nu *anul V, secolul XX, partea II-a* (sau *partea II*), *volumul III, clasa a I-a (*sau *clasa I-a)*. De asemenea, cînd se enunță data, foarte mulți vorbitori oscilează în exprimare între folosirea numeralului cardinal și a celui ordinal. De obicei se începe cu numeralul ordinal *(întîi septembrie)* și se continuă cu numeralul cardinal *(două iulie, douăzeci și nouă martie)*. Totuși, nu o dată se spune *unu mai, unu iunie*, folosindu-se numeralul cardinal.

VERBUL

Vom discuta în acest capitol despre unele abateri care se produc în legătură cu desinențele din paradigma conjugării, cu necunoașterea modului de construcție a unor verbe în combinații cu alte părți de vorbire, cu sensurile anumitor verbe etc.

PROBLEME GENERALE

Deoarece în limba curentă se întîlnesc adesea două feluri de pronunțare și de scriere a unor forme verbale, ne propunem să analizăm cîteva dintre ele.

Verbele de conjugarea I de tipul lui *furișa*, *înfățișa*, *îngrășa*, *angaja*, *degaja*, *voiaja*, avînd în temă consoanele *ș*, *j*, se conjugă la toate modurile și timpurile la fel ca celelalte verbe din aceeași conjugare, cu tema terminată în oricare altă consoană, deci: *eu îngraș* (nu *îngrași*) — ca și *cînt* — , *tu îngrași*, *el îngrașă* (nu *îngrașe*), *noi îngrășăm* (nu *îngrășem*), *voi îngrășați* (nu *îngrășeți*).

Verbele de conjugarea a IV-a, cu tema terminată în aceleași consoane, *ș*, *j* (*întovărăși*, *îngriji*, *vrăji*, *necăji*), formează conjunctivul prezent, persoana a 3-a sg.: *întovărășească*, *îngrijească*, *vrăjească*, *necăjească* și nu *întovărășască*, *necăjască*, *îngrijască*, imperfectul: *întovărășeam*, *îngrijeam*, *întovărășeai*, *îngrijeai* ș.a.m.d. și nu *întovărășam*, *îngrijam*,

întovărăşai, *îngrijai*, deci cu aceleaşi terminaţii ca ale oricărui verb de conjugarea a IV-a.

Verbe ca *aşeza*, *înşela* au însă la indicativul prezent, persoana a 3-a sg. şi pl., şi la imperativ, persoana a 2-a sg., formele: *aşază*, *înşală* şi nu *aşează*, *înşeală*, acestea din urmă fiind rezultatul analogiei cu alte verbe, ca de exemplu *lucrează*, unde *-ea* este corect şi motivat.

O situaţie în care se greşeşte adesea apare la unele verbe neologice terminate în *-ia;* la indicativul prezent, persoana 1 sg., acestea primesc desinenţa *-ez (concediez*, *expediez*, *premiez*, *acompaniez*, *copiez)*, iar la persoana a 3-a sg. şi pl. *-ază (concediază*, *expediază*, *premiază*, *acompaniază*, *copiază)* şi nu *-ează (concediează*, *expediează*, *premiează*, *acompaniează*, *copiează)*. Unii vorbitori preferă să întrebuinţeze forme fără aceste desinenţe. Adesea se aude *eu cópii* (în loc de *copiez*) sau *el (ei) cópie* (în loc de *el (ei) copiază*), forme nerecomandabile.

Alte verbe terminate în *-ia*, mai vechi *(zgîria*, *peria*, *mînia*, *îmbia*, *împrăştia)*, a căror rădăcină se termină în *-i*, prezintă dificultăţi de scriere la unele persoane şi moduri.

Astfel, persoana 1 sg. este identică cu persoana a 2-a sg. la indicativul şi conjunctivul prezent şi se ortografiază corect cu doi *i*, deoarece la rădăcina terminată în *-i* se adaugă desinenţele persoanelor respective: *eu (să) zgîrii*, *tu (să) zgîrii*, *eu (să) perii*, *tu (să) perii* etc. şi nu *eu (să) zgîri*, *tu (să) zgîri*, *eu (să) peri*, *tu (să) peri* etc.

La persoana a 3-a sg. şi pl. apare desinenţa *-e* şi nu *-ă*, deoarece este mai uşor de pronunţat un *e* după *i* decît *ă*, care este o vocală din altă categorie fonetică: *zgîrie*, *périe*, *mînie* (nu *zgîriă*, *periă*, *mîniă*).

Din aceleaşi motive, terminaţia la persoana 1 pl. este *-em* (nu *-ăm*) atît la verbele mai vechi, cît şi la cele mai noi: *concediem*, *expediem*, *copiem*, *zgîriem*, *periem* (nu *concediăm*, *expediăm*, *zgîriăm* etc.).

Persoana a 2-a pl. se termină în *-aţi*: *concediaţi*, *copiaţi*, *zgîriaţi*, *periaţi* şi nu în *-eţi*: *concedieţi*, *copieţi*, *zgîrieţi*, *perieţi*, acestea din urmă fiind forme regionale. La gerunziu se adaugă sufixul *-ind* la tema de bază a prezentului: *concediind*, *premiind*, *copiind*, *zgîriind*, *mîngîind*, *periind*.

Verbele în discuție au persoana a 3-a sg. a perfectului simplu în *-e* accentuat: *copié*, *zgîrié*, *perié*, *tăié* etc.

Pentru a nu greși în conjugarea verbelor *a crea*, *a agrea*, deoarece grafic ele par a fi de conjugarea a II-a, trebuie să reținem că în realitate aparțin conjugării I. La rădăcina acestor verbe: *cre-*, *agre-* se adaugă sufixele corespunzătoare modurilor și timpurilor pe care vrem să le formăm, precum și desinențele personale. Pentru indicativul prezent avem formele: *creez*, *creezi*, *creează*, *creăm*, *creați*, *creează; agreez*, *agreezi*, *agreează* (nu *creiez*, *creiezi*, *creiază*, *creiem*, *creiați*, *agreiez*, *agreiezi* etc.) ca și *lucrez*, *lucrezi*, *lucrează* (unde rădăcina este *lucr-*); pentru gerunziu: *creînd*, *agreînd* (nu *creind*, *agreind*); pentru participiu: *creat*, *agreat* (nu *creiat*, *agreiat*).

Se fac uneori greșeli și la verbe aparținînd altor conjugări. De exemplu, la unele verbe de conjugarea a III-a: *ține*, *scrie* (*subscrie*, *prescrie*, *înscrie*, *transcrie)* și de a IV-a: *veni*, *ști* indicativul și conjunctivul prezent persoana a 2-a sg. trebuie scrisă cu *-ii*: *(să) ții*, *(să) scrii*, *(să) vii*, *(să) știi* și nu *să ți*, *să scri*, deoarece tema se termină în *-i*, la care se adaugă desinențele corespunzătoare.

Perfectul simplu al verbelor de conjugarea a IV-a se scrie la persoana 1: *eu venii* (și nu *eu veni*), *eu dormii* (și nu *eu dormi*), deoarece la tema verbului *(veni*, *dormi)* se adaugă terminațiile specifice perfectului simplu: *-i (eu venii*, *eu dormii)*, *-și (tu veniși*, *tu dormiși)*, în timp ce la persoana a 3-a sg. nu se adaugă nici un sunet la temă *(el veni*, *el dormi)*. Verbe ca *a pustii*, *a se sfii* au perfectul simplu, persoana 1 sg.: *eu pustiii*, *eu mă sfiii*, fiindcă în tema cuvîntului se află doi *i (a pustii*, *a se sfii)*, la care se adaugă desinența persoanei 1 *(-i)*, spre deosebire de *veni*, *fugi*, care, avînd un singur *i* în temă, formează perfectul simplu, persoana 1 sg.: *eu venii*, *eu fugii*, la persoana a 3-a fiind un singur *i (el veni*, *el fugi)*.

În cadrul conjugării a IV-a se produc greșeli la prezentul indicativ al verbelor terminate în *-î (hotărî*, *ocărî)*, la care diferențele de persoană și de număr se marchează cu ajutorul desinențelor *-ăsc*, *-ăști*, *-ăște*. Formele corecte sînt: *hotărăsc* (și nu *hotăresc*), *ocărăsc* (și nu *ocăresc*), *hotărăști* (și nu *hotărești*), *ocărăști* (și nu *ocărești*), *hotărăște* (și nu *hotă-*

reşte), *ocărăşte* (şi nu *ocăreşte*). De asemenea, conjunctivul prezent, persoana a 3-a sg. şi pl. este *să hotărască* (şi nu *să hotărească*), *să ocărască* (şi nu *să ocărească*).

Uneori se ortografiază greşit indicativul şi conjunctivul prezent al verbelor de conjugarea a IV-a terminate la infinitiv în vocală urmată de *i*: *intui*, *stărui*, *trebui*, *constitui*, *pîrîi*, *mîrîi*, *sforăi* etc. Aici trebuie să avem în vedere păstrarea lui *i* în tot cursul conjugării, deci vom scrie corect: *intuiesc* (*intuieşti*, *intuieşte* etc.), *stăruie*, *trebuie*, *constituie*, *pîrîie* ş.a.m.d. şi nu *intuesc*, *stărue*, *trebue*, *constitue*, *pîrîe*.

Verbele de tipul *pîrîi*, *mîrîi*, *fîlfîi* se pronunţă şi se scriu uneori greşit, cu fonetism regional: *pîrăi*, *mîrăi*, *fîlfăi* prin analogie cu alte verbe ca: *mormăi*, *sforăi*, *ronţăi*.

Greşeli frecvente apar la unele verbe de conjugarea a IV-a terminate în *-ri* sau *-li (suferi*, *descoperi*, *azvîrli)* la persoana a 3-a indicativ şi la persoana a 3-a conjunctiv, acestea fiind considerate de unii vorbitori identice, ca în exemplul: *Sub ce formă poate fi ajutat cineva care sufere aşa mult de pe urma unei asemenea decepţii?* („Făclia"). Regula după care se conduc aceste verbe cere ca la indicativ persoana a 3-a să aibă terminaţia *-ă* (şi nu *-e*), iar la conjunctiv, *-e*, deci corecte sînt formele: *suferă — să sufere*, *descoperă — să descopere*, *azvîrlă — să azvîrle*.

Uneori se fac confuzii între formele unor verbe de conjugarea a II-a şi cele ale verbelor de conjugarea a III-a, prin deplasarea accentului: *tácem* (ca şi *fácem*), în loc de *tăcém* sau *bătém* (ca şi *tăcém*) în loc de *bátem*. Cel care spune *tácem* în loc de *tăcém* va spune şi *a tace* în loc de *a tăcea*, încadrînd astfel verbul în conjugarea a III-a.

CONJUGĂRI PRODUCTIVE ŞI CONJUGĂRI NEPRODUCTIVE. TRECERI DE LA O CONJUGARE LA ALTA

Dintre conjugări, a II-a şi a III-a sînt neproductive, ultima fiind totuşi mai bogată decît prima. La conjugarea a II-a, alături de cele cîteva verbe moştenite din latină, pu-

ține au intrat mai tîrziu. *Gramatica* dă un singur caz, *a apărea*, pentru conjugarea căruia a servit ca model verbul *a părea*. În conjugarea a III-a au pătruns unele neologisme provenite din latină: *a decide*, *a depinde*, *a include*.

Se constată în prezent trecerea de la conjugarea a II-a la a III-a a unor verbe cu întreaga lor paradigmă. Astfel, vorbitorii folosesc frecvent exprimări, ca: *Va apare în curînd noul almanah* în loc de *Va apărea în curînd noul almanah*. În aceeași situație se găsesc verbele *a dispare*, *a place*, *a rămîne*, *a prevede* (în loc de *a dispărea*, *a plăcea*, *a rămînea*, *a prevedea*). Dintre acestea, *a rămîne*, cu flexiune după conjugarea a III-a, a fost adoptat de limba literară. La conjugarea I și a IV-a, care sînt foarte bogate și productive, au trecut și trec aproape toate verbele create mai tîrziu în limba română sau împrumutate din alte limbi, de ex.: *a bătători*, *a boți*, *a chicoti*, *a chinui*, *a (se) furișa*, *a înfățișa*, *a meșteri*, *a (se) minuna*, *a petici*, *a răsufla*, *a ciocni*, *a clasa*, *a comunica*, *a declara*, *a progresa*, *a pronunța*, *a realiza*, *a reprezenta*.

Trebuie precizat că, în cazul unor treceri ale verbelor de la o conjugare la alta, vom folosi, în vorbire și în scris, paradigma verbului de la conjugarea de bază și nu de la cea la care tinde să treacă. Numai atunci cînd fenomenul devine general și este preluat de limba literară vom încadra verbul în paradigma conjugării la care a trecut. În această situație se află, de exemplu, verbul *a rămîne*.

Datorită analogiei, în cadrul celor patru conjugări au loc numeroase modificări ale formelor verbale, care constituie însă abateri de la norme. După modelul unor verbe de conjugarea I și a IV-a (în *-î*) se folosește și la persoana a 3-a singular forma persoanei a 3-a plural la alte verbe: *ei cînt* în loc de *ei cîntă*, *ei cobor* în loc de *ei coboară*, *ei alerg* în loc de *ei aleargă*. Aceste forme frecvente la scriitorii din secolul trecut, astăzi sînt considerate greșite.

Ezitări apar și în întrebuințarea unor neologisme. Pe de o parte există formele mai vechi: *a decerne*, *a precede*, *a succede*, după modelul etimonurilor din latină, aparținînd conjugării a III-a, iar pe de alta, formele *a decerna*, *a preceda*, *a succeda*, după verbele corespunzătoare din limba

franceză, care sînt de conjugarea I, acestea din urmă fiind considerate azi cele corecte. În consecință, vom scrie la persoana a 3-a singular și plural: *decérnă* sau *decernéază*, *precédă*, *succédă* și nu: *decerne*, *precede*, *succede*, cum adeseori se pronunță și se scrie.

Unele verbe de conjugarea a IV-a sînt folosite de vorbitori în forme greșite, de conjugarea a III-a: *El va aude* în loc de *El va auzi; Nu poate înghite mîncarea* în loc de *Nu poate înghiți mîncarea; Soarele va răsare* în loc de *Soarele va răsări; Un munte parcă ne-ar desparte* în loc de *Un munte parcă ne-ar despărți; Nu va știe nimic* în loc de *Nu va ști nimic; Nu poate simte* în loc de *Nu poate simți*. Această greșeală se datorește identității unor forme de la indicativul și conjunctivul celor două conjugări, precum și faptului că la conjugarea a III-a forma de infinitiv este la fel cu a persoanei a 3-a singular de la indicativ (*-e*), iar la conjugarea a IV-a desinența persoanei a 3-a singular este tot *-e*.

Uneori, în locul verbului *a adăuga* se folosesc variantele acestuia *a adăoga* (de la care s-a format abstractul verbal *adaos*) sau *a adăogi*, forme nerecomandabile.

De asemenea sînt greșite formele de conjugarea I *a scria*, sau a IV-a, *a scri*, pentru verbul *a scrie*, care este de conjugarea a III-a.

O atenție specială se impune și în utilizarea verbelor de tipul: *a curăța — a curăți*, *a datora — a datori*, *a înflora — a înflori*. Acestea, așa cum consemnează și *Gramatica*, au o flexiune după conjugarea I și alta după conjugarea a IV-a, fără a fi considerată vreuna dintre ele greșită.

În ce privește pe *curăța — curăți*, acestea au același înțeles și circulă sub ambele forme, dar e de preferat să se folosească, așa cum prevede *Îndreptarul*, forma *curăța*. De la *curăța* s-a format abstractul verbal *curățat*, care trebuie folosit în această formă (și nu *curățit*). Vom spune deci: *Am dat hainele la curățat*. În schimb, pentru derivatul *curățare-curățire* uzul a impus forma *curățire*, de ex.: *Curățirea petelor de pe haine*.

Uneori există forme duble care se diferențiază ca sens, de pildă *a datora* (cu derivatul *datorat*) și *a datori* (cu derivatul *datorit*). Pentru sensul de „a avea o datorie (bănească)“

vom utiliza întotdeauna *a datora*: *Nu datorez nimănui nici o socoteală* (Sebastian); *Restituie-mi suma datorată*. Atunci cînd are înțelesul de „a avea drept cauză (pe cineva sau ceva)" vom folosi *a datori*: *Nu știa că acest monument se datorește celui mai mare sculptor* (Macedonski).

Prezintă diferențieri de sens și verbele *a înflora* (cu derivatul *înflorat*) „a desena flori pe un obiect" (*Se întoarse... la portița de fier înflorat a terasei*. Camil Petrescu) și *a înflori (înflorit)*, despre flori „a-și desface bobocii" (*În iarba înflorită, somnoros suspin-un greier*. Eminescu; *Au înflorit cireșii din grădină*. Botez). Unele diferențieri semantice s-au produs la verbele de conjugarea I și a IV-a între formele cu sufix și cele fără sufix, cum sînt: *acord* (o răsplată), *acordez* (un pian); *manifest* (o bucurie), *manifestez* (fiind vorba de o demonstrație); *reflectă* (lumina), *reflectez* (meditez); *absolv* (de pedeapsă), *absolvesc* (o școală).

Deși aparțin aceleiași conjugări, verbele *a îngreuia* și *a îngreuna* se folosesc — în vorbirea uzuală — cu ambele forme, fără să se fi generalizat una dintre ele pentru unul sau pentru mai multe sensuri. *Îndreptarul* prevede însă ca singura formă corectă *a îngreuia*.

Formele iotacizate: *eu (să) crez, eu (să) văz, eu (să) pui* etc., fiind foarte frecvente, au pătruns și în vorbirea socotită literară. Ele au apărut încă în perioada de trecere de la latină la română; din lat. *video* s-a ajuns la rom. *văz*, din lat. *venio* la *viu*. Formele cu consoana refăcută: *văd, vin, țin* ș.a., apărute ulterior, au devenit literare.

TIMPURI ȘI MODURI

În limba actuală se folosesc destul de des construcții în care infinitivul este precedat, greșit, de anumite prepoziții. Ne vom opri asupra unora dintre ele. Atunci cînd infinitivul are rol de subiect sau de nume predicativ, apariția prepoziției *de* este nejustificată, deoarece subiectul nu depinde de alt cuvînt, iar prepoziția presupune totdeauna o dependență sintactică. Vom spune corect: *E îngrozitor a vedea acest lucru; E necesar a munci* și nu: *E îngrozitor de a*

vedea acest lucru; E necesar de a munci. Aceste formulări au apărut fie sub influența construcției corecte cu supinul (ex.: *de văzut e ușor, de explicat e greu*), fie sub influența limbii franceze. Infinitivul se construiește corect cu prepoziția *de* numai cînd el are rol de atribut pe lîngă un substantiv sau un substitut al substantivului. Vom spune de ex.: *Școala are sarcina de a îndruma tineretul* sau *Sarcina școlii este aceea de a îndruma tineretul* și nu: *Sarcina școlii este de a îndruma tineretul.* În locul infinitivelor verbelor *a începe, a sfîrși*, urmate de prepoziția *prin*, deși această construcție este frecventă azi, sînt preferabile gerunziile sau substantivele cu prepoziții. Astfel: *Lectorul începe cu expunerea problemei* sau *Lectorul începe expunîndu-și problema* sînt considerate mai corecte decît: *Lectorul începe prin a-și expune problema* sau *El sfîrșește prin a număra.*

Construcțiile cu prepozițiile *în* sau *la* + infinitivul sînt mai greoaie decît cele cu infinitivul lung al verbului, precedat de aceste prepoziții. Vom spune: *S-a specializat în aruncarea discului; Merge pînă la epuizarea integrală a argumentelor*, în loc de *S-a specializat în a arunca discul; Merge pînă la a epuiza integral argumentele.*

În exemple ca: *Cere iertare nu pentru a fi călcat regulile, ci pentru a nu fi reușit*, este mai potrivită utilizarea modurilor personale: *Cere iertare nu pentru că a călcat regulile, ci pentru că nu a reușit.* În majoritatea cazurilor, aceste construcții sînt imitații ale unor construcții similare străine, mai ales franțuzești.

În schimb, după *înainte de* e recomandabilă folosirea infinitivului și nu a conjunctivului. Deci vom spune corect: *Înainte de a sosi trenul* sau (cu infinitivul lung) *Înainte de sosirea trenului* și nu *Înainte să sosească trenul.*

Verbe tranzitive ca: *a izbuti, a intenționa, a reuși* cer după ele de obicei un alt verb, la modul conjunctiv. Uneori, ele apar însoțite de infinitivul lung (substantiv în acuzativ) sub influența unor modele străine, ca în exemplele: *X izbutește o traducere; Intenționăm o subliniere a problemei; A reușit o descriere amănunțită.* Deși astfel de construcții apar din ce în ce mai des în publicistică, e indicat ca ele să fie înlocuite cu construcțiile vechi, care sînt în spiritul

limbii române: *X izbutește să traducă; Intenționăm să subliniem problema; A reușit să descrie amănunțit.*

Atunci cînd un verb la modul conjunctiv urmează imediat după altul tot la conjunctiv, particula *să* trebuie să apară la fiecare dintre cele două verbe aflate la acest mod. Vom spune: *Au pornit să joace și să cînte* (și nu *Au pornit să joace și cînte*). Situații într-un fel asemănătoare se întîlnesc și în alte cazuri, și anume la verbe modale urmate de două sau de mai multe infinitive. Regulile limbii române cer ca verbul modal să fie repetat înaintea fiecăruia dintre infinitive. Vom spune deci: *Poate vedea cu ochii lui și poate înțelege singur acest lucru* și nu *Poate vedea cu ochii lui și înțelege singur acest lucru.* De asemenea, este absolut necesară repetarea auxiliarului la formele compuse. Se va spune corect: *Vor merge și vor lua cartea* și nu *Vor merge și lua cartea.*

În situațiile în care apar verbele *a putea* și *a trebui*, cu valoare de auxiliare de modalitate, legate între ele prin conjuncția *și*, ca în exemplul: *Colectivele pot și trebuie să fie antrenate*, verbul care urmează după ele va fi la modul conjunctiv și nu la participiu *(Colectivele pot și trebuie antrenate)*, deoarece numai după *a trebui* poate fi folosit participiul, nu și după *a putea.*

Modul imperativ ridică probleme în ceea ce privește desinența persoanei a 2-a singular. Distribuția formelor la imperativ se face, la diferite conjugări, în funcție de caracterul tranzitiv sau intranzitiv al verbelor. Verbele intranzitive de conjugarea a II-a și a III-a au desinența *-i* (nu *-e*): *cazi*, *taci*, *mergi*, *rîzi* (*rîde* e considerat regional). Dar această desinență nu izbutește să se generalizeze la verbele tranzitive și la cîteva reflexive de conjugarea a II-a și a III-a, care, de obicei, sînt urmate de elemente enclitice cu inițiala consonantică. Aceste verbe l-au menținut deci pe *-e* la singular: *arde(-l)* (dar, intranzitiv, *arzi*), *bate(-l)*, *crede(-mă)*, *crește(-l)*, (dar, intranzitiv, *crești*), *fierbe(-l)*, (dar, intranzitiv, *fierbi*), *plînge(-l)* (dar, intranzitiv, *plîngi*), *strînge*, *trece(-l)*, (dar, intranzitiv, *treci*), *umple*, *unge*, *vinde* etc. Excepție de la această regulă face verbul *a vedea*, care, deși tranzitiv, are imperativul *vezi*.

Verbele *a duce*, *a face*, *a zice* au imperativul: *du*, *fă*, *zi*, după formele latinești *duc*, *fac*, *dic*, fără desinență.

La conjugarea a IV-a, o parte din verbele intranzitive fac imperativul în *-i*: *adormi* (dar, tranzitiv, *adoarme-l*), *fugi*, *minți* (dar, tranzitiv, *minte-l*), *sari*, iar cele tranzitive în *-e* sau *-ă*: *desparte*, *suferă*, *ascute*, *miroase*, *omoară*, *sprijină*, *coboară*. Tot la această conjugare apare, la forma de imperativ a unor verbe, intranzitive și tranzitive, desinența *-ește* sau *-ăște*: *muncește*, *croiește*, *hotărăște*. Verbul *a auzi*, deși tranzitiv, are imperativul în *-i (auzi)*. *A veni* are forma literară de imperativ *vino* (*vină* fiind considerat regional).

O tendință care se observă la imperativ este aceea de a se renunța la pronumele reflexiv, spunîndu-se, de exemplu, tot mai des: *scoală* (în loc de *scoală-te*), *suie* (în loc de *suie-te*), *grăbește* (în loc de *grăbește-te*), *zoriți* (în loc de *zoriți-vă*).

Imperativul negativ la persoana a 2-a sg. este format la toate verbele cu infinitivul, precedat de adverbul de negație *nu*: *nu duce*, *nu face*, *nu zice*. Formele *nu du*, *nu fă*, *nu zi* sînt considerate populare, folosite în mod intenționat și de scriitori: *Nu zi ba de te-oi cuprinde* (Eminescu).

TRANZITIV, INTRANZITIV ȘI REFLEXIV

Și în ceea ce privește caracterul tranzitiv, intranzitiv și reflexiv al unor verbe se constată că unii vorbitori nu respectă, nici în scris, nici în vorbire, regulile de construire a acestora.

Este greșită folosirea unor verbe tranzitive ca intranzitive. Există o categorie de verbe tranzitive care presupun un complement direct fără ca acesta să fie exprimat (numite tranzitive absolute), de ex.: *Citesc în bibliotecă* se înțelege că *citesc o carte în bibliotecă*, și o altă categorie care cer exprimarea obligatorie a complementului direct (ex.: *Tai lemne*). Unele verbe însă din această ultimă categorie apar în limbajul unor vorbitori fără a fi însoțite de complementul direct, de pildă verbul *a măsura*: *Măsor*

1,50 m înălțime, în care *măsor* este întrebuințat greșit ca intranzitiv cu înțelesul de *Am înălțimea de 1,50 m*.

În emisiunile de sport de la radio, din cauza ritmului cu care crainicul comunică ascultătorilor situația de pe teren, se omit intenționat cuvinte care pot fi ușor subînțelese. De exemplu, cînd complementul este *mingea*, el este aproape întotdeauna omis: *Pasează lui Y; X blochează la picioarele portarului; Șutează din apropiere, dar portarul prinde; A stopat în fața porții; Trimite în afara spațiului porții*. De la transmisiunile crainicului de la radio, unde rapiditatea impune acest stil, procedeul a fost preluat și de către cronicarii sportivi ai ziarelor: *Oaspeții pasează mult la centrul terenului* („Făclia"); *Din colțul careului mic șutează puternic* („Făclia"); *M. Bretan reia de la 16 metri slab; Bădin respinge* („Făclia").

Există verbe intranzitive întrebuințate, greșit, ca tranzitive. De pildă, se spune: *Aceste neajunsuri stagnează munca*, unde verbul intranzitiv *stagnează* este influențat de înțelesul verbelor *a împiedica*, *a opri*, care sînt tranzitive. Corect vom spune: *Din cauza acestor neajunsuri munca stagnează*. În propoziția: *Lipsa unei bune organizări eșuează lecția*, verbul *eșua*, care este intranzitiv și înseamnă „a suferi un eșec", este folosit greșit, atît în ce privește diateza, cît și ca sens. Exprimarea corectă a ideii în acest caz este: *Din lipsa unei bune organizări, lecția a eșuat*.

A echivala este un verb intranzitiv și se construiește cu prepoziția *cu*, de ex.: *Echivalează cu această sumă*, dar apare cîteodată ca tranzitiv: *Ar echivala această sumă*, ceea ce se explică prin asocierea pe care o fac unii vorbitori cu verbul *a egala*, care, fiind tranzitiv, se construiește întotdeauna cu un complement direct. Este deci incorect să se spună: *Egalează cu acel gest; Acest talent nu s-a putut egala cu cei mai mari artiști*. Corect este: *Egalează acel gest; Nu a putut egala cei mai mari artiști*.

În alte cazuri verbele intranzitive: *a exista*, *a renta* și *a merita* (cu sensul de „a fi convenabil, rentabil") se folosesc în mod nejustificat cu pronumele reflexiv. Astfel, auzim destul de des: *nu se există* în loc de *nu există*, *se ren-*

tează în loc de *rentează* (este rentabil) și *se merită* în loc de *merită*, cu sensul amintit.

Pornind de la expresia *a-i ședea cuiva bine* (sau *rău* etc.), în care, deși *ședea* este intranzitiv, expresia avînd sensul de „a i se potrivi, a i se cădea, a i se cuveni“, s-a ajuns destul de ușor la asimilarea caracterului intranzitiv al acestui verb cu cel reflexiv al verbelor echivalente ca înțeles. Exprimarea *mi se șade (ți se șade* etc.), în loc de *îmi șade*, *îți șade*, nu este considerată literară.

Verbul *a răci* cu sensul de „a contracta o răceală“, intranzitiv, apare greșit ca reflexiv în construcția: *m-am răcit* în loc de *am răcit* (după *m-am îmbolnăvit*).

În ce privește aspectul reflexiv al unor verbe se constată de asemenea unele greșeli. *A se uita*, verb reflexiv, apare la imperativ, în limba vorbită, familiară, de cele mai multe ori fără pronume: *uitați* în loc de *uitați-vă*, *uite* în loc de *uită-te*. În astfel de exemple, sensul verbului echivalează cu „a privi“, avînd uneori și valoare tranzitivă: *Uitați-l pe Vasile*. Fenomenul poate fi explicat și sub influența interjecției *iată! (iat-o*, *iată-l)*, care, fără să fie urmată de pronumele reflexiv, păstrează și ea un sens verbal.

Uneori verbul *descuraja* se întrebuințează ca intranzitiv în loc de reflexiv. *Băiatul nu descuraja* în loc de *Băiatul nu se descuraja*. În acest caz *a descuraja* a fost asimilat (pe baza înrudirii semantice) verbului intranzitiv *a despera*.

Reflexivul impersonal al verbului *a se cunoaște* se întîlnește încadrat în paradigma personală, astfel că în loc de: *Se cunoaște că sînt bolnav* (*Se cunoaște că ești bolnav*), se spune incorect: *Mă cunosc că sînt bolnav* (*Te cunoști că ești bolnav*).

A cere, *a dori* și *a vrea*[1], în construcții cu pronumele reflexiv (ex.: *Se cere să scrii un articol*), dau naștere la formulări nerecomandabile, în care pronumele reflexiv impersonal este folosit ca pronume personal: *Poezia se cere înțeleasă; Cartea se dorește a fi utilă; Poetul se vrea înțeles*.

[1] Vezi N. Mihăescu, *Limba noastră. Probleme de lexic și construcții gramaticale*, București, 1963, p. 44–45

VERBE CARE CER ANUMITE CONSTRUCȚII

Ne vom opri în continuare asupra unor verbe care, în combinație cu substantive, cer anumite cazuri sau se construiesc cu anumite prepoziții. (Vezi și cap. **Prepoziția.**)

A aparține se construiește cu un substantiv în dativ și nu cu prepoziția *de*, cum apare uneori, probabil prin analogie cu verbul *a ține*: *Comuna Popești aparține județului Bihor*, nu *Comuna Popești aparține de județul Bihor*.

Verbul *a servi*, cînd se construiește cu complemente care indică mîncăruri, băuturi, este urmat de prepoziția *cu*: *A servi pe cineva cu apă; A servi pe cineva cu o porție de friptură* sau, la reflexiv, *Servește-te cu friptură*. Unii utilizează acest verb și cu sensul, nerecomandabil, de „a mînca“, „a consuma“, ca în exemplul: *El servește o porție de friptură* în loc de *El mănîncă o porție de friptură*.

A împrumuta apare adesea în construcții greșite, care pot da naștere la echivocuri. Cînd are sensul de „a lua ceva de la cineva sau de undeva“, se construiește cu substantivul în acuzativ și nu în dativ. Deci: *Am împrumutat banii de la un prieten* și nu *Am împrumutat banii unui prieten*, care este echivoc.

Verbul *a consulta* „a cere o părere, un sfat“; „a lua avizul unei persoane autorizate“ (ex.: *Bolnavul consultă pe doctor*) este folosit azi aproape numai cu sensul de „a examina, a vedea“ (ex.: *Doctorul consultă pe bolnav*), inversîndu-se rolurile subiectului și obiectului.

VERBE NEREGULATE

VERBE AUXILIARE

Verbul *a fi* are la indicativul prezent următoarele forme: *sînt*, *ești*, *este*, *sîntem*, *sînteți*, *sînt*. În graiurile regionale și în limbajul familiar se întrebuințează formele scurte, la persoana 1 sg. și a 3-a pl.: *-s* (*Că eu beau apă din vale, Și-s cu dorul la spinare.* Popular), *s-* (*S-așa de bucuros*), *îs* (*Îs tare obosiți*), la persoana a 3-a sg.: *-i* (*Nevoia te duce pe*

unde nu ți-i voia. Creangă), *i-* (*I-așa de vesel)*, *îi* (*Astăzi îi o săptămînă De cînd umblam prin grădină*. Popular). La persoana a 3-a sg. apare și forma scurtă *e*, folosită frecvent în locul lui *este*, care, mai ales în limbajul familiar, pare prețioasă: *El e flămînd și e-nsetat Și-i slab că e bătrîn* (Coșbuc).

Forma tradițională corectă a verbului *a fi* la persoana a 3-a pl. este *sînt* și provine din forma de conjunctiv lat. *sint*. Deoarece persoanele 1 sg. și a 3-a pl. se confundau în formele *s*, *îs*, forma *sînt* s-a extins și la persoana 1 sg. prin analogie cu verbele la care această persoană este identică cu persoana a 3-a pl. Forma *sunt* a fost introdusă de curentul latinist în secolul trecut în scriere, de unde a pătruns apoi și în vorbire. Reprezentanții acestui curent scriau la început cu *û* în loc de *î* pentru a-l apropia de lat. *sunt*. Mai tîrziu s-a scris *sunt* (fără accentul circumflex) și formele *sunt*, *suntem*, *sunteți* s-au răspîndit în dauna formelor vechi și populare: *sînt*, *sînteți*, *sîntem*. Deși se introdusese forma *sunt*, scriitorii noștri clasici scriau (și, fără îndoială, și pronunțau) *sînt*: *Nu știu alții cum sînt, dar eu cînd mă gîndesc la locul nașterii mele*... (Creangă); *Dar mîne va mai fi pămînt? Mai fi-vor toate cîte sînt*? (Coșbuc). Pe drept cuvînt și motivat din toate punctele de vedere, normele ortografice oficiale recomandă forma *sînt*.

Formele cu *e* inițial de la indicativul prezent al verbului *a fi*: *ești*, *este*, *e* și de la imperfect: *eram*, *erai*, *era*, *erați*, *erau* se pronunță cu *ie*.

Perfectul simplu are următoarele forme: *fusei*, *fui; fuseși*, *fuși; fuse*, *fu; furăm*, *fuserăm; furăți*, *fuserăți; fură*, *fuseră*. Dintre acestea nu sînt considerate literare: *fui*, *fuși*, *fu*. Formele *fusei*, *fuserăm* etc. au apărut sub influența formelor de mai mult ca perfect. La viitor: *voi fi*, *vei fi*, *va fi*, *vom fi*, *veți fi*, *vor fi* sînt formele literare. *Oi fi*, *o să fiu*, *am să fiu* sînt forme populare și familiare.

De semnalat și forma de conjunctiv prezent persoana a 2-a sg.: *să fii* (nu *să fi*), unde primul *i* face parte din rădăcina cuvîntului, iar al doilea este desinența persoanei a 2-a sg. La perfectul conjunctivului însă se ortografiază corect, la toate persoanele: *să fi fost*, cele două forme rămînînd aici invariabile.

Optativul nu prezintă dificultăţi de scriere la nici o persoană: *aş fi*, *ai fi* ş.a.m.d. De asemenea nici la perfect: *aş fi fost*, *ai fi fost*, *ar fi fost*.

În scrierea imperativului se produc deseori greşeli la persoana a 2-a sg. Forma pozitivă este: *fii!* (greşit: *fi!*), primul *i* făcînd parte din rădăcină, iar al doilea fiind desinenţa. La imperativul negativ forma corectă este *nu fi!*, deoarece această formă este alcătuită, la toate verbele, din negaţie şi infinitivul verbului.

La gerunziu se scrie *fiind*, adăugîndu-se, la forma de infinitiv, sufixul modal *-ind*.

Formele corecte pentru participiu sînt: *fost* (m. sg.) — *fostă* (f. sg.), *foşti* (m. pl.) — *foste* (f. pl.). Sînt neliterare formele de feminin: *foastă* — *foaste*.

Există o tendinţă foarte răspîndită de a se folosi participiul singular fără auxiliarul verbului *a fi* la conjunctiv, de ex.: *merită lăudat* în loc de *merită să fie lăudat*, aceasta din spiritul de economie al limbii.

Ne vom opri în continuare asupra verbelor *a vrea* şi *a voi*. Primul este moştenit din latină, iar al doilea este împrumutat din limba slavă.

În conjugarea verbului *a vrea* se observă o împletire a formelor acestuia cu cele ale verbului *a voi*, ceea ce nu este considerat azi ca o greşeală. La indicativul prezent, limba literară admite formele ambelor verbe: *vreau (voiesc)*, *vrei (voieşti)*, *vrea (voieşte)*, *vrem (voim)*, *vreţi (voiţi)*, *vor (voiesc)*. Sînt considerate forme regionale: *vrau*, *vreu* (persoana 1 sg.), *vrai* (persoana a 2-a sg.), *vra* (persoana a 3-a sg.), *vreau* (persoana a 3-a pl.). De asemenea, nu se recomandă formele: *eu vroi*, *eu vroiesc*, rezultate din contopirea verbului *a vrea* cu formele verbului *a voi*.

La imperfect, formele verbului *a voi* au înlocuit aproape complet pe cele ale verbului *a vrea*: *voiam (vream)*, *voiai*, *voia (vrea)*, *voiam*, *voiaţi*, *voiau (vreau)*. *Vroiam* s-a format din aceeaşi contaminare despre care am amintit mai sus.

La celelalte timpuri există un paralelism între formele celor două verbe, în sensul că ele se folosesc deopotrivă.

Amintim că forma de conjunctiv persoana a 3-a sg. și pl. *să vreie* este regională. Se recomandă să spunem *să vrea* sau *să voiască*.

În ceea ce privește verbul *a avea*, atragem atenția asupra formelor corecte pentru conjunctivul prezent: *să am*, *să ai*, *să aibă*, *să avem*, *să aveți*, *să aibă*. Formele pentru persoana a 3-a sg.: *să aibe*, *să aive* sînt neliterare. *Să aibi* este o formă întîlnită în scrisul mai vechi. Apare, de exemplu, la Negruzzi în motoul *Să n-aibi milă* din nuvela *Alexandru Lăpușneanu*. Azi, această formă nu se mai folosește. La imperativul negativ se folosește forma de conjunctiv *să nu ai* (ex.: *să n-ai teamă*).

ALTE VERBE NEREGULATE

Vom prezenta cîteva verbe neregulate, la care, pe lîngă formele corecte, recomandate de lucrările normative, apar adesea și forme regionale.

Formele verbului *a bea* care pot pune probleme sînt: la indicativul prezent: *beau*, *bei*, *bea*, *bem*, *beți*, *beau;* imperfect: *beam*, *beai*, *bea*, *beam*, *beați*, *beau;* perf. simplu: *băui*, *băuși*, *bău*, *băurăm*, *băurăți*, *băură;* mai mult ca perfectul: *băusem*, *băuseși*, *băuse*, *băuserăm*, *băuserăți*, *băuseră;* ocnjunctiv: *să beau*, *să bei*, *să bea*, *să bem*, *să beți*, *să bea*. Forma *(să) beu* în loc de *(să) beau* este neliterară. Formele de participiu sînt: *băut-băută*, *băuți-băute* (cele cu *e*, *beut-beută*, *beuți-beute* sînt regionale).

A lua este alt verb neregulat care își schimbă rădăcina în cursul conjugării: *iau (nu ieu)*, *iei* (nu *iai)*, *ia*, *luăm*, *luați*, *iau*. Formele corecte ale imperativului sînt: *ia*, *luați*, la negativ: *nu lua*, *nu luați*. La fel se conjugă și verbele derivate de la *a lua*: *a prelua*, *a relua*.

Verbele *a mînca* și *a usca* cunosc modificări la indicativul și conjunctivul prezent precum și la imperativ, în sensul că rădăcina acestor verbe se schimbă în cursul flexiunii. Indi-

căm formele corecte ale verbului *a mînca*. La indicativul prezent: *mănînc* (nu *mînc*), *mănînci* (nu *mînci*), *(el,ei) mănîncă* (nu *mîncă*), dar *mîncăm*, *mîncați;* la conjunctiv: *să mănînc* (nu *să mînc*), *să mănînci* (nu *să mînci*), *să mănînce* (nu *să mînce)*, iar la imperativ: *mănîncă* (nu *mîncă*), *mîncați*. Celelalte timpuri și moduri sînt regulate, pornind de la rădăcinile *mînc-* și *mănînc-*. Formele *mînînc*, *mînînci*, *mînîncă* ca și *mînc*, *mînci*, *mîncă* sînt regionale.

Verbul *usca* are la indicativul prezent următoarele forme: *usuc* (nu *usc*), *usuci* (nu *uști*), *(el, ei) usucă* (nu *uscă*), *uscăm*, *uscați;* la conjunctiv: *să usuc*, *să usuci*, *să usuce*, iar la imperativ: *usucă*, *uscați*. Toate celelalte timpuri și moduri sînt regulate și se formează de la rădăcina *usc-*.

Verbul *a da* cunoaște o serie de forme regionale. La imperfect, așa cum indică și *Gramatica*, sînt corecte formele: *dădeam*, *dădeai*, *dădea*, *dădeam*, *dădeați*, *dădeau* sau *dam*, *dai*, *da*, *dam*, *dați*, *dau*. Alături de acestea mai circulă și: *dedeam*, *dedeai*, *dedea*, *dedeam*, *dedeați*, *dedeau*, care sînt forme regionale. La perfectul simplu sînt literare: *dădui* (nu *detei* sau *dedei*), *dăduși* (nu *deteși*, sau *dedeși*), *dădu* (nu *dete* sau *dede*), *dădurăm* (nu *deterăm* sau *dederăm*), *dădurăți* (nu *deterăți* sau *dederăți*), *dădură* (nu *deteră* sau *dederă*); la mai mult ca perfect: *dădusem* (nu *detesem* sau *dedesem*), *dăduseși* (nu *deteseși* sau *dedeseși*), *dăduse* (nu *detese* sau *dedese*), *dăduserăm* (nu *deteserăm* sau *dedeserăm*), *dăduserăți* (nu *deteserăți* sau *dedeserăți*), *dăduseră* (nu *deteseră* sau *dedeseră*). La modul conjunctiv *Gramatica* indică pentru persoana a 3-a sg. și pl. forma *să dea* (sau *să deie*).

Verbul *a sta* se aseamănă în flexiune cu *a da*. La imperfect: *stăteam* (nu *steteam*) și *stam; stăteai (nu steteai*) și *stai; stătea* (nu *stetea*) și *sta* ș.a.m.d. Primele forme (provenite de la rădăcina *stat-*) sînt preferate pentru a se evita confuzia dintre persoana a 2-a sg. și pl. ale imperfectului cu cele ale prezentului. Mai mult ca perfectul cunoaște formele: *stătusem* (nu *stetesem*), *stătuseși* (nu *steteseși*), *stătuse* (nu *stetese*) etc. La persoana a 3-a sg. și pl. a modului conjunctiv, *Gramatica* indică: *să stea (să steie)*. *Stat* este

forma corectă a participiului. Forma mai veche *stătut* apare în limba literară numai cu valoare adjectivală: *Era odată un flăcău stătut, pe care-l chema Stan* (Creangă).

VERBE UNIPERSONALE

A ploua are ca rădăcină *plou-*. Aceasta se menţine la toate modurile şi la toate timpurile verbului, deci: *plouă, ploua, a plouat, plouase, va ploua, să plouă (*nu *să ploaie), ar ploua, ar fi plouat, plouînd.*

Verbe ca *a se înnopta, a se înnora, a se înnegura, a se înnoi* se ortografiază corect cu doi *n*, deoarece primul face parte din prefixul *în-*, iar al doilea reprezintă litera cu care încep cuvintele (*noapte, nor, negură, nou*) de la care s-au format aceste verbe.

A trebui. După *Îndreptarul ortografic* (paragraful 119), el este întrebuinţat corect „cu forme numai pentru persoana a III-a: prez. ind. *trebuie* (nu *trebuieşte*), imperf. *trebuia*, viit. *va trebui*, conj. *să trebuiască* (nu *să trebuie*)".

Deşi mai rar, se întîlnesc totuşi şi forme de perfect simplu, mai mult ca perfect, viitor anterior. Astfel, perfectul simplu e folosit de Eminescu: *Ea trebui de el în somn Aminte să-şi aducă*. De asemenea, se întîlneşte, destul de frecvent, pluralul perfectului simplu: *Ei trebuiră să plece.*

Pentru a putea stabili mai uşor în ce condiţii *a trebui* poate avea forme personale, prezentăm în continuare funcţiile şi regimul acestui verb:

1) Îndeplineşte un rol asemănător cu cel al verbelor auxiliare, însoţind alt verb la conjunctiv sau la participiu. În ceea ce priveşte construcţiile cu *trebuie* plus participiul, acestea nu sînt posibile pentru toate verbele. În exemple ca: *Trebuie menţionat că...; Trebuie semnalat că...; Trebuie amintit că...*, participiul este folosit corect, precum corect este folosit şi conjunctivul în formulările: *Trebuie să menţionăm; Trebuie să semnalăm; Trebuie să amintim.* Dar în

altele ca: *Trebuie mîncat; Trebuie plecat de la premisa; Trebuie mers după cumpărături*, nu e indicată folosirea participiului. Verbul al doilea din ultimele exemple se întrebuințează la modul conjunctiv, deci corect vom spune: *Trebuie să mîncăm; Trebuie să plecăm de la premisa; Trebuie să mergem după cumpărături*. Asocierea cu participiul, în acest caz, se poate face numai dacă se indică obiectul asupra căruia se exercită acțiunea, de exemplu: *Trebuie mîncat mărul tot*.

Folosirea infinitivului verbului precedat de *trebuie* (ex.: *trebuie a spune*) nu este literară. Ea se întîlnește în textele vechi și, azi, într-o arie regională restrînsă.

După cum reiese din exemplele date, *a trebui* este unipersonal. Din *Îndreptar* ar rezulta că orice alte forme în afară de cele menționate de acesta trebuie considerate ca fiind greșite. Totuși, în unele cazuri, pentru a nu da impresia de dezacord sau pentru a evita un echivoc se folosesc și alte forme: *Copiii trebuiau să dea din mîini* (Călinescu); *Trebuiră să-l îngroape* (Ispirescu); *Au trebuit să treacă măcar o dată prin Humulești* (Creangă). În astfel de situații acordul nu trebuie considerat ca fiind greșit.

2) Cînd se întrebuințează ca verb predicativ (deci neînsoțit de un al doilea verb), cu sensul „este necesar" sau „este indispensabil", ca în exemplul: *Multă minte-ți mai trebuie* (Creangă), *a trebui* devine verb personal, acordul cu subiectul simțindu-se necesar (ex.: *Îmi vor trebui bani mulți)*, ori chiar obligatoriu, ca în următorul exemplu, întîlnit într-o poezie populară: *Creșteți flori, dar nu-nfloriți, Că mie nu-mi trebuiți*.

Nu este indicată folosirea unor construcții de tipul: *trebuie de făcut; noi trebuie să fi umblînd; trebuie că vine; trebuie că a fost; mi-l* (*sau ți-l* etc.) *trebuie*. Construcția din urmă se explică prin apropiere de verbe tranzitive obișnuite ca: *a da* (*mi-l dai*), *a lăsa* (*i-l las*), aceste verbe avînd aici un complement direct și unul indirect, ambele exprimate prin pronume.

VARIANTE NELITERARE

Unele verbe au variante care circulă în vorbire și pătrund uneori și în scris; ele constituie o abatere de la normele limbii literare, deci întrebuințarea lor nu este recomandabilă. Astfel sînt: *acăța* pentru *agăța*, *barbieri* pentru *bărbieri*, *întitula* pentru *intitula*, *întroduce* pentru *introduce*, *dumiri* pentru *dumeri*, *dogorî* pentru *dogori* etc.

Îndreptarul și alte lucrări normative precizează, ori de cîte ori este cazul, caracterul unor astfel de forme.

ADVERBUL

Întrebuințarea corectă în vorbire și în scriere a adverbelor este în strînsă dependență de cunoașterea funcției lor gramaticale și a caracteristicilor lexicale.

Adverbul exprimă o multitudine de caracteristici referitoare, de cele mai multe ori, la acțiunea exprimată de verb. Între acestea se numără, în primul rînd, modul de desfășurare a acțiunii (*bine*, *rău*, *încet* etc.): *Repede-mi iau biletul, ies pe peron, alerg la tren* (Caragiale). Adverbe de mod sînt și cele care exprimă negarea, afirmarea sau probabilitatea unei acțiuni, cum sînt cuvintele *nu*, *da*, *poate*, în exemplele: *Cri-cri-cri, Toamnă gri, Nu credeam c-o să mai vii* (Topîrceanu); *Ai înțeles ce ți-am spus? — Da, mămucă* (Creangă); *Ne gîndeam că poate și-a găsit soție* (Brătescu-Voinești). Adverbele pot preciza de asemenea locul sau timpul unei acțiuni sau al unei stări. Așa sînt cuvintele *departe* și *acum*, în exemplele: *Tîrgul era cam departe și iarmarocul pe sfîrșite* (Creangă); *Să schimbăm, acum, întîia oară, Sapa-n condei și brazda-n călimară* (Arghezi).

În afară de verb, există și alte categorii morfologice (adjective, adverbe, substantive, numerale etc.) care pot fi determinate de adverbe. Astfel, adjectivele *limpede* și *liniștit* au ca determinări adverbele *mai* și, respectiv, *foarte*, în exemplele: *Îmi simții capul mai limpede* (Vlahuță); *Era tăcut, îi ardeau ochii, dar părea foarte liniștit* (Sadoveanu). Adverbele *greu* și *acum* sînt determinate la rîndul lor de alte adverbe — *destul* și, respectiv, *chiar* — în propozițiile: *Mama trăia destul de greu* (Camil Petrescu); *Chiar acum din*

crîng venii (Coşbuc). Numeralele *cincizeci* şi *trei* sînt determinate de adverbele *aproape* şi *exact*, în exemplele: *Am citit aproape cincizeci de pagini; Trenul a întîrziat exact trei ore*. Substantivele *ceasornicul* şi *Viorel*, din exemplele următoare, au ca determinări adverbele *doar* şi *tocmai*: *Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare* (Eminescu); *Că doară tocmai Viorel i-a fost menit* (Coşbuc). Tot astfel, pronumele *eu* şi *ea* sînt complinite de adverbele *numai* şi *tot*, în exemplele: *Numai eu, rămas acelaşi, Bat mereu acelaşi drum* (Eminescu); *Uneori, ca să-şi mai ţie de urît, tot ea vorbea şi tot ea răspundea* (Delavrancea).

Sub raportul structurii lexicale, unele adverbe pot fi alcătuite dintr-un singur cuvînt, fiind considerate, din punct de vedere morfologic, adverbe simple *(azi, abia, cum, tot, cînd, fireşte, sus, jos, bine, aşa* etc.), altele din două sau mai multe cuvinte, făcînd parte din categoria adverbelor compuse *(numaidecît, oarecum, deloc, dealtfel, deasupra, deocamdată, într-adevăr, într-acolo, astă-vară, după-masă* etc.). (Pentru scrierea acestora din urmă — cu cratimă sau într-un singur cuvînt — a se vedea capitolele **Împreună sau separat şi Cuvinte compuse.**)

Deşi adverbele nu se supun flexiunii, în folosirea unora dintre ele, mai ales a celor provenite din adjective, nu se ţine întotdeauna seama de caracterul lor invariabil. Cuvinte ca: *uşor, greu, imposibil, incontestabil*, cînd determină un substantiv, au valoare de adjectiv, în acest caz făcîndu-se acordul cu substantivul determinat: *bagaje grele, muncă uşoară, lucru imposibil, valoare incontestabilă*. Dar într-un context în care aceste cuvinte determină un verb, ele devin adverbe şi, în consecinţă, sîntem obligaţi să le folosim în formă invariabilă. Vom spune: *rînduri uşor de tradus; carte greu de citit* şi nu *rînduri uşoare de tradus, carte grea de citit; culoarea cel mai greu de ales* şi nu *culoarea cea mai grea de ales; idee imposibil de urmărit* şi nu *idee imposibilă de urmărit; oameni nou-veniţi* şi nu *oameni noi veniţi; idei adînc înrădăcinate* şi nu *idei adînci înrădăcinate* etc.

Acordul adverbului constituie o greşeală care se datorează fie atracţiei pe care o exercită cuvîntul flexibil aflat în vecinătate, fie identităţii de formă a numeroase adverbe cu adjectivele corespunzătoare.

Spre deosebire de adjectiv, cu care este confundat adesea, adverbul nu-și schimbă forma după gen, număr și caz. Astfel, cuvîntul *frumos* rămîne invariabil în orice context cînd îndeplinește funcția de adverb. Iată cîteva exemple: *Împodobi palatul și cetatea cît se putu mai frumos* (Ispirescu); *Stai, omule! Nu șade frumos* (Caragiale); *Ce frumos mi-ar explica mama lucrul acesta!* (Sahia) etc. Să comparăm aceste exemple cu altele în care același cuvînt, fiind adjectiv, este variabil: *Un băiețaș frumos, ca de doisprezece ani* (Hogaș); *Ieși Zamfira-n mers isteț, Frumoasă ca un gînd răzleț* (Coșbuc); *Casele cele mai frumoase le vînduseră creditorii* (Caragiale). Se observă că în exemplele din urmă, cuvîntul *frumos* a luat forme diferite *(frumos, frumoasă, frumoase)*.

Adverbul are, asemenea adjectivului, grade de comparație. Acestea reprezintă însă o formă specifică de flexiune, în cadrul căreia cuvintele nu-și schimbă aspectul formal, intensitatea unei însușiri sau a unei acțiuni fiind exprimată cu ajutorul altor cuvinte, de obicei adverbe de comparație *(mai frumos, foarte frumos, tot așa de frumos, mai puțin frumos* etc.). Ca și în exemplul dat, multe alte adverbe au formă identică cu adjectivele de la care provin. Ex.: *(om) corect* (adj.), *(a scrie) corect* (adv.); *(mecanism) simplu* (adj.), *(a vorbi) simplu* (adv.); *(timp) urît* (adj.), *(a se purta) urît* (adv.) ș.a.m.d. Acest lucru nu ne îndreptățește însă să considerăm adverbele ca flexibile.

Adverbele pot proveni și din substantive *(foc, tablou, furcă, nălucă, baltă)*, care au valoare adverbială în contexte ca: *Știi ieri la moară ce spunea? Că-s proastă foc și gură rea!* (Coșbuc); *Cînd văzu că-i Mișu, a rămas tablou* (Topîrceanu); *Cînd văzu că treaba tot mai rău se-ncurcă, A fugit... Iar soții se certară furcă* (Topîrceanu); *Un mistreț rănit se năpusti înapoi dintr-acolo... îngrozit. Venea nălucă* (Sadoveanu); *Toate planurile au rămas baltă*. În situațiile cînd un substantiv are valoare adverbială, devine invariabil (exprimînd adesea ideea de superlativ): *S-a dus ață la el; Ai sărat mîncarea ocnă; Apa a înghețat tun etc.*

Numeralul feminin *una* poate avea și el valoare de adverb, ca în exemplele: *El o ține una* („neschimbat"), sau (expri-

mînd ideea de solidaritate) *Să fim una amîndoi* (Alecsandri).

O abatere de la normele exprimării corecte este omiterea repetării, în fața fiecărui element al unei enumerări, a adverbelor *mai* și *foarte* cu care se formează gradele comparativ și superlativ absolut ale adjectivelor. Lipsa acestor adverbe dinaintea unuia dintre termenii coordonați duce la înțelegerea greșită a conținutului enunțului. Vom spune corect: *Oameni mai sănătoși, mai voioși și mai voinici*, pentru a sublinia ideea de comparativ la fiecare adjectiv în parte. Altfel, din formularea: *Oameni mai sănătoși, voioși, și voinici*, s-ar înțelege că doar primul adjectiv se află la gradul comparativ, celelalte fiind la gradul pozitiv. În exemplul: *În această vacanță vom organiza jocuri mult mai dinamice și distractive*, lipsa adverbului *mai* din fața adjectivului *distractiv*, adică lipsa elementului de comparație, ne face să considerăm că jocurile nu au fost niciodată, pînă în momentul enunțului, distractive. Pentru a da claritate exprimării, vom spune: *În această vacanță vom organiza jocuri mult mai dinamice și mai distractive*. Aceeași situație se întîlnește și în exprimarea superlativului. Vom spune corect: *Carte foarte interesantă și foarte utilă*, dacă avem intenția să dăm ambelor calități valoare de superlativ, și nu *Carte foarte interesantă și utilă*.

O atenție specială trebuie acordată utilizării în propoziții și în fraze a adverbului de negație *nu*. În cazul unor termeni coordonați este absolut necesară repetarea negației în fața fiecăruia dintre aceștia; altfel, contrar intenției vorbitorului, fraza, concepută ca negativă, primește pe parcurs înțeles afirmativ. În exemplul: *Ghetele se ung cu cremă ca să nu se uzeze și să se deformeze repede*, este necesar să se repete negația și la partea a doua a frazei: *...și să nu se deformeze repede*. Altfel se înțelege că „ghetele se ung cu cremă pentru a se deforma repede".

Cînd o propoziție conține ideea de negație exprimată fie prin verb, fie prin alte cuvinte, reluarea acesteia prin adverbul *nu* devine inutilă și uneori schimbă chiar înțelesul (în intenție) negativ al propoziției în înțeles afirmativ. Astfel în exemplul: *L-am oprit să nu meargă la teatru*, sensul negativ al comunicării este dat de verbul *a opri*. Reluarea

lui prin folosirea adverbului *nu* schimbă înţelesul enunţului, făcîndu-l afirmativ. La fel, fraza: *N-a putut să-mi spună*, avînd înţelesul: „nu mi-a spus“, primeşte un sens opus în formularea: *N-a putut să nu-mi spună*, care înseamnă: „mi-a spus“. Acelaşi lucru se petrece şi într-un enunţ în care apare adverbul *fără: Am plecat fără să-mi iau rămas bun* înseamnă „nu mi-am luat rămas bun“ pe cînd, *Am plecat nu fără să-mi iau rămas bun*, înseamnă „mi-am luat rămas bun“.

Numeroase adverbe, ca: *atunci*, *acum*, *alături*, *aici*, *atît*, *altminteri*, sînt folosite în vorbire cu terminaţia *-a*: *atuncea*, *acuma*, *alăturea*, *aicea*, *atîta* etc. Deşi formele cu *-a* final sînt admise de *Îndreptar*, într-un limbaj îngrijit sînt preferate totuşi formele fără *a* final: *atunci*, *acum*, *alături*, *aici* ş.a.m.d. Adverbele terminate în *-le*, *-lea*: *acile*, *acilea*, *colea*, *acolea* etc. aparţin în general vorbirii populare.

Este cunoscut faptul că funcţia adverbială poate fi îndeplinită şi de un grup de cuvinte, care, împreună, formează locuţiuni. Dintre acestea, locuţiunile formate cu prepoziţia compusă *de-a* + un substantiv pun adesea probleme de ortografie. Prepoziţia compusă amintită se scrie cu cratimă, iar substantivul care urmează se scrie separat, ca un cuvînt independent. Astfel, se scrie corect: *de-a dreptul* (nu *de-adreptul*, nici *deadreptul*), *de-a rîndul* (nu *dearîndul*), *de-a lungul* (nu *de-alungul*, nici *dealungul*), *de-a-ndoaselea* (nu *deandoaselea*). În acest din urmă exemplu, folosirea celei de-a doua cratime (după *a*) este impusă de elidarea vocalei *î* din faţa cuvîntului care urmează. În *de-amănuntul* scrierea diferă deoarece aici este vorba de prepoziţia *de*+ substantivul *amănuntul* (deci nu ar fi justificată scrierea *de-a mănuntul*).

Locuţiunile adverbiale care cuprind cuvinte rimate se scriu cu cratimă, de ex.: *calea-valea*, *harcea-parcea*, *tam-nisam*, *talmeş-balmeş*, *hodoronc-tronc* etc. (Vezi cap. **Cuvinte compuse**.)

În locuţiunile adverbiale de tipul: *pur şi simplu*, *cîtuşi de puţin*, *rînd pe rînd*, *pe de rost*, cuvintele componente îşi păstrează independenţa morfologică, scriindu-se fără liniuţă de unire.

PREPOZIȚIA

Prepoziția este partea de vorbire neflexibilă care exprimă raportul sintactic de dependență a atributului față de substantiv (sau pronume, numeral) și a complementului față de verb (sau adjectiv, adverb, interjecție).

Pentru a înțelege și a explica regimul prepozițiilor în limba română contemporană, considerăm necesare unele observații cu privire la valoarea lor sintactică[1].

Cele mai multe prepoziții exprimă raporturi variate, avînd deci funcții multiple. Astfel, prepoziția *de* poate introduce atributul, diferite feluri de complemente (fiecare cu o arie semantică bogată) și chiar subiectul sau numele predicativ. Dacă vrem să ne referim numai la înțelesurile pe care le are cînd introduce un atribut, constatăm că împreună cu acesta prepoziția arată: materia din care e confecționat un obiect *(un costum de stofă)*, conținutul *(pahar de vin)*, apartenența *(la mijloc de codru des)*, autorul unei opere *(un peisaj de Grigorescu)*, locul *(frații de acasă)*, timpul *(programul*

[1] Vezi *Gramatica...*, vol. I, p. 321, 329—333; V. Breban, *Les prépositions dans les dictionnaires unilingues*, în „Mélanges linguistiques", București, 1957, p. 201—205; Fulvia Ciobanu, *Observații asupra prepozițiilor și locuțiunilor prepoziționale în limba română* în „Studii de gramatică", II, 1961, p. 91—104; *Valorile prepozițiilor în construcție cu adverbele*, în „Studii de gramatică", III, 1961, p. 43—66; Laura Vasiliu, *Schiță de sistem al prepozițiilor limbii române*, în „Studii de gramatică", III, 1961, p. 11—42; Constantin Dominte, *Exprimarea relațiilor spațiale și temporale prin prepoziții în limba română*, în *Sistemele limbii*, București, 1970, p. 227—269.

de azi), natura, cauza *(strigăt de bucurie)*, destinația *(sală de concerte)*, relația *(tovarăș de petrecere)* etc. Dar la o analiză mai profundă a semnificațiilor unei prepoziții, se poate vedea ușor că aproape totdeauna este vorba doar de aspecte deosebite ale unuia și aceluiași raport logic fundamental. Astfel, împreună cu termenul următor, *cu* arată asocierea, *pe* — suprafața unui obiect, *spre* — direcția, *sub* — spațiul situat dedesubtul unui obiect, *în* — includerea etc.

Se întîmplă însă ca două sau mai multe prepoziții să exprime același raport. De exemplu: *la*, *pînă la*, *spre* indică o direcție concretă sau stabilesc un contact între două obiecte; *in*, *întru*, *dintru* se referă la interiorul unui obiect.

Marea varietate funcțională a prepozițiilor, pe de o parte, și posibilitatea ca același raport sintactic să fie exprimat prin mai multe prepoziții, pe de altă parte, constituie unele dintre motivele pentru care ele au suferit felurite interpretări din partea vorbitorilor limbii române. Astăzi se manifestă „o tendință de reinterpretare semantică a unor prepoziții, mai ales a prepozițiilor frecvent întrebuințate *(de, pe)*"[2]. Schimbările din acest compartiment morfologic sînt rezultatul analizei pe care o fac vorbitorii înlocuind și eliminînd prepozițiile devenite necorespunzătoare, din dorința de claritate, de precizie și de îmbogățire a limbii cu mijloace noi. Dar se întîmplă uneori ca modificările să aibă la bază raționamente greșite, izvorîte, de exemplu, din credința că fiecare prepoziție are sau trebuie să aibă o singură valoare. De multe ori însă, aceasta este aleasă în mod arbitrar. De aceea, trebuie să facem diferență între inovațiile care nu constituie o greșeală, fiind conforme cu regulile gramaticale ale limbii române; și utilizările incorecte ale prepozițiilor, rezultate dintr-o interpretare eronată sau dintr-o cunoaștere insuficientă a normelor limbii.

Există și alte cauze care determină întrebuințarea greșită a prepozițiilor: influența unor construcții analogice, vecinătatea anumitor părți de vorbire, dorința de a evita o aglomerare de genitive sau o repetare a aceleiași prepoziții. La procesul de schimbări petrecute în sistemul prepozițional a

[2] Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura...*, p. 308

contribuit adesea și influența limbilor străine, mai ales a celei franceze.

În vorbirea noastră trebuie să evităm greșelile, acceptînd numai modificările care nu contravin normelor limbii. După părerea acad. Al. Graur „este indiferent dacă modificările ne plac sau nu și, aș zice chiar, este indiferent dacă raționamentele care le-au produs sînt corecte sau nu. Ceea ce importă este în primul rînd că sistemul prepozițiilor este în practică refăcut..., iar în al doilea rînd că pînă la urmă refacerea este în avantajul clarității exprimării, deci este folositoare“[3].

Fenomenul cel mai frecvent este înlocuirea unei prepoziții cu alta, ceea ce se explică ușor, deoarece, cum s-a mai spus, două sau chiar mai multe prepoziții pot fi utilizate în construcții similare. Restricțiile referitoare la întrebuințarea acestei categorii de cuvinte sînt de natură gramaticală și semantică.

Vom analiza cele mai obișnuite cazuri de confuzii între prepoziții[4].

de

Datorită multiplelor sale valori, *de* este foarte des întrebuințat, ceea ce explică, desigur, și greșelile care se fac, *de* înlocuind alte prepoziții sau, invers, alte prepoziții înlocuindu-l pe *de*. Adesea intervine și influența limbii franceze, mai pregnantă în cazul lui *de*, din cauza identității formale cu fr. *de* și a relativei lor înrudiri semantice.

de—cu

Foarte controversată este utilizarea lui *de* pentru a arăta destinația, în expresiile tradiționale: *pahar de apă*, *sticlă de bere*, *cană de lapte*, *oală de vin*. Sînt vorbitori care socotesc această exprimare echivocă și propun să se spună: *pahar cu apă*, *sticlă cu bere*, *cană cu lapte*, *oală cu vin*. Aceștia pornesc de la ideea că *de* introduce un complement de scop, interpre-

[3] Al. Graur, *Tendințele...*, p. 333.

[4] Rodica Ocheșeanu, *Observații asupra folosirii greșite a prepozițiilor în limba unor publicații*, în „Limba română“, VIII, 1969, nr. 5, p. 40—51, ne-a furnizat un bogat material cu privire la folosirea greșită a prepozițiilor.

tind prima expresie în felul următor: paharul, avînd o anumită formă și mărime, poate să fie *de apă* în ce privește destinația în general, dar, la un moment dat, poate fi umplut cu vin, ceai etc. Cînd spunem: *Alături sînt două pahare de apă* se poate înțelege fie că sînt două pahare pline cu apă, fie că sînt două pahare din cele cu care se bea apa. Această exprimare devine mai precisă, mai clară, dacă folosim pe *cu* în locul lui *de*, prin urmare, *de* ar arăta destinația, iar *cu* conținutul. Preferința pentru prepoziția *cu* se datorește adesea și unor necesități practice. Cînd ospătarul face o comandă la bucătăria restaurantului și cere *un pahar de apă* primește un pahar cu care se servește apa, dar gol. Ca să i se dea paharul umplut cu apă, trebuie să comande *un pahar cu apă*. Avînd în vedere necesitatea de precizie în exprimare, precum și uzul care impune anumite construcții, trebuie să considerăm corecte, alături de formulările cu *de*, și pe cele cu prepoziția *cu*.

Pe aceeași linie a înlocuirii lui *de* prin *cu*, unii specialiști sînt de părere că ar trebui să se spună *magazin cu mezeluri* și nu *magazin de mezeluri*. Acad. Al. Graur a explicat această sintagmă, arătînd că nu există pe de o parte magazinul, iar pe de altă parte mezelurile, ci magazinul există prin marfa pe care o conține, prin urmare e corectă formularea *magazin de mezeluri*.

Alte exemple în care *de* este incorect utilizat în locul lui *cu* au fost menționate de acad. Iorgu Iordan[5] și de Rodica Ocheșeanu[6]. Adăugăm și noi, extrase fiind din unele periodice, astfel de cazuri: *pregătirea cadrelor de calificare superioară; un tînăr de reale însușiri*, *Au împodobit de flori sala cea nouă*, în loc de: *pregătirea cadrelor cu calificare superioară*, *un tînăr cu reale însușiri*, *Au împodobit cu flori sala cea nouă*. Adesea, asemenea formulări au la bază construcții similare caracteristice limbii franceze.

Oscilațiile între *de* și *cu* se manifestă și în sens invers. În ultimul timp s-au răspîndit formații greșite, ca: *sufăr cu ficatul, cu ulcerul*, în loc de: *sufăr de ficat*, *de ulcer*.

[5] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, București, 1947, p. 383.
[6] Vezi Rodica Ocheșeanu, *Observații asupra...*, p. 42.

Pornind de la ideea generală că în cadrul unui enunţ se stabilesc anumite relaţii între cuvinte, relaţii care se manifestă prin apariţia la unul dintre ele a unei caracteristici impuse de celălalt, remarcăm faptul că întrebuinţarea unei prepoziţii este cerută de verbul care face parte din construcţia respectivă. Să analizăm în acest sens posibilităţile de utilizare a lui *a se ocupa*. Este o adevărată concurenţă între *de* şi *cu* pentru a introduce complinirile acestui verb. Atunci cînd înseamnă „a lucra" sau „a studia, a se îndeletnici cu ceva", se recomandă utilizarea complementului precedat de prepoziţia *cu*: *Ocupîndu-se pe lîngă tată-său cu trebile agriculturii* (Călinescu). Nu sînt excluse însă situaţiile în care exprimarea corectă cere prepoziţia *de*: *Vrei să te ocupi de pian?* (H. Lovinescu). Cînd sensul verbului este „a se interesa, a se îngriji (de cineva)", determinantul trebuie introdus prin *de*: *Domnule Felix, mai ocupă-te puţin de Titi al meu* (Călinescu). Formularea cu *de* a folosit modelul limbii franceze, de unde a fost împrumutat verbul *(je m'occupe de quelque chose)*, iar cea cu prepoziţia *cu* ar putea reprezenta un calc după germană *(ich beschäftige mich mit etwas)*[7]. Deşi tendinţa actuală este să se folosească numai construcţiile cu *de*, indiferent de nuanţa semantică a verbului, considerăm că ar fi bine să se păstreze totuşi cele două modalităţi, pentru a ne putea exprima mai precis şi mai clar. Ca atare, construcţia *ocupaţi de altă lucrare* ar trebui utilizată în forma *ocupaţi cu altă lucrare*.

Examinăm în continuare relaţia dintre verbele *a (se) asemăna*, *a (se) apropia*, *a semăna* (cu cineva) şi prepoziţiile *de* şi *cu*. *Cu* poate sta alături de *a (se) asemăna*, dar nu şi alături de *a (se) apropia*, care nu-l tolerează decît pe *de*. Sînt corecte formulările: *Scriitorul X se aseamănă cu scriitorul Z; Scriitorul X se apropie de scriitorul Z*. Utilizarea lui *cu* în cel de-al doilea caz: *Scriitorul X se apropie cu scriitorul Z*, întîlnită uneori, este incorectă. Ea îşi are explicaţia în analogia cu contextul care îl conţine pe *a se asemăna*.

Tot analogia, de data aceasta între formulările cu *a (se) asemăna* şi *a semăna*, stă şi la baza altor greşeli de exprimare.

[7] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română actuală...*, p. 35

Deşi în cazul de faţă aceste verbe au acelaşi sens, ele nu sînt incluse în construcţii identice. *A semăna* poate fi urmat de un substantiv însoţit de prepoziţia *cu* sau de un substantiv în cazul dativ: *seamănă cu mama sa* sau *seamănă mamei sale*. *A (se) asemăna* intră numai în construcţii din primul tip: *se aseamănă cu mama sa*. Se greşeşte atunci cînd i se alătură şi acestui verb un complement în dativ *(se aseamănă mamei sale)*.

de — despre

Confuzii între prepoziţiile *de* şi *despre* se produc mai ales cînd acestea precedă complementul indirect, utilizarea uneia sau alteia dintre ele fiind determinată de natura verbului cu care intră în combinaţie.

Alături de verbele *a vorbi*, *a spune*, *a zice*, *a povesti*, în unele contexte se pot utiliza ambele prepoziţii pentru a introduce complementul care arată obiectul discuţiei: *vorbesc despre ceva*, *vorbesc de ceva*. Alteori este potrivită numai prepoziţia *despre*, folosirea lui *de* fiind incorectă.

Spre deosebire de cazurile discutate mai sus, în corelaţie cu verbe şi locuţiuni verbale ca: *a se ocupa*, *a-şi aminti*, *a se interesa*, *a se covinge*, *a avea grijă*, *a-şi da seama* se recomandă folosirea prepoziţiei *de* şi nu a lui *despre*. Prin urmare, nu se va spune: *S-a interesat despre el*, ci *S-a interesat de el*, la fel, nu *Îmi amintesc despre acestea*, ci *Îmi amintesc de acestea* sau (cu complementul în acuzativ fără prepoziţie) *Îmi amintesc acestea*.

În ultimul timp, *despre* se bucură de o frecvenţă mai mare, determinată, în parte, şi de impresia pe care o au unii vorbitori că această prepoziţie este mai „cultă" decît *de*.

de — de către

După cum precizează *Gramatica limbii române*, singura funcţie a lui *de către* în vorbirea actuală este aceea de a introduce, pe lîngă un verb la diateza pasivă, complementul de agent exprimat prin nume de persoană. Dar, atunci cînd complementul nu este un nume de persoană, ci un nume de

obiect sau un substantiv abstract, se recomandă utilizarea prepoziţiei *de*. Cu toate acestea, atît în limba vorbită, cît şi în cea scrisă este foarte frecventă înlocuirea lui *de către* cu *de*, pentru a introduce un substantiv nume de persoană sau un pronume cu funcţie de complement, deoarece formularea cu *de către* pare pretenţioasă. Mai des se spune *povestit de cineva*, *tema explicată de profesor*, decît *povestit de către cineva*, *tema explicată de către profesor*.

În unele contexte însă, construcţiile cu *de* în locul celor cu *de către* sînt confuze şi greşite. Astfel, în exemplul: *S-au ţinut conferinţe de ingineri* se poate înţelege că este vorba fie despre conferinţe pe care le prezintă inginerii, fie despre conferinţe la care participă inginerii.

O eroare, în sens contrar, este utilizarea greşită a lui *de către* în locul lui *de*: *sarcinile trasate de către hotărîrile conferinţei*, *verificarea efectuată de către serviciul financiar*. Formulările citate ar fi fost mai corect construite dacă în locul lui *de către* s-ar fi recurs la *de*: *sarcinile trasate de hotărîrile conferinţei*, *verificarea efectuată de serviciul financiar*. Şi de data aceasta trebuie să facem menţiunea că, de multe ori, verbul are un rol bine determinat în stabilirea construcţiei prepoziţionale ce urmează a fi folosită. Astfel, complementul verbului *a expune* se introduce de preferinţă prin *de*, chiar dacă este un nume de persoană: *ideile expuse de profesor*, *maşinile expuse de ţările participante* (şi nu *ideile expuse de către profesor*, *maşinile expuse de către ţările participante*).

de — pentru, spre

Normele limbii române recomandă folosirea lui *pentru* (şi nu a lui *de*) în legătură cu un atribut care indică scopul. Iată cîteva exemple în care prepoziţia *pentru* este corect folosită: *cereri pentru retragerea trupelor* (şi nu *cereri de retragerea trupelor*), *înscrieri pentru abonamente*, *preocupări pentru îmbunătăţirea productivităţii muncii*. În asemenea situaţii, în locul lui *pentru* poate apărea şi o locuţiune prepoziţională: *cereri cu privire la reorganizarea cercului literar*, *propuneri în favoarea restabilirii păcii*, sau gerunziul *privind*: *hotărîrea privind desfiinţarea acestei secţii*, *dispoziţia privind construirea noii şcoli*.

de — la

Prepoziția *de* este întrebuințată, uneori, în construcții în care corect este *la*. Se aude frecvent *abonați de radio* sau *abonați de televiziune*, deși potrivită este aici prepoziția *la* — *abonați la radio*, *abonați la televiziune*. Substituirea prepozițiilor în discuție este explicabilă — dar nu justificată — prin faptul că atît *de*, cît și *la* pot introduce atribute care exprimă destinația *(sală de așteptare, femeie la copii)*.

din — de

Un fenomen foarte răspîndit în limba actuală este tendința utilizării prepoziției *din* în locul lui *de*. Acad. Iorgu Iordan[8] prezintă și explică două situații, folosind un mare număr de exemple.

Una dintre situații se referă la faptul că atît *de* cît și *din* pot introduce un determinant care arată materia din care este făcut un lucru. Între ele există însă o deosebire sintactică esențială și anume: în timp ce *de* introduce un atribut, *din* introduce un complement, trebuind deci să fie însoțit totdeauna de un verb (care poate fi și subînțeles). Prin urmare, zicem: *rochie de mătase*, *poșetă de piele*, *vază de sticlă*, *casă de bîrne*, dar *rochie făcută din mătase*, *poșetă confecționată din piele*, *vază făcută din sticlă*, *casă construită din bîrne* etc. În ultimul timp, *din* a început să fie folosit în ambele cazuri, întrucît și în primul caz se subînțelege un participiu *(rochie făcută din mătase)*. Construcțiile cu *din* în locul lui *de* se răspîndesc din ce în ce mai mult, deoarece această exprimare se caracterizează prin mai multă precizie. Tot mai des se spune: *rochie din mătase*, *oțet din vin*, *covor din iută* etc. Uneori intervine și dorința de a evita repetarea lui *de*. *Haină de piele de căprioară*, *mobilă de lemn de trandafir* au devenit *haină din piele de căprioară*, *mobilă din lemn de trandafir*.

[8] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română actuală...*, p. 388—391; Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura...*, p. 384—386; vezi și Al. Graur, *Limba corectă*, București, 1963, p. 25.

De este înlocuit uneori cu *din* și atunci cînd marchează originea: *marfă din import*. Alteori, cînd exprimă relația, *de* este înlocuit cu *la*: *campion la categoria grea*.

Prepoziția *de* se păstrează totuși în unele construcții foarte mult folosite și fixate într-o anumită formă: *borș de pește*, *friptură de porc*, *ciorbă de văcuță*, *ciorbă de perișoare* (dar și: *ciorbă cu perișoare*, ca și *supă cu tăiței*).

A doua situație se referă la formațiile în care *de* introduce un atribut calitativ, adică arată felul, genul, ca în exemplul: *mere de acestea*, adică *mere ca acestea*. Înlocuindu-l pe *de* cu *din*, sensul se schimbă dintr-unul calitativ într-unul partitiv. Asemenea substituiri sînt foarte răspîndite (*flori din acestea*, *o revistă din acestea mărunte*, *probleme din acelea care...*, *o cutie din acelea pentru...* etc.), chiar și atunci cînd pronumele sau substantivul următor se găsește la numărul singular (*o stofă din aceasta*, *o carte din acel gen* etc.).

din — dintre

În limba română, alături de prepoziția *din* cu înțeles partitiv (adică dintre mai multe obiecte de același fel alegem unul), stă și o altă prepoziție, cu valoare mai concretă, *dintre*, în exemple ca: *Dintre sute de catarge Care lasă malurile, Cîte oare le vor sparge Vînturile, valurile?* (Eminescu).

Pentru a exprima sensul partitiv se recurge la prepoziția *dintre* cînd substantivul (sau un substitut al său) care urmează este la plural: *unul dintre aceștia*, *multe dintre operele scriitorului*, *cîteva dintre evenimentele amintite*. Dacă substantivul următor este la singular cu sens de plural (substantiv colectiv), nu se poate utiliza decît prepoziția *din*: *unul din grupă*, *cineva din clasa aceasta*, *careva din echipă* etc. Se apelează la prepoziția *din* și în situațiile, puțin diferite de cele descrise mai sus, cînd aceasta introduce un complement exprimînd desprinderea dintr-o colectivitate: *plec din echipă*, *ies din grupă* etc. Cînd complementul este însă, din punct de vedere morfologic, un pronume la plural, el se leagă de verb prin prepoziția *dintre*, impusă de pluralul determinantului ca și în exemplele de mai sus: *plec dintre aceștia*, *plec dintre voi* etc.

Cu toate aceste reguli bine precizate, prepoziția *din* este utilizată des în locul lui *dintre*:

Împotriva uneia din cele mai puternice apărări autohtone, noul cuplu de atacanți centrali ai Jiului a evoluat remarcabil („Sportul"); *S-a născut o mare operă, de semnificație universală — una din cele mai importante, în substanța lor, ale acestui veac* („România literară"); *Multe din mijloacele rămase rudimentare la Macedonski se valorifică abia acum în întregime* (Vianu). G. Coșbuc, în versurile: *Și rînd pe rînd veneau în sat, Și ieri și astăzi cîte unul Din cei care-au plecat*, l-a preferat pe *din*, probabil și din necesități de versificație.

cu

Dintre multiplele valori ale prepoziției *cu* s-au impus, fiind general cunoscute și foarte frecvente, cîteva, printre care: exprimarea instrumentului *(pescuiesc cu undița)*, a asocierii *(casă cu grădină, cafea cu lapte)*, a reciprocității *(mă întîlnesc cu ea)*, a asemănării *(poezia aceasta seamănă cu o romanță)* etc.

În general, în redarea acestor valori nu se întîmpină dificultăți. Totuși, *cu* este întrebuințat greșit în locul altor prepoziții, în exemple ca: *abundă cu* (în loc de *în*) *material ilustrativ; S-a putut preocupa cu* (în loc de *de*) *viitorul echipei*. Greșeala din ultimul exemplu se datorește influenței construcțiilor cu *a se ocupa*. Cele două verbe, *a se ocupa* și *a se preocupa*, fac parte din aceeași sferă semantică, dar în timp ce determinanții primului se pot introduce atît prin *cu*, cît și prin *de*, determinanții celui de-al doilea se introduc corect numai prin *de*.

cu — din

Anumiți vorbitori atribuie în exclusivitate lui *cu* rolul de a introduce cuvîntul care exprimă instrumentul cu care se execută o acțiune și consideră că formațiile: *cînt din vioară, cînt din cimpoi, cînt din gură* etc. sînt greșite. În consecință, pentru a fi corecte, acestea ar trebui să conțină pe *cu* în locul lui *din (cînt cu vioara, cînt cu cimpoiul, cînt cu gura)*. Asemenea substituiri nu sînt necesare. Tradiția a impus formulările cu *din*, care sînt corecte și în spiritul limbii române.

între — dintre

Problema care comportă cele mai multe discuţii în ce priveşte prepoziţia *între* este relaţia ei cu prepoziţia *dintre*. *Între* şi *dintre* au valori distincte, a căror redare se face, de obicei, corect. Cele două prepoziţii pot fi confundate însă atunci cînd introduc un atribut împreună cu care exprimă un raport de reciprocitate. Mai frecvent întîlnită cu această valoare este prepoziţia *dintre*, care se întrebuinţează atunci cînd substantivul precedent este articulat cu articol hotărît: *S-a realizat legătura dintre membrii echipei*. *Între* precedă de obicei complementul unui verb *(Se sfătuiesc între dînşii)*, dar poate introduce şi el un atribut care exprimă un raport de reciprocitate atunci cînd substantivul pe care acesta îl determină este nearticulat: *S-au stabilit legături între membrii echipei*, sau cînd este articulat cu articolul nehotărît: *S-a realizat o legătură între membrii echipei*.

Aceste norme nu se modifică dacă substantivul precedent este însoţit de un adjectiv. Prezenţa articolului hotărît, indiferent dacă e alipit substantivului sau adjectivului, impune recurgerea la prepoziţia *dintre* pentru a introduce atributul de reciprocitate: *S-a realizat legătura strînsă dintre muncitorii uzinei; S-a realizat strînsa legătură dintre muncitorii uzinei*. În schimb, folosirea substantivului şi a adjectivului nearticulate sau articulate cu articol nehotărît ne obligă să apelăm la prepoziţia *între*: *S-au stabilit legături strînse* (sau *strînse legături*) *între muncitorii uzinei; S-a realizat o legătură strînsă* (sau *o strînsă legătură*) *între muncitorii uzinei*.

În limba vorbită, dar şi în cea scrisă, se încalcă frecvent aceste norme, ceea ce duce la construcţii greşite, de felul celor pe care le vom semnala mai jos: *apropierea între profesor şi elev*, *discuţia între tată şi fiu*, *conflictul între cele două generaţii*, *relaţiile de prietenie între popoare* etc., în care, fiind vorba de atribute ale substantivelor articulate, trebuia folosită prepoziţia *dintre*. În ultimul timp se pare că tendinţa înlocuirii lui *dintre* cu *între*, în asemenea situaţii, se impune, primul pierzînd teren în favoarea celui de-al doilea.

Greşeli se fac şi în sens invers, adică *între* este înlocuit cu *dintre*, ca în exemplele următoare: *relaţii dintre popoare, conflicte dintre două concepţii, întrevederi dintre cele două delegaţii*. În construcţiile citate, în loc de *dintre* trebuia să se folosească *între*, deoarece substantivele precedente sînt nearticulate.

Confuzia dintre aceste prepoziţii şi răspîndirea greşelilor semnalate se datoresc asemănării semantice şi formale a celor două cuvinte.

despre

În limba română literară, prepoziţia *despre* introduce atribute şi complemente care exprimă obiectul, respectiv acţiunea la care se face referirea: *S-au transmis cîntece despre constructori; Mi-a vorbit despre venirea ta*.

Utilizarea lui *despre* s-a extins, în ultimul timp, acesta înlocuind alte prepoziţii sau construcţii cu genitivul. În presă şi în limba vorbită se întîlnesc frecvent enunţuri de felul celor care urmează: *cărţi despre evenimentele din viaţa poporului; referatul despre aceste realizări; relatarea despre evenimentele săptămînii*.

Adesea însă, în asemenea situaţii, *despre* este înlocuit cu *privitor (referitor) la, cu privire la*, ceea ce lungeşte exprimarea, dar o face în acelaşi timp mai clară. Sînt corecte ambele tipuri de construcţii, dar preferinţa vorbitorilor se îndreaptă spre ultimul.

Ca şi în cazul altor prepoziţii, prezenţa sau absenţa lui *despre* poate fi determinată de verb. De exemplu, verbul *a insista* nu suportă complemente introduse prin *despre*. Nu vom zice: *Despre importanţa acestui eveniment voi insista*, ci *Asupra importanţei acestui eveniment voi insista*. La fel, *a se ocupa* nu admite determinanţi prepoziţionali cu *despre*, deci e corect: *S-a ocupat de această poezie* şi nu *S-a ocupat despre această poezie*.

în

Prepoziţia *în* are numeroase valori. Spre exemplificare ne vom referi la situaţiile în care *în* introduce un comple-

ment. Poate exprima: locul, cu diferitele nuanțe ale acestei idei (starea sau mișcarea în interiorul unui obiect — *În cameră e tăcere; Locuiesc în capitală;* pătrunderea în interior — *Intră în casă;* direcția — *Pleacă în provincie* etc.), timpul *(Ne întîlnim în anul viitor; Plecăm de azi în trei zile)*, modul *(Muncim în liniște; Ne înțelegem în scris)*, cauza (cu nuanță modală, *S-a trezit în zgomotul de-afară*), instrumentul *(Rama a fost prinsă în cuie)*, scopul *(Merge în pețit)* etc.

în—din

Atît *din*, cît și *în* pot introduce un complement de loc. Complementul exprimă însă aspecte diferite, opuse chiar, în funcție de prepoziția cu care se construiește. Astfel, *din* împreună cu complementul arată punctul de plecare: *Pornise din grădină*, iar *în* — interiorul sau direcția, ținta mișcării: *În cameră era liniște; Oamenii se întorc în sat.*

Se întîmplă ca *din*, cu valoarea amintită mai sus, să fie înlocuit, greșit, prin *în*, spunîndu-se, de exemplu: *Rîul izvorăște în munții Bucegi.* Rodica Ocheșeanu citează și alte contexte în care prepoziția *în* este întrebuințată nepotrivit în locul lui *din: Aceste cîteva aspecte ale situației învățămîntului în Italia arată ce sarcini...; Au fost prezentate numeroase referate în diferite domenii ale entomologiei.*

Alegerea uneia sau alteia dintre cele două prepoziții este impusă fie de construcția specifică verbului, fie de calitatea relației sintactice și logice dintre determinat și determinant. Se spune: *Vom discuta despre munții din România*, dar *Munții Făgăraș se găsesc în România.*

în—ca

În apare, uneori, în construcții comparative, pentru care regulile limbii române cer folosirea lui *ca*: *a trata în egal, îmbrăcat în marinar.* Recunoaștem aici o influență a limbii franceze, unde în asemenea situații se folosește *en (traiter en égal, habiller en marin).* Dar acest fenomen poate fi și

rezultatul tendinței de economie în exprimare, căci punctul de plecare l-ar putea constitui unele formulări mai dezvoltate: *a trata în egală măsură*, *îmbrăcat în costum de marinar*, care, datorită tendinței amintite, s-au scurtat.

în—de

Tot din cauze asemănătoare celor arătate anterior, prepoziția *în*, cînd introduce substantivul care denumește materia din care este confecționat un obiect, se substituie lui *de*: *broșă în aur*, *statuetă în lut*, *linguri în os*. În aceste exemple se subînțelege participiul *lucrat* care, cu timpul, a fost omis din exprimare.

Adesea, folosirea greșită a lui *în* în locul altor prepoziții este rezultatul analogiilor dintre diferitele locuțiuni sau expresii care îl cuprind printre elementele lor componente (vezi cap. **Construcții fixe**).

pe

Întrebuințările greșite ale prepoziției *pe*, precum și propunerile unor vorbitori de a schimba anumite formulări statornicite demult se datoresc faptului că pentru aceștia *pe* nu înseamnă altceva decît „deasupra“ *(Pun cartea pe masă)*. Dar *pe* are multe valori, cum se poate constata analizînd unele exemple ca: (temporal) *asigurare pe viață*, *pe vremea aceea*, (cantitativ) *îți dau banii pe jumătate*, (modal) *vorbește pe față*, (local) *urcușul pe panta din față*, *muncesc pe întinsele ogoare*, (marcă a acuzativului) *dă vina pe mine*, *ascult pe Ion*.

pe—în

Acad. Al. Graur a semnalat și a explicat concurența dintre *pe* și *în*, care își dispută locul în anumite construcții. Prepoziția *în* introduce complementul prin care se desemnează o parte a corpului (de multe ori, cea care primește un obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte), în expresiile *a avea păr în cap*, *a pune căciula în cap*. Deși vechi, deci de mult cristalizate în această formă, expresiile menționate se

modifică astăzi adesea, devenind: *a avea păr pe cap*, *a pune căciula pe cap*, pe baza considerentului că *în* arată interiorul, iar *pe* suprafața. Mergînd prea departe în dorința de exprimare exactă, ar trebui să se considere că nici expresia *pun căciula pe cap* nu este corectă, deoarece nu o așezăm ca pe o tavă, ci o tragem pe cap. Corect ar fi: *pun capul în căciulă*, de asemenea, *pun picioarele în pantofi* și nu *pun pantofii în picioare*, lucru cu care nimeni n-ar fi de acord. După modelul celor de mai sus, s-ar ajunge desigur la modificarea și a altor construcții tradiționale, ca: *a pune pălăria în cuier*, *a fi cu stea în frunte*, *a pune căciula în cui*, *a pleca în inspecție*, ceea ce nu e cazul.

pe—prin

Deși prepoziția *pe* putea să exprime încă în limba latină ideea de străbatere a unui obiect sau a unui spațiu *(a privi pe geam, a intra pe ușă)*, astăzi există mulți vorbitori care preferă utilizarea lui *prin* în asemenea formulări. Explicația acestui fenomen se găsește în faptul că *prin* este prepoziția a cărei funcție de bază este redarea ideii de „străbatere a unui spațiu sau a unui obiect". S-a ajuns astfel la construcțiile: *a privi prin geam*, *intrarea prin ușa din față*. Considerăm că ambele modalități de exprimare sînt corecte.

pe—la

Pentru a reda ideea de viteză, anumiți vorbitori preferă prepoziția *la* în locul prepoziției *pe*, deci nu spun *Merge cu 50 km pe oră; Avea o viteză de peste 100 km pe oră*, ci *Merge cu 50 km la oră; Avea o viteză de peste 100 km la oră*. Sînt corecte ambele exprimări.

Atragem atenția că și întrebuințarea prepoziției *pe* este în funcție de verbele pe lîngă care stă. Utilizarea lui *pe* (ca și a lui *despre*) pentru a introduce un determinant al verbului *a insista* face ca enunțul să fie greșit, căci, corect, în acest caz trebuie utilizată prepoziția *asupra*. Nu se va spune:

Insistă pe cererea cuiva, ci *Insistă asupra cererii cuiva*. Greşeala provine din faptul că se creează o analogie cu expresia *a pune accent pe*.

la—în

Probleme deosebite ridică utilizarea prepoziţiilor *în* şi *la* în legătură cu verbele de mişcare[9]. Folosirea uneia sau a alteia dintre aceste prepoziţii este determinată de conţinutul semantic al verbului şi al complementului său. În general, regula cere ca înaintea substantivelor care denumesc ţinuturi, ţări, continente să se întrebuinţeze *în: Merg în Moldova*, *Se duce în Italia* etc. Înaintea substantivelor comune, a substantivelor proprii nume de persoane, a pronumelor se utilizează prepoziţia *la: Merg la mare; S-a dus la el; Pornise la Marin* etc. În legătură cu numele de localităţi este mai potrivit *la: Plec la Bucureşti*, dar foarte frecvent se întrebuinţează şi *în: Plec în Bucureşti*. În cazul cînd numele localităţii este precedat de cuvintele *oraşul*, *satul*, *comuna* etc., se recomandă întrebuinţarea prepoziţiei *în: Merg în oraşul Sibiu*, *S-a dus în satul Floreşti* etc. Deosebite din punct de vedere semantic sînt exprimările: *Merg în ţară* şi *Merg la ţară*. *Merg în ţară* înseamnă că din străinătate mă întorc în patrie, iar *Merg la ţară* înseamnă că, aflîndu-mă în patrie, mă deplasez de la oraş la sat. Deci, cuvîntul *ţară* are sensuri diferite în cele două construcţii, de aceea este precedat o dată de prepoziţia *în*, altă dată de *la*. La fel se prezintă şi: *Plec în oraş*, *Plec la oraş*. Prima înseamnă că, locuind într-un oraş, plec de acasă pentru a mă plimba, a face cumpărături etc. undeva în acelaşi oraş, iar cea de-a doua, că din satul în care mă găsesc mă deplasez la oraş.

după—de pe

Un fapt des întîlnit este întrebuinţarea lui *după* în locul lui *de pe*. Cele două prepoziţii sînt confundate de multe ori în vorbirea uzuală, din două motive. În primul rînd, ambele

[9] Vezi Liliana Ionescu, *Construcţia verbelor de mişcare în limba română literară*, în „Analele Universităţii Bucureşti", seria „Ştiinţe sociale, filozofie", XII, 1963, nr. 28, p. 323—335.

introduc complemente circumstanțiale de loc. Dar sensurile acestor complemente diferă, ele fiind determinate de prepozițiile care le precedă: *după* exprimă situarea în spatele unui obiect, iar *de pe*, detașarea de la suprafața unui obiect. În al doilea rînd, *după*, pronunțîndu-se neliterar în unele regiuni *dupe* (ca și *pă* în loc de *pe*), se apropie de prepoziția *de pe* și din punctul de vedere al aspectului fonetic. Aceste asemănări facilitează înlocuirea lui *de pe* prin *după*, ceea ce dă naștere unor formulări eronate: *Văd persoanele după stradă; Suferea după urma războiului,* în loc de: *Văd persoanele de pe stradă; Suferea de pe urma războiului*.

după—la

În vorbirea uzuală se aud adesea exprimări de felul: *După propunerea președintelui, adunarea a trecut la discutarea celui de-al doilea punct al ordinii de zi*, însemnînd „orientîndu-se după propunerea, după cum a propus". În acest exemplu *după* a înlocuit prepoziția *la*, impusă de construcția corectă a frazei *(La propunerea președintelui, adunarea a trecut la...)*. Formularea cu *după* nu este greșită dacă vorbitorul are intenția de a spune că „după momentul în care președintele a făcut propunerea, adunarea a trecut la discutarea celui de-al doilea punct...", prin *după* exprimîndu-se o nuanță temporală. Remarcăm deci o deosebire semantică între construcția cu *după* și cea cu *la*, de aceea folosirea unei prepoziții în locul celeilalte este nerecomandabilă. Înlocuirea lui *la* prin *după* este o urmare a influenței exercitate de expresia *după cum a propus (După cum a propus președintele, adunarea a trecut la discutarea celui de-al doilea punct...)*.

pentru

Valoarea principală a acestei prepoziții este indicarea destinației sau a scopului: *Au intrat în camera din fund, pentru învățătură* (Sadoveanu). De aceea, din dorința de exactitate, se consideră că e mai bine să zicem *casă pentru odihnă*, în loc de *casă de odihnă;* la fel: *articole pentru sport, carne pentru gătit*. Prepoziția *pentru*, care introduce de obicei complemente circumstanțiale (de scop, de cauză, de relație), își lărgește astfel funcțiile, intrînd în construcții atributive.

către

Printre cazurile de folosire incorectă a prepozițiilor menționăm și utilizarea lui *către* în loc de *pentru: Luptăm cu toții către înlăturarea abuzurilor*. Confuzia nu este surprinzătoare, dacă ne gîndim la faptul că prepoziția *către* poate introduce un complement sau un atribut care arată direcția, intenția (*De atunci omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecția sa*. Bălcescu) sau destinația unei comunicări (*De din vale de Rovine Grăim, Doamnă, către Tine*. Eminescu), avînd deci semnificații apropiate de ideea de scop, pentru care este caracteristică prepoziția *pentru*. De fapt, în limba veche, prepoziția *către* preceda și complemente care exprimau scopul (*Aga încălecînd, au purces cătră întîmpinarea domnului*. Letopiseț).

sub

Ca urmare a unor influențe străine, *sub* se răspîndește din ce în ce mai mult, substituindu-se altor prepoziții. Sînt frecvente cazurile în care *sub* ia locul lui *cu: Vine sub condiția că va fi examinat astăzi* (în loc de: *Vine cu condiția că va fi examinat astăzi*).

O construcție care a căpătat o deosebită răspîndire în limba actuală este *sub nici un chip*, născută prin analogie cu *sub nici un motiv*.

Cu înlocuirea nerecomandabilă a unui tip de construcție prin altul avem de a face și în exemplele: *Actele trebuie ținute sub cel mai mare secret; Ne apare sub culori întunecate; Sub acest punct de vedere nu are dreptate*, în care s-a folosit *sub* și nu *în* (*Actele trebuie ținute în cel mai mare secret; Ne apare în culori întunecate*) sau *din* (*Din acest punct de vedere nu are dreptate*).

Din—dintru, în—întru, prin—printru

Prepozițiile *din*, *în*, *prin*, pe de o parte, și *dintru*, *întru*, *printru*, pe de altă parte, au aproape aceleași valori. Prezența unora sau a altora este determinată de necesități fonetice. Situațiile concrete în care este bine să se utilizeze fie-

care dintre aceste categorii de prepoziții sînt precizate în *Gramatica limbii române*[10].

Formele *dintr-*, *într-* se folosesc înaintea articolelor nehotărîte și a adverbelor care încep cu o vocală, înaintea pronumelui personal *însul* și a numeralelor cardinale *un*, *o*, elidîndu-se *u*: *Zăriră niște palaturi... și o luară într-acolo* (Ispirescu); *Că numai oasele-au rămas Și sufletul dintr-însul* (Coșbuc); *Erau odată într-un sat doi frați* (Creangă). *Dintr-alte țări de soare pline, ... Veniți, dragi păsări, înapoi* (Coșbuc). În situații similare apare și *printr-*, cu deosebirea că această prepoziție nu precedă un adverb: *O vezi printr-o albă perdea străvezie* (Eminescu); *Să fie bine fripți, știi colea, să treacă focul printr-înșii* (Creangă). Înlocuirea lui *întru* cu *în*, a lui *dintru* cu *din* sau a lui *printru* cu *prin* în situațiile expuse mai sus este nerecomandabilă.

Înaintea articolului posesiv, a pronumelor și a adjectivelor pronominale care încep cu o vocală și înaintea numeralului cardinal sau a pronumelui nehotărît *unu(l)*, *una* se pot folosi atît *din*, *în*, *prin*, cît și *dintr-*, *într-*, *printr-*: *I-am dat din al meu — I-am dat dintr-al meu; În una sînt jucării — Într-una sînt jucării; Trec prin acele rînduri — Trec printr-acele rînduri*. Considerăm însă că trebuie evitate formulări ca: *dintr-unele poezii*, *într-alta din scrierile sale*, *dintr-alte bucăți*, întîlnite destul de des pentru: *din unele poezii*, *în alta dintre scrierile sale*, *din alte bucăți*.

Dintru apare numai în locuțiunile adverbiale: *dintru-ntîi*, *dintru început*, iar *întru* numai în construcții cu *tot*, *cîtva*: *întru totul*, *întrucîtva*. Folosirea acestor forme în alte condiții constituie un arhaism.

PREPOZIȚIILE ȘI CAZURILE

Chiar dacă majoritatea prepozițiilor din limba română sînt urmate de un substantiv în acuzativ, există și un nu-

[10] Vezi *Gramatica...*, vol. I, p. 356, 366, 380; vezi și Iorgu Iordan, *Tendințe sintactice în limba română actuală*, în „Studii și cercetări lingvistice", XVII, 1966, p. 618—619.

măr de prepoziții după care substantivul se află în genitiv sau în dativ. La consolidarea acestora a contribuit folosirea cu valoare de prepoziție a unor cuvinte care, prin funcția lor de bază, aparțin altor categorii morfologice: adverbe (articulate), cîteva substantive și participii.

Cu cazul genitiv se construiesc prepozițiile *asupra*, *deasupra*, *(în) contra*, prepozițiile provenite din adverbe prin articulare *(înaintea*, *îndărătul)* și locuțiunile care au ca ultim element un adverb sau un substantiv articulat *(în afara*, *în fața*, *în urma)*. De exemplu: *La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi*, *Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi* (Eminescu); *Se apropie*, *se lasă tot mai jos*, *deasupra muntelui*, *deasupra pădurii de brazi* (Gîrleanu); *Fluturi mulți*, *de multe neamuri*, *vin în urma lui un lanț* (Eminescu). Cînd au formă nearticulată, aceste prepoziții sînt urmate de pronume personale neaccentuate la dativ: *înainte-ți*, *asupră-mi*, *în urmă-ți*, *în față-i* etc. (*Astfel zise lin pădurea*, *Bolți asupră-mi*, *clătinînd*. Eminescu; *În urmă-le văzură că se ridică o pădure*. Eminescu). Prepoziția *contra* se construiește în limbajul comercial și cu acuzativul: *Preia marfa contra cost; Predă banii contra chitanță; Trimite coletul contra ramburs.*

Menționăm că prepoziția *asupra* se utilizează uneori greșit. Ea se combină cu *a lucra*, *a munci*, în formulări ca: *Muncesc asupra piesei; Lucrați asupra unui rol?*, deși complementele acestor verbe trebuie introduse prin *la (Muncesc la piesă; Lucrați la un rol?)*. Substituirea lui *la* prin *asupra* este explicabilă prin faptul că prepoziția *asupra* a fost considerată ca avînd un sens mai precis.

În unele cazuri, concurența între *asupra* și *la* s-a soldat cu victoria celei dintîi. Acad. Iorgu Iordan[11] nota ca fiind greșită exprimarea *cheia pe care o avea asupra ei* în loc de *cheia pe care o avea la ea*. Această construcție s-a cristalizat însă în limba noastră, formînd o expresie înregistrată și în dicționare: *a avea ceva asupra sa* = a purta ceva cu sine.

Frecvente sînt și cazurile în care *asupra* apare, nerecomandabil, în locul prepoziției *despre* sau a expresiilor *cu*

[11] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română actuală...*, p. 381; Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura...*, p. 283.

privire la, în ceea ce privește: Asupra echipei mi s-au comunicat următoarele...; Are o părere greșită asupra rolului științei; S-a discutat un bogat material asupra muncii educative. De fapt, aici avem de a face cu traducerea fr. *sur*.

Prepozițiile care precedă cazul dativ s-au format mai ales de la substantive *(mulțumită, grație)*, de la adverbe *(conform, contrar)* sau de la verbe *(potrivit, datorită)*. *Mulțumită*, avînd sensul „cu ajutorul", s-a dezvoltat din construcții ca *a aduce mulțumită cuiva*. *Datorită* a fost creat prin analogie cu *mulțumită* de la participiul verbului *a datori*. Prepozițiile mai noi s-au putut forma și după modele franțuzești. Iată cîteva exemple în care prepozițiile pe care le discutăm sînt corect folosite: *Grație ei i-a revenit inspirația poetică* (Rebreanu); *S-a prezentat conform așteptărilor; Datorită muncii d-tale... biblioteca e azi în regulă* (Camil Petrescu).

Dintre aceste prepoziții ne reține atenția *datorită*. Ea (ca și *grație*) apare tot mai des în locul grupării *din cauza*. Cei care consideră că acestea se pot substitui neglijează caracteristicile de ordin semantic care le deosebesc: *datorită* presupune un factor și un efect pozitiv *(A reușit datorită pregătirii temeinice; S-a însănătoșit grație unei bune îngrijiri)*, în timp ce *din cauza* are un sens mai general *(N-ați înțeles explicațiile din cauza gălăgiei)*.

O confuzie între genitiv și dativ, explicabilă prin identitatea formală a celor două cazuri la femininul singular și la pluralul tuturor genurilor, intervine cînd *datorită*, *mulțumită*, *grație* sînt urmate de mai multe substantive, mai ales dacă acestea au și determinări. Distanțarea substantivelor față de prepoziție duce la folosirea genitivului începînd cu al doilea substantiv. Enunțul *A reușit datorită talentului său deosebit și a perseverenței de care a dat dovadă* este incorect formulat din cauză că substantivul *a perseverenței* este folosit la genitiv (fapt indicat de prezența lui *a*), cînd ar fi trebuit să stea la dativ ca și substantivul *talentului*. Propoziția trebuie refăcută astfel: *A reușit datorită talentului său deosebit și perseverenței de care a dat dovadă.*

Limba română cunoaște destul de numeroase cazuri cînd locul genitivului și al dativului este luat de construcții prepoziționale. Acestea nu constituie totdeauna greșeli de

exprimare, ci pot reprezenta o vorbire regională, sau familiară. De pildă, construcţia cu *la* este folosită adesea, în limba vorbită, în cea familiară, precum şi în cea a literaturii populare, în locul dativului: *Cît mac e prin livezi Atîţia ani la miri urez* (Coşbuc). Asemenea formulări se întîlnesc şi în limba literară atunci cînd complementul este exprimat, de exemplu, prin substantivele: *mama, tata, fratele* sau *domnul (Îţi povestesc ca la un frate; Te spun la mama)*, dar într-o exprimare îngrijită este mai indicat dativul *(Îţi povestesc ca unui frate; Te spun mamei)*. În cazul unui numeral nedeclinabil însă, construcţia cu *la* este singura posibilă pentru redarea dativului *(La trei le-au adus cărţi)*. Recurgerea la prepoziţia *la* se datoreşte trecerii normale de la exprimarea sintetică la cea analitică, proprie limbii române.

Alteori, prepoziţia *la* urmată de un substantiv în cazul acuzativ reprezintă o construcţie regională, echivalentă cu genitivul: *Craiul apoi porunci de legară pe ţiganca de coadele la două iepe sirepe* (Reteganul). Formularea cu *la* este nepotrivită într-un exemplu cum este cel citat de Valeria Guţu Romalo: *Terminînd recent partiturile la o comedie muzicală...* („Săptămîna"), în care se impunea folosirea genitivului *(Terminînd partiturile unei comedii muzicale)* sau a prepoziţiei *pentru (Terminînd partiturile pentru o comedie muzicală)*. Explicaţia construcţiei cu *la* o găseşte autoarea într-un „complicat proces asociativ", la baza căruia stau următoarele: „genitivul este omonim cu dativul — cf. *cartea copiilor* (genitiv); *povesteşte basme copiilor* (dativ) — , iar în locul dativului se foloseşte frecvent construcţia cu *la (povesteşte basme la copii)*"[12].

Genitivul este înlocuit adesea prin construcţii cu prepoziţia *despre*: *Problema despre dezarmare este în centrul atenţiei; Vestea despre primirea în ţară a delegaţiilor*, asemenea exprimări fiind, în general, acceptate. S-a arătat[13] că este vorba despre o influenţă a limbii ruse, precum şi

[12] Vezi Valeria Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală (Limba română de azi)*, Bucureşti, 1972, p. 71.
[13] Vezi Al. Graur, *Tendinţele...*, p. 332; Rodica Ocheşeanu, *Observaţii asupra...* p. 45.

despre o înclinație spre formulări analitice. În unele contexte însă construcțiile cu *despre* în locul genitivului sînt supărătoare: *O imagine săracită despre problemele artei și ale literaturii*. În acest exemplu a intervenit, desigur, dorința de a evita o acumulare de genitive.

Din același considerent, în presă se recurge frecvent la redarea genitivului prin *de* precedînd un substantiv la acuzativ: *Crearea de condiții optime oamenilor muncii* (sau *Crearea unor condiții optime pentru oamenii muncii*). Iată și alte construcții nerecomandabile: *prima cădere de cortină; ultimele două partide de campionat*. Cu valoare de genitiv se utilizează și acuzativul precedat de prepoziția *cu*: *Am consultat catalogul cu publicațiile din anul acesta; S-a prezentat lista cu mărfurile importate*, în loc de: *Am consultat catalogul publicațiilor din anul acesta; S-a prezentat lista mărfurilor importate*, construcții conforme exprimării obișnuite în limba noastră.

Remarcăm, și de data aceasta, rolul verbului care poate impune complementului său anumite caracteristici de construcție. Verbele: *a anunța*, *a aminti*, *a declara*, *a da*, *a destina*, *a (se) împotrivi* etc. preferă dativul. Deci sînt corecte exprimările: *Mă împotrivesc acestui fapt; A fost destinat elevilor*, nu *Mă împotrivesc la acest fapt; A fost destinat la elevi*.

O greșeală constînd din înlocuirea complementului în dativ printr-un complement în acuzativ cu prepoziție se înregistrează în legătură cu verbul *a aparține*, combinat frecvent cu *de* sau cu *la*: *El aparține de consiliul popular*; *Ei aparțin la cercul de literatură*. Punctul de plecare al acestei erori îl constituie analogia cu *a ține de...*, cele două verbe fiind înrudite din punct de vedere semantic. Dealtfel, în ambele exemple *aparține* poate fi înlocuit prin *ține*, sensul comunicării fiind ușor modificat. Astăzi s-au ivit însă construcții în care asocierea prepoziției *de* și a verbului *aparține* trebuie acceptată (aparține *de* I.R.T.A.), pentru a se evita formele greoaie de genitiv-dativ ale substantivelor formate prin abreviere (vezi cap. **Cuvinte compuse**).

Alte verbe se întrebuințează în egală măsură cu dativul sau cu acuzativul precedat de prepoziție: *a se încrede cuiva — a se încrede în cineva*, *a se sustrage acestei activități — a se sustrage de la această activitate* etc.

În sfîrșit, există verbe care cer totdeauna compliniri introduse prin prepoziții: *a colabora cu* (sau *la*), *a umbla după*, *a se mulțumi cu*, *a se complace în* etc.

Uneori, sensul verbului este hotărîtor pentru precizarea cazului la care stă determinantul — dativ sau acuzativ cu prepoziție. *A se potrivi* cu înțelesul „a se conforma" cere dativul: *mă potrivesc soțului*, iar cu înțelesul „a se asemăna" cere un acuzativ însoțit de prepoziția *cu*: *mă potrivesc cu tine*.

Omiterea prepozițiilor dintr-un context constituie o altă categorie de greșeli gramaticale. Acest fenomen se întîlnește mai ales în construcțiile care conțin o înșirare de două sau de mai multe cuvinte coordonate și care ar trebui să fie precedate fiecare de prepoziție.

Cînd în context se găsesc numai doi determinanți în raport de coordonare, se recomandă repetarea prepoziției: *Arborii ... trimiteau, parcă, din înălțime, cu șoapte de frunze și de vînt, ultimul „rămas bun"* (Hogaș). A doua prepoziție lipsește însă adesea. Iată un exemplu desprins tot din opera lui C. Hogaș: *Nu îndrăznii să părăsesc răcorosul meu adăpost de umbră și verdeață*. În citatul: *Tot ceea ce a putut fi pe pămînturile Orientului istorie sîngeroasă și plină de groaznice jafuri... mereu s-a abătut în vîrtejuri mărunte sau în furtuni pustiitoare peste orașele și satele în care trăia unul din cele mai vechi și civilizate popoare* (Bogza), apar ambele situații — *în* precedă fiecare complement în parte (*vîrtejuri* și *furtuni*), în schimb *peste* nu se mai repetă în fața celui de-al doilea complement *(satele)*. Folosirea diferențiată a prepozițiilor în textul citat s-ar putea explica prin prezența determinărilor adjectivale în cazul substantivelor precedate de *în*, care face ca reluarea prepoziției să se producă după rostirea mai multor cuvinte și să nu fie supărătoare, în vreme ce repetarea prepoziției *peste* s-ar întîmpla prea repede, și ar fi neplăcută.

În vorbirea curentă și în stilul beletristic, într-o înșiruire de cuvinte coordonate, nu este absolut necesară relua-

rea prea apropiată a aceleiaşi prepoziţii pentru că ar stînjeni cursivitatea exprimării: *La tabăra din Lunca-Mare, Potcoavă s-a întîlnit cu un vechi prietin de lupte, bucurii şi năcazuri* (Sadoveanu). În asemenea contexte cu părţi de propoziţie multiple se poate opta pentru una dintre cele două soluţii posibile: prepoziţia să se repete în faţa fiecărui cuvînt sau să se întrebuinţeze doar la începutul înşiruirii, şi nu combinînd cele două posibilităţi, cum se întîmplă uneori: *Atîta puzderie de vaci, de cai, de oi, care, căruţe, maşini* (Cezar Petrescu). Desigur sînt şi formulări în care omiterea prepoziţiei nu este posibilă: *Eu ştiam că aici nu e vorba de o preferinţă sau de un joc de o clipă, ci de toată dragostea mea, de un trecut cald şi luminos de doi ani* (Camil Petrescu).

Astăzi, se renunţă din ce în ce mai des la repetarea prepoziţiei înaintea fiecărui termen coordonat. Aceasta se explică prin tendinţa spre economie în vorbire şi nu trebuie considerată o greşeală atunci cînd nu provoacă confuzii sau dificultăţi pentru înţelegerea corectă a enunţului. Foarte răspîndite sînt exprimările de tipul: *activitatea oamenilor de la oraşe şi sate; a locuit la Galaţi şi Brăila.*

Cel mai des eliminată este prepoziţia *de*. Ea lipseşte de multe ori dintre primul şi al doilea atribut în cazul unei duble determinări atributive: *modele de toamnă şi iarnă, cercuri speciale de pregătire şi specializare a elevilor, sarcina de a îndeplini şi depăşi planul*, sau dinaintea unui grup de determinări: *lectura cărţii, izvor de coborîri şi înălţări, bucurii şi dureri, lumini şi umbre.*

Uneori însă omiterea prepoziţiei din faţa celui de-al doilea substantiv poate duce la construcţii neclare, ambigue. Iată exemple desprinse din două reviste: *Volumele sale de proză şi poezie au marcat tiraje de invidiat* („Viaţa românească"); *Am urmărit transmisia televiziunii cu un sentiment de nelinişte dar şi încredere* („Contemporanul"). Nerepetarea lui *de* în primul exemplu face greu de sesizat intenţia autorului. Ne putem întreba dacă e vorba despre volume mixte, *de proză şi de poezie* sau *despre volumele de proză şi cele de poezie*. De asemenea, în al doilea exemplu este greu să precizăm dacă *încredere* este un determinant atributiv pentru substantivul *sentiment* (exprimarea corectă ar fi: *Am urmă-*

rit transmisia televiziunii cu un sentiment de nelinişte, dar şi de încredere) sau este un complement în raport de coordonare cu *sentiment* (exprimarea corectă în acest caz ar fi: *Am urmărit transmisia televiziunii cu un sentiment de nelinişte, dar şi cu încredere).*

În presă întîlnim mereu fraze în care prepoziţia a fost eliminată din faţa substantivelor coordonate: *Cerul va fi variabil... mai ales în jumătatea de vest a ţării şi zonele de deal şi de munte.*

Reluarea prepoziţiei, pentru evitarea oricărui echivoc, se impune şi mai pregnant în stilul ştiinţific. Astfel, în definirea cuvintelor înregistrate în dicţionare se acordă o deosebită atenţie folosirii corecte a prepoziţiilor. Să luăm, spre exemplificare, definiţia care s-a dat în *Dicţionarul limbii române moderne* cuvîntului *stofă*: *Ţesătură de lînă, de bumbac sau de fibre sintetice, mai groasă decît pînza...* Reluînd pe *de* în faţa fiecărui substantiv, înţelegem că ţesătura poate fi făcută fie din lînă, fie din bumbac, fie din fibre sintetice. O formulare de felul: *Ţesătură de lînă, fibre sintetice, bumbac şi cînepă* este defectuoasă prin caracterul ei echivoc. Adăugarea lui *şi* la urmă e necesară pentru a încheia înşirarea, dar datorită lui putem presupune şi că bumbacul formează o unitate cu cînepa, deci că ar fi vorba despre o stofă de lînă, de fibre sintetice sau de bumbac amestecat cu cînepă.

Este necesar să acordăm o atenţie deosebită prepoziţiei *pe*, care a devenit, în unele cazuri, semn al acuzativului. În această calitate, *pe* poate înlătura eventualele confuzii între subiect şi complementul direct.

Construirea acuzativului cu *pe* este obligatorie în cazul numelor proprii de persoane şi de animale sau a numelor comune de persoane: *Avu darul să răsucească în loc pe Raruca* (Sadoveanu); *Poate îl invidiez pe domnul doctor* (Sadoveanu). De asemenea, e necesară repetarea lui *pe* în faţa complementelor directe, nume de persoane, aflate în raport de coordonare. Nu se va spune: *I-am văzut pe Ion şi Nicolaie*, ci *I-am văzut pe Ion şi pe Nicolaie.*

În limba contemporană se manifestă tendinţa de a nu mai utiliza prepoziţia *pe* înaintea complementului exprimat prin nume de fiinţe: *Au atras de partea lor muncitorii*

din uzină: *Dorinţa de a informa telespectatorii noştri...* *Pe* este suprimat şi atunci cînd complementul este precedat de adjective pronominale (*cîţiva*, *cîteva*, *alte* etc): *Am cunoscut cîţiva absolvenţi; Am întîlnit alte prietene*. Formularea fără *pe* nu este totdeauna eronată, dar o comunicare atentă, îngrijită impune folosirea construcţiei prepoziţionale. Eliminarea prepoziţiei *pe* este o urmare a faptului că, în anumite situaţii, pentru exprimarea complementului direct sînt corecte atît construcţiile cu *pe*, cît şi cele fără *pe*: *Îngrijeşte copilul; Îngrijeşte pe copil*. Acelaşi regim de formare a acuzativului cu *pe* îl au şi complementele exprimate prin pronume care ţin locul numelor de persoane şi prin pronume relative—interogative, indiferent dacă acestea ţin locul unui substantiv nume de persoană sau al unui substantiv nume de lucru: *Aşteptaţi pe cineva?* ... — *Nici pe mine?* (Rebreanu); *Să se ocupe de copila pe care ai văzut-o* (Sadoveanu); *Zise ea cu un ton, pe care se silea să-l facă ameninţător* (Hogaş). Folosirea relativului *care* neprecedat de prepoziţia *pe* constituie o greşeală rezultată dintr-o particularitate a pronumelui relativ, şi anume: putînd lega două propoziţii, îndeplineşte o funcţie similară conjuncţiei, ceea ce face ca unii vorbitori să trateze şi pronumele *care* ca pe o conjuncţie, deci cuvînt neflexibil (Vezi cap. **Pronumele**). Această greşeală a căpătat o deosebită răspîndire în exprimarea orală, dar poate fi întîlnită şi în scris. Corect vom spune: *Examenul pe care trebuie să-l susţin; Lucrarea pe care trebuie să o termin* şi nu: *Examenul care trebuie să-l susţin ; Lucrarea care trebuie să o termin*.

Procesul de omitere a prepoziţiilor se manifestă mai pregnant în limbajul firmelor[14], precum şi în cel al anunţurilor din ziare, ca o consecinţă a exprimării telegrafice, concentrate. Şi de data aceasta, prepoziţia mai des eliminată este **de**: *Aparat radio*, *Conserve carne*, *Atelier rame*, *Foi plăcintă*, *Vînd aparat ras*, *Pierdut geantă piele* etc. Pot lipsi însă şi alte prepoziţii: **pentru** — *Confecţii bărbaţi şi femei*, *Mode femei;* **cu** — *Stilou pastă*, *Găsit servietă acte;* **în** — *Intrare cofetărie*, *Leg cărţi piele* etc.

[14] Vezi Luiza Seche, *Aspecte ale limbii firmelor şi anunţurilor*, în „Limba română", VIII, 1959, nr. 5, p. 14—26.

Deși omiterea prepozițiilor nu dă naștere, în general, la echivocuri, e bine ca ele să fie păstrate și în limbajul firmelor. Deci, să se spună: *Aparate de radio*, *Conserve de carne* ș.a.m.d. În cazul anunțurilor, eliminarea prepozițiilor, cînd aceasta nu are consecințe asupra înțelesului, este mai ușor de admis, avînd în vedere, de exemplu, spațiul limitat care li se acordă în paginile ziarelor. Suprimarea instrumentelor gramaticale este inadmisibilă atunci cînd sensul comunicării cuprinse în anunț devine ilogic, de ex.: *Rezervat pentru mame cu copii și invalizi; Vindem în rate confecții bărbați, femei și copii; Repar încălțăminte dame și copii*. În concluzie, precizăm că economia de litere sau de cuvinte nu trebuie să prejudicieze corectitudinea, limpezimea și logica exprimării.

Includerea unor prepoziții în contexte în care prezența lor nu este justificată reprezintă un alt tip de greșeală. Ne vom referi la cîteva situații de acest fel.

În presă, mai ales în cronicile sportive, se poate întîlni formularea *a pretinde la titlul de campion*, în care *la* este inutil introdus. În limba română, prepoziția *la* se folosește corect numai alături de locuțiunea verbală *a avea pretenție*, nu și alături de verbul *a pretinde*.

La fel, este greșită utilizarea prepoziției *asupra* în legătură cu verbele *a insufla* și *a sublinia*. În mod corect, primul verb trebuie să fie determinat de un complement indirect fără prepoziție, iar al doilea de un complement direct, de asemenea fără prepoziție. Prin urmare, *asupra* trebuie îndepărtat din fraze ca: *Insufla asupra oamenilor idei progresiste; A subliniat asupra evenimentelor din acest an*. Exprimarea *a sublinia asupra* poate fi rezultatul unei analogii cu *a insista asupra*. Dar cei doi termeni, *a sublinia* și *asupra*, nu pot fi asociați deoarece exprimă idei opuse; prezența lui *sub* în *sublinia* duce la ideea „dedesubt", deci opusul lui *asupra*.

O deosebită răspîndire a primit în limba actuală gruparea *în paralel*, în care prezența lui *în* este inutilă. Iată un citat, extras dintr-o cronică literară: *Destinul continuant al omului provoacă dure descărcări dramatice, tema mergînd în paralel cu ipoteza ei negativă, cu contratema, pentru mai deplina reliefare a fiecăreia din ele* („Transilvania").(Fraza

este defectuos construită și din cauza utilizării lui *din* în loc de *dintre*.)

Procesul de introducere — nerecomandabilă — a prepozițiilor s-a extins și asupra unor expresii sau locuțiuni consacrate într-o anumită formă. E greșită construcția *de pe azi pe mîine* rezultată din includerea nejustificată a primului *pe* în expresia *de azi pe mîine*. *În* se folosește uneori, fără a fi necesar, în locuțiunea prepozițională *afară de*, care primește forma *în afară de*. (Pentru alte greșeli de acest tip, a se vedea capitolul **Construcții fixe**.)

Pe lîngă aceste considerații cu privire la funcțiile prepozițiilor, mai atragem atenția asupra unor greșeli privind aspectul lor fonetic. Unii vorbitori recurg la rostiri regionale sau învechite care nu-și au locul într-o exprimare literară. Astfel *de*, *pe* apar sub formele *dă*, *pă*, iar *prin*, *printre*, cu forme din care a fost omis *r (pin*, *pintre)*. După cum s-a putut constata (vezi **după — de pe**), asemenea modificări fonetice pot avea consecințe asupra valorii semantice a prepozițiilor, deci trebuie evitate.

CONJUNCȚIA

În ceea ce privește scrierea conjuncțiilor, întîlnim două situații: conjuncții compuse, ai căror termeni s-au sudat și se scriu într-un cuvînt: *așadar*, *căci*, *deoarece*, *deși*, *încît*, *oricît*, *oricum*, *parcă*, *precum* etc., și locuțiunile conjuncționale, ai căror termeni și-au păstrat în conștiința vorbitorilor individualitatea și care se scriu separat: *ca să*, *ci și*, *de ce*, *din cauză că*, *fără să*, *în loc să*, *ori de cîte ori*, *pentru că*, *pentru ce* etc.

Din cauză că raporturile numeroase exprimate de conjuncții nu sînt întotdeauna suficient cunoscute, apar greșeli care constau mai ales în înlocuirea unor conjuncții cu altele. Astfel, conjuncția *dar*, care exprimă un raport adversativ, este întrebuințată, greșit, în locul lui *și*, care exprimă un raport copulativ: *Cărțile pot oferi copiilor o lectură plăcută, dar instructivă* în loc de: *Cărțile pot oferi copiilor o lectură plăcută și instructivă.*

Uneori, în vorbirea neîngrijită, *dar* apare însoțit de *însă*, o altă conjuncție adversativă. Acestea, avînd amîndouă aceeași valoare, formează o construcție pleonastică și deci incorectă, ca în exemplul: *Eu merg la tine, dar nu pot sta însă mult.* Prezența celei de-a doua conjuncții, *însă*, este inutilă, chiar supărătoare.

Conjuncțiile *iar* și *dar* apar uneori sub formele *iară* și *dară*. Acestea de pe urmă sînt forme din limba mai veche, care circulă și azi în limba populară: *Tu-i mere pe sus cîntînd, Iară eu pe jos plîngînd* (Popular); *Îi fu cam frică, dară, îmbărbătîndu-se, apucă pe un drum* (Popular).

Conjuncția *ca să* introduce numai propoziții finale și consecutive, ca în aceste exemple: *Oameni strîmtorați se duceau cine știe unde... ca să mai iasă ceva parale* (Sadoveanu); *Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei, Ca să nu s-arate-odată ce sînteți — niște mișei* (Eminescu). Mulți vorbitori extind însă folosirea acestei conjuncții și în situațiile în care se utilizează numai conjuncția *să*. Astfel se spune: *Trebuie ca să mergem* în loc de *Trebuie să mergem; Încearcă ca să sprijine această acțiune* în loc de *Încearcă să sprijine această acțiune*. Această construcție greșită a fost ridiculizată de Caragiale, care a pus-o adesea în gura personajelor sale inculte, în forma *pot pentru ca să spun*. *Ca să* are valoarea conjuncției *să* numai cînd între cele două elemente care o compun se intercalează alt membru al propoziției sau al frazei: *Nu e destul ca o nație să-și aibă loc pe harta lumii* (Bălcescu); *E necesar ca atunci cînd reîncepem lucrul să fim odihniți*.

Conjuncția *ci* marchează o opoziție și se așază după o negație care precedă o parte de vorbire sau după o propoziție negativă: *De din vale de Rovine Grăim, Doamnă, către Tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești așa departe* (Eminescu); *Împăratul Verde nu avea feciori, ci numai fete* (Creangă); *Nu ieșea în oraș, ci prefera să stea în casă*. La început de propoziție se așază numai cînd întărește un imperativ: *Ci lăsați să ne spuie nenea Ștefan cum a fost* (Ghica).

Uneori, în locul lui *ci* apare *dar*, ceea ce duce la construcții incorecte, întrucît sensul celor două conjuncții nu este identic. După cum am precizat mai sus, *dar* exprimă un raport adversativ, iar *ci* unul opozițional, punîndu-se în legătură cu o negație. Deci, într-un exemplu ca: *Fiecare cuvînt, fiecare imagine este nu o certă viziune materială, dar o sugestie și o atmosferă*, conjuncția *dar* trebuie înlocuită cu *ci*.

Conjuncția *căci* introduce întotdeauna o subordonată cauzală; se folosește însă uneori în locul lui *că*, introducînd, ca urmare, o completivă directă. Această construcție, greșită, apare mai ales ca formulă fixă în scrisorile unor persoane mai puțin instruite, de ex.: *Aflați despre noi căci sîntem sănătoși* în loc de *Aflați despre noi că sîntem sănătoși*. De asemenea, conjuncția *căci* este folosită în locul

lui *că* şi în stilul oral, unii vorbitori considerînd că această exprimare este mai distinsă; de fapt prin această înlocuire se comite o greşeală: *Mi-a spus căci vine la noi* în loc de *Mi-a spus că vine la noi.*

Conjuncţia *şi* apare inutil în construcţia unei comparaţii: *Vorbeşte ca şi un avocat* în loc de *Vorbeşte ca un avocat.*

TERMENI CORELATIVI

În alcătuirea unei propoziţii sau a unei fraze trebuie să ţinem seama, pe lîngă conţinutul semantic pe care dorim să-l comunicăm, şi de anumite raporturi care se stabilesc între cuvinte. Pentru a vorbi şi a scrie corect, e necesar să cunoaştem felul în care se stabilesc aceste raporturi şi modul în care sînt exprimate ele prin procedeele sintactice. Astfel, o corelaţie logică poate fi redată prin cuvinte folosind procedeul sintactic al corelativelor, ceea ce presupune respectarea unei simetrii în construirea sintactică a enunţului, simetrie impusă de folosirea unei anumite formule. Ne vom opri la cîteva cazuri în care termenii corelativi apar des folosiţi[1].

Corelaţia *nu numai... ci şi* (sau *nu numai... dar şi*) stabileşte un raport de coordonare între două propoziţii sau între două părţi de propoziţie: *Acordul cu singularul este determinat nu numai de conţinutul termenilor subiectului, ci şi de poziţia predicatului înaintea acestuia (Gramatica)*. Uneori, această formulă corelativă nu este respectată, adverbul *şi* omiţîndu-se din locuţiunea conjuncţională care formează al doilea termen corelativ, ca în ex.: *Publicaţia este nu numai interesantă, ci utilă*. Aici simetria celor două grupuri sintactice corelative nu se realizează. Dacă am început enumerarea calităţilor publicaţiei prin *nu numai (este nu numai interesantă)*, sîntem obligaţi să continuăm exprimarea cu *ci şi*. Deci, vom spune corect: *Publicaţia este nu numai interesantă, ci şi utilă.*

[1] Problema termenilor corelativi este tratată pe larg de N. Mihăescu, *Limba noastră...*, p. 86–95; Idem, *Abateri...*, p. 84–94.

Alteori, construirea greşită a propoziţiei sau a frazei are drept cauză prezenţa locuţiunii adverbiale *mai ales*, alături de *dar* (sau *ci*), lipsind şi în cazul acesta conjuncţia *şi*. Este greşit să se spună: *Datorează maestrului său nu numai respect, dar, mai ales, recunoştinţă*. Se va spune corect: *Datorează maestrului său nu numai respect, dar şi, mai ales, recunoştinţă*.

Există însă situaţii cînd adverbul *şi* nu apare la al doilea termen corelativ, el fiind suplinit de locuţiunea adverbială *în egală măsură*, care întregeşte sensul copulativ al construcţiei sintactice în componenţa căreia intră: *Omul nu este numai o fiinţă căreia îi sînt proprii raţiunea, mîndria de a munci... ci, în egală măsură, tentaţia înnoirii...* („Informaţia Bucureştiului").

În altă situaţie, lui *nu numai* îi corespunde *ci tot* (*toţi, toate* etc.) sau *ci întregul (întreaga)*, acestea înlocuindu-l pe *şi*: *Nu numai eu cînt, ci toţi cîntăm; Nu numai elevul de serviciu răspunde de curăţenie, ci întreagaclasă.*

Fie că... fie că leagă propoziţii aflate una faţă de alta în alternativă: *Mai ai timp să te gîndeşti: fie că mergi acum, fie că rămîi pînă mîine*. Numai ţinînd seama de sensul pe care îl exprimă vom putea folosi corect această construcţie. De multe ori în locul lui *fie că... fie că* apar propoziţii introduse, greşit, numai prin *fie... fie*, de tipul: *Fie spune una, fie spune alta, îl va crede*. Această construcţie este greşită, deoarece *fie... fie* se întrebuinţează numai înaintea unor părţi de propoziţie, ca în exemplul: *De-i goni fie norocul, Fie idealurile, Te urmează în tot locul Vînturile, valurile* (Eminescu).

Un alt exemplu de corelaţie îl reprezintă *atît... cît şi*: *Atît proza, cît şi poezia acestui scriitor se remarcă prin...* *Şi* nu trebuie să lipsească nici dacă celui de-al doilea termen îi urmează locuţiunea adverbială *mai ales*: *Îi apreciază atît pentru rezultatele obţinute, cît şi, mai ales, pentru pasiunea cu care lucrează* (şi nu *Îi apreciază atît pentru rezultatele obţinute, cît, mai ales, pentru pasiunea cu care lucrează*, deoarece *mai ales* are alt sens decît *şi*).

Corelaţia *atît... cît şi*, urmată la ambii termeni de alte elemente, a dat naştere unor formule de tipul: *Atît în ceea ce priveşte... cît şi în ceea ce priveşte; Atît sub aspectul... cît şi sub aspectul*. De foarte multe ori corelaţiile de mai sus apar incomplete, omiţîndu-se repetarea părţii a doua. Considerăm că acest mod de exprimare poate fi acceptat: *Atît în ceea ce priveşte conţinutul, cît şi forma* (în loc de *Atît în ceea ce priveşte conţinutul, cît şi în ceea ce priveşte forma); Atît sub aspectul conţinutului, cît şi al formei* (în loc de *Atît sub aspectul conţinutului, cît şi sub aspectul formei* sau *Atît sub aspectul conţinutului, cît şi sub acela al formei).*

Pentru a exprima un anumit grad de intensitate, lui *atît* i se asociază *încît*: *Apărea... o fiinţă reală, dar atît de fragilă, încît ţi-era teamă să te apropii prea mult de ea* (Călinescu). Acelaşi raport îl exprimă şi corelativele *atît... că*: *La steaua care-a răsărit E-o cale atît de lungă, Că mii de ani i-au trebuit Luminii să ne-ajungă* (Eminescu). Uneori, *atît* apare, greşit, în combinaţie cu conjuncţia *dar*: *Atît admiraţia, dar şi faptul că...,* în loc de *Atît admiraţia, cît şi faptul că...*

Variante ale corelaţiei *atît... cît* sînt *pe atît... pe cît* (sau *pe cît... pe atît*), *cu atît... cu cît* (sau *cu cît ... cu atît*): *Pe cît de sever era tata în viaţa publică, pe atît de blînd şi chiar timid apărea în cea intimă* (Călinescu); *Dorinţele graţioasei mele prietene, domnişoara Mari Popescu, sînt pentru mine porunci, la care mă supun, cu atît mai bucuros, cu cît văd că prietena mea nu abuzează niciodată de influenţa nemărginită ce ştie bine că exercită asupră-mi* (Caragiale); *Cu cît durerea se făcea mai cuprinzătoare, cu atît se simţea că fata doreşte să plîngă şi mai mult* (Preda).

Se poate constata, din această succintă prezentare, că întrebuinţarea termenilor corelativi presupune întotdeauna respectarea unei simetrii sintactice, fără de care enunţul ar fi greoi sau chiar greşit. De aceea am ilustrat, prin exemple din operele unor scriitori cunoscuţi, modul de folosire corectă a lor.

CUVINTE COMPUSE

Una dintre principalele căi de îmbogățire a vocabularului o constituie formarea de cuvinte noi de la cele existente deja în limbă, prin: derivare, compunere, schimbarea categoriei gramaticale.

Procedeul compunerii a fost mai puțin utilizat în limba română decît cel al derivării. Astăzi însă, așa cum arată acad. Iorgu Iordan, „subiectele vorbitoare... simt nevoia compunerii mai des și mai puternic... din cauza complexității vieții spirituale și materiale... Urmarea este că româna actuală posedă un număr relativ mare de compuse și totodată se arată dispusă să le înmulțească"[1].

Trebuie să facem distincție între compusele propriu-zise și grupurile sintactice stabile, alcătuite din mai multe cuvinte, ca: *dare de seamă*, *gazetă de perete*, *spirit de partid*, *casă de cultură*, *mînă de lucru*, *ridiche roșie*, *două puncte*, *semnul întrebării*, chiar dacă, din punct de vedere formal, nu există diferențe între aceste două categorii[2]. Într-un grup sintactic cuvintele își păstrează, fiecare în parte, sensul lexical deplin, în timp ce într-un compus, așa cum indică *Gramatica limbii române*, „fiecare dintre cuvintele care intră în compunere își pierde individualitatea, astfel încît numai formal avem a face cu două sau mai multe

[1] Iorgu Iordan, *Limba română actuală...*, p. 224.

[2] Cf. Finuța Hasan și Fulvia Ciobanu, *Cuvintele compuse și grupurile sintactice stabile*, în „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română", IV, 1967, p. 235—252.

cuvinte, dar din punctul de vedere al sensului este unul singur. Cel care vorbește nu analizează și nu sesizează înțelesul fiecărui element al compunerii, ci produsul lor, care este o unitate“[3]. Așadar, compusul constituie o unitate stabilă care exprimă o singură noțiune, nouă și deosebită de cele exprimate de elementele lui componente, care și-au pierdut, într-o oarecare măsură, sensul lor inițial.

Compusele, ca și cuvintele simple, pot denumi noțiuni foarte variate: plante *(floarea-soarelui)*, animale *(cățelul-pămîntului)*, persoane *(maistru-strungar)*, lucruri *(strung-revolver)*, sentimente, stări psihice *(bunăvoință)*, culori *(roșu-purpuriu)*, acțiuni *(binevoi)* etc. Semantic, compusul poate fi echivalentul unui element lexical simplu: *mînă-spartă* = risipitor, *zgîrie-brînză* = zgîrcit, *pierde-vară* = vagabond etc. Pentru compusele care denumesc noțiuni mai noi, îndeosebi din domeniul științei și al tehnicii, ca: *zi-muncă*, *mașină-unealtă*, nu există în limba română cuvinte simple corespunzătoare.

La baza creării multora dintre aceste formații lexicale stau diferite asocieri cu obiectele înconjurătoare. De pildă, pentru a denumi plantele s-au făcut analogii: cu părți ale corpului *(creasta-cocoșului*, *coada-calului*, *urechea-iepurelui*, *cinci-degete*, *ochiul-boului*, *chica-voinicului)*, cu diverse obiecte *(ciuboțica-cucului*, *condurul-doamnei*, *crucea-pămîntului*), cu animale *(broasca-apei)* etc.

Modul de scriere a termenilor compuși depinde de gradul unității lor semantice. Cuvintele vechi, moștenite din latină — *mijloc*, *primăvară*, *amiază*, *miazănoapte* — sau create în limba noastră (multe fiind calchiate după alte limbi) — *untdelemn*, *fărădelege*, *optsprezece* — au componentele foarte sudate, încît vorbitorii nu mai sesizează fiecare element, ci suma lor care reprezintă o unitate desăvîrșită. Prin urmare, ele se vor scrie într-un singur cuvînt. Alte formații, de obicei mai noi, în care termenii sînt percepuți și analizați de către vorbitori, se scriu cu liniuță de unire: *gură-spartă*, *oțel-beton*, *alb-vioriu*, *ochi-de-pisică* etc.

[3] *Gramatica limbii române*, vol. I, ed. I, București, 1954, p. 38.

Greșeli izvorîte din nerespectarea acestui criteriu semantic se fac adeseori chiar și în unele lucrări de specialitate[4]. Astfel, numele de plante și de animale în care atributele ce însoțesc primul element al denumirii arată specia, soiul etc. (*brîndușă de munte*, *brîndușă de primăvară*, *brîndușă de toamnă*, *cais sălbatic*, *crin galben*, *broască țestoasă*, *capră neagră*, *capră de munte*) sînt greșit considerate compuse, scriindu-se cu cratimă, deoarece, în realitate, cuvintele alcătuitoare nu-și schimbă sensul și nu-și pierd individualitatea. *Bujor de munte* înseamnă „bujor care crește la munte“, *capră neagră* înseamnă „capră de culoare neagră“, deci cuvintele trebuie scrise separat. Se pare însă că utilizarea liniuței de unire și în asemenea cazuri tinde să se generalizeze. Dar mergînd în această direcție ar trebui să scriem cu liniuță nenumărate denumiri formate din două sau din mai multe cuvinte, ca: *acid clorhidric*, *centrală electrică*, *apă minerală*, lucru la care, evident, nu se va ajunge.

Unele compuse prezintă o unitate din punct de vedere morfologic, adică în cursul flexiunii (articulare, declinare, conjugare) se prezintă ca niște cuvinte simple, modificîndu-și numai ultimul element: *bunăvoință (bunăvoința, bunăvoinței)*, *untdelemn (untdelemnul, untdelemnului)*, *binevoi (binevoiesc)* etc. Altele însă, aflate într-un stadiu de compunere mai puțin avansat, nu se comportă ca un cuvînt unitar și primesc desinențele la primul termen sau la ambii termeni: *rea-voință (reaua-voință, relei-voințe)*, *cîine-lup (cîinele-lup*, *cîinelui-lup*, *cîinii-lupi*, *cîinilor-lupi)*, *roșu-închis (roșie-închis*, *roșii-închis)* etc.

Unitatea morfologică este redată în scris prin unitatea grafică a compusului, iar lipsa ei, prin cratimă. Pentru a scrie într-un singur cuvînt, este nevoie însă și de o pregnantă sudare semantică a elementelor. Totuși, sînt cazuri cînd din punct de vedere morfologic cuvîntul constituie o unitate, dar semantic nu; în scris se folosește în asemenea construcții liniuța de unire: *prim-ministru*, *liber-cugetător*, *româno-rus*, *nord-vietnamez*, *sud-est*, *după-amiază*.

[4] Vezi Vasile Breban, *În legătură cu scrierea cuvintelor compuse*, în „Cercetări de lingvistică“, VIII, 1962, nr. 2, p. 325—328.

Întocmai ca unitatea semantică, şi unitatea morfologică este determinată de stadiul incipient sau mai avansat al compunerii, de vechimea termenului.

Pentru recunoaşterea compuselor care fac parte din categoria părţilor de vorbire neflexibile, este valabil acelaşi principiu, bazat pe criteriul unităţii lexico-gramaticale, ca şi în cazul părţilor de vorbire flexibile.

Ortografierea corectă a unor compuse impune şi respectarea aşa-numitului principiu sintactic: trebuie să se ţină seamă atît de sensul, cît şi de valoarea gramaticală a elementelor componente, care variază în funcţie de ambianţa lingvistică în care apar. Sînt formaţii care se scriu corect în două feluri (într-un singur cuvînt sau despărţit) în raport cu contextul în care se folosesc. Astfel, se scrie *odată* cînd are valoare de adverb şi sensul de „cîndva, odinioară", dar *o dată* cînd are valoarea unui numeral adverbial, însemnînd „într-un singur rînd, o singură dată" (şi se opune lui „de două ori", „de trei ori"). *Decît* se ortografiază într-un cuvînt cînd are funcţie adverbială, şi separat, cînd e vorba de prepoziţia *de* urmată de adverbul *cît*. La fel se procedează şi cu alte cuvinte: *altădată*, *altfel*, *numai*, *demult* etc., care se scriu uneori împreună, alteori separat. (Vezi cap. **Împreună sau separat**.)

Pentru scrierea corectă a compuselor vom respecta principiile de bază expuse mai sus, cărora le putem adăuga şi altele, cum ar fi principiul istoric, cel al productivităţii şi al frecvenţei sau cel al tradiţiei grafice[5].

Ţinînd seama de aceste indicaţii generale, se va putea stabili mai uşor felul cum trebuie scris un compus: într-un singur cuvînt, cu cratimă sau despărţit.

După felul elementelor constitutive, cuvintele compuse pot fi împărţite în trei mari categorii:

a) compuse alcătuite din cuvinte care există şi independent în limbă;

b) compuse în structura cărora intră elemente de compunere care nu există şi independent în limbă;

c) compuse formate din abrevieri.

[5] Vezi *Formarea cuvintelor în limba română*, I, [Bucureşti], 1970, p. 29—30.

În lucrarea de față, organizarea materialului s-a făcut pornind, în primul rînd, de la elementele utilizate în compunere și, în al doilea rînd, de la categoria gramaticală în care se încadrează compusul. (Pentru alte probleme privind întrebuințarea corectă a compuselor, vezi capitolele referitoare la diferitele părți de vorbire.)

A. COMPUSE ALCĂTUITE DIN CUVINTE ÎNTREGI

SUBSTANTIVE COMUNE

SUBSTANTIV + SUBSTANTIV CU FORMĂ DE NOMINATIV-ACUZATIV

Compusele alcătuite din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ, cel de-al doilea fiind o apoziție pe lîngă primul, constituie o categorie importantă în limbă. Rar se întîlnesc și compuse alcătuite din mai multe substantive, ca de pildă: *fluorclormetan*, *kilogram-forță-metru*.

La baza acestora stau:

a) apoziția, adică alăturarea (juxtapunerea) a două substantive, compusul rezultat datorită utilizării împreună în vorbire a acestor substantive avînd sensul elementelor care-l alcătuiesc și nu un sens complet nou. Ex.: *șofer-mecanic* înseamnă în același timp *șofer* și *mecanic;*

b) elipsa, adică omiterea cuvîntului de legătură care a existat înainte între cele două părți constitutive, compusul obținut exprimînd o noțiune nouă. Ex.: *zi-muncă* nu se referă exclusiv nici la *zi*, nici la *muncă*, ci are un alt conținut („normă după care se măsoară cantitatea de muncă a țăranilor cooperatori"), la fel *navă-școală* („navă care servește ca școală"), *pește-ferăstrău* („pește cu botul lung și dințat").

Majoritatea compuselor din această categorie se scriu cu cratimă, aceasta fiind necesară, deoarece marchează legătura dintre elementele componente: *iarbă-grîuleț*, *grîu-Bănat; cîine-lup*, *pasăre-muscă; inginer-șef*, *ajutor-maistru*, *general-colonel*, *general-maior*, *mama-soacră*, *tata-moșul; camion-cisternă*, *taxi-furgonet*, *an-lumină*, *cal-putere*, *roman-foileton*.

La fel se scriu cuvintele rezultate din alăturarea punctelor cardinale: *sud-est*, *nord-est*, *sud-vest*, *nord-vest*.

Fac excepție de la această ortografiere, scriindu-se într-un singur cuvînt, unele substantive, mai ales denumiri ale substanțelor chimice: *fenolftaleină*, *fluorclormetan*, *metalazbest*, precum și denumirile unor sărbători: *Sîmedru*, *Sînpetru*, *Sînicoară*. Într-un cuvînt se notează și compusul *concertmaistru* (după germ. *Konzertmeister*), căruia i s-a refăcut și forma *concertmaestru*. În formația asemănătoare *ajutor-maistru*, creată recent din grupul *ajutor de maistru*, se utilizează însă cratima.

Din punct de vedere morfologic, la majoritatea compuselor apozitive, elementele sînt într-un stadiu de sudare mai puțin înaintat, ceea ce face ca în flexiune, la plural, să se modifice fie ambii termeni: *maiștri-fierari*, *orașe-tîrguri*, *cîini-lupi* etc., fie numai primul: *păsări-liră*, *blocuri-turn*, *ani-lumină*, *decrete-lege* etc. În privința articulării, menționăm că, la toate compusele lipsite de unitate morfologică, articolul hotărît se adaugă numai la primul termen: *maistrul-fierar*, *maiștrii-fierari*; *orașele-tîrguri*; *blocul-turn*, *blocurile-turn* ș.a.m.d. În felul acesta, în timpul declinării articulate se schimbă numai primul element: *maistrului-fierar*, *maiștrilor-fierari*; *blocului-turn*, *blocurilor-turn*; *orașului-tîrg*, *orașelor-tîrguri*; *păsării-liră*, *păsărilor-liră* ș.a.m.d. Faptul că de multe ori al doilea element rămîne neschimbat se explică prin aceea că are valoarea unei apoziții, iar apoziția în limba română actuală stă în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat.

Formațiile mai vechi, aflate într-un stadiu avansat de compunere, precum și cele mai recente denumiri ale substanțelor chimice se comportă în flexiune și în articulare ca un cuvînt simplu, prin urmare se schimbă ultimul element: *binefacere*, *binefacerea*, *binefacerii*, *binefaceri*, *binefacerile*, *binefacerilor*; *nitratbacterii*, *nitratbacteriilor*.

În ce privește termenii tehnici, specialiștii recomandă forme deosebite după felul compusului, mai exact, după felul elementelor care s-au combinat. Compusele de tipul *mașină-unealtă*, *tonă-kilometru* primesc desinențele flexionare la ambii termeni (*mașini-unelte*, *unei mașini-unelte*,

tone-kilometri); la genitivul articulat enclitic, al doilea element nu mai primește articolul *(mașinii-unelte)*. Pentru cele la care al doilea element desemnează tipul, forma, funcția etc., cum sînt: *fereastră-ghilotină*, *izolator-suport*, *antenă-cadru*, s-a propus să se modifice numai prima parte *(ferestre-ghilotină*, *izolatoare-suport*, *antene-cadru)*.

În scrierea compuselor care indică instrumente și unități de măsură (din domeniul electricității, al fizicii etc.) există unele inconsecvențe. Atît în *Îndreptarul ortografic*, cît și în volumul *Formarea cuvintelor*[6]..., se recomandă: *kilometraj* (ca și *kilocalorie*, *kilolitru)*, *ampermetru*, *kilogrammetru*, dar *amper-oră*, *kilowatt-oră*. Într-adevăr, compusele cu *metru* sînt mai vechi și există o tradiție în a le scrie împreună (ex.: *manometru*, *termometru*). Dar, deoarece vechimea acestora nu este totdeauna ușor de cunoscut, credem că într-o nouă ediție a *Îndreptarului ortografic* ar fi necesar să se recomande grafia *amperoră*, *kilowattoră* etc., tendința actuală fiind aceea de a le scrie împreună. Așa procedează de altfel și lucrările de specialitate *(Lexiconul tehnic român*, *Dicționarul enciclopedic român)*[7].

SUBSTANTIV + ATRIBUT

Cele mai multe compuse din limba română fac parte din categoria substantiv + atribut. După felul atributului deosebim trei categorii:

a) Substantiv + atribut genitival

Compusele formate dintr-un substantiv urmat de un atribut genitival (în special substantiv în genitiv) sînt, în majoritatea cazurilor, creații populare, avînd la bază o metaforă, și aparțin din punct de vedere semantic unor domenii variate: plante — *floarea-soarelui*, *iarba-drumuri-*

[6] Vezi *Formarea cuvintelor*..., p. 69 și urm.

[7] Vezi Constant Maneca, *Cuvinte compuse în terminologia științifică și tehnică actuală*, în „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română“, vol. I, 1959, p. 191—202.

lor, *broasca-apei;* animale — *găinușa-lunii*, *lupul-bălții*, *vaca-domnului;* obiecte — *roza-vînturilor*, *moartea-muștelor;* părți ale corpului — *moalele-capului*, *cerul-gurii* etc.

Ele trebuie scrise totdeauna cu cratimă, aceasta avînd, și în cazul de față, rolul de a exprima în scris legătura ce s-a stabilit între elementele alcătuitoare.

În ceea ce privește comportamentul morfologic, asemenea compuse nu prezintă o unitate; în flexiune, desinențele se adaugă la primul element: *floarea-soarelui*, *florii-soarelui*, *florilor-soarelui* etc. Cînd se articulează cu articol nehotărît, primul termen își păstrează și articolul enclitic: *o floarea-soarelui*, *un cerul-gurii* (nu *un cer al gurii)*.

b) substantiv + atribut prepozițional

Tipul acesta de cuvinte se ortografiază cu liniuță de unire totdeauna și între toate elementele componente: *floare-de-gheață*, *coșuleț-de-aur; ac-de-mare*, *cap-de-mort*, *bou-de-baltă; cap-de-bostan*, *brînză-n-sticlă; ochi-de-pisică*, *ochi-de-bou*, *coadă-de-șoarece* etc.

În flexiune și în articulare se modifică de obicei primul element: *floarea-de-gheață*, *florii-de-gheață; coșulețul-de-aur*, *coșulețului-de-aur* ș.a.m.d. Unicul termen din această categorie, care, fiind vechi, se caracterizează atît prin unitate semantică, cît și prin unitate morfologică, este *untdelemn*, scris într-un singur cuvînt.

c) substantiv + atribut adjectival

Substantivele în componența cărora intră un adjectiv sînt numeroase, mai ales formațiile în care adjectivul este plasat pe locul al doilea, conform topicii obișnuite în limba română.

Ortografierea lor se face în două feluri: cu liniuță de unire sau într-un singur cuvînt, în funcție de gradul de sudură a elementelor, de vechime și, în special, de unitatea morfologică.

Se scriu împreună cuvinte ca: *bunăvoință*, *botgros* (pasăre), *miazăzi*, *miazănoapte*, *pursînge*, care prezintă un grad de compunere mai avansat, comportîndu-se în flexiune

sau în cursul articulării ca niște cuvinte simple: *bunăvoința*, *bunăvoinței* ș.a.m.d.

Cea mai mare parte a compuselor din această categorie se scriu însă cu cratimă. Dăm cîteva exemple din vorbirea comună: *lemn-cînesc*, *piept-roșu*, *mamă-mare*, *gumă-arabică*, *proces-verbal; mațe-negre*, *coate-goale*, *limbă-dulce;* (compuse care conțin un numeral) *două-foișoare* (plantă), *triplu-voal*, *dublu-decalitru* și din terminologia tehnico-științifică: *apă-oxigenată*, *ochi-magic*, *punct-mort*, *cheie-franceză*. Acestea sînt, de obicei, lipsite de unitate morfologică, din punct de vedere gramatical manifestîndu-se ca orice substantiv urmat de un adjectiv: *mama-mare*, *mamei-mari; ochiul-magic*, *ochiului-magic* ș.a.m.d.

Spre deosebire de *bunăvoință*, opusul său semantic, *rea-voință*, are următorul comportament morfologic: *reaua-voință*, *relei-voințe* (vezi și *bună-cuviință*, *buna-cuviință*, *bunei-cuviințe; bun-simț*, *bunul-simț*, *bunului-simț* etc.), realizînd flexiunea la ambii termeni. Prin urmare, se scrie corect *bunăvoință*, dar *rea-voință*, *bună-cuviință*, *bun-simț*, *bun-rămas*, deoarece între aceste două categorii există o diferență esențială în privința sudării elementelor componente, diferență care trebuie să se oglindească și în scris.

Sînt și compuse a căror flexiune oscilează între forme caracterizate prin unitate morfologică *(bunăstare*, *bunăstarea*, *bunăstării)* și forme care nu au această unitate *(bună-stare*, *buna-stare*, *bunei-stări)*. Cele caracterizate prin unitate morfologică s-au impus, fiind de altfel și singurele admise de *Îndreptarul ortografic*.

Ca substantiv comun, *făt-frumos* cunoaște în flexiune atît forme cu unitate morfologică, *făt-frumosul*, cît și alte forme lipsite de unitate: *feții-frumoși*.

În *scurtcircuit* elementele sînt mai contopite decît în modelul său franțuzesc *(court-circuit*, pl. *courts-circuits)*, ceea ce are repercusiuni asupra unității sale lexico-gramaticale *(scurtcircuitul*, *scurtcircuitului*, *scurtcircuite*, *scurtcircuitelor)*. Datorită acestui fapt, la care putem adăuga vechimea, topica (adjectivul înaintea substantivului, după franceză), precum și existența unor derivate pe care și le-a format *(scurtcircuita*, *scurtcircuitare*, *scurtcircuitat)*, *scurtcircuit* se scrie într-un cuvînt. *Scurt-metraj* și *lung-metraj* însă, deși

de obicei tratate ca nişte compuse caracterizate prin unitate morfologică *(scurt-metrajul, scurt-metrajului, scurt-metraje; lung-metrajul, lung-metrajului, lung-metraje)* şi numai foarte rar ca unele lipsite de această unitate *(scurtul-metraj, scurtului-metraj, scurte-metraje; lungul-metraj, lungului-metraj, lungi-metraje)*, se scriu cu cratimă. Acestea din urmă, fiind formaţii identice cu *scurtcircuit*, cu timpul, e de presupus că vor adopta şi în grafie regimul cuvintelor sudate.

După modele străine, s-a format un grup de substantive al căror prim termen este adjectivul *liber*, în compunere avînd valoare de adverb. Acestea se ortografiază cu liniuţă de unire: *liber-schimb* (după fr. *libre-échange*), *liber-arbitru* (după fr. *libre-arbitre*), *liber-profesionist* etc. În flexiune şi în articulare se modifică numai al doilea termen, ceea ce se explică, probabil, prin faptul că acest component poartă accentul semantic al întregii formaţii: *liber-cugetătorul*, *liber-cugetătorului*, *liber-cugetători* ş.a.m.d. *Liber-schimb*, fiind mai puţin sudat, primeşte desinenţele la prima parte: *liberul-schimb*, *liberului-schimb*.

Cu cratimă se scriu şi construcţiile care conţin numeralul ordinal *prim*, pentru că acesta este analizat ca element al compunerii: *prim-preşedinte*, *prim-ministru*, *prim-solist*, *prim-amorez*, *primă-balerină*, *prim-plan*. În flexiunea cuvintelor de acest tip se manifestă o anumită instabilitate. Cînd termenul nu este simţit ca un compus, se modifică numeralul *prim*, conform regulilor de articulare a adjectivului plasat înaintea substantivului, şi se scrie fără cratimă *(Primul ministru a hotărît)*, aceasta fiind dealtfel forma recomandată de *Îndreptarul ortografic*. Dar, alteori, din dorinţa de a avea o formaţie unitară, se schimbă al doilea termen, substantivul, şi în acest caz se păstrează cratima *(Prim-ministrul a hotărît)*.

Prim secretar e recomandat de *Îndreptarul ortografic* să fie scris fără cratimă, deşi situaţia este identică cu cea de la *prim-ministru*. Considerăm că ar trebui extinsă grafia cu cratimă şi aici ca şi la alte formaţii în care *prim* precedă termenul pe care-l determină: *prim ajutor*, *prim rang*, menţionate în indexul *Îndreptarului*. Toate acestea reprezintă construcţii fixe rezultate din schimbarea ordinii obişnuite a termenilor. Cînd topica elementelor urmează regulile ordinii

normale a cuvintelor în limba română, se va scrie fără cratimă: *planul întîi*, *rangul al doilea* etc.

Un tip aparte ca structură îl formează compusele nume de grade din domeniul ierarhiei militare ca: *sergent-major*, *plutonier-major*. Baza denumirii o formează poziția gradului. *Sergent și plutonier* sînt gradele de bază, în timp ce *major*, care li se adaugă, marchează o diferențiere în cadrul aceluiași grad, de sergent sau de plutonier, deci elementul care suferă flexiunea este *sergent*, respectiv *plutonier*: *sergentul-major*, *sergentului-major* ș.a.m.d.

Același regim îl urmează denumirea gradului de *locotenent-colonel*. De data aceasta, al doilea termen indicînd gradul de bază, vom articula: *locotenent-colonelul*, la plural *locotenent-coloneii* și vom declina: *locotenent-colonelului*, iar la plural *locotenent-coloneilor*.

VERB LA UN MOD PERSONAL + ALTE PĂRȚI DE VORBIRE

Substantivele de acest fel au luat naștere fie din predicatul și subiectul sau din predicatul și complementul unor propoziții, fie din scurte fraze, care cu timpul, mai ales în limbajul afectiv și în cel familiar, s-au cristalizat într-o unitate semantică, transformîndu-se dintr-o construcție într-un compus. În marea lor majoritate, acestea sînt epitete pentru persoane: *papă-lapte*, *pierde-vară*, *calcă-n-străchini*, *soarbe-zeamă*, *lasă-mă-să-te-las* și, mai puține, cuvinte din alte domenii: *soare-răsare*, *zgîrie-nori*, *sparge-gheața*, *ucigă-l-crucea*, *du-te-vino* etc.

Deoarece termenii în discuție nu sînt într-un stadiu prea avansat de compunere, vorbitorii percep încă fiecare element component al lor și scriu acești termeni cu cratimă. Cratima este obligatorie pentru a deosebi compusul de construcția sintactică obișnuită, cu care este uneori absolut identic ca formă. Ex.: *Un cată-ceartă*, dar *Cineva cată ceartă; Culeg nu-mă-uita*, dar *Te rog nu mă uita*.

Din punct de vedere morfologic, aceste compuse sînt invariabile: *un pierde-vară*, *unui pierde-vară*, *niște pierde-vară*, *unor pierde-vară* ș.a.m.d., dar pot avea grade de compara-

ţie, cînd au valoarea unor epitete: *Este mai pierde-vară decît prietenul său*. Unele substantive componente se modifică totuşi: *zgîrie-nori*, *zgîrie-norii*, *zgîrie-norilor*; *soarelui-răsare*.

ALTE SUBSTANTIVE COMPUSE

Există şi alte posibilităţi de a forma substantive compuse şi anume, folosind părţi de vorbire diferite de cele discutate pînă aici. În lucrarea de faţă, nu le mai analizăm separat, deoarece, fiind mai puţin numeroase şi mai puţin productive, nu ridică probleme deosebite de scriere. Enumerăm cîteva exemple în ortografie corectă: scrise împreună — *binecuvîntare*, *fărădelege* (însemnînd „faptă rea; nelegiuire, ticăloşie". A nu se confunda cu locuţiunea adjectivală *fără de lege* „păcătos, mişel", în care cuvintele se scriu separat.), *atotputernicie;* scrise cu liniuţă de unire — *luare-aminte*, *după-masă*, *după-amiază*, *mai-marele*, *cel-rău*, *cel-cu-coarne* (= dracul).

Făcînd un sondaj în manualele din anul şcolar 1971—1972 pentru a vedea dacă se respectă normele ortografice cu privire la scrierea compuselor, am constatat, de exemplu, că numirile de plante şi de animale sînt, în general, scrise corect: *floarea-soarelui*, *viţa-de-vie*, *mătasea-broaştei*, *verzeala-zidurilor*, *drojdia-de-bere* (*Botanica*, cl. a V-a). Menţionăm însă că, aşa cum arătam şi la începutul acestui capitol, este greşită utilizarea cratimei în scrierea denumirilor de specii şi de soiuri, cum s-a procedat în unele cazuri: *nufăr-alb*, *nufăr-galben*, *varză-albă*, *varză-roşie*, *varză-de-Bruxelles*, *capra-neagră*, *ursul-alb* (*Noţiuni de biologie generală*, cl. a VIII-a), *sfeclă-sălbatică*, *sfeclă-cultivată*, *varză-sălbatică*, *varză-cultivată* (*Botanica*, cl. a V-a).

SUBSTANTIVE PROPRII

Substantivele proprii prezintă, în ceea ce priveşte modul de formare, aceleaşi situaţii ca şi substantivele comune.

Deşi este greu să stabilim reguli fixe, considerăm totuşi că se poate afirma despre grafia lor că este determinată de

natura elementelor componente și de realitatea pe care o denumește întregul compus: persoane, localități, sărbători etc.

Pentru problemele pe care le ridică scrierea cu majuscule a diferitelor compuse, vezi și cap. Scrierea cu inițială majusculă.

NUME DE PERSOANE

Se scriu cu liniuță denumirile compuse prin apoziție cînd al doilea termen este:

— un toponimic: *Constantinescu-Iași*, *Rădulescu-Motru*, sau un derivat de la toponime: *Popovici-Bănățeanu*, *Pop-Reteganul;*

— un alt nume de persoană: *Hortensia Papadat-Bengescu*, *Lucia Sturdza-Bulandra*, *Ștefan Ionescu-Valbudea;*

— o poreclă: *George Niculescu-Basu;*

— traducerea primului în altă limbă: *Micu-Clain* (rom. *mic* = germ. *klein*).

Atragem atenția asupra formațiilor în care numele proprii de persoane sînt urmate de un nume comun care indică funcția, rangul social, un titlu onorific etc. și care se scriu cu cratimă, dar cu inițială mică la al doilea element: *Ginghis-han*, *Chiajna-doamna*, *Alb-împărat*, *Chipor-crai*. Cînd acești termeni precedă numele propriu, se scriu separat, deoarece vorbitorii nu le mai consideră părți constitutive ale unui compus, ci cuvinte separate: *pașa Ali*, *vodă Mihai*, *doamna Chiajna*, *craiul Chipor* etc. Uneori prenumele nu identifică persoana, și în acest caz, *vodă* intră în componența numelui propriu și se scrie cu literă mare și cu liniuță: *Negru-Vodă*, *Ion-Vodă*.

Liniuța de unire se folosește și în cîteva nume compuse de tipul substantiv + atribut, ca: *Ioan Gură-de-Aur*.

Denumirile mitologice și cele ale personajelor din basme și povești, indiferent de elementele lor componente, se scriu de asemenea cu cratimă: *Baba-Cloanța*, *Rița-Veverița*, *Ileana-Cosînzeana*, *Făt-Frumos*, *Statu-Palmă-Barba-Cot*, *Cel-de-Sus*, *Talpa-Iadului*, *Albă-ca-Zăpada*, *Harap-Alb*, *Strîmbă-*

Lemne, *Bate-Munții-n-Capete etc.* Prin tradiție s-au impus însă grafiile *Moș Gerilă* și *Moș Crăciun.*

Numele proprii de persoane alcătuite în alte moduri decît cele menționate mai sus se ortografiază, în general, într-un singur cuvînt: *Ababei*, *Alupului*, *Capdemai*, *Ochiiebroască*, *Celmare*, *Hălmic*, *Delavrancea*, *Decuseară* etc. Numai această grafie poate reda caracterul unitar al formației; altfel este greu de știut că e vorba despre un nume de persoană. Dar atunci cînd denumirea conține și un nume de persoană, elementele constitutive se scriu separat: *Ștefan cel Mare*, *Bogdan cel Orb*, *Radu de la Afumați*, *Ionescu de la Brad*, *Stan Pățitul* etc.

NUMIRI GEOGRAFICE

În legătură cu numele topice, *Îndreptarul ortografic* face o singură precizare, recomandînd scrierea cu liniuță de unire a numelor de localități. Respectînd această prevedere, vom folosi liniuța în compusele alcătuite din:

— substantiv + substantiv în nominativ-acuzativ (apoziții): *Piatra-Olt*, *Ocna-Mureș*, *Popești-Leordeni*, *Ghimpați-Mihăilești* etc. La fel se scriu cele în care unul dintre elemente este un nume comun cu valoare generică *(Domnești-Sat*, *Domnești-Tîrg*, *Sat-Șugag*, *Tușnad-Sat*, *Tușnad-Băi*, *Broșteni-Deal)*, un punct cardinal *(Devcea-Est*, *Devcea-Nord)*, un substantiv care indică poziția socială a locuitorilor, ocupația etc. *(Bungeni-Lingurari*, *Obîrșenii-Clăcași*, *Obîrșenii-Răzeși)*;

— substantiv + substantiv în genitiv: *Gura-Humorului*, *Poiana-Țapului*, *Ocna-Sibiului*, *Vatra-Dornei* etc.;

— substantiv + prepoziție + substantiv: *Curtea-de-Argeș*, *Baia-de-Arieș*, *Baia-de-Aramă*, *Vălenii-de-Munte* etc.;

— substantiv + adjectiv: *Satu-Mare*, *Baia-Mare*, *Copșa-Mică*, *Ighișu-Vechi* etc.;

— substantiv urmat sau precedat de alte părți de vorbire: *Sîmbăta-de-Jos*, *Sîmbăta-de-Sus*, *În-Poiană*, *După-Deal*, *Peste-Apă* etc.

O situație specială s-a creat în scrierea numelui *Drobeta-Turnu Severin*, în care, după regula generală pentru scrierea

numelor de localităţi, ar trebui pusă liniuţa de unire şi între *Turnu* şi *Severin*. Avînd însă în vedere că *Drobeta* fiind un nume adăugat ulterior trebuie legat cu cratimă de *Turnu* şi că prezenţa cratimei între Turnu şi Severin nu e absolut necesară, numele fiind bine cunoscut de mult, considerăm că e bună grafia care s-a adoptat. Credem însă că n-ar fi lipsită de justificare schimbarea scrierii lui *Turnu Severin* în *Turnuseverin*, după modelul lui *Cîmpulung*, *Satulung*.

Cîteva nume de locuri în care părţile componente s-au contopit, pierzîndu-şi individualitatea morfologică, se scriu într-un singur cuvînt: *Cîmpulung (Cîmpulungului)*, *Satulung (Satulungului)*.

Cu privire la alte denumiri geografice şi teritorial-administrative (munţi, ape, străzi etc.), alcătuite din mai multe cuvinte, normele ortografice nu au făcut precizări speciale, dar grafia lor corectă se poate deduce din exemplele folosite la capitolul despre scrierea cu iniţială majusculă, din *Îndreptarul ortografic*. Deoarece la aceste denumiri legătura dintre părţile componente se realizează prin desinenţe cazuale sau prin elemente joncţionale, considerăm că ar trebui să se renunţe la cratimă în ortografierea tuturor acestora şi să se scrie separat, aşa cum de altfel se procedează în majoritatea cazurilor: *Marea Neagră*, *Oceanul Pacific*, *America Latină*, *Coasta de Azur*, *Piatra Arsă*, *Valea Oltului*, *Munţii Sebeşului*, *Insula Şerpilor*, *Drumul Sării*, *Drumul Între Tarlale* etc. Liniuţa de unire ar urma să se utilizeze numai în scrierea numelor de localităţi, aşa cum prevede *Îndreptarul ortografic*.

Cele mai obişnuite abateri întîlnite în presă, manuale, lucrări beletristice etc. sînt cele privitoare la scrierea numelor de localităţi, mai rar a celorlalte denumiri geografice. În vitrinele librăriilor se pot vedea monografii ale unor aşezări importante din ţara noastră ale căror titluri sînt scrise corect: *Piatra-Neamţ*, *Slănic-Moldova*, *Sîngeorz-Băi*; alteori sînt ortografiate greşit: *Baia Mare*, *Curtea de Argeş*, *Alba Iulia*. Dacă ne referim la altă lucrare, destinată cunoaşterii frumuseţilor patriei, *Munţii Apuseni*, *Bihor-Vlădeasa*, apărută în 1967 (Editura Uniunii de cultură fizică şi sport),

constatăm de data aceasta scrierea consecvent fără cratimă a tuturor denumirilor geografice. Dacă grafiile: *Crişul Negru*, *Cetăţile Ponorului*, *Poiana Ponor*, *Curcubăta Mare* etc. sînt corecte, altele: *Poiana Horea*, *Vidra de Sus* etc. sînt greşite, deoarece ultimele, fiind nume de localităţi, trebuie scrise cu liniuţă de unire. Preferinţa pentru liniuţă am întîlnit-o, de exemplu, în noua ediţie a operei lui Calistrat Hogaş, *Pe drumuri de munte* (Editura pentru literatură, 1969), unde se foloseşte liniuţa şi într-o situaţie ca aceasta: *Cred că o să luăm împreună o baie în undele Negrei-Şarului* (pag 75)[8]. Inconsecvenţele, privind scrierea localităţilor, care apar cînd cu liniuţă de unire, cînd fără liniuţă de unire, sînt frecvente în manualele şcolare. Astfel, în manualul de geografie pentru cl. a VIII-a din anul şcolar 1971—1972, pe aceeaşi pagină se scrie corect: *Tîrgu-Jiu*, *Rîmnicu-Vîlcea*, *Curtea-de-Argeş*, dar greşit *Vatra Dornei* (pag. 142), la fel *Baia-Mare*, dar *Copşa Mică* (pag. 131); sau în manualul de istorie pentru aceeaşi clasă: corect — *Ocnele-Mari*, *Ocna-Dejului*, *Tîrgu-Ocna* şi incorect — *Baia de Aramă* (pag. 82) etc. Se oscilează chiar şi în redarea unei singure localităţi. În manualele la care ne-am referit mai înainte apar grafiile corecte: *Copşa-Mică* (*Geografia*, pag. 140), *Cetatea-Albă* (*Istoria*, pag. 44, 45), alături de cele greşite: *Copşa Mică* (pag. 131), *Cetatea Albă* (pag. 63, 64).

TERMENI DIN DOMENIUL ASTRONOMIEI

Numirile din domeniul astronomiei, care în lucrările ştiinţifice de specialitate sînt consemnate cu iniţială majusculă şi fără cratimă *(Carul Mare*, *Crucea Mică*, *Cloşca cu Pui*, *Paiele Ţiganului* etc.*)*, în textele de altă natură, cînd se scriu cu iniţială mică, e de preferat să se utilizeze cratima pentru a evita confuzia cu cuvintele simple comune *carul-mare*, *crucea-mică*, *cloşca-cu-pui*, *paiele-ţiganului*.

[8] Scrierea cu liniuţă este probabil influenţată de faptul că există şi o localitate cu acest nume care se scrie, desigur, cu liniuţă.

NUME DE SĂRBĂTORI

Normele noastre ortografice prevăd scrierea separată a cuvintelor care intră în denumirea unei sărbători: *Ziua victoriei*, *9 Mai*, *Ziua învățătorului*, *Anul nou* etc. La fel se scriu și majoritatea denumirilor de sărbători religioase: *Înălțarea Domnului*, *Duminica mare*, *Joia verde*, *Schimbarea la față*, *Patruzeci de sfinți*, ca și *Sfînta Maria*, *Sfîntul Ion* etc.

Unele numiri populare ale sărbătorilor religioase, formații vechi cu un grad mai avansat de sudare a elementelor, se scriu însă într-un singur cuvînt: *Bunavestire*, formațiile cu *sîn(t)*, *sîntă* — *Sîntămăria*, *Sîndumitru*, *Sîndominic*, *Sîntilie* etc. Cîteva au devenit nume de localități: *Sîntioana*, *Sîntmărtin*, *Sîntămăria* etc.

ADJECTIVE

ADJECTIV + ADJECTIV

Acesta este unul dintre tipurile principale de adjective compuse românești. În scrierea adjectivelor de acest fel se folosește cratima pentru a marca unitatea lexico-gramaticală a elementelor componente. Așa se deosebesc de simplele îmbinări de cuvinte, alcătuite din două adjective legate prin conjuncția coordonatoare *și*. Cînd scriem *(spectacol) muzical-coregrafic*, legătura dintre elemente este mai strînsă decît în *(spectacol) muzical și coregrafic*, deși, din punct de vedere semantic, ambele formații exprimă cele două caracteristici ale substantivului *spectacol*. Alteori, al doilea adjectiv este determinantul primului și are valoare adverbială, deși continuă să urmeze regimul cuvintelor cu flexiune nominală, ca orice adjectiv. De ex.: *(pantof) alb-gălbui* nu înseamnă (pantof) alb și gălbui, ci un anumit fel de alb și anume: un alb cu reflexe de galben.

Gradul de sudură a elementelor este mai vizibil în flexiune[9], el fiind mai mare atunci cînd primul termen rămîne

[9] Modificarea formei se constată la genitiv și la formele de plural.

neschimbat. Multe compuse se comportă ca un cuvînt unitar, desinențele adăugîndu-se numai la sfîrșitul celui de-al doilea adjectiv: *(filozofie) marxist-leninistă*, *(concepție) materialist-dialectică*, *(țară) democrat-populară* etc.

Deoarece se observă o inconsecvență în scrierea și pronunțarea corectă a compuselor care indică nuanțe de culori, ne vom opri puțin asupra lor. Vorbitorul se poate gîndi la o anumită culoare, pe care o nuanțează adăugînd un determinant adjectival. Cînd ambii termeni sînt nume de culori sau cînd unul e nume de culoare și celălalt indică nuanța, se practică două moduri de a face acordul. Uneori se schimbă numai ultimul element: *(culoare) brun-roșcată*, *(frunze) galben-ruginii*, *(stofă) albastru-verzuie*, *(flori) alb-viorii*, *(corolă) galben-aurie*. Alteori, acordul se face cu ambele elemente: *(culoare) brună-roșcată*, *(frunze) galbene-ruginii*, *(stofă) albastră-verzuie*, *(flori) albe-viorii*, *(corolă) galbenă-aurie*.

Cuvintele care exprimă intensitatea unei culori: *închis*, *deschis*, *aprins*, *șters* etc. au valoarea unor adverbe care determină adjectivul de bază, deci nu se mai acordă cu substantivul, astfel că modificările flexionare le suportă numai primul element: *(culoare) roșie-închis*, *(creioane) roșii-aprins* etc. Vorbitorii simt acest lucru, de aceea nu construiesc forme ca: *(stofă) roșu-deschisă*. Folosirea adjectivului cu ambele forme neacordate este greșită: nu *(cravată) roșu-deschis*, ci *(cravată) roșie-deschis*. Nesiguranța în stabilirea acordului duce adesea la evitarea folosirii acestor compuse pe lîngă substantive feminine sau substantive la plural și la transformarea lor într-un substantiv urmat de adjectiv: *(culoare) de un roșu închis*.

Un grup aparte formează adjectivele compuse în care primului element i se adaugă vocala de legătură *o*. Acestea se scriu tot cu liniuță de unire: *științifico-fantastic*, *burghezo-moșieresc*, *istorico-critic*, *fizico-matematic* etc. În privința unora dintre aceste construcții s-a șovăit mult, în ultimii ani, între formele cu vocală de legătură și cele fără această vocală: *(baza) tehnico-materială* sau *tehnică-materială*, *(rol) economico-social* sau *(rol) economic-social*, *(spectacol) vocalo-instrumental* sau *vocal-instrumental*. În urma concurenței dintre cele două forme, astăzi se pare că au ieșit victorioase

şi s-au impus formaţiile care-l conţin pe *o*. Compunerea cu vocală este preferată, după cum se poate constata consultînd presa, în special cînd primul adjectiv se termină în *-ic*: *politico-ideologic*, *economico-financiar*, *tehnico-ştiinţific*, iar cea fără vocală, cînd adjectivul se termină în *-al*: *social-politic*, *cultural-educativ*, *cultural-artistic*.

Cu vocală de legătură s-au format şi unele compuse de la nume etnice: *româno-francez*, *ruso-turc*, *greco-latin*, *(războiul) ruso-româno-turc* etc. Adesea, primul termen este o temă, un element de compunere provenit de la nume de popoare: *franco-german*, *anglo-saxon*, *italo-american*, *afro-asiatic* etc., acestea fiind preferate adjectivelor întregi corespunzătoare *(francezo-*, *englezo-*, *italiano-*, *africano-)*.

O situaţie specială au adjectivele *dacoromân*, *macedoromân*, *meglenoromân* şi *istroromân*, care se scriu, aşa cum recomandă *Îndreptarul ortografic*, într-un singur cuvînt, conform tradiţiei. Ele sînt nume date de lingvişti şi de istorici populaţiilor respective şi dialectelor limbii române vorbite de aceste populaţii, pe cînd compuse ca: *franco-american*, *anglo-german* nu reprezintă numele unor popoare, ci arată, de obicei, o relaţie bilaterală (război, pace, tratat, convenţie), termenii componenţi păstrîndu-şi individualitatea.

Adjectivele care conţin vocala de legătură *o* se comportă în flexiune ca un cuvînt simplu, modificîndu-şi, prin urmare, ultimul element: *(probleme) economico-organizatorice*, *(lucrare) ştiinţifico-fantastică*, *(convenţia) anglo-americană*, *(războaiele) ruso-turce* etc. Menţionăm că unele dintre acestea se scriu, greşit, şi cu forme din care *o*, a fost eliminat: *(probleme) economic-organizatorice*, *(lucrare) ştiinţific-fantastică*, probabil din cauza analogiei cu construcţii corecte ca: *(probleme) strict organizatorice*, *(lucrare) pur fantastică*. iar, în primul caz, şi pentru evitarea repetării lui *o*.

ADVERB + ADJECTIV

Adjectivele în componenţa cărora intră adverbele *bine* sau *rău (binecrescut*, *binecunoscut*, *binecuvîntat*, *binemirositor*, *răucrescut*, *binemeritat)* şi cele în care aceste adverbe au valoare de substantiv *(binefăcător*, *binevoitor*, *răufăcător*, *răuvoitor)* se scriu într-un singur cuvînt,

elementele fiind sudate complet. Aceasta se datorește desigur și faptului că primul termen este un adverb, deci un cuvînt neflexibil.

Tot într-un cuvînt se scriu și compusele mai vechi: *dreptcredincios*, *înaintemergător*, *clarvăzător*, ultimul și sub influența grafiei corespondentului francez *(clairvoyant)*.

Alte adjective din această categorie, mai noi, create de obicei după modele franceze și germane, se scriu cu liniuță de unire, părțile constituante prezentînd un grad de sudură mai puțin avansat: *așa-numit*, *așa-zis*, *propriu-zis*, *sus-citat*, *sus-numit*, *sus-pus* etc. În felul de a scrie intervine adesea și tradiția, care a impus o anumită formă. Cînd *sus-numit* se substantivizează, în formulele din acte oficiale, din cereri etc., trebuie scris într-un singur cuvînt, *susnumitul*, ca și *subsemnatul*, trecut în această formă în indexul *Îndreptarului*.

Toate aceste adjective își schimbă în flexiune ultimul termen, cum e și firesc, primul fiind un adverb neflexibil: *binecrescuți*, *răucrescuți*, *așa-numiți*, *sus-puși* ș.a.m.d. Uneori apar însă și formulări incorecte, în care ambii termeni s-au acordat cu substantivul pe care-l determină, ca în ex.: *chiriași răi-platnici*, ceea ce se explică prin atracția pe care o exercită forma de plural a substantivului *chiriași* asupra cuvîntului imediat următor, care se transformă astfel din adverb în adjectiv.

Se greșește adesea în articularea și în declinarea cuvîntului *nou-născut* (fr. *nouveau-né*). Anumiți vorbitori îl simt format din două adjective și adaugă articolul sau desinențele cazuale primului termen — *noul-născut*, *noului-născut* — sau amîndurora — *noi-născuți*. În realitate, prima parte este adverb, a doua un adjectiv, iar împreună formează acest compus cu valoare de adjectiv (utilizat și ca substantiv). Deoarece, după cum se știe, adverbul nu are flexiune, trebuie să se modifice numai adjectivul. Deci, sînt corecte formele: *nou-născutul*, *nou-născutului*, *nou-născuți*, *nou-născuta*, *nou-născutei*, *nou-născutele* ș.a.m.d. Valoarea de adverb a elementului *nou* și acordul nejustificat cu substantivul *copii*, în construcții de felul: *copii noi-născuți*, sînt evidente dacă-l înlocuim pe *nou* cu un alt adverb, de ex.: *recent*. Vom spune: *copii recent născuți*, nu *copii recenți născuți*.

SUBSTANTIV + ADJECTIV

Această categorie cuprinde, în special, adjective mai noi, formate din numele punctelor cardinale și nume de populații. Ele se scriu cu liniuță de unire: *sud-european*, *nord-american*, *sud-dunărean*, *nord-vietnamez* etc. Asemenea construcții, fiind mai scurte, sînt preferate formelor perifrastice corespunzătoare: *european din sud*, *american din nord* etc.

ALTE TIPURI DE ADJECTIVE

Adjectivele compuse în structura cărora intră combinații nediscutate pînă acum sînt mai puțin numeroase:

Se scriu împreună:

— compusele cu *atot-*: *atotbiruitor*, *atotcuprinzător*, *atotputernic*, *atoateînțelegător*, *atotștiutor*, *atoatevăzător* etc.;

— compusele alcătuite din forme negative de participiu și gerunziu, în care s-a intercalat adverbul *mai: nemaiauzit*, *nemaiauzind*, *nemaiașteptat*, *nemaiașteptînd*, *nemaiîntîlnit*, *nemaiîntîlnind*, *nemaipomenit*, *nemaipomenind*, *nemaivăzut*, *nemaivăzînd* etc. Scrierea împreună (și nu separată: *ne mai auzit*) este justificată de faptul că prefixul *ne-* face corp comun cu participiul și cu gerunziul, iar adverbul *mai* nu separă elementele componente, ci le unește;

— compusele vechi *cuminte*, *cumsecade*, rezultate din sudarea locuțiunilor adjectivale *(om) cu minte*, *(om) cum se cade*.

PRONUME

Pronumele compuse alcătuiesc o categorie destul de dezvoltată în limba noastră.

Ortografierea lor depinde de stadiul compunerii. Astfel, pronumele de politețe: *domnia-ta*, *domniei-tale; domnia-sa*, *domniei-sale; domniile-voastre*, *domniilor-voastre* etc. se scriu cu liniuță de unire, deoarece părțile componente se întîlnesc și independent în limbă, iar joncțiunea lor este mai puțin strînsă. În schimb, formele care au rezultat din acestea:

dumneata, *dumneasa*, *dumneavoastră* etc. se scriu într-un singur cuvînt, întrucît elementele s-au sudat, transformîndu-se într-o unitate neanalizabilă pentru vorbitori, care, din cauza modificărilor fonetice şi morfologice, nu mai recunosc valorile separate ale acestora.

Se scriu într-un cuvînt:

— pronumele de întărire *însumi*, *însămi*, *însuţi*, *însăţi*, *înşişi*, *înseşi* etc., formate din vechiul pronume personal *îns(u)*, *însă* şi formele de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv neaccentuat *(mi*, *ţi*, *şi* etc.*)*. Prezenţa elementelor *mi*, *ţi*, *şi* etc., care marchează persoana, a cauzat uneori despărţirea lor în scris prin liniuţă, ceea ce este contrar normelor ortografice;

— pronumele reflexiv *sieşi*, *sineşi*, creat din pronumele reflexiv *sie* + pron. *şi;*

— pronumele demonstrative *cestălalt*, *celălalt*, *acestălalt*, *ăstălalt*, *ălălalt*, în compunerea cărora au intrat pronumele demonstrative *cest*, *cel*, *acest*, *ăst*, *ăl* şi pronumele mai vechi *alalt;*

— pronumele nehotărîte în care unul dintre elemente este *fie*, *ori*, *oare*, *va: fiecare*, *fiecine*, *fiece*, *oricare*, *oarecine*, *careva*, *cineva*, *ceva* etc., precum şi cele în interiorul cărora a fost inclusă particula *şi: fieşicare*, *fieşicine*, *fieşice*, *orişicare* ş.a.m.d. Vorbitorii mai recunosc încă termenii componenţi, care circulă şi independent. O dovadă este faptul că în limba veche, precum şi în limbajul popular pronumele de acest tip apar în construcţii în care între cele două elemente se intercalează o prepoziţie sau articolul posesiv: *ori cu care*, *ori a cui;*

— pronumele nehotărît *vreun*, *vreo*, în care prima parte, *vre*, este un element de compunere. Acestea se scriu adesea greşit, cu liniuţă sau separat, din cauza articolului nehotărît, pe care vorbitorii îl sesizează.

Se scriu separat:

— pronumele negative *nici un*, *nici o*. Deşi *Îndreptarul* recomandă această grafie, se mai fac greşeli, scriindu-se într-un singur cuvînt sau cu cratimă, desigur şi datorită analogiei cu pronumele *vreun*, *vreo*. Între ele există însă o deosebire esenţială. *Nici* este un cuvînt independent, cu valoare de conjuncţie sau de adverb, pe cînd *vre* este un ele-

ment de compunere, fără o viață proprie. Prin urmare, *nici un* trebuie scris în două cuvinte, iar *vreun* într-unul singur;

— pronumele interogative — relative *cel ce*, *ceea ce*, *cei ce*, *cele ce*, alcătuite din pronumele demonstrativ *cel*, *cea* și pronumele relativ *ce*, din cauză că fiecare dintre termeni există și singur în limbă. O dovadă este faptul că *ce* se poate înlocui prin *care*. Am stăruit asupra acestor pronume, deoarece unele dintre ele, cum ar fi pronumele feminin *ceea ce* cu valoare de neutru, datorită desei întrebuințări este considerat cîteodată ca un singur cuvînt și îl întîlnim scris ca atare.

NUMERALE

Numeralele de tipul *unsprezece*, *doisprezece* sau *douăzeci*, *treizeci*, precum și numeralele colective *tustrei*, *tustrele*, *cîteșitrei*, *cîteșipatru* se scriu într-un singur cuvînt. Fuziunea completă a elementelor a determinat modificarea aspectului fonetic la unele numerale cardinale: *paisprezece*, *șaisprezece*, *șaizeci*, forme recomandate azi ca literare, în loc de *patrusprezece*, *șasesprezece*, *șasezeci*. Schimbarea fonetică a avut la bază analogia cu numeralele învecinate, la care termenul care denumește unitățile este monosilabic: *treisprezece*, *cincizeci*.

Celelalte categorii de numerale: cardinale — *douăzeci și unu*, *o sută douăzeci*, distributive — *cîte doi*, *cîte zece*, adverbiale — *de trei ori*, *prima oară* etc., se scriu separat. (Vezi cap. **Numeralul.**)

VERBE

Verbele compuse formează o categorie slab reprezentată în sistemul lexical românesc.

Formațiile întrebuințate în limba contemporană sînt alcătuite, în majoritate, dintr-un verb precedat de adverbul *bine*: *binecuvînta*, *binemerita*, *binevoi* etc. În trecut, acestea se scriau cu cratimă, deoarece elementele componente erau

încă analizate, dovadă fiind posibilitatea de a despărți aceste elemente printr-un alt cuvînt, de obicei un pronume: De ex.: *bine vei vrea*, *bine vă cuvîntă*.

Cu timpul conștiința etimologiei lor s-a pierdut, termenii s-au contopit într-o unitate semantico-gramaticală desăvîrșită, prin urmare, astăzi se scriu împreună.

CUVINTE NEFLEXIBILE

Spre deosebire de părțile de vorbire flexibile, care se îmbogățesc mai ales prin derivare, părțile neflexibile se îmbogățesc mai mult prin compunere.

Cea mai mare parte a adverbelor, prepozițiilor și conjuncțiilor compuse au luat naștere prin sudarea elementelor dintr-un grup sintactic obișnuit. Astfel, *deasupra* s-a format prin unirea prepoziției *de* cu adverbul *asupra*, *vasăzică* din verbul *va* + conjuncția *să* + verbul *zică*.

O separație între locuțiuni, pe de o parte, și adverbe, prepoziții, conjuncții compuse, pe de altă parte, nu este posibilă decît în mod cu totul aproximativ. Deoarece ele pun aceleași probleme în ce privește scrierea, se obișnuiește studierea lor împreună.

E greu de stabilit reguli precise de scriere, de aceea indicăm numai unele criterii după care ne putem călăuzi. Ca și în cazul părților de vorbire flexibile, cele neflexibile se scriu împreună cînd stadiul de compunere este avansat (cînd compusele cuprind elemente vechi, cînd au avut loc modificări fonetice) și vorbitorii nu mai analizează fiecare componentă în parte: *astfel*, *dincoace*, *deseară*, *poimîine; despre*, *înspre*, *înăuntrul*, *împotriva; fiindcă*, *deoarece*, *dincotro* etc. Cuvintele în care elementele alcătuitoare se recunosc însă cu ușurință, păstrîndu-și individualitatea, se scriu separat: *pe de rost*, *pe întrecute*, *de jur împrejur*, *din cînd în cînd; de la*, *de sub*, *pe la*, *de pe la*, *în afară de; pentru ca să*, *în caz că*, *de cîte ori*, *ca și cum* etc. Alteori, cum este cazul unor adverbe, criteriul sintactic este hotărîtor. (Vezi cap. **Împreună sau separat.**)

Și cuvintele neflexibile compuse pot fi redate în scris prin trei posibilități: împreună, separat, cu cratimă,

ADVERBE

Se scriu într-un cuvînt:

— adverbele și locuțiunile adverbiale formate din prepoziție + adverb sau substantiv: *deasupra*, *desearǎ*, *desigur*, *devreme*, *dinafară*, *dincotro*, *pesemne* etc., sensul prepoziției nemaifiind astăzi sesizat. O dovadă a acestei situații o constituie cazurile în care a avut loc o nouă compunere. Ex.: *îndeadins*, *îndeosebi* s-au format de la *deosebi*, *deadins*, la rîndul lor compuse, cunoscute în limba veche;

— adverbele în structura cărora intră *fie-*, *oare(și)-*,*ori (și)* -pe primul loc sau *-va*, pe ultimul: *fiecînd*, *fiecum*, *fieunde*, *oarecum*, *oareșicum*, *oricum*, *oriunde*, *orișicum*, *orișiunde*, *cîndva*, *cumva*, *undeva* etc.;

— adverbele alcătuite cu *oară* și *ori*, pluralul substantivului *oară* „dată": *alteori*, *rareori*, *uneori*, *odinioară* etc.;

— adverbele care conțin pe *odată* (care este la rîndul lui un compus): *cîteodată*, *deodată*, *totodată*, *vreodată* sau pe *nici*: *nicicînd*, *nicicum*, *niciodată*, *niciunde* etc.;

— adverbele compuse cu pronumele sau adjectivul pronominal *alt*, *altă*, *alaltă* (= *aialaltă*) și *ast*: *altădată*, *altfel*, *altcîndva*, *altcum*, *altcumva*, *altunde*, *alaltăieri*, *alaltăseară*, *astfel* etc.;

— adverbele între elementele cărora se găsește numeralul *una*: *totuna*, *totdeauna*, *întruna* etc.;

— adverbele formate cu ajutorul unei conjuncții: *așadar*, *parcă* etc.;

— adverbele care cuprind în prima parte o prepoziție, bine sudată cu termenul următor: *acasă*, *anevoie*, *degrabă*, *deopotrivă*, *dimprejur*, *dinainte*, *dincoace*, *înapoi*, *încolo*, *încoace*, *îndată* etc., precum și cele compuse cu prepozițiile *în* + *de*: *îndeaproape*, *îndeajuns*, *îndelung*, *îndemînă*, *îndeobște*, *îndeosebi*.

Se scriu cu liniuță de unire:

— adverbele formate din adjectivul demonstrativ feminin *astă* + un substantiv: *astă-dată*, *astă-noapte*, *astă-seară*, *astă-iarnă* etc.;

— adverbele formate cu prepozițiile *după*, *întru*, *dintru*: *după-masă*, *după-amiază*, *într-adevăr*, *într-acolo*, *dintr-acolo*, *dintr-adins* etc., precum și *dis-de-dimineață*. Fulvia Ciobanu,

în *Scrierea cuvintelor compuse*, își exprimă părerea, întemeiată, că și *dintr-o dată*, *într-adins*, *dintr-adins* ar fi bine să se scrie într-un singur cuvînt, din cauza unității lor semantice. Dar deoarece nici în ediția a III-a a *Îndreptarului ortografic* nu s-a acceptat această propunere, va trebui să le scriem în continuare cu cratimă;

— majoritatea locuțiunilor formate din unirea a două substantive, a unui substantiv cu un adverb, a două verbe, a două adverbe, a două interjecții, adesea cuvintele fiind rimate: *calea-valea*, *cîine-cîinește*, *treacă-meargă*, *ieri-seară*, *mîine-noapte*, *tîrîș-grăpiș*, *harcea-parcea*, *talmeș-balmeș*.

Se scriu separat cele mai multe locuțiuni adverbiale: *din nou*, *cu totul*, *din cînd în cînd*, *pe întrecute*, *pe dată*, *în sfîrșit*, *în zadar*, *cu încetul* etc.

PREPOZIȚII ȘI CONJUNCȚII

Se scriu împreună prepozițiile și conjuncțiile ai căror termeni prezintă o fuziune completă și o unitate semantică deplină: *dinspre*, *înspre*, *dinaintea*, *dinapoia*, *dinăuntrul*, *deasupra*, *dedesubtul*, *dimprejurul* (prep.); *așadar*, *încît*, *întrucît*, *precum*, *vasăzică* (conj.) etc. Excepție fac, de exemplu: *de la*, *de ce*, a căror grafie s-a impus prin tradiție.

Menționăm faptul că multe prepoziții au fost la origine compuse, dar astăzi sînt considerate simple, pentru că elementele lor s-au contopit, pierzîndu-și individualitatea semantică și formală: *din* $<$ *de* $+$ *în*, *prin* $<$ *pre* $+$ *în*. Alteori, în decursul acestui proces de naștere a unei prepoziții noi prin combinarea a două cuvinte, nu s-au produs modificări fonetice: *despre* $<$ *de* $+$ *spre*, *dinspre* $<$ *din* $+$ *spre*.

Se scriu separat prepozițiile, conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale și prepoziționale ai căror termeni își păstrează atît forma, cît și sensul: *de pe*, *de lîngă*, *pînă la*, *pînă peste*, *de prin*, *de sub*, *de peste*, *din partea*, *în contra*, *în fața* (prep.); *ca să*, *cum că*, *pentru ca*, *pentru că*, *cu toate că*, *după cum*, *după ce*, *de vreme ce* (conj.) etc.

Cu cratimă se scrie prepoziția *de-a*, care apare numai în locuțiuni adverbiale și prepoziționale: *de-a lungul*, *de-a*

latul, *de-a dreapta*, *de-a dreptul*, *de-a-ndoaselea*, *de-a binelea*, *de-a rostogolul* etc. și în numele unor jocuri de copii: *de-a puia-gaia*, *de-a baba-oarba* etc.

INTERJECȚII

Interjecțiile compuse sînt alcătuite din două sau din mai multe interjecții simple. Termenii componenți pot fi identici: *tîr-tîr*, *ham-ham*, *tropa-tropa*, sau diferiți: *hodoronc-tronc*, *tic-tac*, *tura-vura*, *cioc-boc*, *trosc-pleosc* etc.

Asemenea formații nu trebuie confundate cu interjecțiile repetate sau acumulate, care se întîlnesc în exemple ca: *Deodată se auzi prin pădure glasul ursului: mor! mor! mor!* (Ispirescu); *Și șart! part! o pereche de palme fierbinți peste urechile degerate* (Caragiale).

Liniuța este obligatorie în scrierea interjecțiilor compuse, dar poate apărea și în cazul interjecțiilor repetate: *Închipuiește-ți să vii pe drum... hodoronc-hodoronc*, *zdronca-zdronca* (Caragiale).

B. CUVINTE FORMATE CU ELEMENTE DE COMPUNERE

Cuvintele din această categorie au ca trăsătură specifică prezența în structura lor a unui element de compunere care nu există, de obicei, independent. Ele sînt, din punct de vedere morfologic, mai ales substantive și adjective, rar, alte părți de vorbire (verbe, numerale, pronume, adverbe, conjuncții), iar din punct de vedere semantic sînt, în majoritate, termeni tehnico-științifici.

O bună parte a compuselor de acest fel reprezintă împrumuturi din alte limbi, ele făcînd parte din vocabularul internațional.

Elementele de compunere sînt:

a) teme care nu există și independent în limbă sau cuvinte care există independent în alte limbi, dar pe care vorbitorii români nu le analizează ca atare. Ele sînt plasate, de

obicei, la începutul cuvîntului: **bio-** *(biochimie, biodinamică, bioelement)*, **cine-** *(cineamator, cineclub, cinefil, cinescop)*, **neo-** *(neoclasicism, neocolonialism, neogrec, neolatin, neoplatonic, neoromantic, neoclasicism, neoiobăgie)*, **bi-** *(bicolor, biped)*, **uni-** *(unicelular, unicolor, unilateral, unipersonal unisilabic)*, **ante-** *(antedata)*, **echi-** *(echivala, echilibra, echilateral)*, **multi-** *(multicolor, multilateral, multinațional)* și, mai rar, la sfîrșitul cuvîntului: **-log** *(necrolog, neurolog)*, **-metrie** *(trigonometrie, topometrie)*, **-morf** *(izomorf, polimorf)*. Unele pot ocupa atît poziție inițială, cît și finală: **filo-** *(filoenglez-anglofil, filofrancez-francofil, filoturc-turcofil)* etc.;

b) elemente cu aspect de cuvînt, fără exitență independentă, folosite numai în compunere, ca parte finală: **-gramă** *(aerogramă, fotogramă, oscilogramă)*, **-logie** *(meteorologie, urologie, grafologie)*, **-plastie** *(galvanoplastie)*; **-centric** *(egocentric, geocentric)* etc;

c) cuvinte existente și independent în limba română (unite prin vocală de legătură): *-metru (alcoolmetru, pluviometru, vitezometru), radio- (radioemițător, radioizotop, radiologie, radioterapie), aero- (aeroclub, aerodinam, aerogară, aeromodel)* etc. Cuvintele care stau pe primul loc în cadrul compusului nu se deosebesc, formal și semantic, de teme, de aceea de multe ori este greu de stabilit dacă un compus are în prima parte o temă sau un cuvînt autonom urmat de o vocală de legătură.

Aceste elemente se combină mai ales cu cuvinte existente și independent (vezi exemplele de pînă acum), dar se pot combina și între ele *(balneolog, cosmonaut, bicefal)*. Unele elemente de compunere cunosc, în diferite epoci, o adevărată modă. Așa sînt astăzi *micro-*, *mini-*, *maxi-*, *tele-*, întîlnite frecvent atît în presă, cît și în limba vorbită. Mai mult chiar, ele au început să circule și independent, în contexte ca: *Ea poartă mini; Moda miniurilor a învins; Ce vedem azi la tele?* S-a întîmplat și alteori ca, datorită uzului îndelungat sau foarte frecvent, elementul de compunere să se desprindă ca un cuvînt independent, preluînd sensul compusului din care făcea parte. Astfel, întîlnim adesea exprimări de felul: *stație de taxi* (din *taximetre*), *atelier foto* (din *fotografie*).

Tele-[10], foarte frecvent astăzi, merită o analiză aparte. Cu sensul etimologic „(de) la distanță, de departe", *tele-* a intrat, inițial, în compunerea unor cuvinte strict tehnice *telecomandă*, *telemetru*, *telemecanică*, *teleghida* etc. Apoi, a început să formeze și cuvinte din alte domenii: *telemagazin*, *telefoileton*, *telereportaj*, *telejurnal*, *telesport*, în care *tele-* și-a schimbat conținutul semantic, însemnînd „prin intermediul televiziunii, referitor la televiziune; destinat televiziunii". Formațiile cu *tele-* sînt binevenite, deoarece, fiind sintetice, concentrate, satisfac necesitatea de economie în folosirea mijloacelor de exprimare, dar trebuie evitate abuzurile care se manifestă în presă atunci cînd se creează inutil asemenea cuvinte.

Compusele din întreaga categorie, discutată mai sus, după cum s-a putut constata, se scriu și se comportă în flexiune ca un singur cuvînt.

La fel se ortografiază și substantivele formate din cuvinte existente independent în limbă și unite prin vocala de legătură *o*: *citatomanie*, *aerofobie*, *gazoanalizator*, *surdomut*. Regăsim această vocală într-un grup de substantive de tipul: *balneoclimateric*, *balneolog*, *balneologie*, *balneoterapie*; *electroanaliză*, *electrocardiogramă*, *electrochimie*, *electromotor*; *anatomofiziologic*, *lactovegetarian*, în care prima parte este un element de compunere care nu există și independent în limbă *balne(o)-*, *electr(o)-*, *anatom(o)-*, *lact(o)-*. Trebuie făcută o deosebire între compusele de acest fel, care se scriu într-un singur cuvînt, și cele în care ambele adjective ce intră în combinație apar întregi și care se scriu cu liniuță, deși conțin vocala de legătură *o* (*tehnico-științific*, *economico-organizatoric*). O situație aparte au compusele cu *medico-* (*medico-farmaceutic*, *medico-sanitar* etc.), prin întrebuințarea lui *medico-* în locul lui *medicalo-*, din cauză că primul este mai scurt.

[10] Vezi Luiza Seche, *Tele-...*, în „Limba română", XIV, 1965, nr. 5, p. 407—412; Iorgu Iordan, *Roum. tele-*, în „Revue de linguistique romane", XXXI, 1967; Florica Dimitrescu, *Observații asupra prefixoidului tele-*, în „Limba română", XIX, 1970, nr. 2, p. 141—145.

Procedeul de a crea noi termeni folosind elemente de compunere sau două cuvinte legate prin vocala *o* a servit și la crearea unor nume de întreprinderi și instituții. Asupra acestora atragem atenția, recomandînd să fie scrise totdeauna într-un singur cuvînt: *Electroputere*, *Energoconstrucția*, *Tehnofrig*, *Tehnometal* etc.

C. COMPUSE DIN ABREVIERI

Compusele de acest tip sînt substantive, în mare parte nume de întreprinderi, instituții, organizații sociale și politice etc., alcătuite din unul sau din mai multe cuvinte abreviate. Grafia și pronunțarea lor sînt strîns legate de modul de formare, adică de abrevierile (litere inițiale sau fragmente ale unor cuvinte, ale unor elemente de compunere) care au intrat în combinație.

Unele compuse sînt formate din litere inițiale: *C.E.C. (Casa de economii și consemnațiuni)*, *C.F.R. (Căile ferate române)*, *O.N.T. (Oficiul Național de Turism)* etc., care se pot îmbina și cu fragmente de cuvinte: *ACIN (Asociația cineaștilor din R.S.R.)*, *UCECOM (Uniunea centrală a cooperativelor meșteșugărești)* etc. Altele sînt alcătuite din reunirea silabelor inițiale (eventual a unor părți de silabe): *aprozar (aprovizionare cu zarzavat)*, *cavit (calciu și vitamină)*, *Tarom (Transporturi aeriene române)*, *Plafar (plante farmaceutice)* etc. Un alt grup de compuse conțin, alături de abrevieri, cuvinte întregi: *Romarta*, *Artarom (magazine de artă românească)*, *Eurasia (Europa și Asia)* sau elemente de compunere: *Centrofarm (centro + farmaceutic)*.

Desigur, vorbitorii își dau seama de părțile alcătuitoare ale acelora dintre compuse care sînt formate din fragmente mai mari de cuvinte *(Aviasan*, *Pronosport)*. Este mai greu de sesizat acest lucru în compusele din litere sau din fragmente mai mici *(U.E.F.A.*, *ASCAR*, *G.U.A.E.I.A. = Grupul de uzine de aparataj electrotehnic și automatizare)* sau dacă instituția respectivă a dispărut *(aragaz = Asociația româno-americană + gaz)*, precum și dacă elementele

componente sînt dintr-o limbă străină *(N.A.T.O. = North Atlantic Treaty Organization, UNESCO = The United Nation Educational Scientific and Cultural Organization)*. Denumirile alcătuite dintr-un număr prea mare de inițiale ar trebui evitate. (Pentru alte probleme referitoare la aceste compuse vezi cap. **Scrierea cu inițială majusculă** și **Abrevieri.**)

Caracteristicile morfologice ale compuselor discutate aici depind de modul de formare a acestora, interesînd în special ultimul element. Astfel, dacă partea finală este un cuvînt întreg, compusul are genul și flexiunea acestuia, comportîndu-se ca un cuvînt simplu: *Comlemn*, *Comlemnul*, *Comlemnului; Gostat*, *Gostatul*, *Gostatului* ș.a.m.d.

Cînd partea finală este o abreviere, genul depinde de terminație. Substantivele terminate în *-a* neaccentuat sînt feminine: *E.S.P.L.A.*, *I.F.A.*, *I.R.T.A.*, celelalte sînt în general neutre *H.C.M.*, *S.M.T.*, *C.A.P.* etc. În ceea ce privește pluralul și declinarea, se constată preponderența formelor invariabile, fapt explicabil prin existența în compuse a unui număr mare de substantive proprii. Folosirea formei variabile sau a celei invariabile este determinată de vechime, frecvență, aspect fonetic, de stilul și chiar de contextul în care apare compusul. În limba vorbită, aceste cuvinte pot avea comportamentul unui substantiv obișnuit: *salariații C.F.R.-ului*, *prevederile H.C.M.-ului*. În limbajul oficial sau în presă, uneori și în limba vorbită, se manifestă însă preferința pentru formele invariabile: *secretarul O.N.U.*, *comunicat Agerpres*. Se recurge la asemenea construcții din diferite motive, printre care: evitarea formațiilor greoaie *(UNESCO-ului*, *O.N.U.-ului)*, dorința de a nu modifica aspectul grafic al cuvîntului *(I.F.A.,—Ifei)*. Subliniem că desinențele și articolul se separă, de obicei, prin cratimă.

ÎMPREUNĂ SAU SEPARAT

La baza ortografiei limbii române, alături de principiul fonetic, stă principiul sintactic. Pe temeiul acestuia, unele formații lexicale se scriu în două feluri, în funcție de sensul și de valoarea gramaticală pe care le primesc într-un anumit context. Este vorba despre unele îmbinări de cuvinte care se scriu împreună atunci cînd au unitate semantică și gramaticală, comportîndu-se, prin urmare, ca orice cuvînt compus ale cărui elemente sînt bine sudate. Dar se scriu separat atunci cînd cuvintele care se combină își păstrează independența lexicală și gramaticală. Din punctul de vedere al categoriei morfologice, primele sînt, mai ales, adverbe, conjuncții, pronume sau adjective nehotărîte, iar ultimele reprezintă locuțiuni sau simple cuvinte care se succed într-o comunicare.

altădată — altă dată

Se scrie *altădată*, adică într-un singur cuvînt, cînd are valoare de adverb și arată fie un timp trecut, avînd înțelesul „odinioară", fie un timp viitor, însemnînd „cîndva, în viitor." Iată cîte un exemplu pentru ilustrarea fiecărei situații: *Era mîhnit în ființa lui... că cele iubite de el altădată acum îl impresoară tot mai de departe* (Sadoveanu); *Cine-a face altădată ca mine, ca mine să pățească* (Creangă).

Precedat de prepoziția *de*, adverbul *altădată* formează locuțiunea adjectivală *de altădată*, care lămurește un substantiv (sau un substitut al lui): *Nu mai eram țîncul de altădată* (Sadoveanu).

În alte contexte însă, cînd avem de-a face cu adjectivul nehotărît *alt* urmat de substantivul *dată*, deci cu două părţi de vorbire distincte, opuse din punct de vedere semantic lui *astă dată* (= data aceasta), se scriu despărţit. Sensul acestei formaţii este „în altă împrejurare, cu altă ocazie", ca în exemplul: *Îţi voi face o vizită altă dată, cînd revin în capitală*. Cele două cuvinte îşi păstrează caracterul flexionar. Astfel, *dată* poate apărea şi cu forma de plural, împreună cu *alte*, avînd sensul „în alte rînduri": *Vîntul tremură-n perdele Astăzi ca şi alte dăţi* (Eminescu). Aici, tocmai forma de plural a substantivului şi acordul în număr al adjectivului nehotărît sînt un indiciu pentru scrierea lor separată.

Tot separat se scriu aceste cuvinte şi cînd reprezintă părţi componente ale unor expresii ca: *de altă dată* „cu altă ocazie", în opoziţie cu *de astă dată*: *De astă dată nu-ţi fac nimica, dar de altă dată... ţine minte!* (Eminescu). De asemenea, cuvintele îşi păstrează independenţa grafică într-o formulare ca: *pentru altă dată (Amînăm excursia pentru altă dată)*.

odată — o dată

Se scrie, ca şi *altădată*, într-un singur cuvînt, atunci cînd *odată* are valoarea unui adverb de timp. Pe lîngă un verb la timpul trecut, comportă înţelesul de „odinioară, mai demult", ca în exemplul: *Aici a fost odată capitala Olteniei* (Vlahuţă). Tot cu acest sens apare frecvent în formulele de început ale basmelor, *a fost odată (ca niciodată): A fost odată un împărat şi o împărăteasă*. Cînd stă în legătură cu verbe la timpul viitor, are înţelesul de „la un moment dat, într-o bună zi", de ex.: *Regret şi eu că nu ne cunoaştem personal, dar să sperăm că odată tot ne vom cunoaşte* (Caragiale).

De asemenea, formează un cuvînt unic cînd se foloseşte cu semnificaţia „în sfîrşit, în cele din urmă": *Isprăviţi mai degrab şi haideţi odată.* (Caragiale); *Odată treaba terminată, pot pleca la plimbare* sau, în vorbirea populară, cu semnificaţia „fără întîrziere, îndată, imediat": *Vede... un boţ de*

mămăligă. Atunci bucuria dracului: odat-o și hăleşte şi nu zice nemica (Creangă).

Alteori, urmat de *cu*, formează locuţiunea prepoziţională *odată cu* „concomitent, simultan, în acelaşi timp": *Odată cu umbra, o răcoare de toamnă tîrzie năpădi încăperea* (Vinea) sau, urmat de *ce*, formează locuţiunea conjuncţională *odată ce* „îndată ce, din moment ce": *Nu-l mai interesează ce se întîmplă, odată ce şi-a atins scopul.*

O dată apare scris despărţit atunci cînd are valoarea unui numeral adverbial, cu sensul „o singură dată, nu de mai multe ori" şi se opune lui *de două ori, de trei ori* etc.: *Ea stătu pe loc, îi strînse mîna şi zise încet: — Mai zi o dată* (Eminescu). În sprijinul diferenţierii semantice (şi, în consecinţă, şi a celei grafice) dintre adverb şi numeral, menţionăm faptul că în cazul numeralului cele două elemente pot fi disociate: *L-am întîlnit o singură dată.*

Ca parte componentă a unor locuţiuni adverbiale, *o dată* poate fi precedat de adverbul *încă* (*Coborî încă o dată privirile arzătoare spre Pruncul.* Agîrbiceanu) sau de negaţia *nu (Problema a fost discutată nu o dată, dar fără a se cădea de acord)*, care ne pot servi drept indicii că termenii trebuie scrişi despărţit.

Este evident că sînt cuvinte independente atunci cînd e vorba despre articolul nehotărît *o* şi substantivul *dată*, care înseamnă „timpul cînd s-a produs sau urmează a se produce un eveniment; eveniment, întîmplare care a avut loc": *Succesul la acest examen reprezintă o dată importantă în viaţa mea.* Menţionăm că, de obicei, în formaţiile la care ne vom referi în continuare, elementele se scriu separat cînd *dată* are sensul indicat mai sus.

totodată — tot o dată

O şi *dată*, scrise împreună sau separat, se întîlnesc şi în combinaţii cu alte cuvinte, formînd compuse sau rămînînd independente, în funcţie de contextul în care se întrebuinţează. Scrierea acestor formaţii urmează regulile expuse la paragraful anterior.

Cele două cuvinte *(o + dată)*, precedate de *tot*, formează adverbul *totodată* „în același timp, simultan": *Acum a făcut și nunta, și cumătria totodată* (Creangă).

Alta este grafia locuțiunii prepoziționale *tot odată cu*, în care *tot* își păstrează valoarea de adverb independent care subliniază raportul de simultaneitate exprimat, de data aceasta, prin *odată cu*: *A plecat și azi spre casă tot odată cu prietenul meu.*

Vom scrie însă fiecare element separat în contextele în care *tot* este un adverb, iar *o dată*, care îl urmează, este un numeral adverbial (opus lui *de două ori*, *de trei ori* etc.): *În vara aceasta, ne-a vizitat și el tot o dată.*

De asemenea, într-un exemplu ca: *Tot o dată importantă în istoria țării noastre este ziua de 23 August*, credem că nimeni nu se îndoiește de faptul că termenii în discuție reprezintă cuvinte independente care trebuie scrise despărțit.

deodată — de o dată

Odată este parte componentă și în *deodată*, un adverb pentru care lucrările noastre normative recomandă, cum e și firesc, scrierea într-un singur cuvînt. El este întrebuințat mai ales cu următoarele sensuri: 1) „pe neașteptate, brusc, subit" (*Te-a cuprins necaz deodată Și din ochi cu ciudă strîngi.* Coșbuc); 2) „în același timp, simultan, concomitent" (*Dar ce face mămuca? întrebară cu toții deodată.* Creangă).

Rar, se întîlnesc totuși situații în care fiecare dintre cele trei cuvinte este independent: prepoziția *de* cu sensul lui *despre* (care de altfel este forma indicată într-o exprimare literară), articolul nehotărît *o* și substantivul *dată*, ca în exemplul : *De o dată precisă a întîlnirii noastre nu putem încă discuta* (mai corect: *Despre o dată...*).

vreodată — vreo dată

Pentru a exprima înțelesul „mai demult, cîndva, odată", se folosește și adverbul *vreodată*: *Nu mai rîdea, nu mai vorbea, nici nu mai ofta și nici că spune cuiva vreodată ce vrea* (Vlahuță).

Acest cuvînt poate indica și un timp viitor, însemnînd „la un moment dat, în viitor": *Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoşti* (Eminescu).

Vom scrie separat, *vreo dată*, cînd recunoaștem prezența substantivului *dată*, cu referire la un eveniment sau la momentul precis cînd s-a întîmplat un eveniment: *Cunoaște oare vreo dată importantă din istoria țării sale?*

cîteodată — cîte o dată

Pe *odată* îl regăsim și în adverbul *cîteodată*, „din cînd în cînd, uneori": *Cîteodată, mînioasă, Spumegînd la cotituri, Te azvîrli vuind la vale* (Coșbuc).

Dar într-o frază ca: *Zilnic îmi amintesc cîte o dată importantă din viața mea*, în care, din punct de vedere semantic și gramatical, avem de a face cu cuvintele independente: *cîte*, *o* și *dată*, acestea se scriu separat.

dintr-o dată

Notă discordantă față de cuvintele în componența cărora intră substantivul *dată* face *dintr-o dată*, căruia și ediția a III-a a *Îndreptarului ortografic* îi menține vechea grafie cu liniuță.

Credem că, și de data aceasta, am putea considera că e vorba despre un cuvînt unic care, în consecință, s-ar scrie *dintrodată*. Din punctul de vedere al categoriei morfologice ar fi un adverb, cu sensul „deodată", cum apare, de exemplu, la Mihail Sadoveanu: *Cînd au ajuns la locul cel bun de oprire și așteptare, de unde dintrodată puteau ieși la pătul, s-au oprit, așteptînd ziua.*

Pentru această grafie pledează și faptul că în cuvintele similare în ce privește componența, *totodată*, *deodată*, *vreodată*, *cîteodată*, *niciodată*, elementele se scriu legat. Păstrarea cratimei nu credem că ar fi necesară pentru a marca absența lui *u* de la *dintru* din moment ce în cazul lui *întruna*, prezența aceluiași fenomen nu a împiedicat stabilirea scrierii într-un singur cuvînt. Cuvintele *odată* și *una* (din *întruna*) au ajuns să servească, de multe ori, ca elemente de compunere pentru a forma termeni noi, slăbindu-le

prin aceasta individualitatea semantică. Dacă *într-adevăr* se scrie cu liniuță, și sîntem de părere că e corect, aceasta se datorește faptului că *adevăr* exprimă prin el însuși un conținut pe care nu și-l pierde într-o combinație oarecare, nesudîndu-se cu prepoziția precedentă.

Am scrie *dintr-o dată* numai în situațiile, foarte rare, cînd *dată* exprimă „timpul, momentul unui eveniment" sau „evenimentul însuși": *Ne cunoaștem dintr-o dată anumită*. În exprimarea obișnuită se folosește însă altă topică: *dintr-o anumită dată*.

niciodată — nici o dată

Mai frecvent este întîlnit adverbul *niciodată*, care se ortografiază într-un singur cuvînt cînd are sensul „în nici o împrejurare, cu nici un prilej; nicicînd": *Ca să nu cer împrumut La vecina mea furnica, Fi'ndcă nu-mi dă niciodată* (Topîrceanu); *Stau încremenit — Parcă niciodată n-am mai pomenit Noapte-așa-nstelată* (Șt.O. Iosif).

La fel se scrie în formula *a fost odată ca niciodată*, folosită în basme, de obicei la începutul lor, pentru a arăta un timp foarte îndepărtat, nedeterminat. Cităm, spre exemplificare, cunoscutele versuri ale lui M. Eminescu: *A fost odată ca-n povești, A fost ca niciodată, Din rude mari, împărătești, O prea frumoasă fată*.

Nu vom lega în scris cuvintele *nici*, *o* și *dată* atunci cînd acestea reprezintă elemente distincte: adverbul *nici* și numeralul adverbial *o dată*. De ex.: *La voi a fost de multe ori, dar la noi, nici o dată* sau, cu intercalarea adverbelor *chiar* ori *măcar*: *La voi a fost de multe ori, dar la noi, nici măcar o dată*.

Tot separat se scrie cînd este vorba despre un grup sintactic obișnuit, ale cărui elemente — adv. *nici*, art. nehot. *o*, subst. *dată* — își păstrează independența: *Nici o dată nu este atît de importantă ca aceasta*. Este firească această grafie din moment ce elementele grupului *nici o*, ca și cele ale lui *nici un*, care precedă un substantiv, se scriu despărțit: *Nici o șoaptă... nici un ropot... Numai din adîncuri sure, Vine vuiet lung de clopot* (Topîrceanu).

demult — de mult

Formele *demult* și *de mult* se disting după sens și după funcția lor gramaticală; prima este un adverb iar a doua, o locuțiune adverbială.

Adverbul temporal *demult* „cu mult timp înainte; odinioară, cîndva“ răspunde la întrebarea *cînd?*, ca în exemplul: *Zice că demult, odată, Un pitic s-a însurat Cu o văduvă bogată* (Topîrceanu).

Ortografierea lui *demult* într-un singur cuvînt se păstrează și în locuțiunea adjectivală și adverbială *de demult* „din trecut, de altă dată“ (*Nimicurile-aceste, îmi par o veche, de demult poveste.* Eminescu; *Eu mai de demult m-am gîndit la Onu.* Sadoveanu) și în cea adverbială *mai demult* „odinioară“ *(Mai demult călătoriile lungi se făceau cu diligența).*

În schimb, în locuțiunile *de mult* și *de mult ce*, în care *de* este o prepoziție, iar *mult* un adverb, elementele se scriu despărțit. După înțeles, prima, mai frecvent întîlnită, este, de obicei, o locuțiune adverbială de timp care înseamnă „de mult timp; dintr-o epocă trecută“ și se opune lui *de puțin timp*. O putem recunoaște și după întrebarea la care răspunde: *de cînd?* De ex.: *De mult, de mult cunosc doi plopi, Ce-mi stau și azi în cale* (Bacovia).

Construcția *de mult* poate fi precedată de *mai*, fără a primi însă valoarea locuțiunii adverbiale *mai demult*. Iată un exemplu în acest sens: *Lui nu-i trebuia, însă, decît aceea pe care de mai de mult o dorea* (Sadoveanu).

Mai puțin frecventă este locuțiunea conjuncțională *de mult ce*, întîlnită, de pildă, în contextul următor: *Au bătut părinții din palme de mult ce le-a plăcut cîntecul* (Caragiale).

De mult are și valoare modală, putînd fi însoțit de adverbele cantitative *atît*, *cît*, *destul*: *O, rămîi, rămîi la mine, Te iubesc atît de mult* (Eminescu); *Mi-a vorbit destul de mult.*

Se scrie separat și atunci cînd este vorba despre prepoziția *de* + adjectivul *mult* + substantiv, ca în exemplul: *Aștepți de mult timp?*

devreme — de vreme ce

Din categoria adverbelor temporale de tipul celor discutate pînă acum face parte și *devreme*. *Devreme*, provenit din *de* + *vreme*, se simte azi ca un singur cuvînt și se scrie ca atare. El are înțelesul „de timpuriu, din timp": *La drum e bine... sara să poposești devreme* (Creangă).

O indicație în plus pentru cazurile în care adverbul *devreme* se scrie într-un singur cuvînt o constituie prezența unui adverb de comparație (*mai*, *foarte* etc.): *Sîmbăta vine mai devreme de la cîmp* (Sadoveanu).

Contopirea elementelor nu s-a produs însă în locuțiunea conjuncțională *de vreme ce*, scrisă ca atare, în trei cuvinte. Ea poate fi înlocuită prin „deoarece, fiindcă; din moment ce": *De vreme ce mi-ai spus că pleci, nu te-am mai căutat.*

Într-o situație ca: *Puteai să spui și tu mai devreme ce gînduri ai* (Agîrbiceanu), nu vom considera desigur că este vorba despre locuțiunea amintită înainte, ci despre adverbul *devreme* (scris ca atare) la gradul comparativ, urmat de adjectivul pronominal relativ *ce*.

decît — de cît

Scrierea împreună sau separat a lui *de* și *cît* este condiționată de înțelesul pe care îl au și de funcția gramaticală pe care o îndeplinesc.

Se leagă în scris atunci cînd reprezintă adverbul *decît*, care introduce al doilea termen al unei comparații, putînd fi înlocuit prin *ca*: *Bordeiul moșneagului se prefăcuse într-un palat mult mai strălucitor decît al împăratului* (Creangă). Uneori poate avea și rol de conjuncție: *Poate întrebările lui sînt mai cuminți decît le credem noi* (Cezar Petrescu).

Această grafie se recomandă și pentru situațiile în care *decît* este folosit uneori după verbe la forma negativă, alteori în combinație cu *să*: *Ea se credea tare, dar nu era decît deznădăjduită* (Agîrbiceanu); *Era mai bucuros să moară de foame decît să primească o bucată de pîne de la cineva* (Slavici).

Cînd cele două componente — prepoziția *de* și pronumele relativ (sau adjectivul pronominal) *cît* — își păstrează

autonomia, se scriu separat: *De cît timp nu v-ați întîlnit? Mi-ai cerut un împrumut; spune-mi de cît ai nevoie* (de cîți bani ai nevoie).

încît — în cît

Deși la origine *încît* este un cuvînt compus *(în + cît)*, astăzi nu mai este simțit ca atare, ceea ce se reflectă în grafie: se scrie într-un singur cuvînt. El are valoarea unei conjuncții subordonatoare consecutive cu sensul „atît de mult că..." „în așa măsură că..." și, prin urmare, este identic cu conjuncțiile *de, că: Era atîta pace lîngă acel mal, încît veneau fiarele să se odihnească acolo fără frică* (Sadoveanu).

Pentru a înlesni scrierea corectă, amintim că *încît* apare utilizat alături de cuvintele de corelație *atît*, *așa*, *astfel*: *Vorbi astfel încît robi toate inimile* (Ispirescu).

Dar, cînd cei doi termeni (prep. *în* + pron. rel. sau adj. pron. *cît*) au valori semantice distincte, scriem despărțit: *Te rog să lămurim în cît mai puține cuvinte un lucru* (Cezar Petrescu); *În cît timp poți termina lucrarea?*

întrucît — întru cît

O situație similară cu *încît* are *întrucît*. Pentru ortografierea corectă ne putem ghida după sinonimele cu care e posibilă substituirea acestuia într-un anumit context. Cînd *întrucît* poate fi înlocuit prin conjuncțiile *deoarece*, *fiindcă* sau *din cauză că*, fiind sinonim cu ele și îndeplinind deci funcția unei conjuncții cauzale, se scrie într-un singur cuvînt: *Nu voi veni întrucît sînt ocupat.*

Tot împreună se scriu și elementele componente ale adverbului *întrucîtva* „într-o măsură oarecare": *Să văd strada nouă pietruită și întrucîtva civilizată* (Sadoveanu).

În schimb, cînd construcția sinonimică este „în măsura în care", avem de-a face cu locuțiunea conjuncțională *întru cît* (prep. *întru* + adv. *cît*), întrebuințată în special de scriitorii mai vechi. Elementele acestei grupări se notează separat. Din exemplul: *Întru cît îl servea inteligența, el cerca a descoperi...* (Eminescu), înțelegem că „el cerca a

descoperi... în măsura în care îl servea inteligența". Dacă am scrie: *Întrucît îl servea inteligența, el cerca a descoperi*, am exprima altceva, adică „el cerca a descoperi... deoarece (fiindcă) îl servea inteligența".

altfel — alt fel

Cuvîntul *alt* este întîlnit ca prim element nu numai în *altădată*, ci și în adverbul *altfel*, care se ortografiază de asemenea ca un singur cuvînt. Are două sensuri, în funcție de context: 1) „în alt chip, altcumva": *Să-l vedeți pe cal, veți judeca altfel* (Negruzzi) sau, cu valoare adjectivală: *Tu erai mai altfel;* 2) „dacă nu, în caz contrar, altminteri": *Noroc că era o fată robace și răbdătoare, căci altfel ar fi fost vai ș-amar de pielea ei* (Creangă).

Cînd adjectivul nehotărît *alt* și substantivul *fel* (pl. *feluri*) sînt utilizate cu sensurile proprii, se scriu separat. Prin cele două cuvinte alăturate se exprimă înțelesul: „nu același fel, nu același soi": *Alt fel de făină se macină acum la moară*. În contextul: *Am schimbat cantina. Aici se dă alt fel de mîncare*, *alt fel* se referă la calitatea mîncării, adică exemplul trebuie înțeles astfel: la noua cantină mîncarea este mai bună, mai gustoasă (sau, invers, mai rea). Dacă se spunea: *A cerut și alt fel de mîncare* sau *Am primit alte feluri de mîncare* se înțelegea nu calitatea, ci varietatea, respectiv, friptură, supă etc. În ambele cazuri, cuvintele *alt* și *fel* se scriu separat.

Pentru a scrie corect aceste cuvinte, ne putem conduce și după faptul că *altfel* apare mai ales în preajma unui verb, pe cînd *alt fel* este determinat, de obicei, de un substantiv (care arată concret despre ce varietate este vorba) de care se leagă prin prepoziția *de*.

dealtfel — de alt fel

Cu privire la unele formații lexicale ca: *dealtfel*, *defel*, *deloc*, ediția a III-a a *Îndreptarului ortografic* recomandă o grafie deosebită de cea obișnuită pînă acum, desigur ținînd seama de stadiul actual al procesului de sudare a ele-

mentelor. Astfel, se propun formele: *dealtfel — de alt fel*, *defel — de fel*, *deloc — de loc*.

Construcția *de + altfel* se scria în două cuvinte, fiind considerată o locuțiune adverbială și analizată ca atare în dicționare și în gramatici. Noile norme ortografice au impus forma *dealtfel*, acestui cuvînt atribuindu-i-se funcția de adverb. Sensul lui este „însă, cu toate acestea, pe lîngă acestea, dealtminteri": *Dealtfel, transilvănenii au pe-acolo o poreclă foarte caracteristică* (Rebreanu).

Cei trei termeni rămîn separați *(de alt fel)* cînd înseamnă „despre alt tip, despre altă categorie" *(Vom vorbi mîine de alt fel de întîmplări)* sau „de alt soi, de altă varietate" *(În această regiune cresc meri de alt fel)*. În primul caz, *de* are accepția lui *despre*, întrebuințarea căruia ar fi mai corectă. În al doilea enunț, topica poate fi schimbată: *În această regiune cresc altfel de meri*, aceasta fiind formularea mai des întîlnită.

Credem că la asemenea situații se referă *Îndreptarul ortografic* cînd recomandă scrierea separată și nu la definiția dată „în alt chip", deoarece construcția în discuție nu poate avea acest sens.

defel—de fel

Defel a trecut și el din categoria locuțiunilor adverbiale (scris *de fel*) în cea a adverbelor, în urma încheierii procesului de sudare a elementelor componente. El are sensul „deloc, nicidecum": *Odinioară nu se mînia defel* (Eminescu).

Prepoziția *de* și substantivul *fel* și-au păstrat individualitatea, scriindu-se deci despărțit, în expresia *de fel din...*, al cărei sens este: „de neam, de origine, de loc, originar din...": *Părintele lui, de fel din Botoșani, l-a regăsit* (Caragiale). *Fel*, ca substantiv, se articulează; prin urmare, construcția semnalată poate fi folosită și în forma *de felul lui*: *Era ardelean de felul lui.*

deloc—de loc

Identic cu *defel*, atît din punct de vedere gramatical cît și semantic, este cuvîntul *deloc*. Așa cum bine recomandă ediția a III-a a *Îndreptarului ortografic*, și adverbul *deloc*

cînd înseamnă „nicidecum“ trebuie scris ca un singur cuvînt: *Nu sînt deloc sigur de asta* (Sadoveanu). Dar, în expresia *de loc din...* „originar“ se va scrie, ca și pînă acum, în două cuvinte: *Ea-i de loc din părțile deschise de la Prut* (Sadoveanu).

deoparte—(pe) de o parte

Deoparte, scris în acest fel, este adverb. El a fost înregistrat în dicționare cu sensul „într-o parte, izolat“, în contexte ca: *Dumitru mă cheamă deoparte* (Camil Petrescu); *Pune bani deoparte* sau *N-ai vreo odaie mai deoparte?* (Hogaș).

Acesta se deosebește de locuțiunea adverbială *(pe) de o parte* care se scrie despărțit. *(Pe) de o parte* apare în corelație cu *(pe) de altă parte* sau cu *(pe) de alta* și se definesc prin „într-un loc..., într-alt loc“ sau „într-o privință..., în altă privință“...; „dintr-un punct de vedere..., din alt punct de vedere“. Iată două exemple: *De o parte și de alta a munților, atît portul cît și datinile și limba sînt impresionant de asemănătoare* (Sadoveanu); *Eram bine încredințat pe de o parte, că nu vom prinde nimic în ziua aceea, iar pe de alta, că a doua zi vom avea norocul cel mare* (Sadoveanu).

dinafară—din afară

Dintre cuvintele compuse, poate cel mai capricios față de normele ortografice în vigoare este *din afară*. Fără a menționa cînd anume cei doi termeni se scriu legat, *Îndreptarul ortografic* inserează în lista de cuvinte forma *dinafară*, alături de *din afara* și *din afară*, pentru ultima indicînd sensul „din exterior“. Considerăm că e bine să completăm aceste date, pentru ca cititorul să poată găsi unele indicații în plus, după care să se ghideze.

Grafia *dinafară* este recomandată într-o singură situație, și anume, în locuțiunea *pe dinafară* „pe de rost“: *Tot mai citesc măiastra-ți carte, Deși ți-o știu pe dinafară* (Vlahuță).

Desigur, alta este funcția fiecărui cuvînt și sensul întregii construcții cînd scriem *pe din afară*, în opoziție cu *pe dinăuntru*, ca în exemplul: *Am încuiat ușa pe din afară;*

Se afla o casă țărănească cu o înfățișare curată pe din afară (Hogaș).

Adverbul *afară* rămîne independent, scriindu-se deci separat, și cînd este precedat de anumite prepoziții care-i determină, dealtfel, chiar sensul. El poate fi însoțit de *din*, însemnînd „din exterior“: *Privit din afară, localul pare încăpător*. Nu face corp comun nici cu alte prepoziții care i se pot alătura: **în** (*Ochiul tău cel mîndru străluce în afară*. Eminescu), **de** (*A răspuns de afară*. Sadoveanu), **pe** (*Toată ziua se plimba pe afară)*, **de pe** (*Într-o zi capra cheamă iezii de pe afară*. Creangă).

Ca și alte adverbe, în formă articulată *(afara)* și precedat de prepozițiile *din* sau *în*, formează locuțiunile prepoziționale *din afara (Cei din afara cetății atacară)* și *în afara (A trăit o vreme în afara orașului natal; A citit mult în afara lucrărilor indicate la curs)*, ale căror elemente se scriu de asemenea despărțit.

numai—nu mai

Numai se prezintă ca un singur cuvînt atunci cînd este adverb. După înțeles, adverbul *numai* poate fi încadrat în mai multe categorii, deoarece are o mare bogăție semantică.

Adesea este utilizat ca adverb cu înțeles restrictiv, însemnînd:

„nu mai mult decît“: *Mai rămăseseră numai șase băieși* (Agîrbiceanu);

„nimeni sau nimic în afară de; nu altcineva sau altceva decît“: *Vino mai curînd să vezi Minunea-n care numai tu nu crezi* (Minulescu); *Că numai oasele-au rămas Și sufletul dintr-însul* (Coșbuc);

„nu altfel decît..., nu în alt mod decît“: *S-o întrebi numai cu ochii: Mă iubești tu?* (Eminescu).

În toate aceste situații, *numai* poate fi înlocuit prin *doar*.

Mai ușor ne va fi să recunoaștem că *numai* este adverb și să-l scriem ca un singur cuvînt atunci cînd apare în corelație cu *ci (și)*: *Citea toată ziua, și nu numai romane, ci tot soiul de cărți* (Camil Petrescu).

În alte contexte, *numai* are sensul temporal „deodată, pe neașteptate": *Și cînd prin dreptul podului, numai iaca și ursul* (Creangă).

Această ortografiere, într-un singur cuvînt, trebuie păstrată și în destul de numeroasele locuțiuni care îl cuprind: *numai să*, *numai că*, *numai cînd*, *numai ce* etc.

Spre deosebire de situațiile descrise mai sus, atunci cînd vrem să exprimăm negarea unei acțiuni și folosim pe *nu* urmat de adverbul *mai*, cele două cuvinte trebuie despărțite și în scris. Ele pot exprima faptul că o acțiune a încetat (*În centrul satului, nu mai era furnicarea obișnuită de altădată.* Agîrbiceanu) sau că o acțiune, o stare de lucruri din trecut nu se reia (*Pe culmi, în sărbători, Nimeni nu mai merge.* Coșbuc). Fiind un cuvînt de sine stătător, adverbul *mai* din astfel de construcții poate fi omis: *nu mai merg*, dar și *nu merg*.

Să comparăm acum două propoziții în care construcția aici în discuție este scrisă o dată împreună și altă dată separat: *El numai mănîncă — El nu mai mănîncă.* Din prima propoziție înțelegem că el nu face altceva decît mănîncă, iar din a doua, că el a încetat de a mai mînca. În stabilirea acestei deosebiri de înțeles intervine, pe lîngă grafie, și intonația. Construcția corectă și neechivocă cere, în primul caz, altă topică *(El mănîncă numai)* sau includerea într-un context mai larg *(El numai mănîncă toată ziua și nu face nimic altceva)*. Între *nu* și *mai* din *nu mai* pot fi introduse alte cuvinte: *Nu mă mai duc; Nu-mi mai place*, în timp ce *numai* nu poate fi despărțit astfel.

Unitatea grafică a grupului *nu* + *mai* o regăsim în adverbul *numaidecît*, de data aceasta alipindu-se și celelalte elemente care intră în combinație. *Numaidecît* are sensul „fără întîrziere, foarte repede; îndată, imediat" (*Se ridică din nou numaidecît.* Agîrbiceanu) și „neapărat, indiscutabil" (*Dacă vrei numaidecît, întinde și cărțile.* Sadoveanu).

Foarte rar, într-un context ca: *Mi-ai scris de toate, numai de cît* (= numai de cîți bani) *ai nevoie nu*, cuvintele *numai*, *de* și *cît* se detașează, fiecare păstrîndu-și independența.

întruna — într-una

Grafia *întruna*, recomandată în ediţia a III-a a *Îndreptarului ortografic*, este consecinţa sudării depline a celor două elemente constitutive. Adverbul *întruna*, însemnînd „mereu“, se întîlneşte în contexte ca: *Da uite, roata stă pe loc Și totuși umblă-ntruna* (Coşbuc); *Vorbeşte întruna despre meritele lui*.

Dar, vom scrie cu liniuţă, ca şi pînă acum, cînd în acest grup cuvintele îşi păstrează valoarea gramaticală şi semantică, deci cînd este vorba despre prepoziţia *întru*, urmată de pronumele nehotărît *una: A venit într-una din zile.*

totuna — tot una

Adverbul *totuna* constituie un singur cuvînt şi este întrebuinţat pe lîngă verbul „a fi“, cu sensurile: 1) „la fel, acelaşi lucru“ (*Totuna e dac-ai murit Flăcău ori moş îngîrbovit; Dar nu-i totuna leu să mori Ori cîne-nlănţuit.* Coşbuc) şi 2) „întruna, fără a se opri“ (*De trei zile o ţin totuna cu mesele şi cu lăutarii.* Alecsandri).

Mai frecvent, acest cuvînt este întîlnit în expresia *a-i fi cuiva totuna: De-acum ori să spun, ori să nu mai spun, că totuna mi-i* (Creangă); *De pleci ori rămîi mi-e totuna.*

Tot şi *una* rămîn cuvinte aparte cînd, alăturate, alcătuiesc locuţiunea adjectivală *tot una şi una* „care mai de care“: *Fetele erau... tot una şi una de frumoase* (Ispirescu). sau în contexte ca: *Am cules tot una bună şi alta rea.*

bineînţeles — bine înţeles

Adverbul *bineînţeles*, care înseamnă „desigur, se-nţelege, fireşte“, se redă în scris printr-un singur cuvînt: *Bineînţeles că nu voi lipsi.*

Cînd din contex rezultă sensul „bine priceput (de către cineva)“, deci cînd avem un verb la participiu, însoţit de adverbul *bine*, cele două cuvinte se scriu separat: *Referatul a fost bine înţeles; Cred că nu am fost bine înţeles.* Ordinea acestor termeni poate fi inversată, fără ca sensul comunicării să sufere: *Referatul a fost înţeles bine; Cred că am fost înţeles bine.*

cuminte — cu minte

Cuminte, ca adjectiv, se scrie într-un singur cuvînt. El are înțelesul „cu purtări bune; așezat, liniștit, cu judecată, deștept": *M-am făcut apoi cuminte Cu vremea ce înainta Și m-am trezit pe nesimțite Că-mi zice satul „dumneata"* (Goga); *S-avem în deal o casă, Să fiu cel mai cuminte-n sat Și tu cea mai frumoasă* (Goga). Și în flexiune se comportă ca un singur cuvînt: *Băiat cuminte — fetiță cuminte; băieți cuminți — fetițe cuminți*, încadrîndu-se grupului de adjective invariabile după gen (ca *rece*, *limpede*).

Trebuie făcută o distincție între acest adjectiv și grupul sintactic alcătuit din prep. *cu* + substantivul *minte*, de obicei însoțit de un determinant. De ex.: *Părea un om cu minte sănătoasă.* În această situație, între prepoziție și substantiv pot apărea alte cuvinte *(M-a uimit cu agera lui minte)*, o indicație în plus pentru a reține faptul că trebuie să le scriem despărțit.

Construcții cu „nici"

Alături de *niciodată*, există în limba română o întreagă categorie de cuvinte compuse, adverbe sau pronume, care conțin ca prim termen pe *nici*.

În scrierea acestora se greșește adesea, elementele fiind notate, fără discernămînt, legat sau despărțit. Nici lucrările noastre normative nu dau suficiente îndrumări în această privință. *Îndreptarul ortografic* indică două grafii pentru *nicicînd* și *nicicît* (împreună sau separat), precizînd și sensul pe care-l exprimă atunci cînd ele se scriu într-un singur cuvînt. Era bine dacă se proceda așa cu toate cuvintele în discuție, deoarece altfel cititorul poate să rămînă cu impresia falsă că numai în cazurile menționate elementele alcătuitoare pot fi notate și despărțit.

Indicăm ca regulă generală scrierea împreună atunci cînd *nici* formează cu celelalte elemente o unitate lexicală, un cuvînt nou, deosebit din punct de vedere semantic și gramatical. Menționăm, în cele ce urmează, aceste cuvinte, specificînd de fiecare dată și sensul lor, pe care îl exemplificăm cu citate.

Nicicare este un pronume (sau un adjectiv pronominal) negativ folosit popular cu sensul de „nici unul, nici una (nici un, nici o)“: *Ea îmi va fi devotată ca nicicare alta (Nu doresc nicicare parte).*

Nicicînd se utilizează cu accepţia de „niciodată“, redîndu-se în scris printr-un singur cuvînt: *Sînt un fecior de om sărac, De mic îndătinat cu munca, Dar de la domni eu cu plăcere Nicicînd nu am primit porunca* (Beniuc).

La fel trebuie considerat (şi, prin urmare, scris) adverbul *nicidecum* „deloc, de fel, în nici un caz, în nici un chip“, care apare în exemple ca: *Tu nu dai nici un bun pe jumătate Sau nu-l dai nicidecum* (Arghezi); *Argeşul rareori putea fi trecut prin vad şi nicidecum noaptea* (Camil Petrescu).

Acelaşi înţeles îl are şi adverbul *nicicum: Nu-mi place nicicum; Nu eram isteţ, Nu mă chema nicicum* (Arghezi).

De asemenea, tot cu sensul lui „nicidecum“ poate fi întîlnit, în scrierile vechi şi în graiurile populare, adverbul *nicicît* (*Fata îl căuta toată ziua şi ca să dea de dînsul nicicît.* Ispirescu), iar regional *nicidecît* (*Ar avea haz să mă pîrască nevestii!... Ba, zău, n-ar avea haz nicidecît, pentru că Tarsiţa mi-ar scoate ochii.* Alecsandri).

Adeseori însă elementele care în exemplele de mai sus formau o unitate nu s-au contopit, ci fiecare şi-a păstrat o poziţie aparte în cadrul sistemului gramatical şi al celui lexical, ceea ce face ca în scris să fie notate separat. Într-o situaţie ca: *Nici cînd e prea obosit nu se odihneşte*, *nici* şi-a păstrat valoarea de adverb, iar *cînd*, pe cea de conjuncţie, ceea ce nu se întîmplă în construcţia: *Nicicînd nu ne vom mai vedea*, în care cele două cuvinte s-au sudat, primind sensul lui *niciodată*.

Funcţiile pe care le îndeplinesc *nici cînd* şi *nicicînd* sînt diferite. Grupul *nici cînd* se întîlneşte în frază şi introduce o propoziţie subordonată (circumstanţială de timp), iar *nicicînd* este o parte de propoziţie (*Stăpînul, trîndăvind în slava lui, Nicicînd nu se-arătase.* Arghezi; *Se simţea mulţumit, sănătos, vesel şi puternic, cum nu se simţise nicicînd.* Galan).

O situaţie similară în ce priveşte păstrarea independenţei au cuvintele *nici* şi *cît* în expresia *nici cît (e) negru sub unghie.*

Dar nu numai aceste construcţii pe care le indică şi *Îndreptarul ortografic*, ci şi celelalte — *nici care, nici de cum* — pot fi întîlnite, în anumite contexte, e adevărat mai rar, cu sensul şi cu valoarea gramaticală proprie fiecărui termen. De ex.: *Nici cînd pleci nu te abaţi pe la noi? Erai tăcut; nu mi-ai vorbit nici de cum ai călătorit; Nu voi proceda nici cum mi-ai spus tu. Voi alege altă cale.*

De obicei, în asemenea cazuri *nici* apare în corelaţie cu sine însuşi, arătînd excluderea succesivă a ideilor sau a noţiunilor exprimate prin cuvintele pe care le precedă: *Astăzi nu mi-a plăcut nici cum aţi răspuns la lecţie, nici cum v-aţi comportat în pauză şi nici indiferenţa cu care aţi primit observaţiile mele.*

Independenţa fiecărui termen face posibilă disocierea acestor grupuri prin intercalarea altor cuvinte, creîndu-se astfel construcţii mai obişnuite în limbă: *Nici cei care au venit astăzi, nici cei care au venit ieri nu mi-au adus veştile aşteptate; Nici acum, cînd pleci, nu vrei să mă vezi?; Nu-l cunoşti nici chiar pe cel care ţi-a adus scrisoarea?*

Construcţii cu „oare", „ori"

Îndreptarul ortografic le menţionează pe cele mai frecvente. Este vorba despre unele pronume (sau adjective) nehotărîte *(oarecare, oarecine, oricare, orice)* şi adverbe *(oarecum, oricum, oriunde)*, ale căror elemente nu mai sînt analizate de vorbitori şi care sînt considerate, prin urmare, unităţi lexicale de sine stătătoare.

Nesemnalate în *Îndreptarul ortografic* rămîn situaţiile în care termenii nu s-au sudat, ci şi-au păstrat fiecare independenţa semantică şi gramaticală, scriindu-se deci separat. Dacă *oarecare* reprezintă un singur cuvînt, cu sensul „cineva, unul; careva" *(A reuşit un oarecare, un necunoscut)* sau „care nu a fost identificat sau precizat mai îndeaproape" (*I-ar dovedi oarecare lipsă de seriozitate a tînărului.* Sadoveanu), *oare care* reprezintă două cuvinte alăturate, adverbul *oare* şi pronumele *care*, în contexte ca: *Oare care dintre cei doi are dreptate?*

Deosebirea dintre ele apare nu numai în scris, ci şi în intonaţie. Grupul *oare care* (respectiv, *ori care*) este rostit

cu o pauză între cei doi termeni, accentul frazei putînd sta fie pe primul *(Óri care va pleca, óri care va rămîne...)*, fie pe al doilea *(Oare cáre va veni?)*.

Ca element independent, *oare*, urmat de pronumele *care*, *cine*, *ce* sau de adverbele *cînd*, *cum*, *unde*, *cît* etc., se întîlnește în propoziții interogative *(Oare care va învinge?; Oare cînd ne vom mai vedea?)*, locul celor două cuvinte putîndu-se inversa *(Care oare va învinge?; Cînd oare ne vom mai vedea?)*, după cum vorbitorul dorește să sublinieze ideea exprimată de unul sau de celălalt.

Conjuncția *ori* apare în frază, în combinație cu pronume nehotărîte sau cu adverbe relative, unul dintre cele două cuvinte, adesea, în corelație cu sine însuși: *Omul care vine astăzi, ori care vine mîine te poate informa.* Scrierea în două cuvinte este evidentă atunci cînd ele sînt separate prin alte elemente: *Oare cel care ne-a vizitat va mai veni?; Oare nici cel care învață temeinic nu poate reuși? Oare nu cumva a trecut pe aici?*

Pentru o mai bună înțelegere a celor expuse vom da în continuare alte exemple, în care cuvintele în discuție se scriu împreună sau separat (situațiile în care cuvintele se scriu separat, fiind mai puțin frecvente în literatură, le vom ilustra cu exemple din vorbirea curentă):

orice: *Rîdea de orice, că era tare copilăroasă* (Camil Petrescu); *Era numai lipsit de orice gînd, de orice preocupare și de orice răspundere* (Cezar Petrescu) — **ori ce:** *Îți place ce ți-a adus tata ori ce ți-a adus mama?*

oricine: *Avea talent și o știa mai bine decît oricine* (Caragiale) — **ori cine:** *Ori cine pleacă, ori cine rămîne aici trebuie să te ajute;*

oarecine: *Dar te uită să știi ce-i Pe la casa lor! De iese, Ori de intră oarecine!* (Coșbuc) — **oare cine:** *Oare cine va continua munca începută de acest dascăl?*

oarece: *Are să-i spuie oarece, negreșit* (Arghezi); *Au avut oarece stricăciune* (Neculce) — **oare ce:** *Oare ce va fi?*

oricînd: *La joc mă poți oricînd vedea Cu fetele de sama mea* (Coșbuc) — **ori cînd:** *Să treci pe la noi, ori cînd pleci, ori cînd te întorci;*

oricît: *Oricît încerca să fie vesel... el era totuși trist și tăcut* (Agîrbiceanu) — **ori cît:** *Cît a pierdut ori cît a cîștigat?;*

oricum: *Dar ce scriu eu? Oricum să scriu E ne-mplinit!* (Coșbuc) — **ori cum:** *Vorbește-i și lui cum mi-ai vorbit mie ori cum i-ai vorbit mamei;*

oriunde: *Vino cu mine în lume. — Unde? — Unde? Oriunde* (Eminescu) — **ori unde:** *Să mergem ori unde a propus Maria, ori unde a propus sora ei;*

oarecum: *Clipi din ochi, silindu-se oarecum să se trezească deplin* (Sadoveanu) — **oare cum:** *Oare cum s-au cunoscut?*

Compusele de felul *oareşicare*, *oareşicînd*, *orişicine*, *orişiunde* etc., deci cele care-l conțin în plus pe *și*, se scriu totdeauna într-un singur cuvînt. Elementele lor componente nu se întîlnesc în limba literară în situația de a fi cuvinte separate în cadrul aceleiași fraze.

NEOLOGISME

CHESTIUNI GENERALE

Vocabularul unei limbi se primeneşte necontenit, îmbogăţindu-se cu noi cuvinte. Acestea, apărute aproape întotdeauna spre a răspunde unei necesităţi de comunicare, sînt numite neologisme. În categoria neologismelor se încadrează atît cuvintele împrumutate de curînd din altă limbă (ex.: *metrou* <fr. *métro*, *cinemascop* <fr. *cinémascope*, *ştecăr* <germ. *Stecker*, *ştrand* <germ. *Strand*, *sputnic* <rus. спутник, *spicher* <engl. *speaker*), cît şi cuvintele create recent din materialul limbii respective (cum sînt, de pildă, în limba română: *normator* format din substantivul *normă* şi sufixul *-tor*, *premiant* din *premiu* şi sufixul *-ant*, *proiectant* din *proiect* şi sufixul *-ant* etc.)[1].

Numărul cel mai mare de neologisme în limba română îl constituie cele provenite din alte limbi. Ele nu devin însă proprii limbii care le-a împrumutat decît prin adaptarea la sistemul fonetic şi gramatical al acesteia şi prin preluarea şi utilizarea lor de către majoritatea vorbitorilor.

Limba română şi-a îmbogăţit simţitor lexicul cu neologisme începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd au fost împrumutate numeroase cuvinte în cea mai mare parte din limba franceză. Procesul a continuat în secolul al XX-lea pînă în zilele noastre, incluzîndu-se şi termeni

[1] Pentru definirea şi explicarea pe larg a noţiunii de neologism, vezi Al. Graur, *Prefaţa* la *Dicţionarul de neologisme*, Bucureşti, 1961.

NEOLOGISME

CHESTIUNI GENERALE

Vocabularul unei limbi se primenește necontenit, îmbogățindu-se cu noi cuvinte. Acestea, apărute aproape întotdeauna spre a răspunde unei necesități de comunicare, sînt numite neologisme. În categoria neologismelor se încadrează atît cuvintele împrumutate de curînd din altă limbă (ex.: *metrou* <fr. *métro*, *cinemascop* <fr. *cinémascope*, *ștecăr* <germ. *Stecker*, *ștrand* <germ. *Strand*, *sputnic* <rus. спутник, *spicher* <engl. *speaker*), cît și cuvintele create recent din materialul limbii respective (cum sînt, de pildă, în limba română: *normator* format din substantivul *normă* și sufixul *-tor*, *premiant* din *premiu* și sufixul *-ant*, *proiectant* din *proiect* și sufixul *-ant* etc.)[1].

Numărul cel mai mare de neologisme în limba română îl constituie cele provenite din alte limbi. Ele nu devin însă proprii limbii care le-a împrumutat decît prin adaptarea la sistemul fonetic și gramatical al acesteia și prin preluarea și utilizarea lor de către majoritatea vorbitorilor.

Limba română și-a îmbogățit simțitor lexicul cu neologisme începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd au fost împrumutate numeroase cuvinte în cea mai mare parte din limba franceză. Procesul a continuat în secolul al XX-lea pînă în zilele noastre, incluzîndu-se și termeni

[1] Pentru definirea și explicarea pe larg a noțiunii de neologism, vezi Al. Graur, *Prefața* la *Dicționarul de neologisme*, București, 1961.

de origine germană, rusă, engleză etc., el fiind susţinut şi impus de dezvoltarea ştiinţelor, de avîntul tehnicii moderne şi de strîngerea legăturilor comerciale şi culturale cu alte ţări.

Mijloacele actuale de comunicare permit răspîndirea cu rapiditate a neologismelor. Datorită presei, radioului, televiziunii etc., cuvintele noi sînt citite şi auzite direct de masa mare a vorbitorilor, care le recepţionează şi le utilizează în vorbire. Astfel, unele cuvinte din vocabularul tradiţional sînt înlocuite cu altele; în acelaşi timp se introduc termeni noi care denumesc realităţi noi. Acad. Al. Graur[2] a comparat mai multe texte din publicaţii periodice, constatînd că, în limba română actuală, cuvintele noi sînt, în medie, aproape de două ori mai numeroase decît cuvintele vechi.

O bună parte dintre neologisme sînt termeni internaţionali, care s-au introdus şi se introduc în toate limbile, aproape concomitent. Astfel, *satelit*, *aseleniza*, *antibiotic*, *laser*, *ameriza*, *virus* sînt cuvinte utilizate în ştiinţa şi tehnica actuală mondială. Ele reflectă cuceririle spirituale şi materiale ale civilizaţiei moderne.

Problema adaptării neologismelor la sistemul limbii române poate fi privită, pe de o parte, sub aspectul fonetic şi morfologic (în utilizarea lor orală), iar pe de altă parte, sub aspectul grafic (în adaptarea la normele scrierii româneşti). În ambele cazuri, un rol important îl are data intrării în circulaţie a acestor cuvinte. În general, asimilarea la sistemul fonologic şi morfologic al limbii se petrece treptat, extinzîndu-se mai mult sau mai puţin în timp[3].

Modul cum neologismele se adaptează la sistemul limbii române trebuie privit diferenţiat. Pentru cuvintele intrate în limbă cu mai bine de o jumătate de secol în urmă, problema pronunţării, a scrierii şi a flexiunii acestora a fost deja rezolvată de uzul vorbirii. Termenii împrumutaţi mai recent însă păstrează uneori aspectul grafic şi chiar pronunţarea din limba de origine.

[2] Al. Graur, *Tendinţele...*, p. 271—291.

[3] Problema adaptării neologismelor la sistemul limbii române este tratată de Iorgu Iordan în lucrarea *Limba română contemporană*, [Bucureşti], 1956, p. 80—86.

Neologismele sînt adaptate diferit și după natura limbii din care provin. De obicei, cuvintele care sînt luate dintr-o limbă romanică se adaptează mai ușor și mai repede decît cele de alte origini. Un cuvînt ca *local* (<fr. *local*) nu este simțit ca străin, deoarece în românește există cuvîntul mai vechi *loc* și familia acestuia, în care a fost înglobat și *local*. Dar un cuvînt provenit, de exemplu, din engleză (limbă neromanică), cum ar fi *camping*, se adaptează mai anevoie, el fiind pronunțat de unii *camping* (așa cum se scrie în engleză), de alții *chemping* (conform pronunțării din engleză). În consecință, și în scriere apare cînd *camping*, cînd *chemping*. Adaptarea unui cuvînt dintr-o limbă cu scriere etimologică, cum este limba engleză, se face fie după forma scrisă, fie după pronunțarea din limba respectivă.

O categorie specială formează cuvintele folosite pe plan internațional, fără modificări în scriere și în pronunțare și pe care le-a adoptat și limba română, cum sînt: *auto-service*, *informatica*, *mass-media* („mijloace de informare de masă"), *marketing* („știința pieții, a raportului dintre cerere și ofertă"), *motel* etc.

Trebuie să subliniem că, în general, neologismele sînt acceptate de masa vorbitorilor, numai în măsura în care sînt necesare, adică atunci cînd vin să completeze un gol în vocabularul limbii.

Unii termeni neologici au fost adoptați, deși în limbă există alt cuvînt pentru aceeași noțiune. Aceasta deoarece, în timp ce cuvintele mai vechi au dezvoltat mai multe sensuri, neologismele aduc o notă de precizie, avînd de obicei un singur sens, concret. A se compara, de exemplu, *inimă* cu sinonimul său neologic, *cord*. Primul, ca termen vechi în limbă (moștenit din lat. *anima*), are, pe lîngă sensul de „organ, centru motor al circulației sîngelui", și sensurile: „stomac", „suflet", „caracter", „fire", „ființă, om", „mijloc, centru, interior", „miez (la plante)", „piesă mecanică asemănătoare ca formă cu o inimă", ca să enumerăm numai pe cele mai răspîndite dintre ele. În schimb, sinonimul neologic *cord* are numai sensul de „centru motor al circulației sîngelui" și este termenul consacrat în limbajul medical.

Tot astfel, față de verbul *a merge*, folosit în legătură cu ființe umane, animale, sisteme mecanice etc., neologismul *a circula* se referă mai ales la vehicule; față de verbul *a sta*, avînd un larg cîmp de întrebuințare, *a staționa* este folosit, de asemenea, în special cu privire la vehicule. De aceea, putem spune: *autobuzul* merge* și *ceasul merge*, dar, folosind neologisme, vom spune *autobuzul circulă*, și *ceasul funcționează* (nu *circulă*); *autobuzul staționează*, dar *ceasul stă* (nu *staționează*) ș.a.m.d. Față de *a începe*, *a debuta* are o sferă semantică precisă, însemnînd „a începe o carieră". La fel sînt: *a traversa*, față de *a trece*, *a solicita* față de *a cere*, *a observa* față de *a vedea* ș.a.

Este deosebit de important să se aibă în vedere nuanța semantică specifică a neologismelor, pentru a fi utilizate în contexte adecvate și numai în măsura în care spiritul limbii o permite. Folosirea lor abuzivă, practicată de unii vorbitori pentru a da exprimării lor un aer mai elevat, nu face decît să îngreuieze stilul și să strice armonia limbii[4].

Ne vom opri în cele ce urmează la problemele de scriere și de pronunțare a termenilor noi, proveniți din alte limbi, precizînd cum trebuie și cum nu trebuie folosiți aceștia, în conformitate cu indicațiile *Îndreptarului* și ținînd seama de procesul de adaptare a lor la sistemul limbii române.

ADAPTAREA NEOLOGISMELOR LA FONETISMUL LIMBII ROMÂNE

a) VOCALE

Unele limbi din care au fost împrumutați termenii neologici posedă sunete pe care limba română nu le are. Astfel, în limba franceză există vocalele *ö* (scris *eu*) și *ü* (scris *u*).

[4] Printre lucrările cele mai recente în care s-a luat atitudine față de utilizarea abuzivă sau incorectă a neologismelor, cităm: Th. Hristea, *Împrumuturi și creații lexical-neologice în limba română contemporană*, în „Limba română", nr. 3, 1972, p. 185—199 și N. Mihăescu, *Carte despre limba românească*, București, 1972.

Vorbitorii le-au înlocuit în românește cu sunete asemănătoare, existente în limbă (*e*, *o*, *u* etc.): fr. *chauffeur* — *șofer*, *coiffeur* — *coafor*, *liqueur* — *lichior*, *coiffure* — *coafură*, *cuvette* — *chiuvetă* etc.

Totuși auzim adesea pronunțîndu-se după franceză: *boxör* în loc de *boxer*, *prömieră* în loc de *premieră*, *bürou* în loc de *birou*, *șoför* în loc de *șofer*, *masöză* și *masör* în loc de *maseză* și *masor* etc. Alteori, luînd ca model cuvinte franțuzești, unii vorbitori pronunță, greșit, *performör* și *suportör*, deși acești termeni provin din engleză (cf. engl. *performer*, *supporter*) și în românește trebuie redați corect: *perfórmér* și *supórter*. Nu în toate cuvintele s-a reușit însă o asimilare completă la vocalele românești, uneori păstrîndu-se pronunțarea, alteori și scrierea, din limba din care s-a împrumutat. Cuvîntul *alură*, deși se scrie ca în franceză, se pronunță în românește *aliură* (nu *alură*, nici *alüră*). În schimb, *bleu*, care este redat grafic tot ca în limba franceză, păstrează și pronunțarea din această limbă: *blö*. La fel, cuvîntul *bleumarin* (<fr. *bleu marine*) se pronunță corect *blömarin* (nu *blömaren*, cum se aude adesea).

Păstrarea vocalei *ö* este acceptată de *Îndreptar* în pronunțarea unor cuvinte ca: *dizör* și *dizöză* (scris *dizeur* și *dizeuză*), *suflör* (scris *sufleor*), *blöf* (scris *bluf*), *lös* (scris *loess*), *grimör* (scris *grimeur*). Cuvîntul *lied*, tot după recomandarea *Îndreptarului*, menține scrierea din limba de origine (germ. *Lied*) și este pronunțat *lid*.

Unii termeni (deveniți universali) păstrează o scriere specifică din cauză că ei provin, în limba de origine, de la nume proprii. Așa sînt numele diferitelor unități de măsură: *coulomb* (pronunțat: *culomb*), provenit în franceză de la numele fizicianului Coulomb; *gauss* de la numele savantului german *Gauss; joule* (pronunțat *jul*) de la numele fizicianului englez *Joule; watt* de la numele propriu *Watt* etc.

În practica vorbirii, vocala *e* nu este rostită întotdeauna corect, ea fiind redată de către unii vorbitori ca un diftong *(ie)*. Limba română are acest diftong în cuvinte ca: *baie*, *caiet*, *creier*, *femeie*, *foaie*, *iepure*, *ied*, *ieftin*, *ierarhie*, *ieri*, *miere*, *noiembrie*, *trebuie*, *vuiet* etc. Dar într-o serie de cu-

vinte neologice nu avem a face cu diftongul *ie*, ci cu vocala *e*. Astfel, precizăm că, în poziție inițială, se scrie și se pronunță *e* în cuvinte ca: *epocă*, *economie*, *elastic*, *eminent*, *emitent*, *euforie*, *ecran*, *eră*, *echipă*, *echivoc*, *erou*, *examen*, *enigmă*. La fel se pronunță și substantivul *eu* („ceea ce constituie individualitatea, personalitatea cuiva"), spre deosebire de pronumele personal *eu*, care se rostește *ieu*. Tot *e* se pronunță și la începutul cuvintelor *erbicid* (<fr. *herbicide*) și *erbivor* (< fr. *herbivore*), pe care mulți vorbitori le consideră ca provenind de la substantivul *iarbă* și le pronunță, greșit, *ierbicid* și *ierbivor*.

De asemenea, în interiorul cuvîntului se pronunță și se scrie *e* nu *ie* în neologisme ca: *maestru*, *influență*, *duet*, *boem*, *poet*, *poezie*, *poem*.

Uneori se întîlnește și greșeala inversă, vorbitorii înlocuind diftongul *ie* cu *e* dintr-o tendință de hipercorectitudine, ca în exemplele: *obect*, *subect*, *pesă*, *preten*, *eșire* (în loc de: *obiect*, *subiect*, *piesă*, *prieten*, *ieșire*).

O problemă care ne reține atenția este și folosirea vocalelor duble în neologisme.

În limba română, vocalele duble duc de obicei la formarea unui hiat și nu a unui diftong (vezi cap. **Despărțirea în silabe**), aceasta fie din cauza formei etimonului, fie din cauză că cele două vocale care se întîlnesc fac parte din elemente distincte, una aparținînd temei cuvîntului, iar alta desinenței sau unui element de compunere.

De aceea se greșește cînd cuvinte care conțin doi *e*, ca: *feerie*, *farmacopee*, *idee*, *alee*, *tranșee*, pluralele unor substantive: *muzee*, *licee*, *trofee*, persoana 1 sg. a unor verbe: *creez*, *agreez*, sînt scrise sau pronunțate cu *ie*: *farmacopeie*, *ideie*, *aleie*, *tranșeie*, *muzeie*, *liceie*, *trofeie*, *creiez*, *agreiez*. Nu este corectă nici contopirea celor două vocale într-una singură, fapt care se petrece mai ales în vorbire.

E dublu se întîlnește și în denumirile unor plante sau ale unor familii de plante: *orhidee*, *erbacee*, *ranunculacee*, *graminee*, *compozee* etc., a căror pronunțare cu *ie* (*orhideie*, *erbaceie*, *ranunculaceie* etc.) este greșită.

U dublu se datorește, de asemenea, fie formei de origine a cuvîntului, fie alăturării unei desinențe. Astfel, formînd

pluralul substantivului *atu* prin adăugarea terminației obișnuite la neutru, *-uri*, se obține forma *atuuri* (pronunțat: *atuuri*). Tot cu *u* dublu se scriu și se pronunță, potrivit formei de la care provin: *asiduu*, *continuu*, *perpetuu*, *superfluu*.

În alte cuvinte, vocala dublă (în hiat) este *o*, *i* sau *a*. Așa sînt: *coopta*, *coopera*, *cooperație*, *coordona*, *alcool*, *zoologie*, *zootehnie*, *știință*, *ființă*, *contraatac*, *contraamiral*, *contraanaliză*, *infraacustic* etc. Ca și în celelalte situații, este greșită omiterea uneia dintre cele două vocale din aceste cuvinte.

Adesea *i* inițial din neologisme este înlocuit în limbă cu *î*. În cazul neologismului *integru*, de pildă, apariția formei greșite *întegru* poate fi pusă în legătură cu cuvîntul vechi *întreg*, cu care neologismul are și o oarecare înrudire semantică. La fel, în cuvîntul *injurie* se face legătura cu verbul *a înjura*, ajungîndu-se la forma greșită *înjurie*. Aceeași înlocuire a lui *i* cu *î* se întîlnește și în alte cuvinte noi, în care *i* inițial apare urmat de *n*, ceea ce a făcut posibilă confuzia cu prefixul *în-*. Forma corectă a unor neologisme de acest tip este însă cu *i* inițial, ca în limba de origine: *introduce*, *intimida*, *intercepta*, *incrimina*, *insera* („a include un adaos"), *interval*, *interogatoriu*, *intona*, *incrusta*, *inocula*, *insinua*, *incantație*, *inviolabil* etc. (nu *întroduce*, *întimida* ș.a.m.d.).

Dorința de exprimare cît mai aleasă determină pe unii să cadă în greșeala opusă, adică să prefere formele cu *i* celor corecte cu *î*. Auzim spunîndu-se *infiera* (în loc de *înfiera*), *inființa* (în loc de *înființa*), *infiripa* (în loc de *înfiripa*), *intreprindere* (în loc de *întreprindere*), *inchista* (în loc de *închista*) etc. Deși din aceeași familie, *imbold* și *îmboldi* se scriu diferit, primul cu *i*, al doilea cu *î*.

Cuvintele de origine franceză, terminate în *o* accentuat au primit în limba română terminația *-ou*, după modelul unor cuvinte românești mai vechi. Astfel, fr. *métro* a devenit *metrou*, *stylo* — *stilou*, *réchaud* — *reșou*, *tableau* — *tablou* etc. În unele cazuri, adaptarea șovăie: *boleró* și *bolerou*, *rondó* și *rondou* (pentru acestea, *Îndreptarul* recomandă ca literară prima formă); *tangó* și *tangou* (forma corectă

fiind *tangou*). Denumirile de culori *bordo* (<fr. *bordeaux*, provenit în franceză de la numele topic *Bordeaux*, regiune în care se produce renumitul vin roșu) și *maro* (<fr. *marron* „castană"), ambele cu *o* final accentuat, s-au acomodat spiritului limbii române, fără ca terminația lor, specific franțuzească, să mai pară supărătoare. Uneori *maro* poate fi auzit și cu *n* final *(maron)*, sub influența felului cum este scris în limba franceză, ceea ce dă cuvîntului o notă de prețiozitate.

O categorie de neologisme, nu întotdeauna bine întrebuințată, este aceea care cuprinde forme terminate în *-iu*: *acvariu*, *comentariu*, *prezidiu*, *preludiu*, *cortegiu*, *naufragiu*, *refugiu*, *viciu*, *serviciu*, *definitoriu*, *contradictoriu*, *discriminatoriu* etc. În folosirea unora dintre acestea, se observă tendința de eliminare a terminației *-iu*. Corect este însă *comentariu* (nu *comentar*), *serviciu* (nu *servici*), *contradictoriu* (nu *contradictor*), *definitoriu* (nu *definitor*). În schimb, la alte cuvinte, cu finalul în *-ar*, se adaugă terminația *-iu*, spunîndu-se greșit, de exemplu, *centenariu* în loc de *centenar*, *itinerariu* în loc de *itinerar*. Este adevărat că în categoria acestor neologisme există și forme duble. Ele însă nu trebuie să se confunde, întrucît au sensuri și valori diferite. De exemplu: *executor,-oare*, cu sensul „care execută, executant" (ex.: *executor judecătoresc*) și *executoriu*, *-ie* „care trebuie executat, pus în aplicare" (ex.: *hotărîre executorie*). Între cuvintele *onorar* și *onorariu*, de asemenea trebuie să se facă o distincție netă, primul fiind adjectiv (folosit din ce în ce mai rar) și avînd sensul „onorific" (ex.: *Membrii institutului sînt: membri directori..., protectori, onorari*. Lovinescu), iar al doilea fiind substantiv, cu sensul „plată, retribuție acordată unei persoane pentru efectuarea unei munci" (ex.: *Din avansul asupra onorariului se înfruptă și părintele ministru Firică*. Stancu). Formele și sensurile deosebite ale acestor cuvinte se explică prin izvoarele lor etimologice diferite.

Tot datorită originii diferite, cuvinte aparținînd aceleiași familii lexicale au forme unele cu *u*, altele cu *o* în

interiorul cuvîntului. Așa este *culoare*, moștenit din latină, dar *a colora*, *colorit*, *decolorant*, *bicolor* etc., termeni împrumutați din franceză.

b) CONSOANE

Una dintre problemele permanente pe care le pune adaptarea neologismelor împrumutate este aceea a scrierii consoanelor duble existente în limba din care a fost luat cuvîntul. La numeroase cuvinte intrate recent în limbă se păstrează o vreme scrierea cu consoană dublă, procesul adaptării acestora neavînd loc în mod brusc. În schimb, la cuvintele împrumutate într-un timp mai îndepărtat, pentru care procesul adaptării s-a încheiat, dubletul consonantic a pierdut una dintre consoane. Scrierea cu consoană dublă reflectă aproape întotdeauna, în limba română, o realitate fonetică. Prin urmare, în cuvintele în care rostirea nu redă două consoane, nici scrierea nu ar trebui să le consemneze. Rostirea substantivelor *masă* (de oameni) și *casă* (de bani) nu se deosebește cu nimic de cea a cuvintelor *masă* (de scris) și *casă* (de locuit), de aceea nu există nici un motiv ca cele dintîi să fie scrise cu doi *s* (*massă*, *cassă*). Deosebirea de înțeles între aceste omonime se face cu ușurință, în cursul vorbirii, cu ajutorul contextului. Scrierea cu doi *s*, care se practica în trecut, respecta forma cuvintelor din limba de origine (fr. *masse* și it. *cassa*).

Aceleiași reguli, impusă de scrierea fonetică, trebuie să i se supună și alte neologisme, în scrierea cărora se manifestă încă destule inconsecvențe. Potrivit pronunțării, se vor scrie fără consoană dublă cuvintele: *expres* (nu *express*), *moto* (nu *motto*), *hol* (nu *holl*), *rasă* (nu *rassă*), *baschetbal* (nu *baschetball*), *eseist* (nu *esseist*), *condotier* (nu *condottier*). Cu un singur *s* se scriu și cuvintele: *rarisim*, *generalisim*, *bravisimo*, care în limba de origine sînt scrise cu doi *s*.

Se păstrează însă grafia cu consoană dublă în cazul termenilor muzicali de circulație internațională a căror formă (preluată din italiană) este impusă și consacrată de tradiție: *mezzo-soprană*, *mezzo-forte*, *intermezzo*, *pizzicato*, în

care scrierea păstrează ambii *z*, deşi în pronunţare acestora le corespunde un singur sunet: *ţ*. La fel, se păstrează în grafie dublu *s*, în cuvinte ca: *altissimo*, *pianissimo*, *fortissimo*, *prestissimo*, dublu *t* în *larghetto* şi dublu *m* în *commodo*. *Îndreptarul* recomandă însă scrierea *stacato* (cu un singur *c*), deşi în italiană se scrie *staccato*.

Există termeni, în limba română, în care normele grafice nu numai că acceptă, dar chiar impun scrierea cu consoană dublă. Este cazul unor cuvinte ca: *accent*, *accelerator*, *vaccin*, *accident*, *succes*, *acces*, în care scrierea cu *cc* este justificată de faptul că primul *c* redă sunetul *c*, iar al doilea, pe *č* *(ce, ci)*. Este greşită însă scrierea cu doi *c* a cuvîntului *bacil*, pe care unii îl şi pronunţă *baccil*.

Menţinerea, atît în scriere cît şi în rostire, a două consoane identice alăturate se întîlneşte în derivate, prin alipirea unui prefix terminat în aceeaşi consoană cu care începe cuvîntul de la care se face derivarea. Astfel: *transsiberian*, *transsudaţie*, *interregn*, *interregional* ş.a.m.d. se scriu corect cu vocală dublă. Derivarea cu prefixul *în-* impune scrierea cu *nn* atunci cînd acesta se alătură unor cuvinte care încep cu *n*: *înnobila*, *înnăscut*. Se scrie însă *îneca* şi *înota* deoarece, în asemenea cuvinte mai vechi, nu se mai simte, după prefixul *în-*, un cuvînt începător cu *n* *(nec, not)*.

Alte grupuri de consoane, specifice neologismelor şi care interesează atît pentru scriere, cît şi pentru rostire, sînt *cv* şi *gv*. Neologismele care conţin aceste grupuri consonantice sînt redate în scris ca atare: *acvariu*, *acvatic*, *acvamarin*, *acvaforte*, *colocviu*, *cvadragenar*, *cvartal*, *cvartet*, *cvasiunanim*, *cvintet*, *ecvestru*, *lingvist*, *lingvistică* etc. În unele cazuri însă, uzul a impus scrierea şi pronunţarea *cu*, *gu*, în loc de *cv*, *gv*, fapt consemnat în indicele *Îndreptarului*, la cuvinte ca *acuarelă* şi *lingual*. Indicaţiile *Îndreptarului* nu ne lămuresc însă pe deplin asupra formelor corecte ale cuvîntului *sanguin* şi ale familiei acestuia. În vreme ce *sanguin* (pronunţat *sanguin*) este recomandat numai în această formă, *consanguin* este acceptat în formele *consanguin* şi *consangvin*. Este însă neîndoielnic că pronunţarea *sanghin*, *sanghinic* etc., pe care o auzim chiar şi la unii medici, este greşită.

Din cauza pătrunderii în limbă pe căi diferite, s-a ajuns uneori la forme deosebite pentru același termen, ca de ex.: *igienă* și *higienă* (*Îndreptarul* consemnează ca literară forma *igienă*). În general, fluctuațiile privind consoana *h* sînt datorate acestei împrejurări. Conform *Îndreptarului*, se scriu și se pronunță cu *h* inițial cuvintele: *halva*, *handicap*, *harachiri*, *harnașament*, *harpagon*, *harpă*, *hecatombă*, *hegemon*, *heliocentrism*, *hemoptizie*, *hemoragie*, *hemostază*, *hepatită*, *hibrid*, *hiperbolă*, *hipertrofie*, *hipism*, *hipodrom*, *homeric*, *hortensie* etc.

Alte cuvinte au pierdut consoana inițială *h*, scriindu-se și pronunțîndu-se ca atare: *elice* (nu *helice*), *elicopter* (nu *helicopter*), *emisferă* (nu *hemisferă*), *umor* (nu *humor*), *umorist* (nu *humorist*) etc. În unele situații, prezența lui *h* inițial este marca unui alt cuvînt. Astfel, *ipostază* are sensul de „situație, stare, aspect" și provine din vechea slavă, pe cînd *hipostază*, termen medical, însemnează „stagnare a sîngelui în vasele capilare" și este împrumutat din limba franceză.

În cuvintele împrumutate din limbile de largă circulație (franceza, germana etc.) se întîlnește scrierea cu *h* inițial în loc de *ch*, care însă nu este cea literară. Se spune și se scrie corect *chirurgie*, nu *hirurgie*. Dar în interiorul unor cuvinte ca: *arheologie*, *psihanaliză*, *tehnic*, *ipohondru*, vom scrie și vom pronunța *h*, nu *ch* sau *c* (greșit: *archeologie*, *psichanaliză*, *technic*, *ipocondru*). Totuși este corect *orchestră* și nu *orhestră*.

O situație frecvent întîlnită este fluctuația între *j* și *ğ* (*ge*, *gi*) în cuvinte neologice din cadrul aceleiași familii lexicale. În unele cazuri, de exemplu în *omagiu* (<lat. *homagium*, it. *omaggio* și fr. *homage* — pronunțat cu *j*), forma literară care s-a impus a fost cea cu *gi* pentru toată familia cuvîntului (*omagiu*, *omagial*, *omagiere*, *omagia*). Acestui exemplu îi mai putem adăuga și altele: *colegiu*, *ravagiu*, *solfegiu*, *sufragiu*. În majoritatea cazurilor însă, în limba română au învins împrumuturile din franceză, terminate în românește în *j*: *aparataj*, *arbitraj*, *afișaj*, *aliaj*, *punctaj*, *curaj*, *echipaj*, *instructaj*, *pasaj*, *pavaj*, *reportaj*, *voiaj*, *utilaj* etc.

O serie de termeni din această categorie au însă ca derivate forme cu *ğ (ge, gi)*. Astfel, limba literară a adoptat formele: *mesaj*, dar *mesager*; *pasaj*, dar *pasager*; *peisaj*, dar *peisagistic*; *corija*, dar *corigent*; *cartilaj*, dar *cartilaginos; dirija*, dar *diriginte* etc.

Deși s-au stabilit ca literare formele *peisaj* și *personaj*, mulți pronunță și scriu *peisagiu* și *personagiu*, așa cum se spunea mai demult. De asemenea se întîlnesc formele: *drageu*, *geleu*, *furager*, *lengerie* (sau *lingerie*), *leger*, în locul formelor literare: *drajeu*, *jeleu*, *furajer*, *lenjerie*, *lejer*.

În folosirea consoanelor nazale *m* și *n* se întîlnesc, de asemenea, abateri de la normele limbii literare. În cazul lui *n*, greșeala poate avea două aspecte: introducerea unui *n* suplimentar, sub influența altei consoane nazale din cuvînt, și eliminarea din cuvinte care conțin doi *n* a unuia dintre ei.

În prima situație se găsesc cuvinte ca: *identic*, *identitate*, *buletin*, *itinerar*, *a traversa*, *intransigent*, care pot fi auzite destul de frecvent, mai ales în limbajul unor oameni mai puțin instruiți, în formele neliterare: *indentic*, *indentitate*, *bulentin*, *intinerar*, *intransingent* etc. În cazul formelor *tranversa* și *transversa*, folosite în loc de *traversa*, greșeala se produce, probabil, sub influența adjectivului *transversal* (formă literară) și a altor cuvinte formate cu prefixul *trans-*.

Are loc uneori și omiterea unui *n* dintr-un cuvînt. Precizăm că se spune corect *contingent* (nu *contigent*), *transcendental* (nu *transcedental*) și *delincvent* (nu *delicvent*, cum îl folosesc unii, luînd probabil ca model forma corectă fără *n* a cuvîntului din aceeași familie, *delict*).

La cuvintele care încep cu *r* sau *l* prefixul de negație are forma *i-* și nu *in-*. Deci, corect este: *ireparabil*, *ireproșabil*, *irezistibil*, *ilegal*, *ilicit* și nu *inreparabil*, *inreproșabil*, *inrezistibil*, *inlegal*, *inlicit*.

Este cunoscut faptul că înainte de *p* și *b* se rostește întotdeauna *m* și niciodată *n*. Scrierea trebuie să redea cu fidelitate, și în acest caz, pronunțarea. Deci se scrie și se pronunță: *important*, *imperceptibil*, *imperfecțiune*, *impaciență*, *imparțial*, *impermeabil*, *imperturbabil*, *imberb*, *imbecil*,

imbold etc., nu *inportant*, *inperceptibil*, *inperfecțiune*, *inpaciență*, *inparțial* ș.a.m.d.

Cuvintele *oprobriu*, *proprietar*, *împroprietăriri*, *propriu*, *expropria*, *expropriere*, *frustra*, care conțin consoana *r* în două silabe învecinate, se rostesc și se scriu uneori greșit: *oprobiu*, *propietar*, *împropietări*, *propiu*, *expropia*, *expropiere*, *frusta*. Din cauza unor astfel de pronunțări greșite, se pot produce confuzii între cuvinte asemănătoare ca formă, dar cu sensuri total diferite. Astfel, termenul *a apropria* înseamnă „a-și însuși un lucru străin". Rostirea lui greșită, fără al doilea *r*, îl face identic cu termenul general cunoscut, *a apropia*. La fel, *criptogramă* are sensul de „document scris cu caractere secrete", pe cînd *criptogame* este numele unei familii de plante.

În limbajul neîngrijit se fac confuzii între anumite elemente de compunere. Astfel, prefixul *per-* apare uneori în forma *pre-*, ceea ce duce la folosirea cuvîntului *prefect* în loc de *perfect* sau a lui *preceptor* în loc de *perceptor*. Se știe că există, pentru fiecare dintre acestea, ambele forme, dar cu sensuri total diferite.

De asemenea, folosirea greșită a prefixului *inter-* (cunoscut din cuvinte ca: *internațional*, *interlocutor*, *interviziune* etc.) în locul lui *între-* dă naștere la forme ca: *interprindere* în loc de *întreprindere*, *interpătrunde* în loc de *întrepătrunde* etc.

Pentru a stabili regimul grafic și ortoepic al consoanei *s*, se impun cîteva referiri la folosirea corectă a grupurilor *sce*, *sci* în neologisme. Corecte sînt formele: *ascendent*, *scelerat*, *sceptic*, *scenariu*, *disciplină*, *sciatică*, *sciziune*. Acestea sînt scrise în general corect, dar în pronunțare se întîlnesc adesea, greșit, cu *ș* în loc de *s*: *așcendent*, *șcelerat*, *șceptic*, *șcenariu* etc.

Alteori, ca urmare a influenței germane, grupurile *st* și *sp* se rostesc *șt*, *șp*. Astfel, auzim: *ștart*, *ștand*, *ștandard*, *ștat* (de plată), *ștofă*, *ștoc*, *șpicher*, *șpițer*, *șpițerie*, în loc de: *start*, *stand*, *standard*, *stat*, *stofă*, *stoc*, *spicher*, *spițer*, *spițerie*. Se întîmplă și greșeala inversă, adică rostirea cu *st* a unor cuvinte recomandate de *Îndreptar* în forma cu *șt*: *stachet* în loc de *ștachet*, *stampilă* și *a stampila* în loc de *ștampilă*

şi *a ştampila*, *strudel* în loc de *ştrudel*, *strand* în loc de *ştrand* etc.

Una dintre problemele importante în ortografie este şi aceea a folosirii consoanelor *s* şi *z* în neologisme. În cuvinte mai vechi, consoanele sonore *m*, *n*, *b*, *l*, *g* au influenţat consoana surdă precedentă, *s*, sonorizînd-o. Dar în neologisme nu mai are loc acţiunea sonorelor asupra consoanelor surde învecinate. Ca urmare, formele corecte sînt: *entuziasm*, *entuziasmat*, *organism*, *prismă*, *prismatic* etc. şi nu: *entuziazm*, *entuziazmat*, *organizm*, *prizmă*, *prizmatic* etc.

Scrierea cu *z* a unor cuvinte şi cu *s* a altora (ceea ce dă naştere la o aparentă inconsecvenţă) se datoreşte, de obicei, originii cuvîntului respectiv. *Îndreptarul* recomandă: *premisă*, *sensibil*, *sesiune*, *desinenţă*, *disertaţie* şi nu: *premiză*, *senzibil*, *seziune*, *dezinenţă*, *dizertaţie*, cum se întîlneşte uneori.

Cuvintele *sesiza* şi *sesizabil* s-au încetăţenit astfel şi sînt acceptate ca literare, deşi etimonul lor ar fi cerut forme cu *z* în silaba a doua şi cu *s* în silaba a treia: *sezisa*, *sezisabil* (după fr. *saisir*, *saisissable*), forme considerate pînă nu demult drept corecte.

În alte cuvinte se recomandă scrierea cu *z*: *bazin*, *cenzor*, *cenzură*, *ezita*, *filozof*, *fuziona*, *izotop*, *senzual*, *simpozion*, *mizer*, *regiza*, *rezoluţie*, *tranzit*, *viteză* ş.a. Explicaţia este dată la unele dintre ele de felul cum se rosteşte cuvîntul în limba din care a fost împrumutat (*ezita* <fr. *hésiter*, *fuziona* <fr. *fusionner* etc.), iar la altele, de adaptarea, prin analogie, la forma altor cuvinte asemănătoare din limbă.

Sînt situaţii, aşa cum am mai spus, cînd, din cauza intrării în limbă a unor cuvinte din aceeaşi familie pe căi diferite, adaptarea lor s-a făcut diferenţiat. Astfel avem: *corosiv*, dar *coroziune*; *sensibil*, dar *senzaţie* şi *senzorial*; *diagnostic*, dar *diagnoză*.

Cînd *s* urmează după vocala *e* se produce adesea greşeala înlocuirii lui cu *x (cs)*. Se spune de exemplu: *excortă* în loc de *escortă*, *excroc* în loc de *escroc*, *excrocherie* în loc de *escrocherie*, *excadrilă* în loc de *escadrilă* etc. Această gre-

şeală se petrece sub influenţa cuvintelor în care *x* este etimologic (*excursie*, *excludere*, *exploata*, *extinctor*, *extras* etc.).

Pe de altă parte, unii vorbitori înlocuiesc, mai ales în rostire, pe *x* (*cs*) cu *s*, ajungînd la forme neacceptate de normele limbii literare. Se rosteşte şi se scrie corect: *expediţie*, *extaz*, *explica*, *expoziţie*, *experienţă*, *expertiză*, *excavator*, *extrage* etc. (nu *espediţie*, *estaz*, *esplica*, *espoziţie*, *esperienţă*, *espertiză*, *escavator*, *estrage*).

În majoritatea cazurilor cînd *x* este urmat de o vocală se pronunţă *gz*, lucru consemnat de *Îndreptarul ortografic* în vigoare. Astfel, deşi scriem: *exact*, *exala*, *exalta*, *examen*, *exaspera*, *execuţie*, *exemplar*, *exemplu*, *exercita*, *exerciţiu*, *exigenţă*, *exil*, *existenţă*, *exotic*, *exulta*, pronunţăm: *egzact*, *egzala*, *egzalta* ş.a.m.d. Cînd însă *x* este urmat de o consoană (ca în cuvintele: *exclusiv*, *exponent*, *extinctor*, *extaz*, *exterior*, *extraordinar* etc.), nu se pronunţă niciodată *gz*.

Redarea în scris a lui *x* prin *cs*, admisă în anumite cazuri, nu este o problemă de scriere actuală. Ea s-a impus prin tradiţie în cuvinte vechi ale limbii, ca *ticsi* şi *ticsit*, *îmbîcsi* şi *îmbîcseală*, sau în cuvinte noi de altă origine decît cea franceză (de obicei germană), al căror etimon nu conţine semnul grafic *x*. Aşa s-a întîmplat cu termenii: *vacs* (din germ. *Wachs*), *rucsac* (din germ. *Rucksack*) şi *catadicsi* (provenit din neogreacă).

Tot sub influenţa unor cuvinte de origine germană (sau maghiară), mai precis, sub influenţa pronunţării acestora, se întîlneşte fenomenul regional al redării lui *č* (*ce*, *ci*) ca *ţ*. Această pronunţare nu este admisă de limba literară. Deci vom rosti şi vom scrie corect: *ciment* (nu *ţiment*), *civil* (nu *ţivil*), *recipisă* (nu *reţipisă*), *ricină* (nu *riţină*), *etcetera* (nu *etţetera*), *citronadă* (nu *ţitronadă*).

PROBLEME DE LEXIC

NEOLOGISME FORMATE CU ELEMENTE DE COMPUNERE

O mare parte a neologismelor sînt formaţii compuse, fie că au fost preluate ca atare dintr-o altă limbă, fie că s-au format pe terenul limbii române din cuvinte existente deja,

cărora li s-a adăugat un prefix (sau un alt element de compunere[5]). Spre ilustrare, dăm cîteva exemple din această bogată categorie de termeni noi: *afon*, *asortat*, *avanpremieră*, *antebelic*, *antisocial*, *antibiotic*, *antidrog*, *aeronautică*, *bicolor*, *cronometra*, *concetățean*, *deratiza*, *demisol*, *deparazita*, *extrabugetar*, *ireal*, *imoral*, *intramuscular*, *multidimensional*, *nonagenar*, *postmeridian*, *supraelastic*, *suprasolicitare*, *sexagenar*, *semifinală*, *transcendental*, (expediție) *transafricană*, (șoseaua) *transfăgărășană*, *telejurnal*, *telespectator*, *ultramodern*, *ultraviolet*, *unilateral* (Vezi cap. **Cuvinte compuse**).

Folosirea frecventă a acestui tip de neologisme ilustrează îmbogățirea continuă a limbii cu elemente lexicale noi. Dar, tocmai această largă circulație de neologisme face posibilă apariția inconsecvențelor și a erorilor. Ne vom opri asupra celor mai frecvente dintre ele.

con-(com-), co-

Cuvintele formate cu prefixul *con-* sînt numeroase: *concetățean*, *consătean*, *consens*, *contopi*, *conlocuitor*, *conviețui* etc. Nu în toate cazurile elementul de compunere își menține însă această formă. El devine *co-* în unele cuvinte cum sînt: *conațional*, *corupt*, *colocatar* (folosite greșit de către unii în formele: *connațional*, *conrupt*, *conlocatar*) și în derivate de la cuvinte care încep cu vocală: *coautor*, *coacuzat*, *coasociat*, *coechipier*, *coexistență*, *coopera* etc.

În fața cuvintelor începătoare cu *p* sau *b*, *con-* devine, prin asimilare, *com-*. Corecte sînt așadar formele: *compatriot*, *compătimi*, *complăcea*, *combate*, *combustibil*, nu *conpatriot*, *conpătimi*, *conplăcea*, *conbate*, *conbustibil*.

des- (dez-), de-

Existent în cuvinte ca: *descoase*, *descoji*, *desfrunzi*, *despotmoli*, *des-* devine *dez-* în cuvintele începătoare cu *b*, *d*, *g*, *v*, *m*, *n*, *l* și *r*. Astfel, vom spune și vom scrie corect: *dez-*

[5] Vom folosi aici termenul *element de compunere* și pentru prefix, fără să facem distincție între cele două noțiuni, chestiunea neinteresînd scrierea.

bate, *dezrădăcina*, *dezgust*, *dezvinovăți*, *dezmembra*, *dezvolta*, nu *desbate*, *desgust* ș.a.m.d. La fel, înainte de vocale: *dezarmare*, *dezaproba*, *dezarticula*, *dezechilibru*, *deziluzie*, *dezonora*, *dezorganiza*, *dezordine*, *dezumaniza* ș.a.

În derivatele de la cuvintele începătoare cu *s*, *ș*, *j*, *z*, elementul *des-* s-a redus la *de-*: *deșuruba*, *dejuca*, *dezice*, *despera* etc., regulă consemnată în *Îndreptar*. Adăugăm că și în alte cuvinte, foarte recente, luate de obicei din franceză (și care nu încep cu sunetele amintite), se folosește tot *de-*: *denuclearizat*, *demachiaj*, *demagnetiza*, *denutriție*, *denudație*.

Uneori *des-* (respectiv *de-*) apare, greșit, ca *dis-* (respectiv *di-*): *dizordine* în loc de *dezordine*, *dispera*, *disperare*, *disperat* în locul formelor corecte: *despera*, *desperare*, *desperat*. În schimb, se scrie și se pronunță: *distructiv* (nu *destructiv*), *dispreț* (nu *despreț*), în concordanță cu formele verbale corespunzătoare: *a distruge* și *a disprețui*.

anti-, ante-

Între aceste două elemente de compunere trebuie să se facă distincție, date fiind sensurile lor deosebite: *anti-* „împotriva", iar *ante-* „înainte". Vom spune corect: *anticorp*, *antipod*, *antidot*, *antiimperialist*, *antisocial*, *antibiotic* (nu *antecorp*, *antepod* ș.a.m.d.). Cuvîntul *anticameră* a păstrat aspectul din limba de origine (italiană), în care *anti-* are sensul de „înainte".

Ante- a format neologisme ca: *antebelic*, *antemeridian*, *anteproiect*, *antedeviz*, *antedata*.

În legătură cu sudarea elementelor de compunere ale unor cuvinte ca: *aerogară*, *aerodinamic*, *agroalimentar*, *microfilm*, *supraelastic*, *pronoexpres* ș.a., a se vedea capitolul **Cuvinte compuse**.

TERMENI CU DOUĂ FORME

Există cazuri cînd modul de folosire a unor neologisme — termeni științifici —, recomandat de lucrările normative (*Îndreptarul ortografic*, *Gramatica Academiei*, dicționarele),

nu este respectat chiar de specialiştii din domeniul respectiv. Astfel, în medicină se spune de obicei *gangrenă* (după fr.), deşi forma recomandată este *cangrenă*.

În limbajul medical se aude tot mai des forma *tumoră* în locul formei corecte *tumoare* (pl. *tumori*).

În navigaţie se folosesc construcţiile *la pupa* şi *la prova*, forme nepotrivite cu normele de flexiune ale substantivelor româneşti.

Cuvîntul *sentinelă* a fost considerat literar în forma aceasta la data apariţiei *Dicţionarului limbii române moderne* (1958). Folosit însă sub influenţa pronunţării din franceză (fr. *sentinelle*) în forma *santinelă*, cuvîntul a ajuns să fie consemnat cu această formă în *Îndreptarul ortografic* (ediţia din 1971) şi recomandat ca literar. Verbul *detalia* (provenit din fr. *détailler*) şi participiul acestuia, *detaliat*, sînt folosite de către o bună parte a vorbitorilor, sub influenţa etimonului francez, în forma *detaila* şi *detailat*.

Tot sub influenţa limbii franceze, în locul formelor *complezent* şi *complezenţă* (recomandate de *Îndreptar*) se folosesc *complezant* şi *complezanţă* (corespondentele franceze fiind: *complaisant* şi *complaisance*).

Cuvîntul *combină* (<engl. *combine*) a fost dublat o vreme de forma *combaină*, luată prin intermediul limbii ruse. S-a generalizat însă prima formă, fiind adaptată cu mai multă uşurinţă la sistemul limbii, din cauza existenţei verbului *a combina*.

Termenul *repercusiune* este nu o dată auzit în forma *repercursiune* (partea a doua a cuvîntului fiind probabil influenţată de termeni ca: *incursiune*, *curs*, *cursiv*).

Cuvintele *complet* şi *a completa* apar adesea în formele *complect* şi *a complecta* sub influenţa altor cuvinte terminate în *ct*, cum sînt: *direct*, *perfect*, *select* etc. *Îndreptarul* indică drept forme literare pe cele dintîi.

Şi termenul *avocat* a fost şi este încă auzit în forma *advocat* (azi neliterară), după modelul cuvîntului german *Advokat*.

Cuvîntul *ridicol* este adesea transformat în *ridicul*, formă incorectă. Este corect însă *a ridiculiza* (<fr. *ridiculiser*). În schimb, se întîlneşte forma *vehicol* în loc de *vehicul*, aceasta din urmă fiind forma literară.

Neologismele *maxim* și *minim* au în românește o dublă funcție: de substantiv și de adjectiv. În aceste situații, ele se încadrează în flexiunea corespunzătoare: *maximul de forță* (substantiv), *valoare maximă*, *efort minim* (adjectiv). Pe lîngă acestea, mai există în limbă adverbul *maximum* („cel mult"), respectiv *minimum* („cel puțin"), cu care primele sînt adesea confundate. Se greșește spunîndu-se, de pildă, *minimumul necesar* (în loc de *minimul necesar*). Dar se spune corect: *Am deschis aparatul de radio la maximum.*

Substantivul *ultimatum*, recomandat astfel de *Îndreptar*, este utilizat uneori în forma greșită *ultimat*, fiind simțit de vorbitori ca un participiu obișnuit. Greșeala nu se întîlnește însă la cuvinte ca: *referendum*, *memorandum*, care au în temă *d* (nu *t*).

NEOLOGISME NEADAPTATE ÎNCĂ LA SISTEMUL LIMBII ROMÂNE

Există o categorie de cuvinte care se răspîndesc cu rapiditate din cauza domeniilor, foarte accesibile publicului larg, la care se referă (sport, cultură, modă etc). Acești termeni au pătruns în limba română, unii, poate, fără șansa de a rămîne, alții fiind deja acceptați. Lucrările normative vor reglementa formele corecte ale acestor termeni în momentul cînd ei vor deveni o realitate lingvistică incontestabilă.

Ne vom opri în primul rînd la cuvintele referitoare la sport. *Îndreptarul* precizează formele corecte ale unor termeni sportivi deja consacrați, ca: *meci*, *fotbal*, *handbal*, *handicap*, *volei*, *baschet*, dar nu dă indicații în legătură cu o serie de cuvinte intrate mai de curînd în limbă și care păstrează încă în mod evident caracteristicile grafice și fonetice ale limbii de origine (după cum se poate vedea din cele ce urmează).

Au pătruns în domeniul sportiv numeroși asemenea termeni, în special în ultimele decenii, cînd sportul a devenit

un fenomen de masă. Dar adaptarea la limba română, mai ales a cuvintelor de origine engleză, s-a făcut diferit[6].

O parte din aceste cuvinte au păstrat nemodificată scrierea din limba de origine, dar nu și pronunțarea, ea făcîndu-se în românește conform scrierii. Acest lucru a fost posibil în cazul unor termeni care nu prezintă dificultăți fonetice, adică nu conțin sunete străine limbii române, cum sînt: *fault*, *corner*, *half*, *penalti* (greșit scris: *penalty*).

Se scriu cum se pronunță în limba de origine cuvinte ca: *gol* (< engl. *goal*), *ofsaid* (< engl. *offside*), *meci* (<engl. *match*), *fotbal* (< engl. și fr. < *football*), *golgeter* pronunțat *golgheter* (< engl. *goalgetter*), *dribling* (<engl. *dribbling*), *henț* (<engl. *hands*), *schif* (< engl. *skiff*). Unii dintre aceștia sînt termeni mai vechi, a căror scriere a fost reglementată. Azi aproape nimeni nu mai scrie *ski*, *skior* (cum se scria pînă nu demult), ci *schi*, *schior* (după cum recomandă și *Îndreptarul*). La fel, s-au impus formele: *hochei* (nu *hokei*), *hipism* (nu *hippism*), *baschet* (nu *basket*) etc.

În alte cazuri s-au păstrat și grafia și pronunțarea din limba de origine: *team* (<engl. *team*) pronunțat *tim*, *draw* (<engl. *draw*), pronunțat *drau* etc. Termenul sportiv *judo* (<fr. *judo*) se pronunță corect *giudo* (nu *judo* și nici *iudo*).

Unii dintre termenii sportivi împrumutați sînt utilizați paralel cu formații românești. Deși termenii noi nu sînt întotdeauna absolut indispensabili pentru limba română, ei răspund unor nevoi de împrospătare continuă a vocabularului, mai ales în limbajul sportiv, care comunică direct cu masa de vorbitori. Adesea ei servesc necesității unei exprimări concise, o sintagmă putînd fi înlocuită printr-un singur cuvînt. Astfel: *(lovitură de la) unsprezece metri* coexistă cu *penalti*, *lovitură de colț*, cu *corner* etc.

Ca și în alte domenii, o serie de termeni sportivi noi sînt creați pe teren românesc: *poloist* („jucător de polo“), *patrusutist* („alergător la proba de 400 m“), *vitezist* („alergător la probele de viteză“), *național* s.m. (pl. *naționali;*

[6] Vezi Ilinca Constantinescu, *Influența limbii engleze în vocabularul sportiv românesc I*, în „Limba română“, nr. 6, 1972, p. 527—537.

„membru al unei echipe sportive naționale"), *tricolor* (pl. *tricolori;* „sportiv care face parte dintr-o echipă românească participantă la o competiție internațională") ș.a.

O categorie destul de mare de neologisme încă neadaptate specificului limbii române o formează termenii care denumesc diferite sortimente de materiale textile, obiecte, culori și modele de îmbrăcăminte. Pentru folosirea corectă a unora dintre acestea, aflăm indicații în indicele de cuvinte al *Îndreptarului*, unde se precizează formele corecte ale unor termeni, ca: *imprimeu*, *jerseu* („material", nu *jersé*), *crep* (nu *crêpe*), *covercót*, *poplin* (nu *puplin*, nici *popelin*), *linoleum*, *demiu* (nu *demi*), *ecosez*, *gri* (nu *gris*), *corai*, *oranj*, *uni* (pronunțat *üni*), *pepit*, *tul* (pronunțat *tül*), *eponj* „țesătură", *chimono* (nu *kimono*). Călăuzindu-ne după aceste indicații și după principiul scrierii fonetice, ar trebui ortografiate conform pronunțării și incluse ca atare în indicele *Îndreptarului* (într-o nouă ediție) și alte cuvinte, ca: *bucleu* (nu *buclé*), *buret* „material", *troacar*, *rejansă* (nu *rejans*), *tenis* (pl. *tenişi*), *baschet* (pl. *bascheți*), *blugi* (sau *blugingi*), *ciclamen*, *turchez* (înregistrat cu această formă în *Dicționarul limbii române moderne*) ș.a. Este în spiritul grafiei românești să se scrie: *nailon* (nu *nylon*, ca în englezește), *balonzaid* (nu *balonseide*, nici *ballonseid*).

Limba română fiind receptivă față de termenii proveniți din alte limbi, mai cu seamă cînd aceștia vin odată cu obiectele pe care le desemnează și pentru care nu există un corespondent în limbă, a preluat o serie de cuvinte care denumesc diferite feluri de mîncare sau de băutură, adaptîndu-le într-o măsură mai mare sau mai mică la specificul limbii. Astfel, după indicațiile *Îndreptarului*, sînt corecte formele: *soté* (pl. *soteuri*), *pateu* (pl. *pateuri*), *sufleu*, *jeleu* (pl. *jeleuri*), *crenvurșt* (pl. *crenvurşti*), *lebărvurşt*, *sandviș*, *coniac* (pronunțat *co-niac*), *wisky* (pronunțat *uischi*), *cocteil* (pronunțat *coc-teil*), *ciocolată*, *oranjadă*, *limonadă*, *cacao* (art. *cacaua*) ș.a. Cuvîntul *piré* (<fr. *purée*), care lipsește din indicele *Îndreptarului*, este înregistrat în *Dicționarul limbii române moderne* în această formă. Este firesc ca rostirea să urmeze scrierea românească. Deci: *piré*, nu *püré*.

Numele unor dansuri, ale unor jocuri de societate ş.a. trebuie scrise (şi pronunţate), de asemenea, ţinîndu-se cont de spiritul limbii române. Vom scrie, conform indicaţiei din *Îndreptar*, *jaz* (nu *jazz*) şi vom pronunţa *jaz* (nu *gez*), *sving* (nu *şving*, nici *swing*), *foxtrot*, *vist* (nu *whist*), *pocher* (nu *poker*), *bridge* (pronunţat *bridgi*, într-o singură silabă), *picup* (nu *pickup*, nici *pikap*; pl. *picupuri*).

Există cuvinte care, deşi nu şi-au modificat aspectul fonetic din limba de origine, s-au încetăţenit şi sînt frecvent întrebuinţate în limba noastră. Pentru acestea *Îndreptarul* recomandă o grafie adaptată la pronunţarea românească. Se scrie *vizavi* (şi se pronunţă cu accent pe *i* final), nu *vis-à-vis*, deoarece vorbitorii îl simt ca un singur cuvînt. La fel se recomandă scrierea *laitmotiv* (pronunţat *laitmotiv*), *clovn* (nu *claun*, nici *clown*), *blocnotes* (într-un singur cuvînt) etc. Termeni ca: *motamo*, *bonjur*, *mersi*, *randevu*, *servus*, *pa* sînt folosiţi mai ales în limbajul familiar.

În categoria cuvintelor deja cunoscute de masa vorbitorilor, dar încă neînregistrate în dicţionarele Academiei, se numără: *calamitat*, *cascador*, *cinefica*, *competitiv*, *computer*, *cozer*, *cozerie*, *cow-boy*, *departaja*, *escaladare* (a războiului), *furajat*, *impulsiona*, *intervieva*, *optimiza*, *ordinator*, *a plusa*, *a polua*, *poluare*, *a (se) recicla*, *reciclare*, *rotiserie*, *selenaut*, *stewardesă*, *televiza*, *tenisman*, *transplant*, *week-end*, *western* ş.a. Acestea vor fi, desigur, consemnate de acum înainte în lucrările lexicografice şi normative (unele în curs de apariţie), care le vor reglementa atît scrierea, cît şi pronunţarea[7].

Unii termeni, foarte actuali, folosiţi cu precădere în limbajul criticii literare, teatrale, cinematografice şi de televiziune, sînt simţiţi chiar de către cei care îi întrebuinţează ca termeni străini de limba română, lucru care se observă mai ales din felul în care sînt ortografiaţi. Iată cîteva exemple culese din presă: *Personaje transformate în sparing-partener sau în simple microfoane; Gag-urile nu erau rare; Bookmakerii plăteau în mod regulat poliţiştilor şper-*

[7] Pînă la apariţia acestor lucrări, am adoptat aici, pentru cuvintele în discuţie, scrierea cea mai uzitată în presa actuală.

țuri; Mare show la televiziune sau *Artista ideală pentru show-ul tv; Pentru a nu fi jefuite fie de tineri înarmați, fie de hippies drogați; Maghernițe de carton gudronat..., bidon-villeuri ad-hoc; Kitsch-ul, umorul stupidității mărunte; Nu vedem ce fel de cîntece ar putea intra în top-ul nostru* etc.

Lista poate fi completată cu: *beatles, business, suspense, (muzică) pop, puzzle, spleen* și multe altele.

Utilitatea lor în limbă va fi infirmată sau confirmată de uzul limbii, care, ca și în cazul altor neologisme, va decide, în confruntarea cu timpul, soarta acestor termeni.

CONFUZII ÎNTRE CUVINTE

Dintre toate compartimentele limbii, vocabularul este acela care reflectă imediat și în mod nemijlocit schimbările ce se produc în viața societății. El se găsește într-o permanentă evoluție, într-o continuă primenire. Apar și dispar cuvinte, se schimbă sensuri sau apar altele noi, apropiate de cele existente, ori, dimpotrivă, foarte depărtate, alte cuvinte își restrîng sau își lărgesc sfera de circulație ș.a.m.d. Aceste frămîntări și transformări din sînul vocabularului sînt atît de complexe și se efectuează deseori pe căi atît de diverse încît pentru vorbitorul obișnuit, nepreocupat în mod special de astfel de probleme, ele sînt adesea mai greu de înțeles.

Nu vom face, în lucrarea de față, un studiu aprofundat și o clasificare amănunțită a greșelilor de vocabular pe care le întîlnim în vorbirea și în scrierea zilnică, ci ne vom opri numai asupra situațiilor mai frecvente în care se observă înlocuirea unor cuvinte cu altele (din aceeași categorie gramaticală), cuvinte asemănătoare ca formă, dar diferite (sau asemănătoare) ca înțeles, ca de exemplu: *a releva — a revela*, *simplu - simplist*, *ordinar-ordinal*, *solitar-solidar*, *instrucție-instrucțiune*. Aceste confuzii sînt, în general, urmarea unei insuficiente cunoașteri a sensului cuvintelor, ceea ce duce la folosirea lor improprie.

alienare — alienație

Obișnuiți cu faptul că în familia aceluiași cuvînt există adesea, alături de infinitivul substantivat al verbului, un substantiv care. cel puțin parțial, este sinonim cu acesta,

mulţi vorbitori sînt tentaţi să considere că în această situaţie se află orice infinitiv lung însoţit de un substantiv terminat în *-ţie*. De exemplu, între *alienare* şi *alienaţie* mulţi vorbitori nu fac nici o deosebire semantică, ajungînd să spună: *Alienarea mintală este o boală gravă* în locul formulării corecte: *Alienaţia mintală este o boală gravă*.

Alienare, ca infinitiv substantivat al verbului *aliena* (<fr. *aliéner*) „a înstrăina", are sensul „înstrăinare a unui bun (prin vînzare, cesiune etc.)", în timp ce *alienaţie* (<fr. *aliénation*) înseamnă „boală mintală, nebunie". În franceză, *aliénation* însumează cele două sensuri, cel juridic şi cel medical, dar în română *alienaţie* este numai termen medical, iar *alienare* numai termen juridic (de ex.: *În procesul de azi se judecă alienarea nejustificată a casei*). Aşadar, folosirea lui *alienare* în locul lui *alienaţie* sau invers este greşită.

comunicare — comunicaţie

Comunicare (infinitivul substantivat al verbului *comunica*) şi *comunicaţie* (< fr. *communication*) sînt două cuvinte care în zilele noastre cunosc o mare circulaţie, în special cu două dintre sensurile lor. Unul este „mijloc de comunicare, legătură, contact (rutier, telefonic etc.)" şi aparţine cuvîntului *comunicaţie* (ex.: *căi de comunicaţie*, *Linia de comunicaţie radio a fost restabilită*), altul este „prezentare într-un cerc de specialişti a unei contribuţii personale într-o problemă ştiinţifică" şi aparţine cuvîntului *comunicare* (ex.: *În şedinţa de ieri s-a prezentat o comunicare deosebit de interesantă*). Acesta din urmă mai are două sensuri: „înştiinţare, informaţie, ştire" (ex.: *Tinerii coconi ascultară, cu luare-aminte, comunicarea*. Sadoveanu) şi „contact, relaţie, legătură" (ex.: *Limba este un mijloc de comunicare specific societăţii omeneşti*), înţeles semnalat şi la *comunicaţie*, dar în alte contexte. Dealtfel, uneori se spune *Limba este un mijloc de comunicaţie*... în loc de *Limba este un mijloc de comunicare*, cum este corect. Dar auzim şi *căi de comunicare* în loc de *căi de comunicaţie*. Dacă termenul *comunicare* exprimă acţiunea de a comunica şi rezultatul ei, *comunicaţie* indică mijlocul prin care se realizează

comunicarea, așadar, două aspecte care se cer bine precizate pentru a evita exprimări cum sînt cele semnalate mai sus.

concesie — concesiune

Avînd aceeași etimologie (lat. *concessio -onis*, fr. *concession*), *concesie* și *concesiune* s-au specializat fiecare în parte pentru un anumit sens, astfel încît dicționarele actuale le tratează ca două cuvinte distincte. *Concesie* are înțelesul de „îngăduință, renunțare (la ceva) în interesul altuia" (ex.: *Fără anumite concesii și din partea ta, nu vei obține nimic*), înțeles pentru care se întrebuințează deseori greșit *concesiune*. Acesta are un sens specific unor anumite domenii de activitate, cu circulație mai redusă, „drept de exploatare a unui bun obștesc, acordat de către un guvern unor persoane particulare; obiectul material al unei asemenea exploatări" (ex.: *Contractele de concesiune au expirat*). Între sensurile celor două cuvinte există o apropiere care a permis folosirea nediferențiată a celor două forme pentru sensul lui *concesie*, dar nu și pentru sensul lui *concesiune*.

consultare — consultație

Ca și în alte situații, avem de-a face cu două cuvinte de circulație și frecvență diferite și cu sensurile bine delimitate. Infinitivul substantivat *consultare* este mai restrîns sub raport semantic față de celălalt substantiv, *consultație*.

Nu putem face o distincție netă între acțiune *(consultare)* și rezultatul acțiunii deoarece și *consultație* prin unul dintre sensurile sale presupune acțiune. *Consultare* înseamnă „ascultarea unei păreri, solicitarea unui aviz" (ex.: *consultarea majorității în luarea hotărîrilor*), în timp ce sfera lui *consultație* este mult mai largă: „aviz, indicație, lămurire" (ex.: *Am cerut o consultație pentru definitivarea proiectului*), „examinare a unui pacient de către medic" (ex.: *Consultațiile se fac la policlinică*), „metodă de ridicare a nivelului profesional și ideologic prin discuții organizate, lămuriri etc." (ex.: *La ora de consultație vin totdeauna*

mulți studenți). Pentru aceste sensuri se folosește deseori, greșit, *consultare*: *Am cerut o consultare...*, *la ora de consultare...* etc. Fenomenul se petrece și invers, în loc de *consultare* întrebuințîndu-se greșit *consultație* în exemplul *consultația majorității...*

corectare — corectură

Întîlnim cîteodată, în diverse domenii, folosirea nediferențiată a termenilor *corectare* și *corectură* pentru a reda ideea generală de „îndreptare". În acest fel se absolutizează o idee cuprinsă mai mult sau mai puțin în conținutul semantic al acestor cuvinte. Cu înțelesul foarte larg și general de „îndreptare, corijare" privită ca acțiune, *corectare* are posibilitatea să apară în diverse contexte: *Trebuie efectuată corectarea unghiului de zbor*, *Corectarea tezelor mi-a răpit mult timp*, *Azi a venit cu o corectare la cele afirmate ieri* etc. Înrudite semantic, dar provenite din cuvinte diferite, *corectură* (<germ. *Korrektur*) și *corectare* (infinitivul substantivat al verbului *corecta*) au fiecare întrebuințări specifice, care nu ne îngăduie să le folosim unul în locul celuilalt. Cuvîntul *corectură* înseamnă și el „îndreptare", dar de data aceasta este vorba numai de un anumit fel de îndreptare: „corectare a greșelilor de culegere ivite în decursul tipăririi unui text": *N-am terminat corectura articolului*, sau, în sens concret, „foaia de probă, tipărită provizoriu, pe care se înseamnă greșelile de tipar care trebuie îndreptate în tipografie": *Azi au sosit corecturile de la tipografie.*

Se înțelege din cele arătate aici că nu este recomandabilă folosirea termenului *corectură* în loc de *corectare* sau invers.

derivare — derivație

Substantive apropiate semantic, *derivare* și *derivație*, pe lîngă asemănarea pînă la sinonimie a unor sensuri, au și sfere specifice de circulație care nu îngăduie să generalizăm sinonimia asupra tuturor sensurilor lor. În conse-

cință, nu oricînd și nu în orice context putem întrebuința după bunul plac *derivare* sau *derivație*.

Putem spune, de pildă, *Derivația cuvintelor este un mijloc de îmbogățire a vocabularului* sau *Derivarea cuvintelor este un mijloc...*, vorbind despre „procedeul prin care se formează un cuvînt din altul cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor“, dar atunci cînd este implicată acțiunea de a deriva, este corect să folosim substantivul *derivare*: *La derivarea cuvintelor trebuie să se aibă în vedere atît forma, cît și sensul* (DL), deoarece este vorba de „provenirea unui cuvînt din altul; arătarea provenienței unui cuvînt din altul“.

Sensul de „ramificație secundară de cale de comunicație, de linie telefonică, electrică etc.“ aparține lui *derivație*, nu și lui *derivare*: *Șoseaua fiind în reparație, automobilele sînt dirijate pe derivație* (nu... *pe derivare*); sau (despre un circuit telefonic): *Derivația nu funcționează normal* și nu *Derivarea nu funcționează normal.*

educare — educație

La prima vedere s-ar părea că este vorba despre două sinonime, deoarece sensurile lor sînt destul de apropiate. Totuși sînt suficient de deosebite pentru a nu le putea substitui în orice context. *Educare*, derivat al verbului *educa*, implică o acțiune (ex.: *S-au stabilit mai multe procedee în vederea educării copiilor* sau *Are merite deosebite în munca de educare și instruire a elevilor*), în timp ce *educație* (<fr. *éducation*, lat. *educatio -onis*) definește faptul în sine, procesul în totalitatea lui ca specific și metodă, de ex.: *Se acordă o mare importanță educației comuniste*. Deosebirea constă, așadar, în aceea că *educare* se referă la „acțiunea de a educa“, iar *educație* implică, pe lîngă „influențare sistematică și conștientă a dezvoltării intelectuale, morale sau fizice“, și „totalitatea metodelor folosite în acest scop etc.“

invitare — invitație

Înțelesul comun al celor două substantive, cînd se referă la ideea de „chemare, convocare“, a determinat întrebuințarea lui *invitare* cu sensul de „invitație.“ De aici, folosirea

nepotrivită a lui *invitare* pentru „bilete sau afișe prin care cineva este solicitat să participe la o solemnitate, la un spectacol etc." *Invitare* se referă numai la acțiunea propriu-zisă, în timp ce *invitație* are și înțelesul concret al mijlocului prin care se face această acțiune. Este, de fapt, sensul cel mai des folosit al acestui cuvînt. Vom spune deci: *Am primit o invitație pentru spectacolul de mîine seară* și nu *Am primit o invitare...* Cînd însă ne referim la acțiunea de chemare, spunem corect: *Invitarea la simpozion s-a făcut din timp*. În timp ce *invitație* se folosește la fel de corect cu ambele sensuri, de ex.: *Gheorghe Soare primi bucuros invitația lui Mihai* (Mihale); *Invitațiile pe care le aveam asupra noastră ne deschideau ușor drumul* (Stancu), *invitare* nu poate fi folosit corect decît cu un singur sens, ca în ex.: *Fără nici o invitare, Un doctor vestit venise* (Alexandrescu).

manifestare — manifestație

Manifestare, infinitivul substantivat al verbului *manifesta*, și *manifestație*, împrumut din franceză *(manifestation)*, sînt, de asemenea, două cuvinte cu sensuri în bună parte diferite, deși mulți vorbitori sînt tentați să le considere sinonime și să le folosească ca atare. O explicație există, deoarece sensul „exteriorizare (prin vorbe, fapte, acțiuni) a gîndurilor, a sentimentelor etc.", îl au amîndouă cuvintele în discuție, de ex.: *O puternică manifestare a grijii partidului față de nevoile oamenilor muncii* („Scînteia") și *Amenințările ei se schimbară în manifestații de bucurie* (Bolintineanu). Aceasta nu ne îndreptățește însă să punem semnul egalității și între celelalte sensuri ale celor două cuvinte sau să atribuim unuia sensuri pe care nu le are, sensuri aparținînd celuilalt cuvînt. Este vorba în primul rînd de faptul că pentru sensul de „demonstrație de masă" al cuvîntului *manifestație* se folosește uneori cuvîntul *manifestare*: *Am participat cu toții la manifestarea de 23 August*, în loc de... *la manifestația...* În al doilea rînd, pentru sensul de „realizare, înfăptuire", întîlnim enunțuri în care se întrebuințează de data aceasta *manifestație* în loc de *manifestare*. Corect vom spune: *Influențe romantice în mani-*

festarea artistică şi nu *Influenţe romantice în manifestaţia artistică*.

Unele şovăiri sau nedumeriri în folosirea adecvată contextului a celor două substantive îşi au, în parte, explicaţia în influenţa verbului *a manifesta* care cuprinde în sfera lui semantică ambele sensuri, cristalizate separat în cele două substantive. Astfel, în funcţie de împrejurare, acest verb poate exprima, sub formă tranzitivă sau reflexivă, ideea de „a (se) face cunoscut, a (se) exprima", de ex.: *Poetul îşi manifestă încrederea într-o nouă poezie*; *Îmi manifest bucuria revederii* sau sub formă intranzitivă „a face o demonstraţie": *Studenţimea era în fierbere şi-şi pusese în gînd să manifesteze* (Caragiale); *Manifestez pentru pace alături de voi toţi*. Observăm că verbul are forme de conjugare diferite, pentru fiecare sens în parte, subliniindu-se şi în acest fel distincţia dintre ele.

instrucţie — instrucţiune — instruire

Mulţi vorbitori presupun că *instrucţie* şi *instrucţiune* sînt unul şi acelaşi substantiv, cu două forme pentru singular, şi nu două cuvinte distincte. După cum atestă şi dicţionarele, cele două substantive au un sens comun: „ansamblu de cunoştinţe predate cuiva sau căpătate de cineva; învăţătură" (de ex.: *Omul fără instrucţie nu este de folos societăţii* şi *Omul fără instrucţiune*...).

În mod obişnuit, pentru acest sens se întrebuinţează însă cu precădere *instrucţie* şi nu *instrucţiune*, care are ca sens de bază „indicaţie dată cuiva cu privire la îndeplinirea unui lucru" (de ex.: *Nu a ţinut seamă de instrucţiunile primite*). Sinonimia amintită la început este extinsă adesea şi asupra celorlalte sensuri ale celor două cuvinte, ajungîndu-se la folosirea nejustificată a unui cuvînt în locul celuilalt. *Instrucţie* are sensuri specializate pentru domeniul militar şi pentru cel juridic, sensuri pe care *instrucţiune* nu le are. Aşadar: *Regimentul nostru face instrucţie* cu sensul de „pregătire a militarilor în vederea însuşirii teoriei şi practicii militare" şi nu *Regimentul nostru face instrucţiune*.

Nu totdeauna se face distincţia necesară dintre *instrucţie* şi *instruire*. În timp ce *instrucţie*, pe lîngă sensurile specializate amintite mai sus, presupune şi „ansamblul cunoştinţelor...“, *instruire* se referă la acţiunea care se desfăşoară pentru obţinerea acestor cunoştinţe. Se spune deci: *Lectura omului cu instrucţie puţină de atunci era „Alexandria“ sau „Esopia“* (Sadoveanu) şi *Instruirea elevilor necesită multă muncă şi dăruire* şi nu *Lectura omului cu instruire puţină...* şi nici *Instrucţia elevilor...*

secţie — secţiune

Dintre cele două substantive, căci sînt două cuvinte şi nu două forme de singular ale aceluiaşi cuvînt, *secţiune* are o arie de circulaţie mai restrînsă decît *secţie*.

Secţiune apare cel mai adesea cu sensul „tăietură“ (pe verticală), de ex.: *Deschiderea cavităţilor mari... s-a făcut după secţiunea prealabilă a pielii* (Babeş) şi „cele două suprafeţe obţinute prin secţionare“, de exemplu, (în geologie): *O carieră de alabastru pe care o descriem cu toate amănuntele ei, dîndu-i şi secţiunea geologică* (I. Ionescu). Dacă în aceste situaţii se produce mai rar confuzia cu *secţie*, întîlnim adesea întrebuinţarea lui *secţiune* în locul lui *secţie*, pentru sensurile „unitate organizatorică stabilită pe ramuri de activitate în întreprinderi, instituţii“; „diviziune administrativă în cadrul unui oraş“ şi „fiecare dintre diviziunile în care se împarte o circumscripţie electorală; localul unde se votează“. Astfel, se spune greşit: *secţiune de votare* şi *secţiunea comercială a consiliului popular municipal* în loc de: *secţie de votare* şi *secţia comercială a consiliului popular municipal* etc.

ascensiune — ascendenţă

Dintre sensurile cuvîntului *ascensiune* „mişcare de jos în sus a unui mobil“, „suire, urcare pe munte“, (figurat) „dezvoltare, creştere, ridicare“, ne interesează sensul figurat „creştere, ridicare“, deoarece cu acest sens este folosit uneori, greşit, şi *ascendenţă*. Ambele cuvinte sînt de prove-

niență franceză *(ascension* și *ascendance)*, dar, în timp ce primul a dezvoltat mai multe sensuri, cel de-al doilea are un singur înțeles: „linie de rudenie ascendentă (care urcă de la fiu la părinți)". Pe lîngă faptul că cele două cuvinte sînt la origine înrudite, folosirea lui *ascendență* în locul lui *ascensiune* a fost facilitată poate și de apropierea de substantivul și adjectivul *ascendent* care înglobează sensurile cuprinse în sfera lui *ascensiune* și *ascendență*. Se spune cîteodată despre cineva care urcă repede pe scara socială: *Este în plină ascendență* în loc de *Este în plină ascensiune* sau *Este într-o continuă ascendență* în loc de *Este într-o continuă ascensiune*, cînd de fapt *ascendență* (folosit mai rar) își găsește locul potrivit într-o formulare ca: *ascendența familiei tale*. E bine să precizăm că folosirea neadecvată a celor două cuvinte are loc aproape în exclusivitate în contexte de felul celor citate, fiindcă altfel se spune corect: *Ascensiunea unei clase sociale* și nu *Ascendența unei clase sociale*.

final — finalitate

De multe ori falsa apropiere care se face între substantivele *final* și *finalitate* are ca urmare schimbarea sensului lui *finalitate*. Simțit (după formă) ca un cuvînt din aceeași familie cu *final*, *finală*, *finalist*, avînd la bază, ideea de „încheiere, sfîrșit", *finalitate* apare cîteodată în locul lui *final* atribuindu-i-se sensul de „încheiere, sfîrșit al unei lucrări, al unui lucru etc.", deși cuvîntul are înțelesul de „scop în vederea căruia se desfășoară o activitate". Se spune despre o carte sau despre o acțiune că are sau nu finalitate, în funcție de felul în care răspunde sau nu scopului, și nicidecum pentru a vorbi de sfîrșitul cărții sau al acțiunii.

Pe linia celor spuse, exemplul *Finalitatea cărții a fost viu discutată* trebuie înțeles în sensul că ceea ce a dat naștere la discuții a fost scopul acestei cărți și nu sfîrșitul ei, pentru care ar trebui spus: *Finalul cărții a fost viu discutat*. De asemenea, este corect să spunem: *Întîmplarea a avut un final dramatic* și nu *Întîmplarea a avut o finalitate dramatică*.

complement — compliment

Deși aparțin unor sfere de circulație diferite, cele două substantive se confundă uneori din cauza asemănării lor formale. *Complement*, pe lîngă sensul de „complinire, ceea ce se adaugă la ceva pentru a-l întregi“ este cunoscut și folosit ca termen gramatical: *complement direct*, *complement circumstanțial*, confundîndu-se cu substantivul *compliment*, care nu este nicidecum varianta lui *complement* și nici un sinonim al acestuia, ci un cuvînt cu sensuri total diferite: „cuvînt de laudă, de respect“ (ex.: *După comunicarea ținută i s-au adus o seamă de complimente*), „salutări“ (ex.: *Transmite complimente prietenilor*) „plecăciune“ (ex.: „*Înainte de a spune poezia a făcut un compliment*). Confuzia apare și în sens invers, cînd în locul lui *compliment*, din exprimări ca cele de mai sus, se întrebuințează greșit, *complement*: *Transmite complemente..., a făcut un complement* etc.

arbitral — arbitrar

Se spune corect *sentință arbitrală* și *comisie arbitrală* cînd vrem să arătăm că este vorba despre o sentință „dată de arbitru“ și despre o comisie „care este alcătuită din arbitri“. Un exemplu corect pentru *arbitral*: *Despăgubirea de plată... se stabilește... prin hotărîre judecătorească, arbitrală..* („Contemporanul“). Apropierea formală a lui *arbitral* și *arbitrar* determină pe unii vorbitori să considere, în mod eronat, că acesta din urmă poate fi întrebuințat în legătură cu exprimările de mai sus.

Această înlocuire a lui *arbitral* cu *arbitrar* produce fie o modificare de sens (de ex.: *S-a dat o sentință arbitrară*, adică o sentință care pornește dintr-o hotărîre luată după propria apreciere sau după bunul plac al cuiva, fără a ține seama de părerea altuia sau o sentință „dată la întîmplare“, amîndouă sensurile fiind proprii adjectivului *arbitrar*), fie o neînțelegere a textului. Greșeala nu se produce și în sens invers, *arbitral* nefiind folosit în locul lui *arbitrar*.

familial — familiar

În vorbirea curentă întîlnim foarte des enunţuri care, sub o formă sau alta, vizează noţiunea de familie. Este explicabilă astfel şi frecvenţa mare a cuvintelor care fac parte din sfera acestei noţiuni: *familist*, *familiariza*, *familiar*, *familial*, *familiarizare* etc. Acesta nu este însă un motiv ca unele cuvinte să fie folosite cu sensuri care aparţin altora, cum se întîmplă adesea prin folosirea cuvîntului *familiar* cu sensul cuvîntului *familial*. Să vedem cîteva exemple de utilizare corectă a celor două cuvinte, *familial* (cu sensul „privitor la familie, de familie"): *Pe atunci eram foarte turburat de neplăcute afaceri familiale* (Caragiale), şi *familiar* (cu sensul „prietenos"): *Nu poţi fi familiară cu toată lumea şi atunci se pare că eşti numai cu unii* (Camil Petrescu), şi (cu sensul „bine cunoscut"): *Înfăşurat în blănuri, înfundat în sanie, cercam să recunosc sub nămeţi locurile familiare altădată* (Cezar Petrescu). Cunoscînd principalele sensuri, distincte, ale celor două cuvinte, ne dăm seama că greşeala provine din apropierea formală a lui *familiar* de *familie*, făcîndu-se astfel un transfer de sens; se spune *necazuri familiare* sau *chestiuni familiare*, dar nu, cum ar fi corect, pentru înţelesul de „obişnuite", ci pentru cel de „privitoare la familie". Cu ultimul sens, corect trebuie să se spună: *necazuri familiale* şi *chestiuni familiale*.

literal — literar

În reviste şi ziare întîlnim deseori formulări în care apare adjectivul *literar* (<fr. *littéraire*) avînd înţelesul de „care se referă la literatură, care are legătură cu literatura". De ex.: *genuri literare*, *critică literară; valorificarea moştenirii literare, emisiuni şi reviste cu profil literar*, *cronică literară; prezenţa fenomenului teatral atît în ce priveşte caracterul său literar, cît şi transpunerea scenică* etc.

Faţă de acesta, adjectivul *literal* (<fr. *littéral*) se referă la noţiunea de „cuvînt", adică înseamnă „cuvînt cu cuvînt, literă cu literă, textual". Dorind să arătăm că o transcriere,

o traducere sau o interpretare a unui text oarecare are această calitate, vom spune: *transcrierea literală*, *traducerea literală* și *interpretarea literală a unei legi*, nu *transcriere literară*, *traducere literară* și *interpretare literară*. Confuzia care se ivește uneori între *literar* și *literal* se explică nu numai prin aspectul formal asemănător, ci și prin utilizarea lor în contexte asemănătoare sau chiar identice. Așa cum spunem *traducere literală* pentru o traducere realizată întocmai, care a respectat întru totul textul, spunem și *traducere literară*, pentru o traducere efectuată după toate regulile și cerințele literaturii, care nu mai presupune respectarea strictă a textului, fiindo traducere liberă. Sfera semantică apropiată a celor două adjective și sentimentul multor vorbitori că o traducere, pentru a fi reușită, trebuie nu numai să respecte textul, dar și să dea o turnură stilistică specifică operei artistice, operei literare, în limba în care este tradusă, determină utilizarea aproape exclusivă a exprimării *traducere literară* pentru ambele înțelesuri. Greșeala este evidentă. Distincția între cele două sensuri exprimate prin cele două cuvinte trebuie respectată.

ordinal — ordinar

Adjectivul *ordinar* este cunoscut cu înțelesurile de „obișnuit, comun, de calitate inferioară; vulgar, grosolan", de ex.: *Rochia aceasta este făcută dintr-o stofă ordinară* („de calitate inferioară"), *Folosește un limbaj ordinar* („vulgar") .

Adjectivul *ordinal* este cunoscut în construcția *numeral ordinal*, adică numeral care indică, într-o serie locul, ordinea numerică a unui lucru. Accentul se pune deci pe ideea modului de succesiune, a ordinii numerice. Privind comparativ cele două adjective, observăm că *ordinar* are o sferă de circulație mult mai largă decît *ordinal*. Adăugînd la aceasta și asemănarea formală (diferența fiind marcată doar de *r* și *l*), care joacă un mare rol în confuzia cuvintelor, găsim explicația exprimării: *numerale ordinare* în loc de *numerale ordinale*, cum este corect.

original — originar

Cele două sensuri ale adjectivului *originar*: „în forma de la început, inițial", și „care este de loc din..., care își are obîrșia în..." se găsesc atestate, după *Dicționarul limbii române*, și la adjectivul *original*, pe lîngă sensurile de bază ale acestuia „care constituie întîiul exemplar", „personal, nou, inedit" și „care iese din comun, neobișnuit, ciudat". Fenomenul este facilitat de asemănarea foarte mare a celor două cuvinte, fapt înregistrat în dicționare prin indicația *(prin confuzie)*, care ne arată, dealtfel, că folosirea lui *original* cu sensurile lui *originar* nu este corectă. Așadar, vom spune — atunci cînd ne referim la forma inițială a textului — *Am citit textul originar al romanului* și *Am citit textul original al romanului*, cînd ne referim la „întîiul exemplar al textului care poate servi pentru copii sau reproduceri". În schimb, totdeauna trebuie să spunem *Este originar din satul meu* și nu *Este original din satul meu*.

Fenomenul nu este însă unilateral, deoarece confuzia apare de multe ori și în sens invers. Pentru înțelesul lui *original*, ca adjectiv și ca formă substantivală („care constituie întîiul exemplar, care a fost produs pentru întîia oară într-o anumită formă" și „care iese din comun, neobișnuit") se folosește, greșit, *originar*. Să urmărim cîteva exemple concrete privind fiecare caz în parte pentru sensurile amintite ale celor două cuvinte.

Dorind să arătăm că o lucrare, o carte, un tablou etc. este primul exemplar produs într-o anumită formă, vom utiliza termenul *original*: *Originalul se găsește la muzeu*, nu *Originarul se găsește la muzeu*. La fel, *Păstrez originalele tuturor actelor ce voi publica aci* (Ghica). Este foarte răspîndită și locuțiunea *în original* „necopiat; în limba în care a fost scris"), care apare uneori greșit în forma *în originar*. Astfel, *Citea în original pe antici...* este o exprimare corectă, pe cînd *Citea în originar pe antici...* este greșită. Să nu confundăm acest sens cu înțelesul de „în forma de origine, inițial", care aparține adjectivului *origi-*

nar: *Figurile de stil, care există și în limba de toate zilele... nu mai sînt simțite astfel, din pricină că și-au pierdut caracterul figurat originar* (Iorgu Iordan), sau *Versiunea originară a romanului nu avea o limbă prea îngrijită*. Este vorba despre versiunea inițială, de origine, prin urmare, adjectivul *original* nu s-ar potrivi aici.

În exemple ca: *Am citit un articol plin de idei originale* sau *Sculptura aceasta este realizată într-o manieră originală* întîlnim ideea de „nou, inedit", sens pe care nu îl are adjectivul *originar*. Nu vom spune deci: *Am citit un articol plin de idei originare* și nici *Sculptura aceasta este realizată într-o manieră originară*. De asemenea, spunem *Am cunoscut un poet original* nu *Am cunoscut un poet originar*, cînd este vorba de un poet „care creează ceva nou, personal" dar vom spune *Am cunoscut un poet originar din Cluj* și nu... *un poet original din Cluj*, dacă dorim să arătăm că poetul „este de loc din Cluj." Numai prin intercalarea unei virgule, rostit cu o anumită intonație și folosind de data aceasta cuvîntul *original*, exemplul poate fi considerat corect, schimbîndu-și, firește, înțelesul: *Am cunoscut un poet original, din Cluj*, un poet personal în producția sa artistică, adică a cărui operă se caracterizează prin originalitate. În general, atunci cînd adjectivul este urmat de o determinare introdusă prin prepoziția *din*, este vorba de sensul „care este de loc din..., care se trage din..., care își are obîrșia în..." și, deci, corect este să întrebuințăm cuvîntul *originar*: *Pretind a fi adevărați urmași ai Cantacuzinilor originari din Ploiești* (Bolintineanu).

temporar — temporal

Asemănarea formală și, în parte, cea semantică dintre *temporar* „vremelnic, provizoriu, pe timp scurt" și *temporal* „care indică timpul, privitor la timp" duc adesea la întrebuințarea nediferențiată a celor două cuvinte. În gramatică întîlnim frecvent termenul *temporal* în construcții ca: *propoziție temporală*, *conjuncție temporală* care, îndeo-

sebi la elevi, apare în forma greşită *temporar*: *propoziţie temporară*, *conjuncţie temporară*. Pe de altă parte, în loc de *şedere temporară* sau *schimbare temporară a locului de muncă*, se spune greşit: *şedere temporală*, *schimbare temporală a locului de muncă*. Fenomenul se petrece, aşadar, în ambele sensuri, vorbitorii atribuind, în mod eronat, acelaşi înţeles lui *temporar* şi *temporal* (şi prin apropiere de cuvîntul *timp*).

inovator — novator

Inovator (<fr. *innovateur*) „persoană care realizează o inovaţie", ex.: *Inovatorii descoperă rezerve uriaşe pentru sporirea productivităţii* („Scînteia"), este întrebuinţat şi ca adjectiv: *dezvoltarea spiritului inovator al muncitorilor şi tehnicienilor* cu înţelesul „care realizează o inovaţie, care inovează". Aici *inovaţie* nu înseamnă o noutate, o schimbare în general, ci una mult mai concretă, aplicată într-un sector de activitate cu scopul îmbunătăţirii muncii şi mai ales a productivităţii muncii. Faţă de *inovator*, adjectivul şi substantivul *novator* (<fr. *novateur*) caracterizează o stare de înnoire, de primenire, indică o persoană cu idei şi concepţii noi, de ex.: *În arte şi în litere, novatorii, cei care ies din cărările obişnuite, întîmpină împotriviri* (Macedonski). Nuanţările semantice clare şi diferite, precum şi contextele lor specifice nu permit semnul egalităţii între cei doi termeni. Vom spune, deci: *Fabrica noastră are mulţi inovatori* nu *Fabrica noastră are mulţi novatori* şi *Literatura e pătrunsă de un suflu viu, novator* nu *Literatura e pătrunsă de un suflu viu, inovator*.

finit — finisat

Pornind chiar din franceză, aceste verbe au la bază sensuri diferite ale verbului *finir*. Primul se referă la acţiunea de „terminare, isprăvire" (de la care avem *fini*, *finit*), iar

al doilea se referă la „operaţiile efectuate pentru a da unui produs sau unei lucrări aspectul definitiv" (de la care avem *finisare*, *finisat* etc.). În consecinţă, *piese finisate* şi *piese finite* vizează două aspecte diferite. Primul exemplu se referă la piese care au fost supuse operaţiei speciale de finisare, iar al doilea ne spune că piesele au trecut prin toate fazele de prelucrare şi sînt terminate.

simplu — simplist

Nu totdeauna se face distincţia necesară între *simplu* (în opoziţie cu *compus*), adjectiv întîlnit zilnic în cele mai variate domenii şi sfere de activitate, şi adjectivul *simplist*, caracteristic unei arii mai restrînse (referitor la oameni şi manifestările lor, la concepţii, metode, raţionamente). Să urmărim principalele sensuri ale celor două adjective, însoţite de cîteva exemple. Pentru *simplu*: „care este format dintr-un singur element sau din elemente omogene; care nu se poate împărţi în elemente de natură diferită" *(În urma analizei s-a obţinut o substanţă simplă)*, „care nu este complicat, uşor de înţeles" *(Am ascultat o poveste simplă)*, „modest, sincer, cinstit" (*La un semn deschisă-i calea şi s-apropie de cort Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port*. Eminescu); pentru *simplist*: „care consideră lucrurile superficial, unilateral", (*Totul e organizat şi dominat de un spirit comercial simplist*. Ralea), „lipsit de subtilităţi intelectuale, unilateral" *(Nu ne-am putut înţelege, sînt nişte firi simpliste)*.

Confuzia se naşte plecînd de la această sferă, privitoare la oameni, la caracteristicile şi manifestările lor, sferă comună calificării celor două adjective, dar după cum am văzut, cu sensuri diferite. Pentru „modest, sincer" vom spune: *Am întîlnit în calea mea oameni simpli, prietenoşi* nu *Am întîlnit în calea mea oameni simplişti, prietenoşi*. În general, se întrebuinţează greşit cuvîntul *simplist* în locul lui *simplu* şi atunci cînd adjectivul se referă la un om lipsit de cultură (*Sînt nişte oameni simplişti, naivi*, în loc de *Sînt nişte oameni simpli, naivi*). Întîlnim şi feno-

menul invers, cînd se folosește *simplu* în loc de *simplist*. Fiind vorba despre metode, concepții superficiale, unilaterale, se spune greșit: *Definiția dată este simplă și total necorespunzătoare* în loc de *Definiția dată este simplistă și total necorespunzătoare*.

fortuit — „forțat"

Adjectivul *fortuit* (<fr. *fortuit*) are înțelesul de „neprevăzut, întîmplător, inopinat", ex.: *Plecarea fortuită a lui M. la București m-a nedumerit*. Uneori este întrebuințat, greșit, cu sensul de *forțat*, adică „făcut sau impus cu forța, silit, nefiresc". Cele două adjective nu sînt însă sinonime. Dorind să se arate că ceva este nefiresc, silit, se spune greșit, de pildă: *exprimare fortuită* în loc de *exprimare forțată*. Pentru aceste adjective există și posibilitatea folosirii lor în contexte identice (ex.: *plecare fortuită* „neprevăzută" și *plecare forțată* „silită"), dar sensurile complet diferite și cunoașterea exactă a celor două cuvinte permit întrebuințarea lor corectă, în concordanță cu ideea care trebuie exprimată.

totalitar — „total"

Familia cuvintelor *total*, *totalitate*, *totaliza* etc. are o arie de circulație mult mai întinsă decît *totalitar*, *totalitarism*, cuvinte specifice unui domeniu restrîns: (despre state și regimuri politice, despre atitudini și concepții) „care aplică sau preconizează dictatura unei minorități" de ex.: *Și-a luat rolul în primire cu un spirit totalitar, și într-o săptămînă s-a instalat uzurpator* (Arghezi). Analogia formală dintre *total* și *totalitar* și necunoașterea înțelesului celui din urmă, contribuie uneori la asocieri eronate, atribuindu-se lui *totalitar* un sens care nu-i aparține; concret, i se atribuie sensul lui *total*, „întreg, complet, deplin". Vom spune: *distrugere totală* nu *distrugere totalitară*, *Obținuse o victorie totală* nu *Obținuse o victorie totalitară*.

inveterat (învetorat)—învederat

Există, pe de o parte, adjectivul *inveterat* (din fr. *invétéré*) cu varianta *înveterat*, care înseamnă „învechit în rele, în vicii", sau, despre vicii, „învechit, înrădăcinat" și, pe de altă parte, adjectivul *învederat* (de la verbul *învedera*) „care se poate vedea sau înțelege bine, vizibil, evident". Despre o asemănare de sens nu poate fi vorba, ci, așa cum se vede, confuzia pleacă de la aspectul formal foarte apropiat (din punct de vedere fonetic, *d* este perechea sonoră a consoanei surde *t*). În exemplele: *Am fost și voi fi totdeauna contra nepotismului... o bubă inveterată a societății noastre* (Caragiale); *Acolo... sînt ruinele încă învederate ale anticei cetăți* (Odobescu), adjectivele *inveterată* și *învederate* sînt corect folosite. Se întîmplă să existe însă situații în care numai contextul să poată decide precis sensul cuvîntului. Atît formularea *ură învederată* („ură vizibilă"), cît și formularea *ură inveterată* („ură învechită") sînt corecte, dacă sînt folosite în contexte corespunzătoare sensului lor.

duce—induce

Cunoaștem și auzim adesea expresiile: *a duce* (pe cineva) *cu zăhărelul (cu cobza, cu preșul)* și *a induce în eroare*, ambele cu înțelesul de „a înșela, a amăgi, a minți". Deci, este vorba despre două expresii construite cu verbe diferite și în contexte diferite, dar cu același înțeles. Asemănarea formală dintre cele două verbe, precum și înțelesul asemănător al expresiilor în care apar a ușurat oarecum folosirea neadecvată a unui verb în locul altuia, și anume a lui *duce* (mai vechi în limbă și de o foarte mare circulație) în locul lui *induce* din expresia *a induce în eroare* (traducerea expresiei franțuzești *induire en erreur*), care devine în mod greșit pentru unii *a duce în eroare*. În expresie, *a induce* are la bază sensul existent în franceză, acela de „a incita", în timp ce *a duce* se referă la sensul de „a conduce".

În limba română, *a induce*, pe lîngă sensul din domeniul tehnic, de care nu ne ocupăm aici, îl mai are doar pe cel din expresia amintită, care i-a asigurat accesul la un număr mare de vorbitori.

releva — revela

Verbe mai noi, *releva* și *revela*, ambele de origine franceză *(relever* și *révéler)* se întrebuințează deseori unul în locul celuilalt, deși nu este vorba de o formă literară și varianta ei (ca în *secunda* și *seconda*, de pildă), nici de două sinonime, ci de două cuvinte separate și distincte. Întrebuințarea lui *revela* în locul lui *releva* sau a lui *releva* în locul lui *revela*, fără a ține seama de specificul semantic al fiecăruia, îngreuiază perceperea exactă a textului. Înțelesul de „a sublinia, a evidenția" corespunde verbului *releva*: *Referatul a relevat contribuția colectivului la îndeplinirea planului*, în timp ce *revela* are sensul de „a dezvălui, a face cunoscut": *Știrea a revelat fapte cu totul neașteptate, senzaționale*. Anumite contexte cer folosirea unuia dintre cei doi termeni, dar nu a oricăruia dintre ei, în funcție de sensul pe care îl cere contextul respectiv.

asambla, asamblare (ansambla, ansamblare)

Atît la substantivul *ansamblu*, cît și la verbul *asambla* (și substantivul *asamblare*) există ideea generală de „unire a unor elemente", dar, necunoscîndu-se caracteristicile lexicale distincte ale acestora, se consideră incorect că după cum există *ansamblu* ar trebui să existe *ansambla* și *ansamblare*. În realitate avem *ansamblu* „tot unitar rezultat din unirea unor elemente izolate, totalitate" (ex.: *Ansamblul de măsuri aplicate au dat roade*) și *asambla* (fr. *assembler*) „a reuni, a fixa, a îmbina două sau mai multe piese etc." (ex.: *Tehnicienii asamblează dispozitivul* nu *Tehnicienii ansamblează dispozitivul*). Similitudinea de formă (*ansamblu-asambla-asamblare*) și, într-o oarecare măsură, cea de sens dau naștere la erori ca cele semnalate mai sus.

Coexistența prepoziției *în* și a prefixului *in-* la începutul unor cuvinte produce adesea false interpretări: fie că se pronunță cu *în* acele cuvinte care îl conțin pe *in-*, considerîndu-se în mod eronat că este vorba de prepoziția

în (ex.: *întroduce* pentru *introduce*, *înterior* pentru *interior*, *încipient* pentru *incipient)*, fie, situația inversă, cînd conștiința acestui fenomen, îi determină pe unii vorbitori să rostească *in*... în locul lui *în*... cum este corect (ex.: *incontinuu* pentru *încontinuu*, *incarna* pentru *încarna*).

învesti — investi

Învesti și *investi* se întrebuințează deseori greșit, unul în locul celuilalt, dar mai cu seamă *investi* pentru *învesti*. Explicația de data aceasta nu se bazează pe considerente semantice, ci numai formale. Verbul *învesti* și familia lui *(învestire*, *învestitură*, *învestit)* sînt mai vechi în limbă, după cum o atestă și unele sensuri corespunzînd unor realități din epoci mai îndepărtate. În orînduirea feudală, persoanele *se învesteau*, adică primeau *învestitura* „actul solemn prin care cineva era împuternicit cu o demnitate, cu un drept etc.". Azi, în mod curent, acest verb îl întîlnim cu sensul general de „a acorda cuiva în mod oficial un drept, o demnitate", ex.: *Antrenorul a fost învestit cu puteri depline în vederea alcătuirii selecționatei*. Exprimarea greșită cu *investi*: *Antrenorul a fost investit cu puteri depline*... nu are nimic comun cu sensul acestui verb „a plasa, a aloca un fond", de ex.: *Pentru fabrica noastră s-au investit foarte mulți bani*. Știindu-se că se fac deseori greșeli în care *in*... se rostește *în*..., unii vorbitori, mai puțin lămuriți asupra celor două forme, ajung la forma hipercorectă *investi* pentru *învesti*.

insera — însera

Față de *însera (în + seară)* cu sensurile de „a se face seară" și „a-l apuca pe cineva seara undeva", *insera* (<fr. *insérer)* este un neologism complet diferit de acesta sub raport semantic și etimologic. De fapt, în cazul de față nu avem de-a face cu o confuzie propriu-zisă între verbul *însera*, cu sensurile amintite, și *insera*, ci cu necunoașterea sensului neologismului. *Insera*, în ansamblul înțelesurilor sale, conține ideea de „a include, a îngloba", fie ca adaos într-un

text, într-un şir de numere, ca informaţie, într-un ziar, fie ca material în masa altui material. Pentru unii vorbitori aceasta a constituit un indiciu de asociere cu prepoziţia *in*, efectuîndu-se în acest fel o analiză şi o folosire greşită a cuvîntului. Corect este: *Notiţa a fost inserată în pagina a doua a ziarului*, şi nu *Notiţa a fost înserată...* sau *În statistica dată am inserat şi rezultatele calculelor mele* şi nu... *am înserat şi rezultatul calculelor mele*.

PLEONASME

Cuvintele pe care le folosim pentru redarea gîndurilor și a sentimentelor noastre trebuie astfel alese și combinate încît sensurile lor să nu se suprapună. Nerespectarea acestui deziderat duce, printre altele, la construcții pleonastice. Pleonasmul, adică întrebuințarea unor cuvinte care repetă în mod inutil o idee, reprezintă o incorectitudine de exprimare. Apariția greșelilor integrate în sfera pleonasmului este favorizată de dorința vorbitorilor de a mări claritatea comunicării prin repetarea unor idei, prin insistența asupra unor elemente.

Bineînțeles, nu trebuie să considerăm pleonastică exprimarea în care, pentru a întări o afirmație și a mări impresia de autenticitate, se repetă, cu valoare expresivă, un cuvînt existent deja în text. De pildă: *A zărit o fată frumoasă, frumoasă; Creștea un pom cu totul și cu totul de aur; Gîndurile mele torceau un vis, un vis frumos* (Eminescu); *De luni întregi merge pe întuneric, doarme pe întuneric, străbate grădina pe întuneric* (Arghezi).

Adesea autorii, simțind nevoia de a relua o anumită idee, apelează la sinonime, cuvinte diferite ca formă, dar identice sau strîns înrudite ca sens. Prin sinonime nu numai că se evită monotonia mijloacelor de expresie, dar se redau și anumite nuanțe semantice, comunicarea cîștigînd în precizie și în plasticitate. Scriitorii, folosindu-se cu măiestrie de această calitate a elementelor de vocabular, au scris valoroase pagini de literatură. Am ales spre exemplificare un fragment din *Zodia Cancerului* de M. Sadoveanu,

şi anume scena în care însoţitorii abatelui de Marenne se grăbesc să ajungă la un loc de popas, fiindcă se simte apropierea ploii. Căpitanul Turculeţ afirmă: *...vremea are de gînd să se schimbe*. Atunci solul întreabă: *Aş vrea să ştiu însă, domnule, ce astrolog ai consultat la Liov, de ştii că are să se tulbure vremea?*, iar Turculeţ răspunde: *Cuvioase părinte,... cunosc mai ales după glasul acelor stînci că vremea se strică*. Mai tîrziu Alecu Ruset îl îndeamnă pe Bîrlădeanu: *Cată să ne grăbim, Bîrlădene, căci, după cît spun unii şi alţii, are de gînd să vremuiască*. Verbele întrebuinţate sînt identice numai în aparenţă, căci de fapt prin ele se realizează o gradaţie a nuanţelor; pornindu-se de la noţiunea generală prin care se enunţă fenomenul *(vremea se schimbă)*, se ajunge la cea de schimbare defavorabilă *(vremea se strică, se tulbură)* şi se sfîrşeşte cu sensul de vreme urîtă, cu ploaie şi furtună *(are să vremuiască)*[1].

Dacă procedee ca sinonimia sau repetiţia sînt recomandabile pentru obţinerea efectelor stilistice, dimpotrivă, pleonasmul trebuie evitat, pentru că altfel exprimarea devine incorectă din punct de vedere lexical.

Există mai multe feluri de pleonasme şi nu toate reprezintă greşeli la fel de grave.

Sînt unele formulări care au numai o nuanţă pleonastică. Aşa este, de exemplu, construcţia *felul* (sau *modul*) *cum*, care are o largă întrebuinţare. Analizînd valoarea semantică a celor două cuvinte care intră în combinaţie, se constată că ele au aproape acelaşi înţeles. Substantivul *fel* înseamnă „mod sau chip (de a fi sau de a acţiona al cuiva“), iar adverbul *cum* „în ce mod, în ce fel“. Dar nici *felul* şi nici *cum* nu pot lipsi din formulări ca: *M-a încîntat felul cum mi-a vorbit; S-a ocupat de modul cum poate fi soluţionată această problemă*, în care *cum* introduce atributiva substantivului *felul* (sau *modul*). Construcţia *felul cum* ar putea fi modificată, folosind, în loc de *cum*, prepoziţia *în* urmată de pronumele relativ *care*: *M-a încîntat felul în care mi-a vorbit*; *S-a ocupat de modul în care poate fi soluţionată această*

[1] Ştefan Munteanu, *Stilistica sinonimelor în limba lui M. Sadoveanu*, în „Orizont“, nr. 12, 1965, p. 66.

problemă. Formularea care-l conţine pe *cum* este mai frecventă în limbajul familiar, iar cea cu *în care*, în limba literară.

Alteori, ca în cazul construcţiei *a aduce o contribuţie*, fraza nici nu poate fi organizată fără a enunţa, cu mijloace diferite (prin verb şi prin substantiv), ideea respectivă. *Contribuţie* este definit în dicţionarele noastre prin „parte cu care cineva contribuie la o acţiune sau la o cheltuială comună", avînd deci o caracteristică semantică comună cu verbul *a aduce*. Cu toate acestea, *contribuţie* numai în combinaţie cu *a aduce* poate exprima un enunţ complet. Această construcţie apare tot mai des în presă, la radio şi la televiziune. Totuşi considerăm că e bine să nu apelăm la ea, ci să o înlocuim cu verbul *a contribui*. Prin urmare, să spunem: *Am contribuit la rezolvarea problemei* şi nu *Mi-am adus contribuţia la rezolvarea problemei*. Situaţie similară are şi combinaţia, mult discutată, *a aduce un aport*, cuvîntul *aport* fiind sinonim cu *contribuţie*.

O alăturare de cuvinte din aceeaşi sferă semantică se întîlneşte în cunoscutul vers al lui M. Eminescu: *Cobori în jos, luceafăr blînd*. Prin *cobori în jos* se precizează direcţia mişcării şi se accentuează imensitatea distanţei. Deosebite sînt construcţiile *a coborî jos* şi *a urca sus*, în care nuanţa pleonastică pare mai pregnantă. Dar, şi în cazul acestora, caracterul pleonastic a slăbit din cauza desei întrebuinţări, construcţia fiind simţită astăzi ca sudată în acest fel.

Pleonastice sînt întrucîtva şi formulările *am văzut cu ochii mei* şi *am auzit cu urechile mele*, deoarece nu se poate vedea decît cu ochii, şi, respectiv, nu se poate auzi decît cu urechile (proprii). Prin cele două precizări, vorbitorul, excluzînd posibilitatea existenţei unui intermediar, urmăreşte să convingă interlocutorul despre adevărul celor relatate.

Limba noastră cunoaşte şi situaţii în care pleonasmul a fost înlăturat prin evoluţia ce s-a petrecut în structura semantică a unuia dintre termeni. De exemplu, în combinaţia *fond de bază*, cuvîntul *fond* şi-a schimbat înţelesul, însemnînd astăzi şi „sumă de bani", ceea ce face posibilă şi corectă asocierea cu termenul *bază*. La fel, în exprimarea *a escalada un zid*, pleonasmul este atenuat, deoarece *a escalada* şi-a

extins sensul. Verbul acesta înseamnă „a se căţăra“, nu numai pe un zid, ci şi pe un alt obstacol, „pentru a trece de partea cealaltă“ şi chiar „a sări (peste un obstacol)“, ca în exemplul: *Marinarii escaladară în salturi balustrada* (Bart).

Există însă şi pleonasme propriu-zise, dar nici acestea nu sînt toate la fel de supărătoare. Verbele *a (se) limita*, *a (se) mărgini*, *a (se) rezuma* sînt sinonime în ce priveşte unul dintre sensurile lor: „a se opri (în dezbaterea unei probleme, într-o discuţie, într-o expunere etc.) la o anumită limită, la un anumit punct“. Dăm cîteva citate în care verbele apar cu sensul menţionat mai sus: *În aceste nopţi... lumea pare că se rezumă la atît: oameni, stele şi stînci* (Bogza); *Nu s-a mărginit la prînzuri şi ziafeturi..., a mai adus şi tarafuri de lăutari* (Caragiale); *Am limitat convorbirea la cele strict necesare*. În asemenea situaţii este nepotrivit să introducem adverbul restrictiv *numai*, deoarece atît verbele, cît şi adverbul exprimă acelaşi lucru: limitarea acţiunii. Se întîlnesc însă exprimări în care se face această asociere pleonastică: *Să ne mărginim numai la discutarea acestor probleme; Lucrarea s-a rezumat numai la descrierea faptelor*. Aceste propoziţii ar cîştiga în corectitudine dacă adverbul *numai* ar fi eliminat.

Se caracterizează printr-o nuanţă pleonastică, mai atenuată însă, şi unele construcţii calchiate, adică formate după model străin, ca: *a prevedea viitorul* (< fr. *prevoir l'avenir*), *perspective de viitor* (< fr. *les perspectives de l'avenir*).

O neglijenţă în exprimare sau chiar o necunoaştere a sensului cuvintelor trădează formularea mult folosită astăzi: *un procent de zece la sută*. Caracterul pleonastic al construcţiei rezultă din faptul că *procent* înseamnă „a suta parte dintr-o cantitate“. Unii vorbitori, care îşi dau seama de aceasta, înlocuiesc pe *procent* cu *proporţie*, ceea ce atenuează greşeala, deoarece *proporţie* nu exprimă exact sensul lui *procent*. Corect trebuie însă spus: *zece la sută* sau *zece procente*.

Mai supărătoare decît cele menţionate pînă acum sînt alte cîteva tipuri de pleonasme a căror prezenţă, în vorbire sau în scris, este cu totul inacceptabilă. Acestea sînt cauzate de mai mulţi factori, printre care necunoaşterea sensurilor cuvintelor întrebuinţate sau folosirea neatentă a

lor și, foarte des, dorința vorbitorului de a impresiona pe cititor sau pe ascultător printr-o exprimare prețioasă.

Pleonasmele de acest fel apar sub diferite forme. Astfel, cele două cuvinte care se asociază pot fi identice ca sens, dar deosebite din punctul de vedere al categoriei gramaticale căreia îi aparțin. Iată cîteva exemple în care sensul atributului (sau al propoziției atributive) e cuprins în substantivul pe care îl califică: *exemplu pilduitor*, *variațiuni diferite*, *obstacol care împiedică*, *înfăptuiri realizate*, *realizări înfăptuite*, *sentimente sufletești*, *pesimism deznădăjduit*, *serpentine șerpuitoare*, *a (aduce la) același numitor comun* etc. Să analizăm primele exemple, spre a înțelege mai bine caracterul pleonastic al acestor exprimări. Atribuirea calificativului *pilduitor* substantivului *exemplu* e cu totul neindicată, deoarece *exemplu* înseamnă „acțiune sau persoană care servește drept model", iar *pilduitor* („care servește sau poate servi drept pildă, drept model, drept exemplu") nu face decît să repete această idee. E nepotrivită alăturarea adjectivului *diferite* substantivului *variațiuni* din moment ce *variațiune* are sensul de „trecere de la un aspect la altul", respectiv „aspect diferit". Cuvîntul *obstacol* se definește prin „piedică, stavilă care închide drumul, care oprește vederea, trecerea etc." Conținînd deci ideea de piedică, nu mai este nevoie să fie caracterizat prin atributiva *care împiedică*.

O construcție din ce în ce mai frecventă în ultimul timp (auzită și în emisiunile de televiziune) reprezintă gruparea *scurtă alocuțiune (Au rostit scurte alocuțiuni)*. Determinantul *scurtă* este de prisos deoarece *alocuțiune* se întrebuințează astăzi cu sensul „scurtă cuvîntare" (la origine, lat. *allocutio* înseamnă „vorbire către cineva"). Prin urmare, ca să se comunice faptul că „s-au rostit cuvîntări scurte și nu lungi", e suficient să se spună: *S-au rostit alocuțiuni*.

Asemenea determinări pleonastice se dau uneori și verbelor: *a scruta (cu atenție)*, *a schița (sumar)*, *a sublinia (relevant)*, *a prefera (mai bine)*, *a-și însuși (pentru sine)*, *a avansa (înainte)*, *a extermina (în masă)*. Identitatea de sens a cuvintelor care se combină este evidentă. Să ne oprim totuși la cîteva dintre exemplele menționate. *A scruta*

înseamnă „a privi atent", prin urmare nu era nevoie de determinarea *cu atenție*. Unul dintre sensurile verbului *a schița* este „a descrie, a contura ceva prin cîteva trăsături", iar *sumar* înseamnă „spus sau scris în cîteva cuvinte; pe scurt", deci asocierea celor două cuvinte trebuie evitată. Pleonastice sînt și exprimările *a decima în masă* (sau *un mare număr*) sau *a extermina în masă*, pentru că sensul de „număr mare, masă" e cuprins în fiecare dintre cele două verbe, definite prin „a ucide, a omorî un număr mare, în masă".

Se combină nepotrivit termeni cuprinzînd elemente semantice comune și în formulările, mereu auzite: *a urma în continuare*, *a se menține mai departe*, în care se reia ideea de continuitate exprimată de verb.

Alte exemple în care verbul și substantivul, care se află în directă legătură, exprimă același sens: *a înmănunchea un buchet de melodii*, *a evoca o amintire*, *a conlucra în colaborare...*, *a se axa în jurul...* etc.

Un grup aparte de pleonasme îl constituie denumirile de felul: *atelier de blănărie*, *atelier de cizmărie*, *atelier de spălătorie*, *atelier de șepcărie* etc. Analizînd conținutul semantic al cuvintelor, constatăm că primul exprimă o trăsătură intrinsecă a noțiunii celuilalt, căci *blănărie*, de exemplu, se definește prin „atelier unde se prelucrează blănuri". Deci *atelier de blănărie* ar însemna de fapt „atelier de atelier unde se prelucrează blănuri". Ca atare, denumirile firmelor menționate trebuie formulate simplu: *blănărie*, *cizmărie*, *spălătorie*, *șepcărie* etc.

În secolul trecut răspîndită mai mult, iar astăzi întîlnită în vorbirea persoanelor mai puțin instruite este practica de a alătura două conjuncții (sau locuțiuni conjuncționale) adversative în cadrul aceleiași propoziții: *dar însă*, *dar în schimb*, *în schimb însă* (*Aș vrea să rezolv problema, dar însă nu pot*). Caracterul pleonastic se menține chiar dacă cele două cuvinte cu sens adversativ se întrebuințează la oarecare distanță, însă în limitele unei singure propoziții: *Vreau să te întîlnesc, dar nu pot însă veni astăzi.*

Limba română cunoaște o categorie de verbe care, la origine, conțin pe primul loc o prepoziție. Așa sînt, de

exemplu, verbele compuse cu *în-*: *a (se) îngloba*, *a (se) încorpora*, *a (se) încadra* etc. (<fr. *englober*, *incorporer*, *encadrer*). Cu timpul, conţinutul prepoziţiei s-a pierdut şi vorbitorii atribuie, în mod normal, acestor verbe complemente introduse prin prepoziţia *în*, fără ca această combinaţie să mai fie simţită ca pleonastică. Se spune deci corect: *S-a încadrat în mişcarea revoluţionară; Substanţa s-a încorporat în soluţia respectivă; Multe elemente noi au fost înglobate în limbă*. Înlocuirea construcţiilor prepoziţionale printr-un substantiv (fără prepoziţie) în cazul dativ *(S-a încadrat mişcării revoluţionare; Substanţa s-a încorporat soluţiei respective; Multe elemente noi au fost înglobate limbii)* pare azi forţată. Mai mult chiar, în stadiul actual al limbii, construcţia cu prepoziţie adesea nici nu poate fi evitată. Nimeni nu spune: *S-a încadrat cîmpului muncii*, ci *S-a încadrat în cîmpul muncii*.

Estomparea pînă la dispariţie a sensului prepoziţiei a determinat uneori reluarea ei pentru a putea reda intenţia vorbitorului. Prepoziţia a fost dublată şi chiar triplată, de exemplu, în formaţiile: *dedesubt*, *de dedesubt*.

Verbul *a se interpune* are la origine prepoziţia latinească *inter* „între", de aceea este bine să se evite, cînd e posibil, întrebuinţarea lui alături de această prepoziţie, în caz contrar exprimarea primind un caracter pleonastic. Se spune corect: *Ei s-ar fi împăcat dacă nu s-ar fi interpus familia* şi nu *Ei s-ar fi împăcat dacă nu s-ar fi interpus familia între ei*.

Sînt însă situaţii în care întîlnirea celor două cuvinte în cadrul aceleiaşi fraze este inevitabilă: *Din cauza interpunerii altor cuvinte între atribut şi substantiv, se produce...*

Verbele derivate cu prefixul *re-* nu trebuie utilizate în acelaşi context cu *mai*, *iarăşi*, *din nou (a revedea din nou*, *a nu mai fi reprimiţi*, *a reveni iarăşi la problemă*, *a redobîndi iar)*, deoarece prefixul conţine ideea de acţiune repetată. Pentru formularea corectă a exemplelor menţionate există două posibilităţi: fie întrebuinţarea verbului fără prefix, urmat de complementele *din nou*, *iarăşi*, *mai* (*a vedea din nou*, *să nu mai fie primiţi* ş.a. m.d.), fie întrebuinţarea verbului derivat cu prefixul *re-*, fără determinările

amintite (*a revedea satul*, *a fi reprimiți* ş.a.m.d.). O situație similară au verbele care conțin prefixul *co-*, *con-* „împreună cu". Sînt greşite construcțiile în care acestui verb i se asociază compliniri introduse prin locuțiunile prepoziționale *împreună cu*, *alături de* sau chiar numai prin prepoziția *cu*: *Alături de îndeletniciri vechi coexistă altele, noi.* Această propoziție ar trebui rectificată astfel: *îndeletnicirile vechi şi cele noi coexistă.* Se spune corect: *Conlucrăm în toate problemele*, nu *Conlucrăm împreună cu...* sau *Conlucrăm cu...*, de vreme ce *conlucra* înseamnă „a lucra cu cineva". La fel: *Românii şi alte naționalități conviețuiesc pe teritoriul țării noastre* şi nu *Românii conviețuiesc împreună cu alte naționalități pe teritoriul țării noastre.*

Adesea pleonasmul decurge din repetarea sensului cuvîntului prin termeni sinonimici, din dorința de a exprima cu mai multă intensitate o anumită idee. De exemplu: *rezultate rodnice şi fructuoase, un lucru firesc şi natural. Acest fapt îşi are proveniența şi originea...* Trebuie evitate însă asemenea asocieri.

CONSTRUCȚII FIXE

Izvorîte din finețea observației și din marea sensibilitate a poporului nostru, expresiile și locuțiunile, create de-a lungul secolelor, sînt mărturii ale felului său de a trăi, de a gîndi și de a se exprima. Cu mult simț artistic, scriitorul Mihail Sadoveanu le-a caracterizat astfel: „Sînt aceleași vorbe, însă e un întreg nou, în care se simte sufletul nostru pînă în adîncimea istoriei; sînt aceleași elemente de tradiție și basm, însă fixate în cristali nemuritori de pietre rare".

Expresiile și locuțiunile, aceste îmbinări de cuvinte care s-au cristalizat într-o anumită formă, păstrată prin graiul viu, prin creațiile folclorice, precum și prin operele scriitorilor, conferă limbajului varietate și sugestivitate.

Din punctul de vedere al valorii stilistice deosebim expresiile, caracterizate printr-o folosire figurată a cuvintelor, și locuțiunile sau simplele îmbinări sintactice lipsite, în general, de coloratură stilistică — afectivă. În prezentarea de față nu vom face distincție între diferitele feluri de construcții sintactice fixe, ci le vom trata împreună, deoarece separarea lor nu prezintă importanță pentru scopul lucrării.

O mare parte a construcțiilor populare sînt deosebit de sugestive și de pitorești, dînd mult farmec vorbirii și scrierii. Descoperindu-le valoarea expresivă, scriitorii le-au dat o largă întrebuințare în creațiile lor. E suficient să ne referim la opera lui Ion Creangă, în care se înmănunchează proverbe sau ziceri tipice, expresii comune oamenilor din Humulești și de aiurea. Să desprindem un fragment din

„Amintiri din copilărie“: *„Iaca și moș Vasile, cu vornicul și paznicul, strigă pe tata la poartă, îi spun pricina și-l cheamă să fie de față, cînd s-o ispăși cînepa și cireșele...; căci drept vorbind și moș Vasile era un cărpănos ș-un pui de zgîrie-brînză ca și mătușa Mărioara. Vorba ceea: «a tunat și i-a adunat»... Stricăciunea se făcuse și vinovatul trebuia să plătească. Vorba ceea: «Nu plătește bogatul, ci vinovatul!»“*

Aceste vechi formulări se caracterizează, în ceea ce privește alcătuirea lor, prin ordinea de obicei fixă a elementelor componente. Pentru ca ele să-și păstreze frumusețea, autenticitatea și chiar înțelesul, trebuie respectată structura lexicală și gramaticală, impusă de logică și de uz. Greșeli de schimbare a formei în care au fost cristalizate asemenea construcții se întîlnesc mai des în cazul locuțiunilor și al simplelor îmbinări sintactice și mai rar în cazul expresiilor.

În majoritatea cazurilor, abaterile de la obligația de a respecta întocmai forma consacrată a unei expresii sau a unei locuțiuni constau în înlocuirea prepozițiilor. Asemenea cazuri sînt multe. Menționăm deocamdată cîteva exemple, în care *în* s-a substituit, cu totul nerecomandabil, prepozițiilor originare: *o dată în zi*, *a-i sări (cuiva) în gît*, *a-i trăsni (cuiva) în cap*, în locul formelor corecte: *o dată pe zi*, *a-i sări (cuiva) de gît*, *a-i trăsni (cuiva) prin cap*.

Dar se întîmplă ca o prepoziție să fie înlocuită nu numai prin altă prepoziție, ci și prin altă parte de vorbire. În limba noastră, comparația se face, de preferință, cu ajutorul adverbului *ca*. Exemplele sînt la îndemîna oricui: *alb ca spuma laptelui*, *bun ca pîinea caldă; Pe un deal răsare luna, ca o vatră de jăratic, Rumenind străvechii codri și castelul singuratic* (Eminescu). Comparația poate fi exprimată și prin verbul *a semăna*, urmat de prepoziția *cu*. De pildă, textul de mai sus s-ar fi putut formula și astfel: *luna seamănă cu o vatră de jăratic care rumenește străvechii codri*. Unii vorbitori, avînd în conștiința lor construcția cu adverbul *ca* pentru ideea de comparație, îl introduc și în formularea *a semăna cu cineva* (sau *cu ceva*) în locul prepoziției *cu*, ajungînd la exprimarea incorectă: *el seamănă ca prietenul său*. La fel se întîmplă și cu expresiile *a fi de o seamă cu cineva*, *a fi de o teapă cu cineva*, care sînt greșite dacă se

substituie aceeași prepoziție, *cu*, prin adverbul *ca*: *a fi de o seamă ca cineva*, *a fi de o teapă ca cineva*.

Deși mai rar, se întîlnesc totuși situații în care termenul schimbat aparține altei categorii morfologice. De exemplu: conjuncția *dacă*, avînd drept funcție de bază introducerea propoziției condiționale, poate fi înlocuită cu locuțiunile *în caz că*, *cu condiția să*, *în ipoteza că*. Sînt însă persoane care, din convingerea că numai *dacă* poate și trebuie să preceadă cuvinte sau propoziții care exprimă condiția, folosesc această conjuncție și în locuțiunile amintite, care îmbracă astfel o formă denaturată: *în caz dacă*, *cu condiția dacă*, *în ipoteza dacă (Accept propunerea în caz dacă îmi dai albumul* în loc de: *Accept propunerea în caz că îmi dai albumul)*.

Una dintre cauzele acestor substituiri este influența construcțiilor asemănătoare din punct de vedere formal sau semantic. Astfel, ca urmare a analogiei pe care o stabilesc unii vorbitori între locuțiunile adverbiale *în rezumat* și *pe scurt*, cea din urmă a devenit, greșit, *în scurt*: *A trecut de la bucurie la desperare, de la compasiune la ură, în scurt, prin toate trăirile sufletești*.

La fel construcția *cu intenția de a*... (sau *să*...) a fost influențată de *a avea în intenție*, ceea ce a determinat înlocuirea greșită a lui *cu* prin *în*: *Spun aceasta în intenția de a înlătura presupunerile tale*. Vorbitorii s-au putut însă orienta și după limba franceză, în care formularea echivalentă construcției românești este *dans l'intention de*...

De azi pe mîine este utilizată uneori în forma incorectă *de pe azi pe mîine (Nu amîna discuția de pe azi pe mîine)*, deci cu includerea unui *pe*, după modelul expresiei *de pe o zi pe alta*.

Adesea prepoziția *de* este înlocuită, nerecomandabil, cu *la*: *La fiecare dată cînd venea la noi, discutam despre prietenul nostru* (în loc de: *De fiecare dată cînd venea la noi, discutam despre prietenul nostru)*. Explicația acestei greșeli o găsim în influența formulării *la fiecare dată*, în care *dată* are alt sens decît cel din formularea *de fiecare dată*. Deci, în limba noastră se cunosc două cuvinte: *dată*, pl. *dăți (Mă bucuram de fiecare dată cînd puteam reveni în*

aceste locuri) și *dată*, pl. *date (Va sosi la data de 20 octombrie; Lucrările se vor termina la datele stabilite în plan).* *Dată* a intrat în combinație și cu prepozițiile *la*, *în*: *la data*, *în data*. Din ce în ce mai mult se răspîndește însă forma *pe data*: *Ne întîlnim pe data de... Pe dată*, cu substantivul nearticulat *(Sosesc pe dată, așteaptă-mă)*, este preferat de unii adverbului obișnuit *îndată*.

Construcția *în raport cu*, avînd sensul „față de..., în comparație cu...", este folosită pentru a pune în relație două idei. Deci, prezența prepoziției *cu* este explicabilă și necesară. Expresia se întrebuințează în diferite stiluri: beletristic — *O picătură în raport cu nemărginirea* (Eminescu), științific — *În unele sisteme, ecuațiile prezintă o formă particulară în raport cu necunoscutele* (*Algebra* cl. a IX-a), tehnico-administrativ — *Repartizarea investițiilor se va face în raport cu necesitățile impuse de fiecare secție în parte* („Scînteia"). Din cauza analogiei care se face uneori cu expresia *în funcție de*, asemănătoare ca înțeles, are loc substituirea prepoziției *cu* prin *de*, ajungîndu-se astfel la construcția incorectă *în raport de*, frecventă atît în vorbire, cît și în scris: *Obligațiile îți revin în raport de funcția pe care-o deții; Se impune discutarea soluției propuse și în raport de această necesitate; Judecă importanța acestei descoperiri în raport de cunoștințele de atunci ale oamenilor*. Dar, după cum ne ferim să spunem *în funcție cu*, trebuie să evităm și formula *în raport de*.

Extrem de mult este folosită locuțiunea adverbială *pe plan* „în domeniul...; în ce privește". Presa oferă exemple la tot pasul: *Pe plan economic s-au înregistrat succese remarcabile; Sînt numeroase modificările care au avut loc pe plan cultural*. Abaterile de la forma consacrată a locuțiunii de față privesc schimbarea prepoziției *pe* cu *în*: *Aceasta a determinat modificarea raportului de forțe în plan ideologic; Prefacerile în plan social se răsfrîng și asupra artei* etc.

Se întîlnesc cazuri în care ia naștere o exprimare echivocă din amestecul unor construcții gramaticale asemănătoare, mai ales cînd este vorba despre corelative. În limba noastră există construcțiile: *pe de o parte..., pe de altă*

parte și *de o parte și de alta*, deosebite din punct de vedere semantic. Într-un context ca: *Plopii care se înșirau frumos de o parte și de alta a drumului impresionau pe trecător*, prin formularea *de o parte și de alta* se indică o realitate topografică. Dacă pasajul este formulat altfel, conținînd cealaltă construcție: *Pe de o parte, plopii înșirați de-a lungul drumului impresionau prin frumusețea lor, pe de altă parte, umbra lor dădea o impresie de...*, trebuie înțeles că e vorba despre o imagine privită dintr-un punct de vedere, apoi din alt punct de vedere. Iar formularea: *Pe de o parte se descriu plopii, pe de altă parte, florile din jur* înseamnă că într-o ordine de idei sînt prezentați plopii, iar în altă ordine de idei, florile. Nețininîndu-se seamă de aceste fapte, se produc confuzii între cele două construcții, în dauna clarității și apreciziei, cum se întîmplă în următorul exemplu: *Întîlnea... mereu același peisaj; de o parte — lunca Prutului cu nenumăratele ei bălți și gîrle, cu papura și stuful înaintînd uneori pînă aproape de șosea, pe de altă parte dealuri erodate, uscate, pline de bălării și mărăcini* (după N. Mihăescu, *Abateri de la exprimarea corectă*, pag. 95).

Alte imperfecțiuni de exprimare constau în folosirea trunchiată a unor construcții sintactice, consacrate de uz și de tradiția literară într-o anumită formă. Ilustrăm aceasta prin expresia *de la egal la egal*, corect întrebuințată în contextul: *M-a privit cu simpatie și mi-a vorbit de la egal la egal*. Într-o exprimare neîngrijită se elimină însă ultima parte a expresiei, ceea ce diminuează exactitatea comunicării: *luptau de la egal*, *vorbim de la egal*, *se priveau de la egal* etc.

În alte situații, numai prepoziția a fost desprinsă dintre elementele constitutive. Ex.: *de ici și de colo* se întrebuințează defectuos sub forma *de ici și colo*: *Prezentăm cîte ceva de ici și colo; Au cules date de ici și colo*. La fel, se spune greșit *pe ici și colo (Am adus completări pe ici și colo)* în loc de *pe ici și pe colo*. Aceste erori ar putea fi urmarea suprapunerii a două construcții apropiate formal și semantic: *de ici și de colo — ici și colo*, respectiv *pe ici și pe colo — ici și colo*.

Alături de o construcţie formată cu ajutorul unui cuvînt poate exista alta, rezultată din substituirea cuvîntului respectiv prin sinonimul său. De exemplu: *a pune masa — a aşterne masa*, *pentru aceea — de aceea*. O bună parte dintre construcţiile care conţin termenul *vreme* sînt formaţii paralele cu cele în care cuvîntul de bază este *timp*: *cu vremea — cu timpul*, *din vreme — din timp*, *la vreme — la timp*, *în vreme ce — în timp ce*, *din vreme în vreme — din timp în timp* etc. Atît în vorbirea de toate zilele, cît şi în unele texte literare poate fi semnalată prezenţa ambelor tipuri de formaţii, opţiunea pentru una dintre forme avînd la bază dorinţa autorului de a imprima contextului o anumită coloratură: *Şi-ncet, din vreme-n vreme, Bătrînii-n jur clipeau Şi mînecile hainei La ochi şi le puneau* (Coşbuc); *Din timp în timp tresăreau ca de spasmuri* (Vlahuţă). Iată şi două exemple în care aceste formaţii paralele apar la acelaşi autor: *Se-nţelege că Niţă n-a lipsit a se înfiinţa la vreme; Depeşează-mi îndată: cu ce tren, la ce gară şi oră soseşte — să pot pleca d-aci la timp* (Caragiale). Alteori însă, cele două sinonime nu se pot substitui. *De vreme ce (El putea mai lesne s-o facă, de vreme ce toţi se supuneau la porunca lui.* Ispirescu) şi *între timp* (*Între timp peste oraşul uriaş... se prăvălise întunericul nopţii.* Stancu) nu se întrebuinţează în formele *de timp ce* şi *între vreme*. Forţarea extinderii formulelor sintactice fixe de la un cuvînt la un sinonim al său poate determina crearea unor locuţiuni sau expresii hibride, care nu s-au impus în limbă, cum sînt: *în ceea ce se referă* după modelul expresiei *în ceea ce priveşte*, *spre diferenţă de* după *spre deosebire de*.

Cîteva construcţii cu formă fixă ridică problema dacă substantivul pe care îl conţin ca termen de bază trebuie folosit articulat sau nearticulat. După normele limbii literare, în locuţiunea prepoziţională *din punct de vedere*, substantivul *punct* este nearticulat cînd urmează un adjectiv (*din punct de vedere ştiinţific*, *din punct de vedere formal*) şi este articulat cînd urmează un substantiv în genitiv) *din punctul de vedere al ştiinţei*, *din punctul de vedere al formei)*. În ultima vreme, s-a extins formularea cu substantivul nearticulat şi în cazul al doilea, ceea ce dovedeşte tendinţa acestui

grup de termeni de a primi o formă fixă. Dar ea nu a devenit încă o locuțiune, din moment ce este posibilă intercalarea altor cuvinte în vecinătatea substantivului *punct: din punctul său de vedere, din orice punct de vedere, din punctul acesta de vedere*. Totuși, procesul de transformare dintr-o combinație liberă într-una fixă este în curs de desfășurare, ceea ce face ca, de obicei, adjectivul calificativ, deși se referă la *punct*, să fie plasat la sfîrșitul grupului: *din punct de vedere cultural* (nu *din punct cultural de vedere*). Sub forma *din punctul de vedere, (al cuiva)*, există în limba noastră și o altă expresie cu sensul „după felul cum privește cineva lucrurile": *Din punctul lui de vedere, tata a avut dreptate.*

Alături de *din punct de vedere, Gramatica limbii române* menționează existența și a altor construcții fixe cu forme paralele nearticulate și articulate: *a venit ordin să — a venit ordinul să, avem știre că — avem știrea că, sub pretext că — sub pretextul că.*

Locuțiunea conjuncțională *din moment ce* conține un substantiv nearticulat. Semantic este egală cu *de vreme ce, deoarece* și se întîlnește în contexte ca: *Din moment ce mai sînt probleme, continuăm discuțiile. Moment* apare însă cu forma articulată în gruparea *din momentul în care*, deosebită de precedenta din punct de vedere gramatical și semantic; În exemplul: *Am păstrat-o în amintire cu imaginea din momentul în care ne-am cunoscut*, cuvîntul în discuție este articulat și face parte din propoziția regentă, urmat fiind de o propoziție atributivă determinativă, introdusă prin *în care*.

Expresiile *în ceea ce privește, în ce privește, cît privește* sînt simțite ca echivalente ale locuțiunilor prepoziționale *cu privire la, în privința*. Sub raport gramatical nici una dintre aceste formule nu este greșită, deosebirea dintre ele fiind numai de natură formală. Preferința vorbitorilor pentru una dintre forme este determinată de context. Se greșește adesea din cauză că nu se ține seama de faptul că aceste construcții sînt impersonale, adică nu au subiect, și deci acordul nu se poate face cu un cuvînt anume. Eronat, atunci cînd complementul (nici măcar nu e vorba de un subiect) are formă de plural, și verbul *privește* este folosit la același

număr. Bunăoară, apar exprimări de felul: *În ceea ce privesc banii datorați; În ceea ce privesc excepționalele rezultate obținute; S-au făcut propuneri în ce privesc muncile de vară; Cît privesc actele pierdute*, care trebuie rectificate, enunțurile urmînd a suna astfel: *În ceea ce privește banii datorați; În ceea ce privește excepționalele rezultate obținute; S-au făcut propuneri în ce privește muncile de vară; Cît privește actele pierdute*. Altă incorectitudine care vizează construcția *în (ceea) ce privește* constă în utilizarea ei abuzivă în locul prepoziției *despre*. O formulare ca: *Ce părere aveți în ceea ce privește planul de reorganizare a întreprinderii?* este nerecomandabilă, datorită caracterului ei pretențios, mai potrivit fiind să spunem: *Ce părere aveți despre planul de reorganizare a întreprinderii?*

Greșeli se fac și în cazul expresiei *după cît se pare*, al cărei sens este „după cît se vede, după cît se înțelege". Cuvîntul *cît*, fiind adverb, este invariabil. Uneori, expresia în discuție este folosită defectuos, înlocuindu-se *cît* cu *cîte;* acesta, fiind numeral nehotărît, deci o parte de vorbire flexibilă, impune acordul predicatului, care va trebui să stea la plural: *după cît se aud*. În această situație, întreaga expresie își pierde caracterul impersonal. Prin urmare, vom spune: *după cît se vede, după cît se aude, după cît se spune* și nu: *după cîte se vede, după cîte se aude, după cîte se spune* și nici: *după cîte se văd, după cîte se aud, după cîte se spun*.

Dacă formulările de mai sus nu cer acordul, construcțiile cu *dat fiind*, dimpotrivă, cer respectarea acestei reguli. Participiul *dat*, comportîndu-se ca un adjectiv, trebuie să se potrivească cu substantivul în gen, număr și caz. Prin urmare, dacă substantivul următor este la plural, și construcția *dat fiind* primește o formă de plural: *date fiind*. Iată cîteva exemple: *dat fiind rezultatul obținut — date fiind rezultatele obținute* (nu *dat fiind rezultatele obținute*), *dată fiind împrejurarea — date fiind împrejurările* (nu *dat fiind împrejurările*).

Folosirea în mod abuziv a anumitor cuvinte sau expresii duce la o exprimare lipsită de varietate.

Frecvența mai mare sau mai mică a unor combinații este condiționată de realitatea pe care o denumesc, precum și de domeniul în care sînt utilizate. Prezența construcțiilor fixe

se constată în mod special în limbajul administrativ, ceea ce se explică prin aria mai restrînsă a situațiilor în care se întrebuințează acesta și prin necesitățile de comunicare cît mai clară și mai precisă. Construcții ca: *Subsemnatul..., domiciliat în...; Vă rog să binevoiți a...; Vă facem cunoscut ...; Ca răspuns la cererea d-voastră, înregistrată cu nr...; Proces-verbal încheiat astăzi...* se întîlnesc invariabile în acest stil.

Asemenea formule, care se repetă inevitabil, cunoaște și stilul științific. Astfel, o lucrare științifică se încheie de obicei cu prezentarea concluziilor, exprimate prin formulări în general neschimbate: *din cele de mai sus* (sau *din cele discutate, din faptele menționate* etc.) *decurg* (sau *reies, se impun*) *următoarele concluzii* (sau *constatări*)...

În stilul beletristic se evită folosirea îmbinărilor de cuvinte stereotipe, căutîndu-se combinații noi, neașteptate chiar, pentru ca exprimarea să devină bogată și variată.

Între aceste construcții cu caracter oarecum fix, un loc aparte îl ocupă așa-numitele clișee lingvistice, dar ele reprezintă un aspect negativ al comunicării, marea lor frecvență nefiind justificată prin nimic. Utilizarea abuzivă a clișeului nu se datorește necesităților semantice sau stilistice, ci obișnuinței de a face apel mereu la aceleași formule, adesea la modă, sau intenției de a impresiona prin forma savantă a vorbirii. Această utilizare excesivă face însă ca expresia sau cuvîntul respectiv să-și piardă forța expresivă.

Ne vom referi la cîteva exemple. Unele au mai fost semnalate și discutate (a se vedea, de exemplu, lucrările lui N. Mihăescu și lucrarea Valeriei Guțu Romalo), dar le menționăm și noi, deoarece ele continuă să fie des folosite.

O largă circulație are formularea *în cadrul*. Cuvîntul *cadru* este înregistrat în dicționarele noastre și cu un sens figurat „limitele unui subiect, ale unei probleme, ale unei sfere de activitate“. Cu această accepție apare mai ales precedat de prepoziția *în*. Formularea *în cadrul* se aude des, chiar și în texte în care ar putea fi evitată cu ușurință. Exprimări ca: *În cadrul adunării generale s-a discutat despre tineret; În cadrul secției noastre s-a pus problema înființării unui nou*

laborator; în cadrul unui concurs de patinaj s-ar fi putut formula omițînd pe *în cadrul*, fără ca aceasta să fie în detrimentul clarității conținutului: *În adunarea generală s-a discutat...; În secția noastră s-a pus problema...* ș.a.m.d. Modul defectuos de folosire a expresiei *în cadrul* este mai evident cînd ea se asociază cu verbul *a (se) încadra*, ceea ce imprimă exprimării un caracter pleonastic, de ex.: *S-a propus încadrarea acestei teme în cadrul mai larg al preocupărilor privind producția.*

Expresia *în contextul*, datorită desei utilizări, a devenit și ea un fel de șablon lingvistic. Desigur, în unele lucrări de specialitate, mai ales cu caracter lingvistic și literar, frecvența mai mare a acestei expresii este motivată de faptul că cercetarea se poate referi la un anumit context, cuvîntul *context* avînd aici sensul propriu „text mai larg într-o scriere în care se încadrează un cuvînt sau un pasaj interesant dintr-un anumit punct de vedere". Repetarea cuvîntului *context* în această situație nu surprinde, din moment ce prin el se denumește însuși obiectul studiului. Se întîmplă însă ca expresiei *în contextul* să i se atribuie, în prezent, accepții noi. Astfel primește sensul „în situația, în starea de fapt", într-o formulare ca: *În acest context al discuțiilor a intervenit cu o propunere interesantă.*

Între grupările utilizate mai des decît ar fi justificat prin situațiile în care apar este și locuțiunea adverbială *în exclusivitate* („cu excluderea tuturor celorlalți"): *Profesorul deținea în exclusivitate dreptul de a consulta această revistă.* Adesea se pierde din vedere sensul exact al locuțiunii și se întrebuințează în locul cuvîntului *exclusiv*, al cărui înțeles este altul, și anume: „limitîndu-se la un singur lucru, la o singură preocupare" *(Avea pasiune exclusiv pentru literatură).* Enunțul *S-a dedicat în exclusivitate artei* ar fi corect formulat dacă autorul a intenționat să exprime faptul că numai persoana despre care e vorba s-a dedicat artei și nimeni în afară de ea nu a făcut acest lucru, ceea ce, evident, e cam greu de crezut. Pentru a comunica ideea că persoana în cauză s-a dedicat numai artei și nu altor preocupări, enunțul trebuie formulat apelînd la adverbul *exclusiv: S-a dedicat exclusiv artei.*

Complementul circumstanțial de mod poate fi introdus uneori prin locuțiunea adverbială *în mod*. Astăzi, din dorința de a înnoi mijloacele de exprimare, s-a creat o altă locuțiune, *la modul*, care tinde să înlocuiască locuțiunea mai veche *în mod: S-a ocupat de teatru la modul general*. Substituirea lui *în* prin *la* poate avea la bază faptul că ambele prepoziții introduc complemente circumstanțiale de mod. La aceasta s-a adăugat și influența altor expresii cu valoare modală, a căror formulare consacrată este cu *la*: *la rece*, *la pas*, *la rînd*, *la întîmplare* etc. Într-un citat ca: *Dacă judecăm la verosimil* („Informația Bucureștiului"), analogia cu *a judeca la rece* este evidentă. După modelul construcției *la un nivel* s-a format *la un mod*, utilizată greșit într-un exemplu ca: *Ansamblul s-a prezentat la un mod superior*. Expresiile discutate mai sus au o întrebuințare excesivă, includerea lor într-un context fiind uneori de-a dreptul surprinzătoare, ca în următoarele exemple culese din presă: *Bineînțeles că am fost refuzați la modul categoric* („Făclia"); *Ocaziile clare de gol au fost ratate la modul incredibil* („Făclia");... *legătura directă cu viața pe care reportajul o are la un mod sporit*[1].

Printre grupările care revin obsedant se numără și *în principal*, utilizată pentru a evita construcțiile obișnuite *în primul rînd*, *mai ales*, în exemple ca: *S-a ocupat în principal de pregătirea profesională a elevilor; O emisiune care va urmări în principal problemele școlii* (TV 19 X 1972). La prima vedere această grupare ar putea părea incorectă din punct de vedere gramatical, deoarece *principal*, fiind adjectiv, după normele noastre gramaticale, nu putea fi precedat de o prepoziție. Deci, trebuie să admitem că a avut loc un proces de substantivizare a cuvîntului respectiv.

Frecventă este și locuțiunea adverbială *la ora actuală*, cu variantele *la ora aceasta*, *la această oră*, preferate adverbului *acum* (sau *azi*), mai obișnuit și, ca atare, considerat ca mai puțin elegant. În evoluția cuvîntului *oră*, prin întrebuințare în combinațiile de mai sus, s-a petrecut o extindere semantică, consemnată în dicționare prin definiția care s-a

[1] Vezi Flora Șuteu, *Expresii „la modă"*, în „Limba română", VIII, 1959, nr. 3, p. 56.

dat formației *la ora actuală* „în prezent". Iată două propoziții, corect formulate: *La ora actuală numărul acestor absolvenți a crescut; A devenit un centru important la această oră.*

O evoluție de la un sens local la unul temporal, ușor de explicat, a cunoscut de asemenea locuțiunea *pe parcurs*, însemnînd astăzi și „în acest timp, în această perioadă; între timp; cu timpul" *(Pe parcurs și-a completat studiile).*

O foarte mare răspîndire are, în limba actuală, și combinația *pe undeva*, prezentă în contexte ca: *A greșit pe undeva; Pe undeva a lăsat totuși să se întrevadă cine era vinovatul. Undeva* precedat de prepoziția *pe* redă ideea „printr-un loc oarecare, într-un loc oarecare" *(Ne-am plimbat pe undeva)*, dar în exemple cum sînt cele de mai sus, *pe undeva* reprezintă un refugiu pentru vorbitor cînd nu poate sau nu vrea să facă afirmații exacte.

Deosebit de frecventă este și utilizarea expresiei *a fi în măsură (să...)* „a fi în stare, a avea posibilitatea de a face ceva, de a reuși": *Mi s-a părut că este în măsură să hotărască; Nu oricine este în măsură să dea un răspuns; Sîntem în măsură să decidem singuri* etc. În funcție de context, ea poate fi înlocuită, păstrîndu-se sensul, prin alte construcții ca: *a putea, a fi în stare, a fi capabil, a avea dreptul, a avea calitatea* etc.

Locuțiunea adjectivală *de calitate*, însemnînd „de calitate bună, de valoare", poate sta pe lîngă substantive care denumesc produse industriale sau agricole: *țesături de calitate, mătăsuri de calitate, porumb de calitate.* Cu tot caracterul ei vag, imprecis, în ultima vreme s-a răspîndit utilizarea acestei locuțiuni în critica de artă, unde califică produse artistice: *o nuvelă de calitate, un film de calitate, un spectacol de calitate*, de asemenea, în sport: *joc de calitate, fotbal de calitate* etc. Cuvîntul *calitate*, pe lîngă sensul de „însușire (bună sau rea), fel de a fi (bun sau rău)", a primit și un sens restrîns „caracteristică pozitivă, însușire bună": *Calitatea deosebită a prietenului meu este bunătatea.* Cu această accepție apare frecvent în locuțiunea *de calitate*, căreia i se asociază de obicei un atribut: *un produs de bună calitate, o stofă de proastă calitate.* Deoarece sensul construcției *de calitate* nu e suficient de bine precizat cînd nu urmează o determinare, suprimarea acestei determinări trebuie evitată

în vorbirea şi în scrierea îngrijită. Deci, nu vom spune: *stofă de calitate*, ci *stofă de bună calitate*.

Nu numai construcţiile, ci şi cuvintele simple pot deveni, prin folosirea abuzivă, clişee lingvistice. Se remarcă, de exemplu, marea frecvenţă a unor neologisme ca: *major*, *tonic*, *valenţă*. Termenul tehnic pentru care se manifestă o deosebită preferinţă, explicabilă în această perioadă de mare avînt al ştiinţei şi tehnicii, reprezintă o altă sursă de şabloane lexicale, cum sînt de exemplu: *ancorare*, *jalon*, *a trasa coordonate*, *numitor comun*. Într-un articol publicat în „Limba română"[2] s-a făcut analiza cîtorva cuvinte, excesiv întrebuinţate. *Major*, cu unul dintre sensurile sale, „foarte important, principal", este folosit frecvent în limbajul criticii literare, ivindu-se astfel pericolul de a deveni şi el un şablon. Menţionăm cîteva exemple: *problemele majore ale literaturii*, *răspunderea majoră a criticului*, *teme majore de mare actualitate*, *funcţia majoră a poeziei*. Preferinţa pentru *major* a ajuns atît de departe, încît acesta apare alături de cuvinte cu care nu ar trebui asociat — *înţelesul major al cuvîntului* — sau în construcţii pleonastice — *o temă majoră de mare importanţă*.

O situaţie similară are şi verbul *a (se) axa*, cu sensul figurat „a (se) orienta sau a (se) grupa în jurul unui obiectiv", folosit în mod abuziv în diferite formulări: *Poezia actuală se axează pe...; Discuţiile au fost axate pe probleme ca...; Organizarea întrecerilor axate pe...; Conferinţa este axată pe teme ştiinţifice etc.* Frecvente, dar şi supărătoare, sînt situaţiile în care verbul *a (se) axa* se asociază unor subiecte care exprimă persoane: *În cuvîntarea sa, directorul s-a axat pe...; Delegaţii s-au axat pe acest obiectiv* etc. Sînt recomandabile, prin caracterul lor pleonastic, şi formulările în care verbului *a (se) axa* i se alătură locuţiunea *în jurul*: *Conflictul piesei a fost axat în jurul problemei...; Preocupările profesorilor se axează în jurul examenelor*.

Deosebit de frecvent, în diverse combinaţii, este şi cuvîntul *nivel*: *la acelaşi nivel*, *înalt nivel*, *nivel ridicat*.

[2] I. Dănăilă, *Cîteva clişee lingvistice*, în „Limba română", IX, 1960, nr. 5, p. 79—84.

Expresiile şi cuvintele pe care le-am analizat nu trebuie condamnate, căci în general ele respectă normele limbii. Supărătoare este numai folosirea lor abuzivă sau în contexte în care nu se integrează semantic. Procesul de creare a noi expresii se desfăşoară continuu, urmînd ca uzul şi generalizarea să le consacre.

Limbajul sportiv prezintă anumite particularităţi, am zice chiar curiozităţi, care merită a fi relevate. Nu vom efectua o cercetare exhaustivă, pentru că aceasta ar depăşi limitele lucrării de faţă; ne vom opri numai la unele formulări cu o frecvenţă deosebită.

Auzim în transmisiunile sportive, citim în presa de specialitate cuvinte şi expresii care de cele mai multe ori ne impresionează, ne conving prin noutate şi plasticitate, prin ineditul imaginii pe care o creează. Uneori, acestea dau naştere însă şi la construcţii neconforme cu structura lexico-gramaticală a limbii noastre. Greşelile din comentariile sportive sînt periculoase pentru că au un caracter oarecum stereotip (ceea ce ajută la fixarea lor), pentru că pot fi considerate inovaţii impuse de realitatea pe care o denumesc şi nu simple neglijenţe în exprimarea reporterului şi pentru că se răspîndesc foarte uşor, relatările sportive fiind urmărite de mase largi de ascultători.

Combinaţiile cu caracter inedit sînt deosebit de frecvente în comentariile sportive. Iată cîteva exemple extrase din „Sportul" sau din pagina sportivă a altor ziare: *scor confortabil*, *dominare copioasă*, *Olimpiada albă*, *şuturi bombă*, *buchet de jucători*, *un joc alertă*, *entuziastul public*... *a crezut cu frenezie*, *studenţii ripostează tactic*, *a jucat neconvingător*, *mecanismul echipei*... *s-a dereglat*. Valoarea stilistică a unor relatări care prezintă diferite evenimente sportive se obţine prin plasticitatea cuvîntului ales pentru calificarea jocului în general sau a comportării unora dintre sportivi. Redăm un fragment dintr-o descriere, impresionantă prin elementele utilizate pentru a caracteriza pe jucătorii unui meci de fotbal: *Mi-a plăcut dăruirea turdenilor*, *sobrietatea lui Vădan*, *clarviziunea lui Ursu şi şuturile sale explozive*, *pătrunderile val-vîrtej ale lui Pîrvu*, *cursele pe extremă ale lui Huszar*, *impetuozitatea lui Ică*...

Nu totdeauna însă epitetul ales este cel mai indicat. Uneori, din contră, se fac asociații nepotrivite. S-a scris de exemplu: *nu jucau vedete cotidiene, ci veteranii*. Credem că intenția autorului a fost de a opune pe vedetele din trecut, adică veteranii, vedetelor de astăzi. Dar *cotidian* nu înseamnă „de astăzi; actual“, ci „de fiecare zi; zilnic“, prin urmare, altceva decît reiese din contextul amintit. Să fi înțeles oare prin *cotidiene* „neieșite din comun; obișnuite“? În cazul acesta nu mai sînt *vedete*, deci alăturarea celor două cuvinte nu este potrivită.

Participarea afectivă a cronicarului sportiv la evenimentele despre care vorbește sau scrie a accentuat dorința acestuia de a se exprima cît mai convingător. Din căutarea cuvîntului potrivit se nasc semnificații noi, sensuri figurate, neîntîlnite în altă parte, dar dezvoltate cu ușurință de la cele vechi: *recitalul de baschet pe care „U“ l-a oferit cu multă dezinvoltură; Iar începe cavalcada lui Stan; incisivitatea lui Dragomirescu; Demian își continuă recitalul*. Construcții originale prin folosirea în combinație cu termeni sportivi a unor cuvinte luate din alte domenii sînt și următoarele: *Executîndu-l fără drept de apel pe Stan; Acțiunile sale de atac au fost firave, nepericlitînd decît foarte rar poarta; Meciul, găzduit de arena Record, a prilejuit...; Să se ocupe de o echipă, s-o rodeze temeinic; Scade șansa teoretică... de a prelungi mandatul lor printre cele mai bune echipe ale țării; Avînd o serie de reușite, aplaudate la scenă deschisă de tribunele arhipline...*

Se întîmplă să se formuleze, uneori, și exprimări improprii, de felul: *a acoperi distanța, a egala lupta, un jucător deschide pe un coechipier*, care ar putea fi înlocuite cu: *a parcurge distanța, a echilibra lupta, un jucător a plasat mingea unui coechipier*. O deviere semantică suferă și verbul *a evolua* atunci cînd se spune: *celelalte două formații... au evoluat în capitală*. Dacă am interpreta această exprimare conducîndu-ne după semnificația exactă a cuvintelor, ar trebui să credem că e vorba despre „dezvoltarea prin diferite faze progresive spre o treaptă superioară“, deși intenția autorului a fost de a spune că „echipele și-au desfășurat jocul în capitală“.

Să mai analizăm cîteva exemple frecvente în limbajul sportiv.

Expresia *a acorda corner* se folosește pentru a denumi faptul că un jucător, pentru a-și salva echipa dintr-o situație critică, trimite mingea în afara terenului de joc, peste linia care delimitează spatele terenului propriu. *A acorda* are sensul „a da (cu îngăduință, cu grijă, cu atenție, cu bunăvoință)“, dar avînd în vedere intenția jucătorului, expresia poate fi admisă. De asemenea, este corect să se spună *arbitrul acordă corner*. În nici un caz nu este indicată utilizarea ei, atunci cînd un jucător trimite fără voie mingea în corner.

De la franțuzescul *dégager le terrain*, „a descongestiona, a elibera terenul (trimițînd mingea în terenul adversarului)“, s-a ajuns la expresia românească *a degaja mingea*, în care *a degaja* are un sens nou: „a trimite mingea departe de poarta proprie, pentru a evita o acțiune periculoasă“. Și verbul *a circula* și derivatele sale apar într-o combinație neobișnuită, alături de cuvîntul *minge: o bună circulație a mingii*.

Combinații de cuvinte care presupun folosirea figurată a unora dintre termeni sînt și *învinge clar*, *scor categoric*, prin care se definește o victorie obținută cu un rezultat net superior celui al adversarilor.

Unele exprimări se datoresc faptului că fiecare cuvînt din cadrul unei serii sinonimice are particularități specifice, ceea ce limitează posibilitățile de înlocuire a unui termen prin celălalt. Se spune mereu *a cîștigat confortabil*, combinație în care *confortabil* se substituie grupării *fără efort*, deși acestea nu sînt sinonime perfecte. Așa cum nimeni nu înlocuiește pe *comod* prin *fără efort* în contextele: *o cameră comodă*, *confortabilă*, sau *o canapea comodă*, *confortabilă*, ar fi bine să se evite și procesul invers, de înlocuire a lui *fără efort* prin *confortabil* în construcția: *a cîștiga fără efort* (nu *a cîștiga confortabil*).

De multe ori particularitățile de limbă pot fi puse în legătură cu fapte extralingvistice. Bunăoară, într-o transmisiune sportivă, ritmul jocului determină rapiditatea cu care vorbește crainicul, imprimînd în același timp exprimării sale un caracter concis, telegrafic. De aici, omiterea anumitor cuvinte, care poate schimba chiar forma consa-

crată a expresiilor. Din limba vorbită, aceste formulări trec și în scris. Astfel, foarte frecventă este expresia *de puțin*, un calc după francezul *de peu*. Aceasta se utilizează în locul formelor corecte *cu puțin* — *Balonul a trecut de puțin pe lîngă bară; Mingea a atins de puțin fileul* — sau *cel puțin*, *pe puțin* — *Au fost pierdute de puțin alte două ocazii de a majora scorul*. Și mai defectuoasă este exprimarea cînd *de puțin* apare singur, complementul de loc fiind omis: *Șut de la 25 metri de puțin pe lîngă* sau chiar cu inversarea locuțiunilor: *Șut... pe lîngă, de puțin*.

O largă circulație are și expresia *de departe*. Adverbul *departe* este cuprins printre elementele unor construcții ca: *de departe* „de la mare distanță, din depărtare", *nici pe departe* „nici măcar puțin; de loc". În limbajul sportiv se aud adesea formulări de felul: *Jucătorul a fost de departe sub posibilitățile sale*. Din această exprimare s-ar înțelege că jucătorul a fost sub nivelul posibilităților sale dacă judeci de departe, deși autorul a vrut să spună că jucătorul n-a fost nici pe departe la nivelul său. *De departe*, într-un asemenea context, nu poate exprima un înțeles modal, ci numai unul spațial, opus semantic lui *de aproape*. Propoziția citată trebuie alcătuită astfel: *Jucătorul n-a fost nici pe departe la nivelul posibilităților sale*.

Exemple de omitere a unor cuvinte din anumite construcții, ca urmare a tendinței de exprimare rapidă, se mai pot găsi. Verbul *a forța* este incorect utilizat în exprimări ca: *a forța victoria*, *a forța rezultatul*, în care, prin eliminarea cuvîntului *obținerea (a forța obținerea victoriei, a forța obținerea rezultatului)*, se atribuie lui *a forța* un complement direct exprimat printr-un cuvînt pe care sensul verbului nu-l tolerează. Eliptică este și următoarea exprimare, generalizată astăzi: *După o bară a lui Arghir, Koch deschide scorul*, unde în loc de *o șutare în bară* s-a spus numai *bară*, atribuindu-se acestui cuvînt o accepție nouă. La fel: *La capătul unui joc echilibrat, în urma unei lovituri de pedeapsă transformată de...*, unde lipsește complementul indirect *în gol (transformată în gol)*.

Foarte des este lăsat în afara exprimării complementul direct, ceea ce are drept consecință folosirea cu valoare

absolută a unor verbe tranzitive: *Stan blochează la picioarele lui...; Un mare prilej de a marca irosit de...; A reușit să concretizeze* etc. Este omis de obicei, deși sintactic e necesar, complementul direct al verbelor *a pasa*, *a intercepta*, *a stopa*. Din punctul de vedere al informației, comunicarea nu suferă, căci complementul direct al acestor verbe este totdeauna *mingea (balonul)*.

Unii termeni sportivi, ca și unele construcții lexicale corecte, au pătruns și în alte domenii, fiind folosiți adesea pentru valoarea lor stilistică deosebită, atît ca termeni independenți, cît și sub formă de expresii: *campion*, *a dribla*, *fentă*, *handicap*, *a da în bară*, *a prinde în ofsaid*, *a ține pe tușă*, *a înmîna ștafeta*, *a lua startul*, *a prinde pe picior greșit*, *a ridica ștacheta*[3]. Iată două citate din presă, în care apare cuvîntul *ștachetă*: *Ștacheta producțiilor de legume tot mai sus* („Făclia"); *Atragem atenția, din nou, că abia de la această stachetă* (forma corectă este cu ș) *în sus, se poate și trebuie luat în discuție nivelul artistic al repertoriului* („Săptămîna").

[3] Asemenea exemple au fost date de Mioara Avram în emisiunile de la radio.

ACORDUL GRAMATICAL

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

Pentru a se putea stabili corect raportul dintre anumite părți de propoziție, dăm în cele ce urmează unele îndrumări de folosire a acordului sub diferitele lui aspecte.

Vom începe cu acordul dintre predicat și subiect. În ceea ce privește predicatul verbal se știe că acesta se acordă totdeauna cu subiectul său în număr și persoană: *Elevii merg în excursie*. Predicatul din acest exemplu se află la persoana a 3-a plural, deoarece subiectul are formă de plural. Într-un citat ca acesta: *Potcoavă a fost întîmpinat în preajma Lipșei de căpitanul Cozmuță* (Sadoveanu), predicatul verbal fiind exprimat printr-un verb la diateza pasivă, acordul se face și în gen; participiul este la masculin ca și subiectul, *Potcoavă*. În unele cazuri, predicatul verbal nu se acordă cu subiectul, ci cu un alt cuvînt din propoziție, de ex.: *Parcă le scoseseră cineva inimile din ei* (Gîrleanu). Aici acordul s-a făcut, evident greșit, cu complementul *inimile*. Predicatul trebuia să fie la singular, acordul efectuîndu-se cu subiectul exprimat prin pronumele nehotărît *cineva*.

În cazul predicatului nominal, cînd numele predicativ este exprimat printr-un adjectiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de adjectiv, acordul dintre acesta și subiect se face în persoană, în gen și în caz: *Fata babei era slută, leneșă, țîfnoasă și rea la inimă* (Creangă); *Lumea-i veselă și tristă* (Eminescu).

Așa cum precizează și *Gramatica*, sînt nerecomandabile construcțiile în care, sub influența faptului că verbul copulativ se află mai aproape de numele predicativ decît de

subiect, acordul se face cu numele predicativ: *Obiectivul principal al întrecerilor sînt depăşirile indicatorilor de plan.* Pentru a evita o astfel de exprimare vom prefera să schimbăm topica, spunînd: *Depăşirile indicatorilor de plan sînt obiectivul principal al întrecerilor.*

Greşeli de acord gramatical apar şi în cazurile în care predicatul este exprimat printr-un verb reflexiv şi un participiu. Deoarece se consideră, în mod greşit, că reflexivul unor verbe este totdeauna impersonal, apar exprimări de felul acesta: *Se cuvine menţionate succesele obţinute* în loc de *Se cuvin menţionate succesele obţinute.* Predicatul *se cuvin* fiind aici un verb personal, numele predicativ exprimat prin participiul *menţionate* trebuie acordat în număr şi în gen cu subiectul *succesele.*

Amintim şi situaţia cînd subiectul este un nume propriu de oraş: *Bucureştii are cartiere frumoase; Hii! opt-un cal, că nu-s departe Galaţii, hii!* (Creangă). Observăm în primul exemplu că subiectul, deşi are formă de plural, este înţeles ca indicînd o singură localitate, de aceea acordul s-a făcut la singular. Corect era însă cu predicatul la plural: *Bucureştii au cartiere frumoase.* În al doilea exemplu, subiectul are formă de plural şi acordul s-a făcut după acesta, tot la plural. Azi se vădeşte însă tendinţa de a se folosi tot mai mult numele propriu la singular, ceea ce face ca şi predicatul să apară la acelaşi număr, de ex.: *Iaşul este un oraş frumos* (Vezi şi cap. **Substantivul şi adjectivul**).

Cînd subiectul este un pronume la pluralul politeţii sau la pluralul modestiei, verbul copulativ se pune la plural, iar participiul verbului pasiv la singular şi nu la plural, cum apare adesea în limbajul unor vorbitori. Cînd adresarea e către o singură persoană se spune deci: *Dacă pînă mîine dimineaţă n-avem raportul dv., veţi fi considerat ca demisionat* (Caragiale) şi nu *Dacă pînă mîine dimineaţă n-avem raportul dv., veţi fi consideraţi ca demisionat; Tovarăşe, sînteţi rugat să luaţi loc* şi nu *Tovarăşe, sînteţi rugaţi să luaţi loc.* În ultimul exemplu, pronumele *(dumneavoastră)* nu este exprimat, dar se subînţelege.

Cînd subiectul este exprimat prin pronume nehotărîte sau negative (*fiecare, cîte unul, nimeni, nici un(ul)* etc.),

acordul se face în felul următor: *Fiecare avea ceva de spus; Cînd unul trece, altul vine în astă lume a-l urma* (Eminescu); *Nici unul nu îndrăznea să plece.* Observăm în exemplele de mai sus că *fiecare*, *unul*, *nici unul* îndeplinesc funcția de subiect și că predicatul se acordă, în mod corect, cu acestea la singular, deoarece formele lor de singular permit să se înțeleagă că o singură persoană face acțiunea.

Nu întotdeauna însă acordul predicatului cu aceste pronume se face după această regulă. Astfel, în exemple de felul: *Și rînd pe rînd veneau în sat Și ieri și astăzi cîte unul Din cei care-au plecat* (Coșbuc); *Unul dintre sporturile care pot rivaliza prin grație și eleganță cu baletul este tenisul de masă* (după N. Mihăescu), subiectul exprimat prin *cîte unul*, *nici unul*, *unul* este urmat de o determinare la plural, introdusă prin prepozițiile *din* și *dintre*, iar acordul se face la plural cu această determinare.

De teama unui dezacord, unii vorbitori preferă construcții de felul: *Ce sînt cu cărțile acestea?* în loc de *Ce este cu cărțile acestea?* Subiectul din propoziție fiind exprimat prin pronumele relativ *ce*, acordul se face la singular cu *ce* și nu cu *cărțile*.

Greșeli mai frecvente apar însă în propozițiile cu subiectul exprimat printr-un nume colectiv (de ex.: *majoritate*, *minoritate*, *grămadă*, *grup*, *mulțime*, *număr*, *parte*, *seamă*, *serie*, *sumedenie*, *jumătate*, *sfert*, *doime*, *treime* etc.). Acordul predicatului cu un astfel de subiect se face, în general, la singular, numele colectiv fiind considerat ca o unitate: *Mulțimea a ovaționat* și nu *Mulțimea au ovaționat; Grupul a ajuns devreme* și nu *Grupul au ajuns devreme.*

Există însă situații cînd numele colectiv sau o construcție echivalentă apare însoțit de un substantiv la plural, iar vorbitorul oscilează între forma de singular și cea de plural a predicatului. Iată cîteva exemple: *Majoritatea elevilor se străduiesc să obțină note bune; Deodată însă circulația se oprește, și dinspre Copou se văd venind o grămadă de oameni, gesticulînd și strigînd foarte mișcați* (Caragiale); *Și unde nu s-au adunat o mulțime de băieți și fete la școală* (Creangă). În aceste exemple acordul nu se realizează cu substantivul colectiv *(majoritate*, *grămadă*, *mulțime)*, ci cu substantivul

(elevi, oameni, băieţi şi fete) care determină numele colectiv, deoarece în mintea celui care vorbeşte se impune ideea de pluralitate a elementelor constitutive, nu aceea de unitate a ansamblului. Alteori, accentul cade pe substantivul care exprimă ideea de colectivitate, considerată ca o unitate perfectă, în care elementele componente îşi pierd existenţa lor individuală. În astfel de formulări predicatul apare la singular: *Stolul de păsări înnegreşte cîmpul; Pîlcul de călăreţi grăbea* (Sadoveanu).

Uneori, determinantul la plural al subiectului lipseşte din propoziţie, fiind subînţeles. Şi în acest caz predicatul apare corect la plural: *O samă se căţăraseră şi pe zidul de împrejmuire al mănăstirii, ca să vadă trecînd alaiul* (Sadoveanu). Cînd subiectul este exprimat printr-un substantiv cu valoare de numeral sau printr-un numeral propriu-zis avînd o determinare la plural, predicatul se pune la plural: *Jumătate dintre elevi erau în curtea şcolii; 200 de lei sînt o sumă*, deşi tendinţa în ultimul exemplu este ca acordul să se facă, greşit, cu numele predicativ şi nu cu subiectul *(200 de lei este o sumă)*.

Atunci cînd subiectul exprimă o colectivitate cu care se solidarizează vorbitorul, predicatul apare la persoana 1 plural: *Am ajuns. Toţi pasagerii ne dăm jos* (Caragiale); *Nici unul nu dormeam* (Stancu). Subiectul din ultimul citat este exprimat prin pronumele negativ *nici unul* şi este echivalent ca sens cu *toţi*, deci predicatul se acordă cu acesta la plural. Tot astfel se face acordul şi în exemplele: *Unul (dintre noi) nu mai scăpăm!* (adică toţi sîntem pierduţi, nici unul dintre noi nu mai scăpăm); *Fiecare dintre noi am avut concediu* (adică toţi am avut concediu).

În cazul subiectului multiplu — alcătuit din mai mulţi termeni care se află în raport de coordonare copulativă — predicatul nu trebuie acordat nici cu primul termen şi nici cu ultimul; el trebuie pus la plural, indiferent dacă urmează sau precedă subiectul multiplu, de pildă: *Tata, mama şi copilul merg în oraş; Şi atunci odată pornesc şi turturica şi calul fugînd pe întrecute* (Creangă); *Dragi-mi erau tata şi mama, fraţii şi surorile şi băieţii satului, tovarăşii mei din copilărie* (Creangă).

Unii vorbitori fac acordul greșit, punînd predicatul la singular atunci cînd acesta precedă subiectul multiplu: *Cînta fata și băiatul* în loc de *Cîntau fata și băiatul*. Greșeala provine de la faptul că primul termen al subiectului multiplu se află la singular și se ia în considerare numai acesta, neglijîndu-se celălalt substantiv care intră în alcătuirea subiectului multiplu.

Uneori, acordul se face greșit la plural și din cauză că autorii respectivi sînt influențați de determinantele multiple ale subiectului, de ex.: *Personalitatea lui Mihalcea și a lui Radu au insuflat încredere colegilor lor* în loc de *Personalitatea lui Mihalcea și a lui Radu a insuflat încredere colegilor lor* sau, mai corect: *Personalitatea lui Mihalcea și cea a lui Radu au insuflat încredere colegilor lor*.

Sînt situații cînd între doi termeni care par a forma un subiect multiplu se stabilește un raport de coordonare disjunctivă, deci numai una dintre părți face acțiunea. Atunci predicatul se pune la singular: *Boierul sau locțiitorul lui, arendașul, e stăpînul satului* (Rebreanu); *Dumnezeu sau dracul mă va însănătoșa* (Negruzzi); *Fie mama, fie tata mergea să-l viziteze*. Tot astfel se face acordul și cînd termenii subiectului multiplu sînt legați între ei prin coordonare copulativă negativă, care de asemenea presupune participarea la acțiune numai a unuia dintre termenii subiectului: *Nici mama, nici tata n-a venit*.

Trebuie considerate ca subiect multiplu și elementele legate prin *cu*, *împreună cu*, *și cu*, care, îndeplinind rolul conjuncției *și*, exprimă un raport copulativ. Predicatul în astfel de situații apare la plural: *Iaca vin și Făt-Frumos cu Sfarmă-Piatră* (Creangă); *El împreună cu fata se puseră în carîta zmeoaicei* (Ispirescu); *L-au prins Lascar țiganu și cu Gheuca* (Sadoveanu). Cînd *cu*, *împreună cu* exprimă un raport sociativ, acordul la singular dovedește că avem de-a face cu un subiect exprimat printr-un singur cuvînt, urmat de un complement sociativ: *În zadar tînărul Coriolan Drăgănescu, împreună cu toată tinerimea, a protestat în numele drepturilor înscrise în constituție* (Caragiale); *Cred, nevastă, că n-ar fi rău să mergi și dumneata cu mine acolo* (Sadoveanu).

În cazul subiectului multiplu format din pronume personale la diferite persoane (la singular sau la plural), persoana 1 plural are preponderență asupra celorlalte persoane, deci predicatul se acordă cu persoana 1, de ex.: *Cît n-om fi morți voi cinci și eu...* (Alecsandri); *Eu și el mergem în oraș.* Dacă între elementele subiectului multiplu se găsește unul exprimat printr-un pronume la persoana a 2-a singular sau plural și nu se află nici un pronume de persoana 1, predicatul se pune la persoana a 2-a plural: *Selim și tu-mpreună periveți amîndoi!* (Alecsandri); *Tu și ei veți cînta în cor.*

Ne-am ocupat pînă aici de acordul predicatului cu subiectul multiplu sub aspectul numărului. Dificultăți de acord apar și în ceea ce privește genul. Pentru a respecta regulile acordului și sub acest aspect, trebuie să ținem seama de natura substantivelor care formează subiectul, dacă ele sînt nume de ființe sau nume de lucruri. De pildă, cînd substantivele sînt nume de ființe, iar predicatul este nominal, exprimat printr-un verb copulativ și printr-un nume predicativ cu valoare adjectivală sau printr-un verb la diateza pasivă, masculinul are prioritate: *Atunci și împăratul Verde și fetele sale au rămas încremeniți de ceea ce au auzit* (Creangă); *Deopotrivă băieți și fete sînt aplaudați.*

În cazul subiectului alcătuit din substantive nume de lucruri, acordul se face diferit. Vom ilustra tipurile posibile de acord cu subiectul exprimat prin astfel de nume.

Numele predicativ are formă de feminin plural sau de neutru plural (care sînt identice) cînd subiectul este:

— s.m. și s.f. (la sg. sau la pl.): *Peretele și ușa sînt vopsite* sau *Ușa și peretele sînt vopsite; Pereții și ușile sînt vopsite;*

— s.m. sg. și s.n. sg. (indiferent de loc): *Peretele și gardul sînt vopsite* sau *Gardul și peretele sînt vopsite.*

— s.m. pl. și s.f. mai aproape de predicat: *Pereții și ușa sînt vopsite* sau s.m. pl și s.n. pl. mai aproape de predicat: *Pereții și gardurile sînt vopsite.*

Numele predicativ are formă de masculin plural cînd subiectul este:

— s.f. sg. și s.m.pl. mai aproape de predicat: *Ușa și pereții sînt vopsiți;*

— s.n. pl. şi s.m.pl. mai aproape de predicat: *Gardurile şi pereţii sînt vopsiţi;*
— s.m.pl. şi s.n.sg. (indiferent de loc): *Pereţii şi gardul sînt vopsiţi* sau *Gardul şi pereţii sînt vopsiţi.*

ACORDUL ATRIBUTULUI CU SUBSTANTIVUL DETERMINAT

Atributul adjectival, care poate fi exprimat printr-un adjectiv propriu-zis sau printr-un participiu, se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul pe care îl determină, întocmai cum numele predicativ exprimat printr-un adjectiv se acordă cu subiectul. În exemplele: *Carte frumoasă, cinste cui te-a scris* (Arghezi) şi *Naţiile înfrăţite, în gîndire şi în pace drumul gloriei găsesc* (Alexandrescu), atributul *frumoasă* se acordă în gen, număr şi caz cu *carte*, iar participiul *înfrăţite* se află la nominativ plural, feminin, ca şi substantivul *naţiile* pe care îl determină. Spre deosebire însă de numele predicativ, care stă întotdeauna în nominativ, atributul adjectival poate sta în orice caz. Astfel, în exemplul: *S-ascult de glasul gurii mici O oră, şi să mor* (Eminescu), atributul *mici* este în cazul genitiv, după cum impune substantivul determinat *gurii*.

Acordul în caz se face de obicei corect cînd adjectivul se află în imediata vecinătate a substantivului determinat. De exemplu, în versurile: *Cînd strălucesc sub rouă grea Cărări de soare pline* (Topîrceanu), atributul adjectival *grea* este în acuzativ singular feminin, fiind acordat cu substantivul *rouă* iar în: *Şi-o să uiţi şi tu mîhnirea, Suflete, aşteptînd ivirea Albei dimineţi* (Coşbuc), atributul *albei* a primit desinenţa genitivului, potrivit substantivului *dimineţi*.

Cînd un substantiv are două sau mai multe atribute adjectivale, fiecare dintre acestea se acordă cu substantivul. Aşa sînt adjectivele *instruit* şi *activ* pe lîngă substantivul *coleg*, în exemplul: *Instruitul şi activul nostru coleg* (Odobescu), sau adjectivele *subţiri* şi *reci* pe lîngă substantivul

mîni, în versurile: *Şi-atuncea dinainte-mi prin ceaţă parcă treci, Cu ochii mari în lacrimi, cu mîni subţiri şi reci* (Eminescu).

De multe ori însă, în practica vorbirii şi a scrierii, acordul în caz nu se face conform regulilor gramaticii, observîndu-se chiar o tendinţă de a se folosi atributul adjectival neacordat, în special la cazurile genitiv şi dativ, singular şi plural.

Această greşeală se întîmplă mai ales cînd atributul nu se află imediat lîngă substantivul determinat. Astfel, dacă între atribut şi substantiv apar alte cuvinte, se pierde din vedere legătura dintre ele, acordul făcîndu-se, greşit, cu un alt substantiv, învecinat. De exemplu, în propoziţia: *Există toate condiţiile pentru desfăşurarea unei munci de educaţie cît mai eficientă*, adjectivul *eficient*, fiind pus la cazul acuzativ, s-a acordat, greşit, cu substantivul *educaţie*, în loc să se acorde cu *unei munci*. Substantivul determinat *(unei munci)* fiind în cazul dativ, era firesc ca şi atributul său să stea în acelaşi caz. Corect ar fi fost deci: *Există toate condiţiile pentru desfăşurarea unei munci de educaţie cît mai eficiente*. Aceeaşi greşeală, în textul: *Prozatorul reuşeşte o abordare a problemei deosebite de a celor mai mulţi contemporani ai săi*. Corect: *Prozatorul reuşeşte o abordare a problemei deosebită de a celor mai mulţi contemporani ai săi*, întrucît *deosebită* este *abordarea* (problemei) şi nu *problema*.

Se întîlneşte frecvent şi greşeala de a acorda atributul cu alt substantiv decît cel pe lîngă care stă şi pe care îl determină de fapt. Se spune, de exemplu: *Rezolvarea problemei cercetată*. Aici, atributul *(cercetată)* fiind pus la nominativ, s-ar înţelege că el determină substantivul *rezolvarea*, care se află tot în nominativ. În realitate el se referă la substantivul *problemei*, care este în cazul genitiv. Deci, corectă este formularea: *Rezolvarea problemei cercetate* (înţelegîndu-se că *problema* este *cercetată* şi nu *rezolvarea*).

Mai des apare neacordat atributul exprimat prin participiu. Această abatere este însă tolerată de gramatică în cazul cînd participiul se află despărţit de substantivul determinat prin mai multe cuvinte şi este separat prin virgulă de acesta. Un exemplu: *A avut loc deschiderea expoziţiei*

de grafică a acestui mare artist, organizată cu prilejul împlinirii a 50 de ani de viață. Aici, atributul *organizată*, aflîndu-se distanțat în text de substantivul *expoziției*, pe care îl determină, neconcordanța cazurilor între cele două cuvinte nu mai este atît de evidentă. Totuși, pentru a evita confuziile, în cazul unor atribute despărțite prin intercalări lungi de substantivul determinat, se recomandă repetarea substantivului: *Se împlinesc astăzi 30 de ani de la izbucnirea răscoalei populare și armate a oamenilor muncii din Bulgaria, răscoală desfășurată sub conducerea Partidului Comunist Bulgar* (*Gramatica*, II, 145).

Lipsa acordului este cauzată uneori de faptul că, în special, participiile pot rezulta din contragerea subordonatelor atributive simple. Astfel: *A dat cartea unei eleve care a fost premiată* devine, prin contragere, *A dat cartea unei eleve premiată*, în care dezacordul este evident. Corect este: *A dat cartea unei eleve premiate*.

Cînd atributele adjectivale ale unor substantive în genitiv-dativ sînt urmate de compliniri, ele păstrează forma de nominativ, izolîndu-se de substantivul determinat. Astfel, spunem: *Răspund unei întrebări puse*, dar: *Răspund unei întrebări, pusă în ședința anterioară; Propune desfășurarea unei cercetări interesante*, dar: *Propune desfășurarea unei cercetări, interesantă din punctul nostru de vedere*. În exemplele date, atributele *pusă* și *interesantă* sînt în nominativ cînd au determinări *(pusă în ședința anterioară* și *interesantă din punctul nostru de vedere)*, deoarece aceste determinări formează împreună cu atributele respective o unitate detașată semantic și grafic (prin virgulă) de restul enunțului.

În cazul înșiruirii mai multor atribute ale unui substantiv în genitiv sau dativ, fiecare dintre acestea trebuie să se acorde în caz cu substantivul determinat. Adesea însă, acordul se face în mod greșit, numai cu determinarea cea mai apropiată. În exemplul: *Spectacolul ne-a oferit prilejul unei întîlniri neașteptate, emoționantă*, la cel de-al doilea determinant *(emoționantă)* nu s-a făcut acordul cu substantivul *unei întîlniri*. Corect ar fi fost: *Spectacolul ne-a oferit prilejul unei întîlniri neașteptate, emoționante*. La fel, în

propoziția: *Romanul înfățișează tabloul unei armate demoralizate, mizerabilă*, forma corectă a celui de-al doilea determinant este *mizerabile*.

Acordul în gen și număr al atributului adjectival, în cazul unui singur substantiv determinat de unul sau de mai multe atribute, se face de obicei corect. Dar cînd atributele au, la rîndul lor, determinări substantivale, se produc uneori confuzii. În construcțiile în care un substantiv este urmat de un atribut cu prepoziție și acesta din urmă de un adjectiv, acordul trebuie făcut cu atenție, întrucît, de felul în care se realizează acordul depinde sensul comunicării. Dacă spunem: *Uși de apartament mici*, înțelegem că „ușile sînt mici", dar din formularea: *Uși de apartament mic* se înțelege că „apartamentul este mic". Cînd acordul nu se face cu substantivul determinat, apar formulări greșite din punct de vedere semantic. În: *Șantierul de construcții naval*, adjectivul *naval* ar trebui acordat cu *construcții* (primind forma de plural *navale*). În cazul acordului cu *șantier*, trebuie adoptată o topică corespunzătoare, pentru a se evita echivocul în înțelegerea comunicării: *Șantierul naval de construcții.*

Cele mai multe abateri se întîlnesc însă în cazul cînd un singur atribut adjectival determină mai multe substantive, deoarece atunci se pune problema numărului și a genului care se vor da atributului.

Cînd există două substantive de același gen determinate de un atribut, acesta va primi forma de plural a genului respectiv al substantivelor: *O liniște și o concentrare excepționale* (nu *excepțională*, deoarece în cazul acesta substantivul *liniște* ar rămîne fără atribut). La fel: *Am cumpărat un cozonac și un covrig proaspeți* (nu *proaspăt*, deoarece s-ar înțelege că numai covrigul a fost *proaspăt* iar cozonacul, nu).

Cînd două substantive de genuri diferite sînt complinite de un singur atribut adjectival, situația este la fel ca la acordul numelui predicativ adjectival cu subiectul (vezi mai sus p. 246—247).

Cînd cele două substantive determină la rîndul lor un alt substantiv, acordul atributului adjectival se face uneori, greșit, cu acesta din urmă: *Un profesor..., pe lîngă speciali-*

tatea lui, mai este dator, ca diriginte, să îndrume o clasă de băieți și fete aflată la vîrsta pubertății. În textul acesta s-a făcut greșit acordul participiului *aflat* cu substantivul *o clasă*. Întrucît participiul se referă la *băieți* și *fete*, el trebuie să aibă formă de plural masculin: *o clasă de băieți și fete aflați la vîrsta pubertății.*

Dacă un substantiv este determinat de mai multe atribute adjectivale, acesta (influențat de atribute) primește în anumite situații formă de plural: *limbile română și franceză, popoarele român și italian*. Astfel de formulări sînt tot mai des întrebuințate în limba actuală (în special în scris), ele nefiind considerate greșite. Dacă substantivul este folosit la singular, formularea corectă este: *limba română și cea franceză*.

O mențiune specială este necesară în legătură cu acordul substantivelor de gen feminin: *santinelă, calfă, călăuză, ordonanță* etc. Din cauză că acestea desemnează ființe de gen masculin (deci genul gramatical nu este același cu genul natural), unii vorbitori dau atributului adjectival al acestora formă masculină, ceea ce contravine normelor gramaticale. Astfel, în propoziția: *Santinela, furat de somn, a lăsat poarta deschisă*, atributul adjectival trebuia pus la feminin: *Santinela, furată de somn, a lăsat poarta deschisă.*

Nu același regim îl au substantivele: *popă, vlădică, papă, agă* etc. care, deși au terminația specifică a femininului, sînt totuși de gen masculin. Acordul atributului cu acestea se va face, în consecință, ca și cu oricare alt substantiv masculin, ca în exemplul: *Un popă îmbrăcat în straie sărăcuțe, scurt la stat* (Creangă), în care adjectivele *îmbrăcat* și *scurt* au fost puse la masculin.

În unele formulări, din cauză că substantivul determinat denumește o acțiune, se folosește, greșit, adverbul în locul adjectivului corespunzător: *O grupare a limbilor, conform cu...* Avînd în vedere că *grupare* nu este verb, ci substantiv la feminin singular, atributul *conform* trebuie să aibă același gen și număr: *O grupare a limbilor conformă cu...* Desigur, alta ar fi situația cînd același cuvînt *(conform)* ar determina un verb, deoarece el ar rămîne invariabil, avînd valoare de adverb. Se spune, de exemplu: *Repartizările s-au*

făcut conform dispozițiilor (nu *conforme dispozițiilor*). (Pentru greșelile de acord cauzate de confuzia dintre adverb și adjectiv, a se vedea și cap. **Adverbul.**)

Atributele adjectivale exprimate prin adjective pronominale demonstrative care determină un substantiv în dativ (sau genitiv) trebuie să stea tot în dativ, respectiv în genitiv. Ex.: *Autorul cărții acesteia; Etapele perioadei celeilalte.* De aceea, nu este corect acordul în propoziția: *Să acordăm tînărului acesta toată încrederea*; corect: *Să acordăm tînărului acestuia toată încrederea.*

În exemplul: *Numărul lor este mai mare decît cei cuprinși în evidență*, atributul *lor* stă în genitiv și determină substantivul *numărul*, dar pronumele demonstrativ *cei*, care trebuie să determine același substantiv, este pus greșit la nominativ. Formularea corectă este: *Numărul lor este mai mare decît al celor cuprinși în evidență.*

ACORDUL ATRIBUTULUI SUBSTANTIVAL

Substantivele cu sens colectiv *(grup, cîrd, majoritate* etc.) pot fi urmate de atribute în genitiv care arată felul elementelor care compun colectivitatea exprimată de subiect: *majoritatea elevilor de liceu; grupul sportivilor.* În acest caz, atributul substantival stă la plural, deși substantivul determinat este la singular. Dacă, la rîndul său, acest atribut este urmat de o subordonată atributivă, predicatul acesteia se va acorda cu substantivul la plural pe care îl determină și nu cu subiectul regentei. Vom spune, de exemplu: *Categoria elevilor de liceu care au absolvit ultima clasă*, înțelegînd că *elevii au absolvit*, nu categoria *a absolvit.* În această propoziție, pronumele relativ *care* suplinește substantivul la plural *(elevilor)*, iar predicatul care urmează se pune la plural. (Pentru situațiile cînd numele predicativ se acordă în caz cu subiectul colectiv, vezi mai sus **Acordul predicatului cu subiectul**).

ACORDUL ARTICOLULUI POSESIV CU SUBSTANTIVUL DETERMINAT

Atributul apare de multe ori legat de substantiv prin articolul posesiv *a*, *al*, *ai*, *ale*.

Forma articolului posesiv (genitival) este determinată de genul și numărul cuvîntului la care se referă. Astfel, un atribut genitival care determină un substantiv feminin va fi legat de acesta prin articolul genitival feminin *a* (pentru singular) și *ale* (pentru plural). Cînd substantivul determinat este masculin, articolul genitival are forma *al* (pentru singular) și *ai* (pentru plural). Cîteva exemple: *O restructurare a profilului, în special al unor facultăți; Au fost prezenți autori ai celor mai răspîndite opere literare; Referatul prezintă rezultatele, sub formă rezumată, ale unor cercetări*. Se înțelege din aceste exemple că articolul genitival *a* a fost acordat cu substantivul *restructurare (O restructurare a profilului...)*, *al*, cu *profil (profil al unor facultăți....)*, *ai*, cu *autori (autori ai celor mai răspîndite opere...)* și *ale*, cu *rezultate (rezultate ale unor cercetări)*.

Cea mai frecventă greșeală în folosirea articolului genitival constă în înlocuirea formelor *al*, *ale* și *ai* cu *a*. Aceasta se întîmplă adesea din cauza acordării cu un alt substantiv din propoziție (mai apropiat decît cel determinat). În acest sens, se impune o atenție deosebită în realizarea acordului articolului genitival, în special în frazele dezvoltate, în care folosirea formei feminine *a* în loc de *al* poate duce la schimbarea sensului comunicării. Într-un context ca: *Recoltele mari obținute sînt rodul înlăturării defecțiunilor la mașinile agricole și a calificării muncitorilor*, articolul genitival trebuie să aibă forma *al*,acordul făcîndu-se cu substantivul *rodul*, pentru a exprima ideea că *rezultatele bune sînt rod al calificării muncitorilor*. Folosirea formei feminine *a* ne face să o raportăm la un substantiv feminin. În exemplul nostru, acest substantiv este *înlăturare*, astfel că sensul care se poate desprinde dintr-o astfel de formulare ar fi următorul: *Recoltele mari... sînt rodul înlăturării... calificării muncitorilor*.

Articolul genitival *a* este folosit uneori chiar dacă se referă la un substantiv la plural. De exemplu: *Analizele stilurilor funcționale, a stilului beletristic, a celui științific, a celui juridic-administrativ*. În acest caz, articolul este *a* și nu *ale*, deoarece elementul gramatical în discuție se referă la *analiza* fiecărui stil în parte. S-a realizat astfel un acord logic. Pentru a evita totuși acest tip de acord, care nu este recomandabil din punct de vedere gramatical, se poate folosi de la început forma de singular a substantivului determinat: *Analiza stilurilor funcționale, a stilului beletristic, a celui științific, a celui juridic-administrativ*. Formularea poate fi de asemenea corectă, dacă, folosindu-se pluralul substantivului determinat, s-ar pune două puncte înainte de înșiruire: *Analizele stilurilor funcționale: a stilului beletristic, a celui științific* ș.a.m.d. (Vezi și cap. **Substantivul și adjectivul**).

Cînd folosirea lui *a* în locul formelor corecte răspunde unor nevoi ale măsurii sau ale ritmului în poezii, ea nu este considerată ca o greșeală propriu-zisă. Astfel, în versurile: *Noroc bun...! Pe cîmpul neted Ies românii cu-a lor pluguri* (Alecsandri) și *A noastre inimi își jurau Credință pe toți vecii* (Eminescu), autorii au utilizat forma regională *a* în loc de *ale*. Articolul genitival *a* este frecvent întrebuințat în locul celorlalte forme *(al, ai, ale)* în special în Moldova și în Transilvania.

De multe ori dezacordul dintre articolul genitival și substantivul determinat este cauzat de influența substantivului în genitiv care urmează după articol. În exemplul: *Elevii au primit sprijinul profesorilor și a conducerii școlii*, acordul s-a făcut greșit cu substativul *conducere* (care este de fapt atribut) și nu cu *sprijinul*, cum era corect *(sprijinul profesorilor și al conducerii școlii)*. La fel, sînt incorecte formulările: *Urmînd căile rațiunii și a moralei* (corect: *căile rațiunii și ale moralei); Semnalizarea se realizează cu ajutorul sunetelor și a mimicii* (corect: *cu ajutorul sunetelor și al mimicii)* etc.

Numeroase greșeli în acordul articolului genitival se produc cînd între substantivul determinat și atributul introdus prin articolul posesiv apare un determinant cu prepo-

ziție: *măsurile de sistematizare a orașului; modul de comportare a plantelor; serviciul de informare a turiștilor*. În aceste formulări, întrebuințarea articolului feminin singular *a* este corectă, deoarece atributul determină substantivul feminin învecinat: *sistematizare* (a orașului), *comportare* (a plantelor), *informare* (a turiștilor). Dacă articolul genitival ar fi raportat la primul substantiv, asemenea formulări ar suferi devieri semantice. Ar fi deci greșite din punct de vedere logic construcțiile: *măsurile de sistematizare ale orașului*, *modul de comportare al plantelor*, *serviciul de informare al turiștilor*, întrucît, în contextele date, nu se poate vorbi de *măsurile.... orașului*, *de modul... plantelor*, nici de *serviciul.... turiștilor*. La fel, în următoarele exemple, corect este: *centrul de difuzare a cărții* nu *al cărții*, deoarece *difuzarea* este *a cărții* nu *centrul; studiile de valorificare a moștenirii literare* nu *ale moștenirii literare*, deoarece este vorba de *valorificarea moștenirii literare*, nu de *studiile moștenirii literare* etc.

Cînd într-o formulare sînt două sau mai multe genitive care determină același cuvînt, este necesar ca înaintea fiecărui genitiv să apară articolul posesiv: *Datorită continuei îmbunătățiri a sortimentelor și a gamei de culori, gustul publicului a crescut*, nu: *Datorită continuei îmbunătățiri a sortimentelor și gamei de culori, gustul publicului a crescut*. (Vezi și cap. **Substantivul și adjectivul**). Uneori, atributele în genitiv au genuri diferite, lucru de care se va ține seamă în folosirea formei articolului genitival. Nu se admite nici în asemenea cazuri omiterea articolului din fața celui de-al doilea atribut. Astfel, în exemplul: *Este vorba de livrările întreprinderilor a căror producție și planuri sînt depășite*, formularea corectă este: *a căror producție și ale căror planuri sînt depășite*. De asemenea fraza: *Am cunoscut un tînăr a cărui nevastă și copil erau plecați*, trebuia formulată, conform normei amintite: *Am cunoscut un tînăr a cărui nevastă și al cărui copil erau plecați* . (Vezi și cap. **Pronumele**.)

SCRIEREA CU INIȚIALĂ MAJUSCULĂ

Vom lua în discuție în acest capitol cîteva cazuri, unele necuprinse în *Îndreptarul ortografic*, și în care scrierea cu majuscule prezintă dificultăți.

La categoria de nume geografice și teritorial-administrative, *Îndreptarul ortografic* prevede că acestea „se scriu cu inițială majusculă la toate cuvintele componente (în afară de cuvintele ajutătoare)", precizîndu-se în același timp că: „Numele generice *deal*, *fluviu*, *insulă*, *lac*, *munte*, *peninsulă*, *rîu*, *vale* etc., cînd nu fac parte din denumire, se scriu cu inițială mică". Greutatea constă însă tocmai în a ști cînd acestea fac și cînd nu fac parte din denumire. Dăm în cele ce urmează cîteva recomandări în această problemă.

Cînd numele de munți, dealuri, ape, insule etc. nu au un sens comun în limbă, se scriu cu inițială mare, ele putînd apărea și fără termenul generic respectiv: *Carpați*, *Caucaz*, *Alpi*, *Dunărea*, *Mureș*, *Madagascar* etc. Termenul generic care însoțește aceste nume proprii se scrie cu inițială mică: *munții Carpați*, *rîul Mureș*, *insula Madagascar*.

Exisă însă cazuri cînd numele generic intră în componența numelui propriu, din cauza regimului gramatical impus de al doilea termen. Astfel, numele generic se scrie cu inițială mare, cînd al doilea termen este:

— un adjectiv: *Valea Călugărească*, *Cîmpia Română*, *Lacul Roșu*, *Rîul Alb*, *Marea Neagră*, *Munții Apuseni*, *Peninsula Balcanică*, *Peninsula Scandinavică;*

— un substantiv în nominativ urmat de un adjectiv: *Munții Pădurea Neagră*, *Munții Poiana Ruscă;*

— un substantiv în genitiv: *Munții Măcinului, Munții Sebeșului, Cîmpia Turzii, Rîul Doamnei, Cetățile Ponorului, Cetatea Neamțului, Balta Brăilei, Insula Șerpilor, Valea Lupului, Cîmpia Tisei, Marea Nordului, Cheile Bicazului, Valea Oltului;*

— un substantiv precedat de o prepoziție: *Cetatea-de-Baltă, Vîrful cu Dor, Porțile de Fier;*

— un nume de persoană: *Strîmtoarea Bering, Insula Sfînta Elena, Marea Baffin, Lacul Sfînta Ana.*

În situațiile de mai sus, termenul care stă după numele generic nu poate apărea singur, afară doar de cîteva cazuri, impuse de tradiție, de ex.: *Mediterana* în loc de *Marea Mediterană; Pacificul* în loc de *Oceanul Pacific*. În timp ce în lucrările de specialitate regulile de scriere a numelor geografice sînt respectate cu strictețe, în stilul beletristic și în cel familiar numele geografice care au la bază un cuvînt comun se scriu adesea neînsoțite de apelativul respectiv, fără ca aceasta să fie considerată o greșeală: *Am văzut Apusenii* (în loc de *Munții Apuseni); Am urcat Pietrosul* (în loc de *Vîrful Pietrosul*); *Pătru și Surian își ridicau vîrfurile ninse la o mie de metri deasupra Frumoasei și Sălanelor* (Sadoveanu).

Apelativul *vale* intră în componența unor nume proprii și pentru a denumi o întreagă regiune străbătută de o apă curgătoare sau o regiune cunoscută prin caracteristici proprii deosebite: *Valea Prahovei* (cu stațiunile climaterice cunoscute), *Valea Jiului* (bazinul carbonifer). Sînt însă numai cîteva cazuri de acest fel. În general, *vale* este considerat apelativ chiar cînd este însoțit de numele unei ape curgătoare, de ex.: *Vorbeam astfel, venind cu mașina spre Rîșca, pe splendida șosea din valea Moldovei* (Sadoveanu); *Aici e valea Moișei, loc de bejenie al părinților monahi* (Sadoveanu). Numele celor două rîuri din aceste citate sînt deci *Moldova* și *Moișa*.

Cuvîntul *țară* intră în compunerea unor nume proprii ca: *Țara Bîrsei, Țara Hațegului, Țara Oașului*, dar cu alt sens decît cel din vorbirea curentă. Aceste denumiri corespund unor regiuni istorice sau unor ținuturi cu specific geografic, etnic etc. propriu. De aceea, scrierea cu *ț* (minusculă) în ci-

tatul *Munții... cotesc spre țara Vrancei* (dintr-un manual de limba română) este greșită.

Există și cazuri, puține la număr, cînd apelativul dintr-un nume propriu se întrebuințează singur. Este vorba de nume unice sau puține la număr și care sînt identificate de către vorbitori cu ușurință. Astfel, într-un exemplu ca: *Revăd oamenii Deltei*, cuvîntul *Deltă* e bine să se scrie cu inițială mare.

Atunci cînd nume generice ca *deal*, *baltă*, *poiană*, *vale* intră în compunerea unor denumiri care nu se referă la astfel de realități geografice, ci sînt, de obicei, nume de localități, ele trebuie scrise cu inițială majusculă: *Balta-Albă*, *Poiana-Țapului*, *Valea-Vinului*, *Baia-de-Arieș* etc.

De asemenea, se scriu întotdeauna cu inițială majusculă fiecare dintre componenții numelor de localități la care termenul generic se află pe locul al doilea: *Tușnad-Băi*, *Borșa-Cătun*, *Domnești-Sat*, *Broșteni-Deal*, *Broșteni-Vale*, *Eforie-Nord*, *Eforie-Sud*, *Falanga-Față*, *Falanga-Dos* etc.

Numele orașelor, comunelor, județelor se scriu cu inițială majusculă, iar numele generic, care le precedă, cu inițială mică: *orașul Cluj*, *comuna Fîntînele*, *județul Prahova*. În unele cazuri însă, cuvinte ca: *oraș*, *sat*, *tîrg* fac parte integrantă din numele propriu și se scriu cu inițială majusculă: *Orașul-Nou*, *Orașul-Victoria*, *Tîrgu-Mureș*, *Satu-Mare*. În scrierea numelor de localități, se va respecta forma oficială, stabilită de nomenclatorul acestora.

Nerezolvată în *Îndreptar* este problema scrierii numelor de străzi, bulevarde, piețe, alei etc. În ceea ce privește numele străzilor, acestea apar scrise, în general, într-un singur fel, respectiv cu inițială mică la numele generic: *strada M. Eminescu*, *strada Gării*, *strada 1 Mai*. Numele generic trebuie scris însă cu inițială majusculă atunci cînd el nu mai corespunde sensului comun din limbă, chiar dacă a corespuns cîndva. Este cazul unor cartiere sau al unor artere de circulație, ca: *Splaiul Independenței*, *Drumul Taberei*, *Calea Victoriei*, cu vechiul ei nume, *Podul Mogoșoaiei* (pod însemnînd aici pavajul de lemn cu care a fost acoperită această arteră în secolul trecut).

Dacă în scrierea numelor de străzi se procedează unitar, uzul șovăie cînd este vorba de cuvinte ca *bulevard*, *alee*, *șosea*, *parc*, *piață*, acestea apărînd uneori cu inițială majusculă alteori cu inițială mică. Ca și în cazul numelor de străzi, acestea trebuie scrise cu inițială mică: *bulevardul N. Bălcescu*, *aleea Tineretului*, *piața Mărăști*, *parcul Herăstrău*. Se scriu cu majuscule în formulări ca: *M-am plimbat la Șosea* sau *Am ajuns în Bulevard*, înțelegîndu-se însă, în mod sigur, despre care șosea sau bulevard este vorba. Tot cu inițială mică trebuie scrise (și în general așa se scriu) cuvintele *gară*, *aeroport*, *cabană*, *stadion*, *sală* etc., urmate de numele propriu respectiv: *gara Cluj*, *cabana Bîlea*, *stadionul Dinamo*, *sala Floreasca*. Fac excepție numiri ca: *Gara de Nord*, *Gara de Est*, în care al doilea termen este un substantiv comun, precedat de prepoziții.

Se întîlnește uneori cuvîntul *capitală* (fiind vorba despre București) scris cu inițială majusculă. Această grafie nu poate fi justificată. Argumentul că ține locul numelui propriu *București* nu este suficient. Termenul poate apărea în contexte în care nu îndeplinește acest rol, deci este un substantiv comun (ex.: *București este capitala țării*). Dovadă este și faptul că nici cuvîntul *țară* nu se scrie cu inițială mare în contexte ca: *Delegația s-a întors în țară*, deși termenul se referă la o anumită țară.

În denumirile oficiale ale întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor, publicațiilor etc., primul cuvînt se scrie — așa cum recomandă *Îndreptarul* — cu inițială majusculă: *Uniunea compozitorilor*, *Uniunea artiștilor plastici*, *Asociația slaviștilor din R.S.R.*, *Biblioteca centrală universitară*, *Școala generală nr. 5*, *Facultatea de studii economice*, *Institutul de lingvistică*, *Fabrica de confecții și tricotaje*, *Întreprinderea de morărit și panificație*, *Direcția comercială județeană*, *Clinica de boli contagioase*, *Casa de ajutor reciproc*, *Consiliul popular județean*, *Cooperativa agricolă de producție*, *Direcția județeană de statistică*, *Inspectoratul silvic*, *Autobaza de călători*, *Magazinul tehnico-medical*, *Uzina de reparații auto*, *Gazeta literară*, *Scînteia tineretului*, *Viața românească*, *Revista de etnografie și folclor* etc.

Pentru a nu se produce confuzii, vom ține seama în scrierea unor astfel de nume și de faptul dacă ele reprezintă instituții de sine stătătoare sau sînt servicii ale unei instituții. Vom scrie de ex.: *Cartea se găsește la Biblioteca centrală universitară*, dar: *Cartea se găsește în biblioteca Institutului de lingvistică.*

Cînd denumirile din această categorie conțin un nume propriu sau un nume simbolic, acesta se va scrie cu inițială majusculă și între ghilimele: *Uzinele „Unirea"*, *Liceul „George Coșbuc"*, *Institutul de arhitectură „Ion Mincu"*, *Muzeul de istorie naturală „Grigore Antipa"*, *Complexul sportiv „Dinamo"*.

Denumirile organelor și organizațiilor centrale de stat și politice, românești, străine și internaționale, ca și denumirile documentelor de mare importanță, se scriu cu inițială majusculă la toate cuvintele componente, cu excepția cuvintelor ajutătoare: *Organizația Națiunilor Unite*, *Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România*, *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc*, *Comitetul de Stat al Planificării*, *Crucea Roșie*, *Federația Sindicală Mondială*, *Adunarea Mondială a Păcii*, *Consiliul de Securitate al O.N.U.*, *Camera Comunelor*, *Camera Lorzilor*, *Ministerul Educației și Învățămîntului*.

Uneori, pentru a obține anumite efecte de ordin grafic, se întîlnesc, în diverse publicații, pe copertele unor cărți, în afișe etc. nume de autori, titluri sau diverse alte denumiri scrise cu inițială mică. Cu toate că această practică e foarte răspîndită azi, ea constituie o abatere de la normele ortografice[1].

Sînt cazuri cînd autorul, pentru a sublinia valoarea de simbol a unei noțiuni sau în scopuri stilistice, folosește într-o operă literară inițiala majusculă la cuvinte comune. De ex.: *Trebuie să respectăm Omul și Libertatea lui; Împins în îmbulzeala tăcerilor depline, Zic zvăpăiat în ele: Eu, Mie, Meu și Mine* (Arghezi). Acest procedeu — firește — nu este greșit.

Deși *Îndreptarul ortografic* precizează că „Titlurile oficiale și onorifice, numele ordinelor și medaliilor de stat se

[1] Vezi Al. Graur, *Limba corectă*, p. 15.

scriu cu inițială majusculă la toate cuvintele care intră în compunerea lor", în practică ele se scriu cu inițială majusculă numai la cuvîntul începător al denumirii și la primul cuvînt al numelui simbolic (scris de obicei între ghilimele): *Medalia „Virtutea ostășească"*, *Medalia „Eliberarea de sub jugul fascist"*. Aceasta se întîmplă mai ales în cazurile cînd titlul e format din mai multe cuvinte comune, care își păstrează sensul lor uzual (ex.: *Medalia „50 de ani de la răscoala țăranilor din 1907"*). Ori de cîte ori în titlul respectiv se cuprinde un termen cu valoare de simbol, acesta se scrie cu inițială majusculă: *Ordinul Muncii*, *Erou al Muncii Socialiste*, *Medalia „A XXV-a aniversare a eliberării Patriei*.

Cu inițială majusculă la toate cuvintele componente se scriu și denumirile marilor evenimente istorice și ale documentelor de mare importanță: *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*, *Decretul Păcii*, *Proclamația de la Izlaz*, *Unirea Principatelor*, *Renașterea*, *Reforma*. Denumirile sărbătorilor calendaristice naționale sau internaționale se scriu cu inițială majusculă numai la primul cuvînt: *Anul nou*, *Întîi mai*, *Ziua victoriei*, *Ziua internațională a copilului* etc. Dacă numele sărbătorii începe cu o cifră, substantivele care urmează (numele unor luni) se scriu cu inițială majusculă: *1 Mai*, *23 August*, *24 Ianuarie*. Tot cu inițială majusculă se scriu și numele sărbătorilor religioase (ex.: *Paști*, conform Indexului *Îndreptarului ortografic*, ediția III-a).

Numele de războaie de scriu, conform tradiției, cu inițială mică: *războiul celor două roze*, *primul război mondial*, *războiul de 30 de ani*. Prin urmare, trebuie evitată scrierea acestora cu inițiale majuscule.

Numele de dinastii sau de familii cu importanță istorică se scriu cu inițială majusculă: *Carolingieni*, *Mușatini*, *Buzești*.

În componența numelor unor personalități istorice, de domnitori etc. intră uneori și apelativul care le însoțește și care se scrie în acest caz cu inițială majusculă și despărțit de numele propriu prin liniuță: *Vlaicu-Vodă*, *Negru-Vodă*, *Despot-Vodă*. Cînd apelativul nu intră în numele personal oficial al unei astfel de personalități,

ci reprezintă doar funcția, rangul sau titlul, acesta se scrie cu inițială mică, ex.: *doamna Chiajna*, *craiul Chipor*, *vodă Mihai*, iar cînd urmează după numele propriu, se leagă de acesta prin liniuță: *Ginghis-han*, *Chiajna-doamna*, *Ali-pașa*, *Mihai-vodă*.

Consultînd manualele de clasa a VIII-a din anul școlar 1971—1972, pentru diferite obiecte de studiu, am constatat unele abateri în scrierea unor asemenea nume. Inconsecvențe, care nu fac decît să deruteze pe elevi, apar de la un manual la altul. În *Limba română* se scrie, greșit, *Sinan-Pașa*, iar în *Istoria României*, corect: *Sinan-pașa*, dar, greșit: *Hamza-Pașa*.

Numele de monumente, ale unor edificii importante se scriu la primul cuvînt (și la altele din denumire, cînd sînt nume proprii) cu inițială majusculă: *Arcul de triumf*, *Palatul Republicii*, *Sala Palatului R.S.R.*, *Sala sporturilor*, *Biserica Colțea*, *Mănăstirea Cozia*, *Mănăstirea Curtea de Argeș*. Și în ortografierea acestor nume, manualele școlare oscilează. Astfel, în unele manuale de limba română apare scris *Mănăstirea Voroneț* (corect), dar și *mănăstirea Cozia* sau *mănăstirea Neamțului* (greșit).

Utilizarea majusculei în scrierea numelor de aștri și de constelații este diferită, în funcție de caracterul lucrării și al contextului în care apar. În publicațiile și lucrările de specialitate sînt considerate nume proprii și se scriu cu inițială majusculă: *Lună*, *Pămînt*, *Soare*, *Ursa Mare*, *Calea Laptelui*, după regimul numelor geografice. În textele literare sau în limbajul comun, în care ele apar și cu sensuri derivate sau figurate, se scriu cu inițială mică: *A fost atîta chiu și cînt Cum nu s-a pomenit cuvînt! Și soarele mirat sta-n loc, Că l-a ajuns și-acest noroc, Să vadă el atîta joc Pe-acest pămînt!* (Coșbuc); *Și dacă norii deși se duc De iese-n luciu luna, E ca aminte să-mi aduc De tine-ntotdeauna* (Eminescu).

Și în cazul acestor numiri, manualele școlare se abat uneori de la normele ortografice. Stăruim asupra acestui fapt, deoarece scopul manualelor, în special al celor de limba română, este tocmai de a-i învăța pe elevi o limbă corectă. Astfel, într-o propoziție ca: *Într-o dimineață de octombrie.... Soarele răsări cu o lumină prietenească (Carte de*

citire, clasa a III-a, 1971—1972), cuvîntul *soarele* este scris greșit cu literă mare, deoarece textul în care apare este literar, nu științific.

Ca și celelalte categorii de cuvinte care pot fi utilizate, după caz, și ca nume proprii și ca apelative comune, numele punctelor cardinale, precum și unele adverbe și adjective care indică poziții sau direcții în sensul acestor puncte, se scriu cu inițială majusculă atunci cînd intră în componența unor denumiri oficiale geografice ori teritorial-administrative sau a unor nume de localități: *America de Nord*, *Africa de Sud-Vest*, *Orientul Apropiat*, *Orientul Mijlociu*, *Ardeal*... *pașul-de-Jos*, *Apoldul-de-Sus*. Cînd însă cuvintele în discuție au rolul de a localiza geografic o regiune, ele se scriu cu inițială mică: *sudul Franței*, sau, chiar, într-o construcție nerecomandabilă, *Franța de sud*. Atunci cînd se substituie unor nume de țări sau de unități geografice distincte, în sensul că exprimă o parte dintr-un continent, plasată în răsărit, apus, miazăzi sau miazănoapte, numele celor patru puncte cardinale pot fi scrise cu inițială majusculă: *Orientul Mijlociu*, *Orientul Apropiat*; *Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?.... Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?* (Eminescu). Tot astfel și în acest exemplu: *Am citit cu ani de zile în urmă un interviu pe care l-a dat unor ziariști în legătură cu problemele Sudului* („România literară"). Abrevierile punctelor cardinale se scriu întotdeauna cu inițială majusculă: E, V, N, S, fără punct. (Vezi și cap. **Abrevierea**).

Numele proprii de persoană, compuse, se scriu la toate cuvintele care le alcătuiesc cu literă mare: *Budai-Deleanu*, *Brătescu-Voinești*, *Codru-Drăgușanu*, *Rădulescu-Codin*, *George Niculescu-Basu*, *Samuil Micu-Clain*. Cuvintele ajutătoare (articolul, prepoziția etc.) din cadrul unor nume de persoană se scriu cu literă mică. Atunci însă cînd fac parte integrantă din numele unei persoane, se scriu cu majusculă. Acest fel de grafie se întîlnește în special la nume străine: *La Fontaine*, *De Gaulle*. În limba română, elementele componente de obicei s-au sudat (ex.: *Delavrancea*, *Decusară*, *Aioanei*). Există însă și excepții (ex.: *Ion Ionescu de la Brad*).

În scrierea unor nume proprii de persoană se respectă felul în care acestea au fost sau sînt scrise de purtătorii lor: *Kogălniceanu* (cu *K*), *Alecsandri* (cu *cs*), *Negruzzi* (cu *zz*), *Rosetti* (cu *tt*), *Pârvan* (cu *â*), *Brâncuși* (cu *â*), *Aaron* (cu *aa*), *Perpessicius* (cu *ss*) etc.

Tot cu inițială majusculă se scriu și numele proprii mitologice și religioase: *Dumnezeu*, *Domnul* (folosit ca nume pentru Dumnezeu), *Sfîntul Petru*, *Buda*, *Alah*. De asemenea, numele personajelor din basme: *Făt-Frumos*, *Sfarmă-Piatră*, *Moș Gerilă* (vezi cap. **Cuvinte compuse**).

Sînt considerate nume comune și se scriu cu inițială mică cuvintele: *drac*, *diavol*, *zmeu*, *zînă*, *iele* etc. Acestea pot deveni nume proprii în anumite contexte, îndeosebi în cazul poveștilor sau al basmelor, cînd desemnează un personaj al basmului respectiv.

Numele de animale (cai, boi, vaci, cîini etc.), cînd individualizează un anumit animal, se consideră nume proprii și se scriu cu inițială majusculă chiar dacă au la bază un cuvînt comun: *Murgul*, *Joiana*, *Oacheșa*, *Bălaia*, *Duman*, *Grivei*, *Azor*. Numele de acest fel sînt considerate însă comune și se scriu cu inițială mică în exemple ca: *Badea murgul și-l înșeauă* (Pop.), în care *murgul* este sinonim cu *calul*.

Denumirile epocilor istorice și geologice se scriu cu inițială mică: *antichitatea*, *evul mediu*, *capitalismul*, *paleozoicul*, *mezozoicul* etc.

Numele zilelor săptămînii și ale lunilor se scriu de asemenea cu inițială mică: *luni*, *marți*, *joi*, *ianuarie*, *februarie*.

Există situații cînd un nume propriu (de persoană) poate deveni nume comun. Este cazul, spre exemplu, al unor inventatori renumiți ale căror nume s-au transmis invențiilor respective: *locomotivă diesel*, *raze roentgen*, *ohm*, *amper* etc., sau al unor produse care au primit nume de localități, țări etc.: *damasc*, *olandă*, *cotnar* (vin) etc.

Derivatele de la numele proprii se scriu cu inițială mică: *eminescian*, *coșbucian*, *arghezian*, *picassian*, *pantagruelic*. Numele unor opere artistice sînt înlocuite adesea cu numele autorului lor: *La expoziție am văzut un Andreescu*. În această situație se menține inițiala majusculă, în mintea vorbitorului fiind prezentă încă personalitatea artistică respectivă.

DESPĂRȚIREA ÎN SILABE

Problema despărțirii cuvintelor în silabe se pune mai ales în scriere, unde se ivesc dificultăți cînd este vorba de vocale sau de consoane succesive. Dar problema despărțirii în silabe este strîns legată și de pronunțarea corectă a unor cuvinte care conțin diftongi, triftongi sau vocale în hiat, după cum se va vedea mai departe.

Vocalele unui diftong sau ale unui triftong nu pot face parte din silabe diferite. În anumite cuvinte, același grup vocalic este înțeles de către unii vorbitori ca diftong (sau triftong), de către alții ca hiat (vocalele aparținînd unor silabe diferite), ceea ce determină modul diferențiat de a despărți un cuvînt în silabe. La despărțirea în silabe a cuvintelor din această categorie există tendința de a pronunța și de a scrie două vocale succesive în silabe diferite, cînd de fapt ele constituie un diftong și trebuie scrise și pronunțate într-o singură silabă. Se va despărți corect în silabe: *pie-di-că*, *co-niac*, *fer-moar*, *croa-zi-e-ră*, *bu-doar*, *au-gust*, nu *pi-e-di-că*, *co-ni-ac*, *fer-mo-ar*, *cro-a-zi-e-ră*, *bu-do-ar*, *a-u-gust*.

Cuvîntul *teatru* se va despărți *tea-tru*, conform cu pronunțarea literară a cuvîntului, nu *te-a-tru*, cum se aude mai ales în Transilvania.

Cuvîntul *obiect* se pronunță în două silabe, în a doua existînd un diftong; prin urmare el se desparte: *o-biect*, nu *o-bi-ect*. Același regim se aplică și celorlalte cuvinte din familie: *o-biec-tiv*, *o-biec-ti-vism*, *o-biec-ți-e*.

Se va despărți, de asemenea, *O-ra-dea*, nu *O-ra-de-a*. Uneori acest cuvînt apare scris chiar *Oradia* de unde genitiv-dativul greșit *Oradiei* (despărțit: *O-ra-di-ei*), în locul formei vechi, populare: *Orăzii*.

Numeralele ordinale *al doilea* și *al treilea* se despart corect: *doi-lea*, *trei-lea*, nu *do-i-lea*, *tre-i-lea* (ca urmare a unei pronunțări greșite, cu *o* și *i* plenison în locul diftongului).

Există unele cuvinte pe care mulți vorbitori le rostesc greșit în două silabe. Acestea se pronunță corect într-o singură silabă, fiind vorba de două vocale care formează un diftong, de ex.: *aut*, *baiț*, *craul*, *cuarț*, *iot*, *seif*, *taim*.

Dintre vocalele succesive care nu formează diftongi, prima aparține, conform pronunțării, silabei dinainte, iar cealaltă silabei următoare, normă precizată în *Îndreptar*. Astfel, cuvintele care conțin hiat se pronunță și se despart corect în silabe în felul următor: *a-com-pa-ni-a*, *co-a-fa*, *co-a-fu-ră*, *ac-cen-tu-a*, *a-pla-u-da*, *ca-u-ză*, *im-per-me-a-bil*, *con-do-le-an-țe*, *co-ti-di-an*, *co-mer-ci-ant*, *me-mo-ri-al*, *so-ci-e-ta-te*, *su-fi-ci-ent*, *pri-o-ri-ta-te*, *cu-ri-o-zi-ta-te*, *in-ten-ți-o-nat*, *con-ta-gi-os*, *di-ur-nă*, *pne-u-mo-ni-e*, *ple-u-ră*, *de-fec-tu-os*, *a-cu-i-ta-te*, *san-gu-in*, nu *a-com-pa-nia*, *coa-fa*, *coa-fu-ră*, *ac-cen-tua*, *a-plau-da*, *cau-ză*, *im-per-mea-bil*, *con-do-lean-țe*, *co-ti-dian*, *co-mer-ciant*, *me-mo-rial*, *so-cie-ta-te*, *su-fi-cient*, *prio-ri-ta-te*, *cu-rio-zi-ta-te*, *in-ten-țio-nat*, *con-ta-gios*, *diur-nă*, *pneu-mo-ni-e*, *pleu-ră*, *de-fec-tuos*, *a-cui-ta-te*, *san-guin*.

Cînd se întîlnesc vocale duble, acestea se pronunță separat, în două silabe, cum indică și *Îndreptarul*. Deci, vom scrie și vom pronunța corect: *su-pra-a-li-men-ta*, *cu-vi-in-ță*, *fi-in-ță*, *ști-in-ță*, *con-ști-in-cios*, *fi-ind*, *al-co-ol*, *co-op-ta*, *co-or-do-na*, *zo-o-teh-ni-e*, *am-bi-gu-u*, *a-si-du-u*, *con-ti-nu-u*, *con-ti-gu-u*, *re-zi-du-u*, nu *su-pra-li-men-ta*, *cu-vin-ță* ș.a.m.d. (adică omițînd silaba fără accent).

Cuvintele *casierie* și *igienă* se pronunță și se despart corect în silabe: *ca-si-e-ri-e*, *i-gi-e-nă*, nu *ca-se-ri-e*, *i-ge-nă*.

Uneori, unul și același grup vocalic din două cuvinte deosebite se desparte diferit, după cum se află în hiat sau alcătuiește un diftong. Astfel, cuvintele *ecuator* și *ecuație* conțin hiatul *u-a* și se despart corect: *e-cu-a-tor* și *e-cu-a-ți-e*. Dar *acuarelă*, *lingual*, *descuama* conțin diftongul *ua*, care

rămîne într-o singură silabă: *a-cua-re-lă*, *lin-gual*, *des-cua-ma*, nu *a-cu-a-re-lă*, *lin-gu-al*, *des-cu-a-ma*. De asemenea, corect este *mi-as-mă*, dar *fias-co*.

O precizare se impune privind despărțirea în silabe a substantivelor și a adjectivelor terminate la plural, forma nearticulată, în *i*. Despărțirea în silabe a acestora se va face astfel: *pomi*, *oa-meni*, *lă-că-tuși*, *mari*, *verzi* și nu *po-mi*, *oa-me-ni*, *lă-că-tu-și*, *ma-ri*, *ver-zi*. Situația se schimbă cînd cuvintele primesc articol hotărît: *po-mii*, *oa-me-nii*, *lă-că-tu-șii*, *ma-rii*, *ver-zii*.

Adverbul *deunăzi* se pronunță corect în trei silabe, *de-u-năzi*, nu cu *i* final plenison, *de-u-nă-zi*.

Regula enunțată de *Îndreptar*, potrivit căreia dacă vocala e urmată de două sau mai multe consoane, prima aparține silabei dinainte, iar cealaltă sau celelalte, silabei următoare, se aplică și în cazul cuvintelor care conțin grupuri consonantice începătoare cu *s* sau *ș*, de ex.: *as-cult*, *a-do-les-cent*, *bis-cu-it*, *bis-tu-riu*, *mus-ta-ță*, *tris-te-țe*, *sus-pi-na*, *as-trin-gent*, *lo-cu-ieș-te*, *băr-bă-teș-te*. Se constată adesea o nesiguranță în modul de a despărți aceste cuvinte în silabe, apărînd despărțiri greșite ca: *a-scult*, *a-do-le-scent*, *bi-scu-it*, *bi-stu-riu*, *mu-sta-ță*, *tri-ste-țe*, *su-spi-na*, *a-strin-gent*, *lo-cu-ie-ște*, *băr-bă-te-ște*. Aceste greșeli se explică prin posibilitatea care există în limba română de a pronunța, la început de cuvînt, grupurile *sc-*, *st-*, *sp-*, *str-*, *șt-*.

Regula de mai sus cu privire la despărțirea în silabe a cuvintelor care conțin consoane consecutive nu se aplică la grupurile de sunete formate dintr-o consoană urmată de *l* sau *r*, în sensul că acestea nu se separă, ci alcătuiesc împreună aceeași silabă. Corect este: *li-tru*, *ci-clu*, *a-cru*, nu *lit-ru*, *cic-lu*, *ac-ru*.

Grupurile *ct*, *cț* și *pt*, cînd urmează după o consoană, se despart. Astfel, cuvintele *instinctiv*, *onctuos*, *funcție*, *somptuos* se vor despărți corect în silabe: *in-stinc-tiv*, *onc-tu-os*, *func-ți-e*, *somp-tu-os*, nu *in-stin-ctiv*, *on-ctu-os*, *fun-cți-e*, *som-ptu-os*.

Despărțirea numelor proprii și comune care cuprind un *x* între două vocale se face trecîndu-l pe acesta la silaba următoare: *A-le-xan-dru*, *A-xen-te*, *e-xact* etc.

Cuvintele în care *x* este urmat de o altă consoană se supun regulii generale de despărţire în silabe, adică *x* rămîne în prima, iar cealaltă consoană trece în a doua silabă, de ex.: *ex-cep-ţi-e*, *ex-ma-tri-cu-lat*, *ex-ca-va-tor*.

În unele cuvinte, sunetul *x* este redat în scris prin *cs*. În aceste cazuri, *c* rămîne în prima silabă, iar *s* trece în a doua, de ex.: *coc-si-fi-ca*, *coc-se-ri-e*, *coc-sa-cîz*.

Numele lui Vasile Alecsandri, în care, conform tradiţiei, *x* este redat prin *cs*, se desparte: *A-lec-san-dri*, dar e preferabil să se evite despărţirea lui *c* şi *s* în acest nume.

Este recomandabil să se evite despărţirea în silabe a numelor proprii (româneşti) care conţin consoane duble, deoarece, de cele mai multe ori, consoanele duble redau în astfel de cazuri un singur sunet. În această situaţie se află: *Assaky* (numele fiului lui Gh. Asachi), *Bolliac*, *Negruzzi*, *Palladi*, *Perpessicius*, *Philippide*, *Pillat*, *Rosetti* etc.

Cuvintele derivate cu prefixe nu se supun regulii generale de despărţire a grupurilor consonantice. Aici prefixul se desparte de cuvîntul de bază indiferent dacă este urmat de vocală sau de consoană: *trans-mi-te*, *trans-for-ma*, *trans-la-tor*, *in-e-gal*, *sub-or-do-nat*, *ne-sta-bil*, *de-scri-e*, *dez-or-do-nat*, nu: *tran-smi-te*, *tran-sfor-ma*, *tran-sla-tor*, *i-ne-gal*, *su-bor-do-nat*, *nes-ta-bil*, *des-cri-e*, *de-zor-do-nat*. Prefixele pot fi la rîndul lor formate din două silabe (cum sînt: *anti-*, *ante-*, *contra-*, *supra-*,) fapt care trebuie avut în vedere la despărţire: *an-ti-so-ci-al*, *an-te-vor-bi-tor*, *con-tra-in-di-cat*, *su-pra-în-căr-cat* etc., nu *anti-so-ci-al*, *ante-vor-bi-tor*, *contra-in-di-cat*, *supra-în-căr-cat* etc. Cînd elementele de compunere (respectiv prefixele) nu se mai recunosc, despărţirea se face ca la cuvintele obişnuite: *î-not*, *î-no-ta*.

Destul de des se întîlneşte despărţirea greşită, la sfîrşit de rînd, a cuvintelor scrise cu cratimă.

Astfel, este greşită despărţirea în rînduri diferite a unor cuvinte ca: *mi-e (sete)*, *ne-am (dus)*, *te-au (luat)*, *într-o*, *dintr-un*, trecînd ceea ce urmează după cratimă în celălalt rînd, deoarece cratima aici nu delimitează silabe. *Mi-e*, *ne-am*, *te-au* formează o singură silabă, iar *o*, *un* se pronunţă într-o silabă cu ultimele două consoane din primul cuvînt: *în-/tr-o*, *din-/tr-un*. La fel se prezintă situaţia şi la cuvintele

într-adevăr, *într-adins*, care se despart: *în-/tr-a/-de-văr*, *în-/tr-a/-dins*.

O regulă mai puţin respectată este aceea a despărţirii în silabe a gerunziilor legate prin cratimă de pronumele reflexiv: *oprindu-se*, *ridicîndu-se*, *silindu-te* etc. În aceste cazuri, se recomandă ca silaba finală (respectiv pronumele reflexiv) să nu se despartă singură la capăt de rînd, ci împreună cu o altă silabă (penultima), ambele fiind trecute în rîndul care urmează:

oprin-
du-se
ridicîn-
du-se
silin-
du-te etc.

La numele proprii terminate în silabe ca: *-nu*, *-da*, *-e*, *-ei*, *-cu* se recomandă ca silaba finală să nu apară singură la începutul rîndului următor, pentru a nu fi confundată cu un cuvînt independent. Astfel, vom despărţi la sfîrşit de rînd:

Sado- *veanu*	nu	*Sadovea-* *nu*
Emi- *nescu*	nu	*Emines-* *cu*
Ma- *rie*	nu	*Mari-* *e*
Ca- *nada*	nu	*Cana-* *da* etc.

ACCENTUAREA

În limba română accentul nu este fix, locul lui nefiind determinat cu necesitate de structura fonetică a cuvintelor. El poate cădea pe ultima silabă *(basmá, măseá, suí, castán, geamgíu)*, pe penultima *(adápă, grădínă, poezíe, sănătáte)*, pe antepenultima *(institúție, definíție, cápătă, canapélele)* sau pe oricare altă silabă *(oámenilor, ocáziile, ocupáțiile, dóctoriță, véveriță)*. Dar acest lucru nu îndreptățește nerespectarea accentuării indicate în lucrările normative (*Îndreptar*, dicționare etc.).

Accentul are un rol important în deosebirea formelor gramaticale în cursul vorbirii. Astfel, la unele verbe de conjugarea I, formele de persoana a 3-a singular ale perfectului simplu se deosebesc de cele ale prezentului prin faptul că sînt accentuate pe ultima silabă (de ex: prezent—*adúnă, cîntă, participă, scútură, súsură;* perfect simplu — *adună, cîntắ, partícipắ, scuturắ, susurắ*). Alteori, accentul ajută la diferențierea omonimelor, ca de exemplu: *áfin* (arbust) — *afín* (rudă prin alianță), *comédie* (în expresia *Ei, comedie!)* — *comedie*(piesă de teatru), *compánie* (unitate militară) — *companie* (tovărășie), *cópii* (pl. lui *copie*) — *copíi* (pl. lui *copil*), *dómino* (joc) — *dominó* (haină), sau deosebește categoriile gramaticale: *ácele* subst. — *acéle* pron., *áugust* subst. — *augúst* adj., *bárem*, adv. — *barém* subst. *diréctor* subst. — *directór* adj., *imóbil* subst. — *imobíl* adj., *uréchea* subst. — *urecheá* vb., *nóta* subst. — *notá* vb., *snópi* subst. — *snopí* vb., *vói* pron. — *voí* vb., *înapóia* prep. — *înapoiá* vb. etc.

În cazul în care unul și același cuvînt este accentuat în mod diferit, limba literară reține una dintre cele două pronunțări cealaltă fiind considerată nerecomandabilă. Astfel de accentuări nerecomandabile se pot întîlni atît la cuvintele mai vechi, cît și la unele mai noi.

Se aud adesea cuvinte, chiar foarte vechi, cum ar fi: *ágrișă*, *áripă*, *árșiță*, *mîrșav*, *mólcom*, *gingaș*, *asín*, *frînghie*, *letopiséț*, accentuate greșit: *agríșă*, *arípă*, *arșíță*, *mîrșáv*, *molcóm*, *gingáș*, *ásin*, *frînghie*, *letopíseț*.

Mulți vorbitori accentuează în mod greșit o serie de cuvinte, mai ales dintre cele intrate relativ recent în limbă. Astfel, cuvinte ca: *anormál*, *antíc*, *automobíl*, *caractér*, *colós*, *curatór*, *debíl*, *dictatór*, *fenomén*, *matúr*, *sevér*, *stabíl*, *trafíc*, *vestibúl*, *academíe*, *avaríe*, *pledoaríe*,[1] *prevedére* sînt pronunțate greșit: *ánormal*, *ántic*, *automóbil*, *carácter*, *cólos*, *curátor*, *débil*, *dictátor*, *fenómen*, *mátur*, *séver*, *stábil*, *tráfic*, *vestíbul*, *académie*, *avárie*, *pledoárie*, *prevédere*. Observăm că în accentuarea acestor neologisme, abaterea s-a făcut prin deplasarea accentului spre începutul cuvintelor.

În alte cazuri se greșește deplasînd accentul spre sfîrșitul cuvintelor, cum ar fi: *acvílă*, *apendíce*, *bicéps*, *butelíe*, *cochilíe*, *constructór*, *corectór*, *doctoríță*, *cumúl*, *diplómă*, *epócă*, *industríe*, *invérs*, *uníc*, în loc de *ácvilă*, *apéndice*, *bíceps*, *butélie*, *cochílie*, *constrúctor*, *coréctor*, *dóctoriță*, *cúmul*, *díplomă*, *épocă*, *indústrie*, *ínvers*, *únic*.

Această fluctuație în folosirea accentului se datorește uneori căilor multiple prin care au intrat neologismele la noi. De exemplu, limba literară a stabilit drept corectă forma *profesór* după fr. *professeur*, dar e foarte răspîndită și accentuarea *profésor* după germ. *Professor*.

Alteori, această fluctuație se datorește tendinței de a încadra cuvintele cu un anumit accent într-o categorie existentă deja în sistemul limbii. Așa ar fi, de exemplu, *anánghie*, *artilérie*, *butélie*, *cavalérie*, *fúrie*, care, prin apropiere de cuvinte terminate în *-íe*, devin *ananghíe*, *artileríe*, *butelíe*, *cavaleríe*, *furíe*.

[1] Vezi Al. Graur, *Pledoárie*, în „Limba română", 1969, p. 275, unde se găsește explicarea deplasării accentului în acest cuvînt.

Se întîmplă ca accentul să fie deplasat pe altă silabă și din alte motive. De exemplu, *regizór*, sub influența accentuării pe *i* în *regíe*, din aceeași familie, se aude tot mai des pronunțat *regízor*. La fel, *repórter*, prin apropiere de *reportáj*, se accentuează, greșit, *reportér*, poate și prin apropiere de alte cuvinte care au accentul pe *-ér*, (ca *șofér*).

Unele dificultăți în accentuare se întîlnesc într-o serie de neologisme, substantive neutre, terminate în *-o*, la care accentul se deplasează pe altă silabă în formele articulate cu articolul hotărît și în formele de plural; de exemplu: *lóto — lotóul*, *rádio — radióul*, *radióuri*, *témpo — tempóul*, *trío — trióul*, *trióuri*, *zéro — zeróul*, *zeróuri*, în timp ce altele, cu pluralul în *-uri* precedat de *ó*, au singularul cu *-ó* sau *óu*, de ex.: *boleró*, *chimonó*, *indigó*, *rondó*, *studió*, *argóu*, *caróu*, *depóu*, *ecóu*, *mantóu*, *stilóu*, *tricóu*. Sub influența acestora, substantivele din primul grup sînt accentuate uneori greșit la singular pe ultima silabă: *lotó*, *radió*, *trió*, *zeró* etc.

Cîteva dintre denumirile lunilor pot fi auzite uneori accentuate greșit, *iánuarie*, *fébruarie*, *augúst* în loc de *ianuárie*, *februárie*, *áugust*.

Unele cuvinte sînt recomandate de *Îndreptar* ca fiind corect accentuate în două feluri, de ex.: *ánost* și *anóst*, *cratér* și *cráter*. Majoritatea pronunță însă *anóst* și *cráter*.

Altele încă n-au fost cuprinse în nici un dicționar sau în altă lucrare normativă, așa că circulă accentuate în două feluri, fără să putem preciza în momentul de față care este forma corectă, de ex.: *transistór* și *transístor*. În astfel de cazuri, uzul va decide forma corectă, așa cum s-a întîmplat, de exemplu, cu *revizór* și *perceptór* care au eliminat din limba literară formele *revízor* și *percéptor*[2].

Destul de frecvent se înregistrează o mutare a accentului de pe radical pe desinență la forma de indicativ prezent, persoana 1 și a 2-a plural a verbelor de conjugarea a III-a, ca de ex.: *aducém — aducéți*, *mergém — mergéți*, *punem — punéți*, *rupém — rupéți*, în loc de *adúcem — adúceți*, *mérgem — mérgeți*, *púnem — púneți*, *rúpem — rúpeți*. Ace-

[2] Vezi Al. Graur, *Tendințele...*, p. 47—48.

lași lucru se constată și la prezentul conjunctivului, persoana 1 și a 2-a plural, precum și la imperativ, persoana a 2-a plural. Deplasarea accentului de pe radical pe desinență la aceste forme ale verbelor de conjugarea a III-a s-a făcut prin analogie cu formele corespunzătoare de la celelalte conjugări, unde radicalul este neaccentuat[3]. Această accentuare a formelor verbale discutate nu este admisă de limba literară, ea reprezentînd o caracteristică a graiului muntenesc, care manifestă tendința de a avea accentul pe ultima silabă cînd aceasta se termină în consoană și pe penultima cînd se termină în vocală[4].

O pronunțare populară se întîlnește și la formele de persoana a 3-a singular și plural ale verbelor neologice terminate în *-ifica*: *bonifícă*, *electrifícă*, *ramifícă*, *ratifícă*, *simplifícă*, *specifícă*, *unifícă*, *verifícă* etc. Corect, acestea se accentuează: *bonífică*, *electrífică*, *ramífică*, *ratífică*, *simplífică*, *specífică*, *unífică*, *verífică*.

Formele verbului *a fi* la prezent, persoanele 1 și a 2-a plural, se accentuează corect *sîntém* și *sîntéți* (nu *sîntem* și *sînteți*, cum se aude destul de frecvent în vorbirea curentă).

De la verbul *a aduce*, forma de imperativ, persoana a 2-a singular este *ádu*, nu *adú*.

Pronumele nehotărîte *altceva*, *altcineva* și adverbele formate cu *alt-* poartă accentul corect pe prima silabă: *áltceva*, *áltcineva*, *áltfel*, *áltundeva*, *áltcîndva*, *álteori*, nu *altcevá*, *altcinevá*, *altfél*, *altundevá*, *altcîndvá*, *alteóri*. Dar sînt accentuate corect pe ultima silabă: *cinevá*, *carevá*, *cîtvá*, *undevá*, *cîndvá*, care nu sînt formate cu *alt-*.

O serie de adverbe pot fi auzite cu alt accent decît cel recomandat de *Îndreptar;* de ex.: *acoló*, *cólea*, *ádică*, în loc de: *acólo*, *coléa*, *adică*.

De asemenea, *Îndreptarul* recomandă ca adverbele *dincolo*, *dincoace* să fie accentuate pe prima silabă: *dincolo*, *dincoace*, nu *dincólo*, *dincoáce*. Aici se impune o precizare. Cînd cele două adverbe sînt folosite cu sensul local, indicînd direcția

[3] Vezi Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura...*, p. 246.

[4] Vezi Al. Graur, *Tendințele...*, p. 46.

unei mişcări, accentuarea este corectă numai pe penultima silabă[5]. De exemplu, la întrebarea *Dincotro vii?* se poate răspunde numai *dincoáce* „de aici, dinspre această parte“ sau *dincólo* „de acolo, din acea parte“ şi nu *díncoace* sau *díncolo*.

Interjecţia *alo* cu care se cheamă sau se răspunde la telefon poartă accentul corect pe *o*, nu pe *a*. Deci, vom spune corect *aló*, nu *álo*.

[5] Pentru explicarea acestui fenomen, vezi Mioara Avram, *Note asupra accentului ca mijloc de diferenţiere semantică în limba română*, în „Omagiu lui Iorgu Iordan“, [Bucureşti], 1958, p. 53—55.

ABREVIEREA

Majoritatea dintre noi vorbim și scriem fără să întrebuințăm abrevierile în mod curent. Cînd, din diferite motive, nu ne putem dispensa de ele, prescurtarea trebuie să o facem în așa fel încît să nu se producă confuzii cu alte cuvinte. De aceea, e bine să cunoaștem cîteva dintre aspectele privitoare la formarea și întrebuințarea abrevierilor.

Denumirile unor țări, ale unor organe și organizații, românești și străine, precum și ale unor întreprinderi și instituții pot fi prescurtate, scriindu-se doar inițiala cuvintelor care intră în denumirea respectivă, de ex.: R.S.R., U.R.S.S., O.N.U., U.T.C., O.N.T., C.E.C., C.F.R., I.T.B., I.M.F. De regulă, cuvintele de legătură (conjuncțiile și prepozițiile) nu intră în componența abrevierilor. Totuși, în E.S.P.L.A. (abreviere care era folosită în trecut pentru Editura de stat pentru literatură și artă), inițiala prepoziției *pentru* a fost reținută în prescurtare. După fiecare literă a acestui fel de abrevieri se pune punct.

De asemenea, se pune punct și după abrevierile alcătuite din prima parte a cuvîntului. În acest caz, prescurtarea se termină în consoană: *acad.* = academician, *ing.* = inginer, *locot.* = locotenent, *tov.* = tovarășul sau tovarășa, *obs.* = observație, *lucr. cit.* = lucrarea citată, *vol.* = volumul.

Alteori, abrevierea constă din inițială (cînd aceasta este consoană) și una sau mai multe consoane din cuvîntul res-

pectiv, după care se pune punct: *dr.* = doctor, *dvs.* = dumneavoastră, *nr.* = numărul, *cf.* = confer.

O serie de abrevieri sînt formate din inițiale și fragmente din cuvintele care alcătuiesc o denumire. Literele acestora nu se despart cu puncte: TAROM (=Transporturi aeriene române), ICECHIM (= Institutul de cercetări chimice), ACIN (= Asociația cineaștilor din R.S.R.), UCECOM (= Uniunea centrală a cooperativelor meșteșugărești).

Cînd abrevierea e formată dintr-un număr mai mare de litere, se obișnuiește să se scrie numai inițiala cu majusculă (*Aprozar*, *Centrofarm*). În scrierea acestor abrevieri trebuie să se țină seama de felul cum și le-au fixat instituțiile sau organizațiile respective. Menționăm că *aprozar centrofarm* etc. există și ca nume comune, întocmai ca în cazul numelor de școli, instituții, întreprinderi etc., atunci cînd e vorba de instituție ca atare și nu de o anumită unitate cu numele ei oficial. Vom scrie deci: *Merg la aprozar; Am fost la centrofarm*. (Pentru alte cuvinte obținute din abrevieri vezi cap. **Cuvinte compuse**, iar pentru scrierea numelor proprii abreviate vezi cap. **Scrierea cu inițială majusculă**).

Tot fără puncte se scriu și abrevierile obținute din prima și ultima parte a cuvîntului, de exemplu: *cca* = circa, sau prescurtările pronumelui de politețe: *d-ta*, *d-tale*, *d-voastră*, *d-sa*, *d-sale*, *d-lui*, *d-ei*, *d-lor* (vezi cap. **Pronumele**).

Pentru cîteva cuvinte uzul a consacrat două forme, ambele corect prescurtate: *p.* și *pag.* pentru *pagină*, *d.e.* și *de ex.* pentru *de exemplu*, *dvs.* și *d-voastră* pentru *dumneavoastră*.

Prescurtările *pt.* sau *ptr.*(=pentru), *f.* (= foarte), *as.* (= asupra), *crt.* (= curent) sînt mai mult de uz intern. Prescurtarea *crt.* este frecvent întrebuințată în rubrici: *nr. crt.* (= numărul curent).

În aceeași ordine de idei pot fi amintite prescurtările numelor unor luni: *ian.*, *febr.*, *apr.*, *aug.*, *sept.*, *oct.*, *nov.*, *dec.* Bineînțeles, nici acestea nu sînt recomandate într-o scriere îngrijită.

În scrierile cu caracter științific apar o serie de prescurtări ale unor cuvinte sau îmbinări de cuvinte, cum ar fi, de exemplu: *sec.* (= secol), *e.n.* (= era noastră) sau *î.e.n.*

(= înainte de era noastră). Acestea nu pot fi însă întrebuințate într-un text cursiv decît în asociere cu un an sau cu un secol, exprimate în cifre.

De asemenea, *d.a.* (= după-amiază) și *î.a.* (= înainte de amiază) se folosesc în legătură cu o oră concretă a zilei. Pentru „înainte de amiază" se întîlnește adesea *a.m.*, prescurtarea cuvîntului *antemeridian*.

În stilul administrativ se folosește frecvent abrevierea *a.c.* (= anul curent), care ține locul cifrei ce indică anul în curs, după menționarea zilei și a lunii. E vorba deci de o serie de abrevieri care s-au impus prin tradiție, unele dintre ele fiind în același timp specializate pentru anumite domenii de activitate.

Există o seamă de abrevieri stabilite ca norme internaționale, obligatorii în relațiile dintre state în domeniul științei și al tehnicii. Așa sînt prescurtările numelor punctelor cardinale (*E* = est, *V* = vest, *S* = sud, *N* = nord) sau simbolurile din diferite domenii ale științei și tehnicii: *C* = carbon, *H* = hidrogen, *He* = heliu, *O* = oxigen, *Mg* = = magneziu, *A* = amper, *N* = newton, *V* = volt, *W* = = watt, °*C* = grad Celsius, *n* = număr întreg, *cos* = = cosinus, *sin* = sinus, *tg* = tangentă, *l* = lungime, *m* = metru, *hm* = hectometru, *t* = tonă, *kg* = kilogram, *g* = = gram, *h* = oră etc. Acestea se scriu totdeauna fără punct și cu majuscule sau cu litere mici, după cum s-a convenit.

Cîteva abrevieri pot fi întrebuințate în orice fel de scriere. Așa sînt *etc.* (= etcetera) și *ș.a.* (= și altele) folosite la sfîrșitul unei enumerări, care se face de obicei după două puncte (:) și în care elementele de același fel cu cele menționate nu s-au epuizat. Dacă înaintea acestei enumerări utilizăm formulele *de exemplu*, *de pildă*, *cuvinte ca*, *aspecte ca* etc., la sfîrșit nu se mai pune *etc.* sau *ș.a.*, deoarece formula de început presupune că exemplele au fost deja selectate și, prin urmare, enumerarea lor nu trebuie continuată prin *etc.* sau *ș.a.*

Prescurtarea *ș.a.m.d.* (= și așa mai departe) se întrebuințează în condiții puțin diferite de cele amintite mai sus, și anume la sfîrșitul unei enumerări de motive, argumente etc. (de ex.: *A povestit cum a călătorit*, *cum a fost*

aşteptat la gară, cum a fost condus la hotel, cum şi-a stabilit programul de activitate ş.a.m.d.; Mi-a spus că nu poate să vină pentru că nu are timp, că trebuie să termine o lucrare, că trebuie să mai citească ceva, că nu se simte bine ş.a.m.d.) sau după o construcţie simetrică (de ex.: *Substantivele informaţie, inovaţie, pretenţie, repetiţie, etc. fac pluralul în -i: informaţii, inovaţii ş.a.m.d.*), avînd înţelesul de „ a se continua în acest fel". Rar se foloseşte însă abrevierea *ş.a.m.d.*, în locul ei punîndu-se *etc.*, care s-a generalizat fiind mai scurtă.

În indicaţiile bibliografice se întîlnesc în mod curent o serie de abrevieri, care s-au impus prin lucrările oamenilor de ştiinţă. Aceste abrevieri sînt meţionate în *Îndreptar*, dar modul lor de întrebuinţare trebuie precizat, întrucît nu toată lumea le foloseşte corect.

Astfel, *id.* (= idem) şi *ibid.* (= ibidem) nu trebuie confundate. Primul ţine locul autorului din care se citează sau la care se trimite, iar al doilea se întrebuinţează pentru a indica locul din care se citează (titlu, pagină) în cazul cînd trimiterea este aceeaşi cu precedenta.

Dacă vrem să ilustrăm o idee prin două citate consecutive din acelaşi autor, primul citat va fi urmat de indicaţiile bibliografice necesare, iar al doilea de *id.*, *ibid.* De exemplu: „Fiind creată ca instrument de comunicare în societate, limba rămîne permanent legată de societate şi este obligată să evolueze împreună cu evoluţia societăţii pentru a se putea adapta la toate nevoile de comunicare ale omului". Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p.7.; „Pentru a recunoaşte tendinţele actuale ale limbii este necesar să examinăm istoria limbii, să degajăm liniile mari ale evoluţiei ei şi să prelungim aceste linii, proiectîndu-le în viitor". *(Id., ibid.,* p. 17.*)* Dacă diferă pagina, se dă: *id., ibid.* (subliniat, deoarece ţine locul titlului, care în astfel de lucrări, se scrie cu litere cursive) şi cifra care indică pagina. Dacă diferă însă şi locul din care se citează (adică dintr-o altă lucrare a aceluiaşi autor), se notează numai *id.* şi, după virgulă, titlul, pagina.

Abrevierile *lucr. cit.* (= lucrarea citată), *op. cit.* (= opera citată) sau *loc. cit.* (= locul citat) se utilizează după numele autorului, în cazul cînd autorul și locul la care se trimite au mai apărut în cursul lucrării și cînd nota precedentă este din alt autor. Bineînțeles, acest lucru este posibil în situațiile în care referirile se fac numai la o singură lucrare a aceluiași autor.

De obicei, *v.* (= vezi) și *cf.* (= confer. „compară" se folosesc diferențiat în indicațiile bibliografice. Cu *v.* se trimite la o lucrare din care sînt discutate sau preluate idei, interpretări, exemple. Prin *cf.* se trimite la o lucrare în care se află exprimat un punct de vedere apropiat de al celui care face trimiterea.

Dacă citatul aparține altui autor decît cel al lucrării la care trimitem, deci dacă autorul acesteia citează la rîndu-i din altă lucrare, nota se dă în felul următor: numele autorului căruia îi aparține citatul, *ap. (= apud)*, indicația bibliografică unde este citat acel autor, *ap.* însemnînd aici „la"[1].

În ce privește termenii gramaticali nu există norme oficiale care să impună numai un anumit fel de abreviere. Totuși, mai ales în lucrările care cuprind analize gramaticale și în dicționare se poate constata tendința spre un sistem al abrevierii acestor termeni. Astfel, uzul a consacrat prescurtările:

ac. sau acuz. = acuzativ (dar și N., G., D., A., V. pentru nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ)
adj. = adjectiv
adv. = adverb
art. = articol
art. hot. = articol hotărît
art. nehot. = articol nehotărît
cond.-opt. = condițional-optativ
conj. = conjuncție

[1] Pentru explicații mai ample, vezi Elena Barborică, Liviu Onu, Mirela Teodorescu, *Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării științifice a limbii române*, București, 1972, p. 52—56.

conjunct.	= conjunctiv
dat.	= dativ
f.	= feminin
gen.	= genitiv
ger.	= gerunziu
imper.	= imperativ
imperf.	= imperfect
ind.	= indicativ
inf.	= infinitiv
interj.	= interjecţie
intr.	= intranzitiv
loc.	= locuţiune
m.	= masculin
m.m. perf. sau m.m.c. perf.	= mai mult ca perfect
n.	= neutru
nom.	= nominativ
nr.	= numărul
num.	= numeral
num. card.	= numeral cardinal
num. multipl.	= numeral multiplicativ
num. ord.	= numeral ordinal
part.	= participiu
perf. c.	= perfectul compus
perf. s.	= perfectul simplu
pers.	= persoană
pl.	= plural
prep.	= prepoziţie
pref.	= prefix
prez.	= prezent
pron.	= pronume
pron. dem.	= pronume demonstrativ
pron. inter.-rel.	= pronume interogativ-relativ
pron. nehot.	= pronume nehotărît
pron. pers.	= pronume personal
pron. pos.	= pronume posesiv
pron. refl.	= pronume reflexiv
refl.	= reflexiv
refl. pas.	= reflexiv pasiv
s.f.	= substantiv feminin
s.m.	= substantiv masculin

s.n. = substantiv neutru
subst. = substantiv
suf. = sufix
tranz. = tranzitiv
vb. = verb
viit. = viitor

Prescurtarea la întîmplare a termenilor gramaticali poate da loc la confuzii. Aşa, de exemplu, *sub.* poate însemna „substantiv“ sau „subiect“, *imp.* „imperfect“, „imperativ“ sau „impersonal“, *conj.* „conjuncţie“ sau „conjunctiv“, *v.* „verb“ sau „vezi“ ş.a.m.d.

De obicei, în lucrările publicate, fiecare autor anexează o listă a abrevierilor întrebuinţate, înlăturînd astfel posibilitatea de confuzie. Dar acest lucru este mai greu de rezolvat în alte cazuri, de exemplu în lucrările scrise ale elevilor sau ale studenţilor. De aceea, este bine să se ţină seamă de indicaţiile de mai sus.

În scris, prescurtările se întîlnesc şi la numele de persoane. Dar numai prenumele pot fi prescurtate, reducîndu-le la iniţială sau la primele litere, iar numele de familie trebuie scrise totdeauna în întregime. Se obişnuieşte ca acest gen de abrevieri să se întrebuinţeze numai cînd este vorba de numele bărbaţilor (de ex.: I.L. Caragiale, Şt. O. Iosif, C.A. Rosetti, Al. I. Cuza), prenumele femeilor scriindu-se în întregime (de ex.: Hortensia Papadat-Bengescu, Lucia Sturdza-Bulandra). Nu este indicat însă să se facă abuz de asemenea prescurtări, deoarece se pot ivi confuzii. De exemplu, în limba română, *V.* este o prescurtare a prenumelui *Vasile*, dar poate fi şi a prenumelui *Victor*, *I.* poate însemna *Ion* dar şi *Ilie*, *Iorgu*, *A.*, *Aron* sau *Avram* ş.a.m.d. De aceea, e recomandabil ca abrevierea prenumelui să se facă numai în scrierea cu caracter particular, unde confuziile sînt mai puţin posibile.

O serie de abrevieri au pătruns din scris în vorbirea de toate zilele. Astfel, azi nimeni nu spune: *Am trecut pe la Casa de economii şi consemnaţiuni să depun o sumă de bani*, ci *Am trecut pe la C.E.C. să depun o sumă de bani;* sau *C.E.C.-ul este deschis toată ziua*. De asemenea, se aude adesea: *Ce program este azi la TV?* (pronunţat *te ve*, în loc de *televiziune*

sau *televizor*). În scris, această abreviere apare în mai multe feluri: *TV*, *t.v.*, *tv*.

Unele abrevieri au devenit cuvinte care se supun sistemului flexionar al limbii române, cum ar fi *aprozar*, *centrofarm*, sau au dat naştere unor derivate ca *ceferist*, *utecist*. Altele însă nu trebuie folosite decît în scris, de ex.: *tov.* = tovarăş, *prof.* = profesor.

SEMNELE DE PUNCTUAȚIE

Pentru a exprima cît mai clar ideile e nevoie ca în scris să întrebuințăm corect semnele de punctuație. Folosirea corectă a semnelor de punctuație a constituit, printre altele, o preocupare permanentă a tuturor lucrărilor normative. De aceea, nu credem că este necesar să repetăm toate problemele legate de utilizarea acestor semne, ci numai pe acelea care continuă să fie ignorate sau neglijate. De asemenea, vom aduce în discuție unele situații în care intervin elemente noi ce pot contribui la însușirea normelor de întrebuințare corectă a semnelor de punctuație.

VIRGULA

Fără îndoială că dintre toate semnele de punctuație, virgula pune cele mai multe probleme, tocmai pentru că există numeroase cazuri în care punerea sau omiterea virgulei depinde de intențiile celui care scrie, de importanța pe care o dă unor elemente ale frazei sau de raportul pe care îl stabilește între aceste elemente.

Există totuși și reguli precise, care trebuie respectate într-o scriere îngrijită. Una dintre regulile subliniate de fiecare dată în lucrările normative este aceea potrivit căreia subiectul și predicatul nu se despart prin virgulă. În general, cînd predicatul urmează imediat după subiect, regula este respectată. Dar cînd subiectul este însoțit de determi-

nări, greşelile sînt mai frecvente. Aici trebuie să avem în vedere faptul că determinările subiectului pot fi izolate sau neizolate.

Cînd ceea ce se comunică prin elementele determinante este indispensabil înţelegerii, legătura este mai strînsă între determinant şi determinat. În aceste cazuri, punerea virgulei între grupul subiectului şi al predicatului constituie o greşeală, chiar dacă în timpul vorbirii se constată o pauză şi ridicarea intonaţiei înaintea rostirii predicatului. Asemenea greşeli se întîlnesc, din păcate, destul de des în publicaţiile noastre, de ex.: *Teribila epopee a Eteriştilor [,] are peste 4300 de versuri* („Săptămîna"). Deci nu vom despărţi predicatul de subiect şi vom scrie corect fără virgulă, ca în exemplele: *Copilul cel frumos şi palid [] a biruit* (Galaction); *Fiecare moment al dramei cinegetice [] avea cîntecul său consacrat* (Odobescu); *Împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă [] Au venit şi-n ţara noastră de-au cerut pămînt şi apă* (Eminescu).

Cînd subiectul este urmat de atribute sau de propoziţii atributive a căror legătură cu elementul determinat este mai slabă şi care aduc o lămurire suplimentară, virgula desparte nu subiectul de predicat, ci atributele şi atributivele izolate de restul frazei, ca în exemplele: *Iar izvorul [,] prins de vrajă [,] Răsărea sunînd din valuri* (Eminescu); *Ţiganca [,] care ştia blestămăţia ce făcuse [,] se temu* (Ispirescu).

Cînd subiectul este plasat la distanţă de predicat prin intercalarea altor părţi de propoziţie sau chiar a unor propoziţii incidente, virgulele trebuie puse în aşa fel încît să se păstreze unitatea logică a grupurilor care formează diferite părţi ale propoziţiei, ca în exemplele: *Dintre multiplele valori ale prepoziţiei* cu *s-au impus [,] fiind general cunoscute şi foarte frecvente [,] cîteva, printre care...*; *Jupînul [,] ca să-l îmbărbăteze [,] i-a dat un pumn în ceafă* (Caragiale); *Posturile [,] după cum se poate citi [,] se cumpărau la un pitac bun* („Săptămîna").

Bineînţeles, subordonatele subiective au acelaşi regim faţă de predicat ca şi subiectul, deci nu se vor separa prin virgulă de predicat: *Că te-am văzut [] e a mea vină Şi vecinic*

n-o să mi-o mai iert (Eminescu); *Cine-a face altă dată ca mine [] ca mine să pățească* (Creangă).

Alteori, mai ales în situația subiectului multiplu, se întîmplă ca, din cauza depărtării de predicat a primului element al subiectului, să se piardă legătura dintre cele două părți principale ale propoziției și între ele să apară, greșit, o virgulă. Astfel, am comite o greșeală dacă am pune virgulă după ultimul element al unui subiect multiplu cu determinări neizolate într-un exemplu ca: *Albastrul adînc al nopții, luna în declin pe dealurile vagi și fuga aiurită a gărilor pustii [] jucau sub ochii mei* (Galaction). Bineînțeles, virgula se păstrează între membrii subiectului multiplu: *Ticul [,] cuvîntul dialectal [,] accentul provincial [,] gestul fără semnificație populează spațiul scenic* (Blaga).

Din aceeași cauză, mulți sînt tentați să pună virgulă după un subiect multiplu ai cărui termeni sînt legați prin conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale: *precum și, nu numai... dar și, nu numai... ci și, atît... cît și, nici... nici* etc. Vom scrie corect: *Atît treburile, cît și glasul lui [] erau, nu se știe de ce, foarte odihnitoare* (Preda), deci fără virgulă înainte de *erau*.

Conjuncția copulativă *și* poate fi înlocuită prin virgulă, fără ca acest fapt să producă schimbări de sens sau de raport gramatical în propoziție sau în frază. Atît conjuncția *și*, cît și virgula marchează o pauză, ele pot să se substituie reciproc, dar nu pot apărea ambele în același loc. De exemplu, Eminescu scrie: *Te pleacă iar zîmbind peste-a mea față [,] A ta iubire c-un suspin arat-o*, punînd virgulă între cele două propoziții ale frazei. Tot atît de bine ar fi putut să spună: *Te pleacă iar zîmbind peste-a mea față Ș-a ta iubire c-un suspin arat-o*, punînd nu virgulă, ci conjuncția *și*, fără ca înțelesul frazei sau raportul gramatical dintre propoziții să se schimbe. La fel, în versurile lui Coșbuc: *Însuși bunicul, cel rar La vorbe, azi rîde și-nchină*, locul conjuncției copulative *și* poate fi luat de virgulă, înțelesul și raportul gramatical rămînînd aceleași. Dar ar fi fost cu totul greșit dacă ar fi apărut în același timp și virgula, și conjuncția, deoarece atît una, cît și cealaltă marchează în exemplele discu-

tate un raport de coordonare, fiind suficientă deci una dintre ele.

De asemenea, înainte de *etc.* nu se pune virgulă, deoarece *et caetera* îl cuprinde pe *și* copulativ (*et caetera* = și celelalte).

Nu întotdeauna însă prezența unui *și* exclude posibilitatea de a adăuga virgula. Este vorba despre propoziții sau fraze în care intervin construcții incidente. În exemplul: *N-apuc să răspunz [,] domnule [,] și șart! part! trosc! pleosc! patru palme* (Caragiale), înaintea lui *și* există o virgulă, deoarece substantivul *domnule* se află în cazul vocativ, care, fiind o construcție incidentală, se pune între virgule.

Virgula poate apărea și după conjuncția *și* cînd cuvîntul sau construcția incidentală urmează imediat după această conjuncție, de ex.: *Mi-a spus că pleacă și [,] poate [,] nu mai vine.*

Virgula poate fi prezentă înaintea lui *și* sau după *și* atunci cînd lîngă acesta intervine un element care este considerat de către autor ca fiind facultativ pentru înțelegerea frazei și, ca atare, este pus între virgule. De exemplu: *Făcuse un clopot mare la acea mănăstire [,] cu cheltuiala lui [,] și avea dragoste să-l tragă singur* (Creangă) conține elementul facultativ cu *cheltuiala lui*, care putea să lipsească, deoarece aduce o informație fără de care înțelesul celorlalte propoziții din frază nu suferă. În exemplul: *Plîngea tare [,] cu mintea rătăcită [,] și [,] cînd nu mai putu să rabde [,] se ridică și o luă la fugă* (Eugen Barbu), virgulele sînt bine întrebuințate. Aici, autorul a pus fragmentul *cu mintea rătăcită* între virgule, socotindu-l facultativ pentru înțelegerea frazei. În felul acesta a apărut virgula înaintea primului *și*. Această conjuncție fiind copulativă, este normal ca ea să lege două propoziții aflate pe același plan sintactic. Între cele două propoziții principale pe care le leagă *și (Plîngea tare* și *se ridică)* a intervenit o altă propoziție, secundară *(cînd nu mai putu să rabde)*, care este despărțită de restul frazei prin virgule, din care cauză virgula apare și după conjuncția *și*.

Părțile de propoziție de același fel, legate prin *și* adverbial se despart prin virgulă. În acest caz, virgula se pune

înainte de *și*, începînd de la al doilea *și* adverbial, ca în exemplele: *Se pregătesc ca într-o „școală“, pentru alte lupte mai mari ce îi așteaptă, cu o nație și mai barbară [,] și mai puternică* (Bălcescu); *Scoală-te, că am găsit și secure [,] și frînghie [,] și sfredel* (Creangă); *Scris în cartea vieții este și de veacuri [,] și de stele Eu să fiu a ta stăpînă, tu stăpîn vieții mele* (Eminescu); *Și-aș putea să stau la taină Și cu munții [,] și cu șesul; Le cunosc și grai [,] și haină, Rostul, dorul, înțelesul* (Beniuc); *Dacă nu se fac toate după obicei [,] și tocmeala [,] și logodna, poate că s-ar răzgîndi chiar părinții fetei* (Agîrbiceanu). În ultimul exemplu, virgula apare încă înaintea primului *și*, deoarece *și tocmeala, și logodna* este o apoziție dezvoltată, care se separă prin virgule de grupul subiectului pe care îl lămurește.

Uneori, lipsa virgulei dinaintea unui astfel de *și* poate provoca înțelegerea greșită a ceea ce vrem să comunicăm. Dacă dintr-un exemplu ca: *Un scriitor [,] și încă unul dintre cei mai buni, înfățișează...* ar lipsi virgulele, s-ar înțelege cu totul altceva și anume că „un scriitor și încă un alt scriitor înfățișează...“

Bineînțeles, înaintea adverbului *și*, virgula este obligatorie într-un caz ca acesta: *După cum se aude [,] și în această vară va ploua mult.*

Între elementele coordonate legate prin *ori* și *sau* nu se pune virgulă: *Spune-mi, Iorgule, la ce nevoie voiți să mă duceți cu căruța mazîlului? La o durere a trupului [ ] ori a sufletului?* (Sadoveanu); *Bărbatu-meu... nu s-a putut plînge că l-am înșelat [ ] ori că i-am răsipit casa* (Creangă); *Mai bine repede-te tu, acum [ ] sau niciodată!* (Tudoran); *Spuie-ți morții din mormînt De sînt om [ ] sau de nu sînt* (Alecsandri).

Cînd conjuncțiile *ori* și *sau* apar și înaintea primului element al coordonării, virgula se pune începînd de la al doilea element coordonat: *Nu știu cum s-a făcut că ori chersinul a crăpat [,] ori cumătrul a strănutat* (Creangă); *O, atunci îmi place să trec prin lume cu ochii închiși și să trăiesc sau în trecut [,] sau în viitor* (Eminescu).

Această regulă este valabilă și pentru alte conjuncții și locuțiuni conjuncționale coordonatoare care sînt plasate

atît între părţile de propoziţie sau între propoziţiile coordonate, cît şi înaintea primului element al coordonării: *Şi nu-ţi aduci aminte nici de tată [,] nici de mamă [,] nici de fraţi?* (Sadoveanu); *Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic Ba un soare [,] ba un rege [,] ba alt animal domestic* (Eminescu); *Luna aci s-arată [,] aci iar se ascunde: Abia cîteodată întunericul pătrunde* (Alexandrescu); *Şi-şi făcea ochii dulci [,] şi ofta [,] şi-şi piţigăia glasul [,] şi se mlădia ca o pisică, într-un fel de milogeală dezgustătoare* (Vlahuţă).

E bine să ştim că se pune virgulă înaintea următoarelor conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale coordonatoare, de fiecare dată cînd acestea introduc elementul coordonat: *nici*, *dar*, *iar*, *însă*, *ci*, *ci şi*, *deci*, *prin urmare*, *aşadar*, *în concluzie*: *Neavînd femeie [,] nici copii... a închinat toată averea sa Mănăstirii Neamţului* (Creangă). *Aceleaşi glasuri cîntă [,] dar n-o mai mîngîie [,] ci-i amintesc cu cruzime de nopţile trecutului* (Sadoveanu); *O luptă-i viaţa [,] deci te luptă Cu dragoste de ea, cu dor* (Coşbuc).

Locuţiunile conjuncţionale concluzive *prin urmare*, *aşadar*, *în concluzie* se pun între virgule cînd sînt aşezate în interiorul propoziţiei şi sînt urmate de virgulă cînd se află la începutul propoziţiei: *Munca pe om niciodată nu-l lasă a flămînzi... Aşadar [,] d-aci-nainte să nu şedem lenevoşi* (Pann); *Trebuie [,] prin urmare [,] prealabil să fiu informat despre ce fel de vreme e pe la dv.* (Caragiale).

Conjuncţiile *însă*, *deci* şi *totuşi* nu se despart prin virgulă de restul propoziţiei din care fac parte nici cînd se află la începutul propoziţiei, nici cînd se află în interiorul propoziţiei: *Mi-am dat [ ] însă[ ] seama — deşi cam tîrziu — că n-o iubesc atît de mult* (Camil Petrescu); *Şi dacă luna bate-n lunci Şi tremură pe lacuri, Totuşi [ ] îmi pare că de-atunci Sînt veacuri* (Eminescu); *Era [ ] deci [ ] încă o dată nevoie de un spirit critic* (Ibrăileanu).

Înaintea celui de-al doilea termen al unei construcţii corelative coordonate se pune virgulă, de ex.: *Vizite ca ale dumitale nu numai că nu mă supără [,] dar îmi fac chiar mare plăcere* (Caragiale); *Atît treburile [,] cît şi glasul lui erau, nu se ştie de ce, foarte odihnitoare* (Preda); *Treizeci de ani a cetit litera, literă cît un purice, neagră, murdară,*

nu numai pe hîrtie [,] ci de-a dreptul pe plumb (Camil Petrescu).

Este cunoscut faptul că într-o înșiruire de elemente de același fel virgula este obligatorie: *Un minut trece și cad primii stropi, grei [,] ca de plumb [,] ai ploii* (Bogza); *În văzduh, o rață sălbatică zboară, furișîndu-se [,] măcăind speriată [,] ca alungată de un glonț* (Gîrleanu); *Vine un muntean frumos [,] tînăr [,] voinic*. În ultimul exemplu, adjectivele cu rol de atribut pe lîngă substantivul *muntean* au fost despărțite prin virgulă.

Există însă cazuri în care o înșiruire de adjective nu reprezintă neapărat părți de propoziție pe același plan și nu necesită deci virgule între ele. Astfel sînt adjectivele care se determină unul pe altul în ordine progresivă, ca în exemplele: *semnificație științifică specială; celule germinative epiteliale primare; stațiune experimentală legumicolă*.

Cînd atributul sau propoziția atributivă sînt determinative, cînd se insistă asupra lor ca elemente esențiale, între acestea și partea de propoziție determinată nu se pune virgulă. Dacă în citatul *Seceta... pe care o îndură ei știu că se repercutează în viața mea de fiecare zi* (Cezar Petrescu) atributiva *pe care o îndură ei* ar fi fost pusă între virgule, s-ar fi înțeles că este vorba despre orice secetă. Dar lipsa virgulelor denotă tocmai insistența autorului asupra unui anumit fel de secetă, cea pe care ei o îndură și nu alta.

Există situații în care atributiva nu poate fi despărțită de regentă prin virgulă. Este cazul atributivei care lămurește un substantiv articulat precedat de prepoziție, exceptînd prepoziția *cu*: *Tăcea și plîngea, în umbra [ ] către care mergeau toți oamenii acelei zile* (Sadoveanu); *Artistul romantic face uz mai ales de anecdota [ ] care exaltă însemnătatea existenței omenești* (Blaga). Forma articulată a cuvintelor regente *umbra* și *anecdota* este impusă de prezența determinantelor (a atributivelor) care urmează.

De la această regulă fac excepție atributivele care lămuresc substantive considerate unice pentru vorbitor și care pot fi articulate cînd sînt precedate de prepoziție fără să

urmeze în mod obligatoriu un determinant. Acestea sînt substantive ca: *tata*, *mama*, *bunica*, *mătuşa* etc. De aceea, într-un exemplu ca: *Am supărat-o pe mama [,] care mă urmărise tot timpul cu atenţie*, izolarea prin virgulă de elementul regent a atributivei *care mă urmărise tot timpul...* este corectă, dar dacă elementul regent este înlocuit prin alt substantiv (de ex. *fată*), virgula nu mai este îngăduită înaintea atributivei: *Am supărat-o pe fata [ ] care mă urmărise tot timpul cu atenţie*. Atributiva izolată poate lipsi fără ca restul comunicării să sufere din punctul de vedere al înţelesului. Putem spune *Am supărat-o pe mama*, care este o propoziţie cu înţeles deplin, dar nu putem spune *Am supărat-o pe fata* fără să fie necesară o determinare.

De asemenea, atributivele introduse prin conjuncţie nu se despart de elementul regent prin virgulă: *Şi el îşi vîrîse-n cap ideea [ ] că e bolnav* (Vlahuţă); *Tocmai pe mine căzuse păcatul [ ] să fiu mai mare între fraţi* (Creangă).

Apoziţia, ca oricare alt atribut, poate fi despărţită sau nu prin virgule de termenul regent, după cum este izolată sau neizolată. Iată două exemple din Sadoveanu: *Stăteau tovarăşii lui Potcoavă, cu Niţă Frunză [,] logofătul [,] şi cu alţi slujitori* (aici, *logofătul* este apoziţie izolată şi pusă deci între virgule); *Uncheşul [ ] Haralambie [ ] s-a oprit cu ochii adînciţi în sine şi în trecut* (aici, apoziţia *Haralambie* este neizolată). Uneori, de modul în care punem virgulele în cazul apoziţiei depinde înţelegerea într-un anumit fel a enunţului. Cînd scriem *fiulmeu Ion*, se înţelege că, dintre mai mulţi fii pe care îi am, este vorba despre unul anume. Dar cînd scriem *fiul meu, Ion*, se deduce că am un singur fiu, cel despre care se vorbeşte.

Atributul adjectival nearticulat şi atributivele care apar pe lîngă numele proprii sau pe lîngă pronumele personale se despart de acestea întotdeauna prin virgulă: *Ei [,] îngrădiţi de lege [,] plăcerilor se lasă* (Eminescu); *Frusina [,] care nu prea ştia să scrie [,] îi răspundea mai scurt, cu cîte-o carte ilustrată* (Galaction).

În ce priveşte întrebuinţarea virgulei în cazul complementelor de orice fel, precum şi în cazul subordonatelor completive şi circumstanţiale, *Îndreptarul* dă îndrumări

amănunțite, în funcție de locul pe care acestea îl ocupă în frază și de faptul dacă se insistă sau nu asupra lor. Dar pentru a folosi cît mai corect virgula, e nevoie să cunoaștem în general ordinea cea mai obișnuită în limba română a cuvintelor într-o propoziție și a propozițiilor într-o frază. Deși în limba română topica este relativ liberă, există totuși o anumită așezare a cuvintelor în cursul vorbirii care corespunde unei succesiuni logice a gîndirii, pornind de la autorul unei acțiuni la acțiunea în desfășurare, de aici la obiectul acțiunii și la împrejurările în care are loc această acțiune, ceea ce în propoziție determină următoarea ordine: subiect — atribut — predicat — complement direct și indirect — complemente circumstanțiale. Aproximativ aceeași ordine în frază păstrează și subordonatele corespunzătoare părților de propoziție. Dacă această ordine obișnuită se schimbă, rolul virgulei devine foarte important.

În frază, de obicei cînd nu se insistă asupra subordonatei, între aceasta și elementul regent apare virgula. Astfel, cînd nu se insistă în mod deosebit asupra lor, circumstanțialele de loc, temporalele și modalele, așezate înaintea elementului regent, finalele și modalele plasate imediat după elementul regent și cauzalele și condiționalele, indiferent de locul pe care îl ocupă, se despart de regentul lor prin virgulă: *Oriunde întîlnea oameni [,] se oprea, cerca să fie vesel* (Sadoveanu) — locală; *Imediat ce vei primi scrisoarea mea [,] suie-te în tren și vino aci* (Caragiale) — temporală; *Cînta și el destul de bine la pian [,] atît cît s-o poată acompania* (Camil Petrescu) — modală; *Eu mi-s dragă mie însămi [,] pentru că-i sînt dragă lui* (Eminescu) — cauzală; *Să-l văd venind [,] aș mai trăi o viață* (Coșbuc) — condițională.

În aceeași poziție față de elementul regent ca cea arătată mai sus, dar cînd se insistă asupra lor, subordonatele locale, temporale, modale, finale, cauzale și condiționale nu se despart prin virgulă de elementul regent: *De cum se crăpa de ziuă [ ] i se auzea gura pînă la capătul străzii* (Cocea) — temporală; *De-ar fi-n a mea putință să fac [ ] precum doresc*

(Alecsandri) — modală; *Era necăjit [ ] pentru că pe ogor era sărăcie* (Sadoveanu) — cauzală.

De obicei, completivele directe, completivele indirecte și finalele, plasate înaintea elementului regent, consecutivele, concesivele, opoziționalele și cumulativele se despart de elementul regent prin virgulă: *Ce știu [,] nu vreau să țin secret* (Coșbuc) — completivă directă; *Ca să nu pară prea supărător [,] femeia a dat o nuanță de glumă lucrurilor* (Camil Petrescu) — finală; *Era un senin pe ceri și așa de frumos și cald afară [,] că-ți venea să te scalzi pe uscat, ca găinile* (Creangă) — consecutivă; *Deși vorbești pe înțeles [,] Eu nu te pot pricepe* (Eminescu) — concesivă; *În loc să rîzi de alții [,] mai bine rîzi de tine* (Alexandrescu) — opozițională.

Nu se despart prin virgulă de elementul regent completivele directe, completivele indirecte, circumstanțialele de loc, temporale, sociative, de excepție, predicative suplimentare, cînd sînt plasate după elementul regent, și subiectivele, predicativele și instrumentalele, indiferent de poziție: *Cu toții-mi șoptiră în urechi [ ] că n-ar fi bine să-l las singur* (Delavrancea) — completivă directă; *Te rog să iei notă [ ] că n-am de dat nici o explicație* (Camil Petrescu) — completivă indirectă; *Fugeau toți în toate părțile [ ] cu ce apuca a lua* (Ghica) — sociativă; *Aș simți-o [ ] că-i aproape și ar ști c-o înțeleg* (Eminescu) — predicativă suplimentară; *Cu ce arde acolo [ ] știu c-ar fi trăit boierește un an de zile tot satul* (Rebreanu) — instrumentală.

În propoziție, virgula de dinaintea circumstanțialelor sau de după ele poate avea două interpretări. Pe de o parte, prezența virgulei poate fi explicată prin intenția autorului de a scoate în relief un element considerat de el drept cel mai important pentru comunicare, schimbîndu-i locul în ordinea obișnuită din propoziție[1]. În acest caz, rolul virgulei este de a atrage atenția în mod deosebit asupra părții respective de propoziție. În exemplul: *De pe pod [,] la miezul nopții [,] le aruncă mîna bună Pîinea, ce nutrește truda și trudește visătorii* (Arghezi), complementele circumstanțiale plasate la începutul propoziției devin elemente importante pentru situarea tabloului în spațiu și timp.

[1] Vezi *Gramatica...*, vol. II, p. 491.

Pe de altă parte, virgula separă în propoziție, în anumite cazuri, elementele asupra cărora autorul nu insistă sau pe care le consideră ca avînd un grad slab de legătură cu elementul regent[2]: *La otel Mazăre [,] i se spune că n-a fost odaie goală* (Caragiale).

Deși lucrările normative[3] recomandă ca atunci cînd complementele circumstanțiale sînt așezate la începutul propoziției și cînd nu se insistă asupra lor să se pună virgulă după acestea, totuși în practică virgula lipsește. Într-un exemplu ca: *Merg des la spectacole; aseară [] am fost la teatru, ieri [] am fost la cinema*, circumstanțialele de timp *aseară* și *ieri* nu sînt separate prin virgulă de rest, cu toate că nu ele sînt elementele esențiale în această comunicare, ci faptul că am fost la teatru și la cinema.

Am putut observa în ultima vreme, mai ales în presă, că nu se pune virgulă după circumstanțialele plasate la începutul propoziției, în special după cele simple. cînd urmează imediat drept predicat: *Marți noaptea [] s-au încheiat la Bruxelles lucrările Consiliului ministerial al Pieței comune* („Scînteia"); *Între 10 și 12 iulie 1972 [] a avut loc la Moscova cea de-a XXVI-a sesiune a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc* („Scînteia"). Acest procedeu ar trebui să fie confirmat într-o viitoare ediție a *Îndreptarului*, cu atît mai mult cu cît îl găsim și la scriitorii noștri consacrați: *Printre crengi [] scînteie stele Farmec dînd cărării strîmte* (Eminescu); *Rareori [] pătrundea pînă la dînsul cîte un țipăt* (Rebreanu); *Atunci [] ne oprirăm la marginea unei poieni* (Sadoveanu).

Uneori, chiar cînd complementul circumstanțial este mai dezvoltat, dacă autorul acordă importanță comunicării exprimate prin complementul respectiv după care urmează imediat predicatul, acestea nu se separă prin virgulă: *Printre prunii din amurg [] Cîntă-n ritmul de tipsii Ghersul moale, stihul turc* (Arghezi).

Dar dacă după complement urmează imediat subiectul, se pune virgulă după complement, indiferent dacă acesta este simplu sau dezvoltat: *Ieri [,] eu am fost la teatru; Lîngă*

[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*

cortu-i [,] unul dintre fiii falnicului domn Sta zîmbind de-o amintire (Eminescu); *Și astăzi ca și odinioară, sus, între crengi [,] o mierlă, alta, își fluieră neastîmpărul* (Cezar Petrescu); *La tabăra din Lunca-Mare [,] Potcoavă s-a întîlnit cu un vechi prietin de lupte, bucurii și năcazuri* (Sadoveanu); *Pe Bologa [,] întunericul îl zgudui* (Rebreanu).

Gerunziul așezat imediat după verb nu se desparte de acesta prin virgulă: *Mergeau [] suflînd din ce în ce mai greu* (Rebreanu).

Dar dacă gerunziul este plasat la distanță de verb, înaintea gerunziului se pune virgulă: *Duduia Lizuca băgă de seamă că toate jivinele, gîngăniile și paserile stăteau ca de marmoră în lumină [,] ascultînd* (Sadoveanu); *Mergeau cu băgare de seamă [,] călcînd numai în urmele înghețate și adînci ale vreunei patrule de ieri* (Rebreanu).

Îndreptarul recomandă ca circumstanțialele așezate între subiect și predicat să fie izolate prin virgulă dacă subiectul se află înaintea predicatului: *Tînărul [,] după invitația lui Iuga [,] se adînci în studiul listei de bucate* (Rebreanu); *Povestea bătrînă [,] în măreția codrului [,] aduce înfiorări pe chipurile lor trudite* (Sadoveanu).

Această regulă nu se aplică însă întotdeauna. Cînd complementul este strîns legat de verb, virgula nu mai apare nici măcar după subiect, deoarece ar separa grupul subiectului de cel al predicatului: *Ale turnurilor umbre...[] Către țărmul dimpotrivă [] se întind, se prelungesc* (Alexandrescu).

Uneori, împotriva regulii, aceste grupuri sînt despărțite prin virgulă atunci cînd comunicarea exprimată prin complementul circumstanțial poate fi legată de oricare dintre elementele între care stă. În exemplul: *Frunzele tiptil-tiptil [,] Ca niște lacrimi de copil [] Cădeau încet pe masă* (Goga), virgula impune interpretarea versurilor în felul următor: „Frunzele cădeau ca niște lacrimi de copil", deci cu legarea grupului *ca niște lacrimi de copil* de predicatul *cădeau*. Dacă acest grup ar fi fost între virgule, nu se putea ști dacă se referă la predicat sau la celălalt circumstanțial.

În cazurile în care autorul vrea să stabilească o legătură între doi termeni, virgula nu trebuie pusă. Dacă ea apare într-o astfel de situație, insistența asupra ideii slăbește, iar elementul care trebuie să fie indispensabil devine facul-

tativ. În exemplul: *Se impune o atenție deosebită în realizarea acordului articolului genitival în special în frazele dezvoltate*, lipsa virgulei înainte de *în special* denotă faptul că ideea care urmează este foarte importantă pentru întreaga propoziție, accentuîndu-se în felul acesta că tocmai în frazele dezvoltate e nevoie de o atenție deosebită în realizarea acordului respectiv. Dacă partea *în special în frazele dezvoltate* ar fi izolată de restul propoziției prin virgulă, s-ar înțelege că se impune o atenție deosebită în realizarea în general a acordului articolului genitival. Să mai analizăm un exemplu din același punct de vedere. Dacă din fraza: *Clasicii și romanticii, pornind de la o concepție amplă, dar insuficient diferențiată, despre artă, nu înțelegeau să-și piardă vremea cu subiecte fără „importanță“* (Blaga) ar lipsi virgula înainte de *despre artă*, s-ar înțelege că este vorba despre o concepție amplă în general și puțin diferențiată numai în ce privește arta. Dar, analizînd textul în funcție de felul în care sînt plasate virgulele, observăm că este vorba de o concepție amplă despre artă și nu amplă în general.

Iată deci cum existența sau lipsa virgulei poate schimba conținutul exprimării, după cum așezarea ei fără discernămînt poate crea echivocuri, ca în exemplul următor: *Teatrul nostru, revistele în mare parte și gazetele cotidiene [,] fără excepție [,] duc sub raportul acesta o viață aproape parazitară* (Vlahuță). Schimbînd locul virgulelor, potrivit succesiunii logice a ideilor, textul devine clar: *Teatrul nostru, revistele în mare parte și gazetele cotidiene fără excepție duc [,] sub raportul acesta [,] o viață parazitară*. *N*-ar fi greșit nici dacă expresiile *în mare parte* și *fără excepție* s-ar afla între virgule, dar fraza ar fi prea fragmentată în felul acesta, iar cursivitatea exprimării ar suferi prea multe întreruperi.

În exemplul: *Adesea îl folosim [,] greșit [,] pe* **din** *în locul lui* **dintre**, virgulele ne obligă să înțelegem că ori de cîte ori îl folosim pe *din*-în locul lui *dintre* facem o greșeală. Pe cînd în același exemplu, *Adesea îl folosim [] greșit [] pe* **din** *în locul lui* **dintre**, lipsa virgulelor ne arată că pe *din* îl putem folosi și corect în locul lui *dintre*.

În principiu, *Îndreptarul* recomandă ca, atunci cînd verbul predicativ este omis prin elipsă, în locul lui să se pună virgulă: *Sînt acuzate pe de o parte de neglijență, iar pe de*

altă parte [,] de lene. Aici însă trebuie judecat de la caz la caz. Dacă virgula produce un echivoc, poate să lipsească. Într-un exemplu ca: *Prepoziția* **cu** *exprimă locul*, **de***[,] timpul*, **la** *[,] modul*, virgulele de după *de* și *la* strică unitatea exprimării, din care cauză este recomandabil să fie evitată folosirea lor.

Vocativul și interjecțiile, după cum se știe, se despart de restul frazei prin virgulă sau prin semnul exclamării: *De din vale de Rovine Grăim [,] doamnă [,] către tine* (Eminescu); *Nu rostul meu, de-a pururi pradă Ursitei maștere și rele, Ci jalea unei lumi [,] părinte [,] Să plîngă-n lacrimile mele* (Goga); *O [,] cine-ar zice că pe-aici Au fost vreodată flori?* (Arghezi); *Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun? Ah[!] organele-s sfărmate și maestrul e nebun!* (Eminescu).

Există unele situații în care interjecția nu se desparte prin virgulă de cuvîntul din imediata apropiere. Acest lucru se întîmplă numai cu anumite interjecții și numai atunci cînd acestea formează o unitate în rostire cu verbe la imperativ sau cu substantive în vocativ. Astfel, interjecția *ia* urmată de un verb la imperativ nu se desparte de acesta prin virgulă: *Ia[] lasă-mă încolo, măi omule, pesemne tu ai să mă înveți pe mine ce-i plugăria?* (Creangă); *Ia [] stai așa!* (Preda). Aici, *ia* întărește ideea de imperativ, necesitatea de a se realiza ceea ce exprimă verbul cu care formează o unitate.

Îndreptarul menționează că nu se pune nici un semn după interjecțiile urmate de un vocativ cu care formează în rostire o unitate și dă următoarele exemple: *Ei Cătălin, acu-i acu Ca să-ți încerci norocul* (Eminescu); *O doamne! Da greu somn am dormit* (Ispirescu); *Du-te, măi băiete* (Sadoveanu); *Bre Ilie, vină-ncoace* (Sadoveanu). Mai precizează că „nu se recomandă această punctuație cînd substantivul în vocativ este de genul feminin", ilustrînd acest lucru cu un exemplu din Negruzzi: *O lăcrămioară! suspinăm noi, abia ne anunți primăvara și treci cum au trecut iluziunile noastre*.

Aceste indicații ale *Îndreptarului* pun unele probleme de interpretare. Credem că interjecțiile și vocativul formează o unitate în rostire numai cînd e vorba de substantive care indică ființe cărora poți să te adresezi în asociere cu inter-

jecții ca: *măi*, *bre*, de ex.: *Bre [ ] Ilie, vină-ncoace* (Sadoveanu); *Mă [ ] Mihoc, a veni vreodată dreptatea pe lumea asta?!* (Preda); *Da de unde ești tu, măi [ ] țică?* (Creangă); *Ia lasă-i și tu, măi [ ] nevastă, că se bucură de venirea mea, zicea tata, dîndu-ne huța* (Creangă); *Da ce vînt te-a adus și cum ai putut răzbate prin aceste locuri, femeie [ ] hăi?!* (Creangă). În aceste cazuri, interjecția nu se desparte de vocativ prin nici unul dintre semnele de punctuație, indiferent de genul substantivului.

Cînd avem de-a face cu alte interjecții, ele se despart prin virgulă sau prin semnul exclamării de substantivul în vocativ, chiar dacă acesta este un substantiv feminin: *O [,] mamă, dulce mamă, din negura de vremi Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi* (Eminescu); *Ridică-ți din pămînt urechea, În ora nopții cînd te chem, Ca să auzi, o[!] neuitată, Neiertătorul meu blestem* (Arghezi); *Ah [,] mamă, tu! Ce slabă ești! N-ai glas de vifor să jelești* (Coșbuc); *O [,] pașă, cît de darnic ești!* (Coșbuc); *Ei [,] copii, veniți încoace!*

LINIA DE PAUZĂ ȘI DE DIALOG

Uneori, în locul virgulei se poate întrebuința linia de pauză. De obicei, ea delimitează de restul propoziției sau al frazei:

— construcțiile incidente și intercalările (*A treia zi [—] nu se luminase de ziuă [—] mă sculai*. Delavrancea; *Las'că l-am prins [—] mormăi Briceag, pornind să tragă cu mai multă încredere*. Rebreanu);

— apozițiile (*Moșneagul nostru [—] Ilie Aldea a lui Ion [—] era om vechi*. Sadoveanu).

Linia de pauză poate apărea în locul predicatului elidat: *Religia [—] o frază de dînșii inventată Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug* (Eminescu).

Uneori, linia de pauză se pune între elementele coordonate juxtapuse: *Cînd dă să pună vraful pe masă, scapă pîntre degete jos o hîrtiuță mică îndoită. S-apleacă [—] o ridică [—] o privește lung [—] dă un țipăt* (Caragiale).

Linia de dialog marchează începutul vorbirii fiecărei persoane care ia parte la o convorbire, formînd un alineat:
— *Cine-i acolo?*
— *Eu.*
— *Cine eu?*
— *Eu, Ivan* (Creangă).
Linia de dialog apare mai rar într-un text continuativ, fără să formeze fiecare intervenţie un nou alineat: *Prin zumzetul obişnuit al vechiului local străbăteau comenzile: [—] O cafea. [—] Un şvarţ. [—] Un filtru* (Stancu).

CRATIMA

Cratima (sau liniuţa de unire şi de despărţire) nu trebuie confundată cu linia de pauză nici în scrisul de mînă, nici în cel de tipar, întrucît ele au funcţii şi valori deosebite. Grafic, cratima este mai scurtă decît linia de pauză.
Ea se întrebuinţează în interiorul unor construcţii alcătuite din două cuvinte care formează o unitate semantică: *după[-]amiază, nou[-]născut, proces[-]verbal, propriu[-]zis, aşa [-]zis, calea[-]valea, treacă[-]meargă, papă[-]lapte, zgîrie [-]brînză, soare[-]apune, soare[-]răsare, meşter[-]lăcătuş, zi[-]muncă* etc. (Vezi cap. **Cuvinte compuse**.) Cuvintele care, prin folosirea frecventă, s-au sudat contopindu-se şi formînd un termen nou nu se scriu cu cratimă. Aşa sînt de pildă: *zig-zag, valvîrtej, subsemnatul*. În schimb, *sus[-]numitul*, se scrie cu cratimă.
Cratima apare şi în redarea unor adverbe şi adjective compuse din trei elemente, ca: *dis[-]de[-]dimineaţă, de[-]sine[-]stătător*. Alte construcţii adverbiale de acest tip au păstrat independenţa fiecărui termen component, ele scriindu-se fără cratimă. De exemplu: *de cu seară, de cu vreme, de dimineaţă* (dar *deseară* s-a constituit într-un singur cuvînt ca adverb).
Numele de localităţi compuse din două sau mai multe cuvinte trebuie legate cu cratimă: *Curtea[-]de[-]Argeş*,

Baia[-]de[-]Arieș (vezi cap. **Scrierea cu inițială majusculă** și **Cuvinte compuse**).

Există denumiri ai căror termeni s-au sudat devenind un singur cuvînt: *Sîngeorz*, *Sîntămăria*, *Cîmpulung* etc. Cînd pe lîngă astfel de denumiri intervine un alt cuvînt, se pune cratimă între acestea și cuvîntul determinant: *Sîngeorz[-]Băi*, *Sîntămăria[-]Orlea*, *Cîmpulung[-]Muscel*.

Unele construcții livrești care și-au păstrat aspectul din limba de origine, avînd un caracter invariabil, se scriu cu cratimă: *ad[-]hoc*, *ad[-]interim*, *post[-]scriptum*, *post[-]restant*, *post[-]mortem*, *sui[-]generis* etc., dar *ad litteram* fără liniuță.

Cînd un cuvînt este repetat cu scopul unor efecte stilistice, acesta se leagă prin cratimă de termenul pe care îl repetă: *Flori de tei deasupra noastră Or să cadă rînduri[-]rînduri* (Eminescu); *De fete mari e lunca plină*, *Iar vîntul*, *răsfățat copil*, *S-apropie tiptil[-]tiptil* (Coșbuc).

Tot prin cratimă se leagă și interjecțiile care redau zgomote repetate: *Bang[-]bang! Cît de bine ar fi Cetatea să uite o zi Că ceasul îi este stăpîn!* (Blaga); *Lipa[-]lipa cu papucii toată ziua* (Stancu). În aceste cazuri se poate folosi și virgula în locul liniuței.

Îndreptarul recomandă să se întrebuințeze cratima și între două cuvinte care arată limitele unei distanțe sau ale unui interval de timp : *Acceleratul București[-]Brașov; Perioada 15[-]25 septembrie* sau două limite numerice: *Copiii de 3[-]10 ani vor fi vaccinați*. Cînd în construcția care exprimă astfel de limite intervine prepoziția *între*, nu se folosește cratima, ci conjuncția *și*. De aceea este corectă formularea: *Eminescu a trăit între anii 1850 și 1889* (nu *între anii 1850-1889*), *Distanța între București și Sibiu* (nu *între București-Sibiu*) etc. De asemenea, se recomandă cratima între două numerale pentru a arăta că indicația numerică este aproximativă: *Abia scoate două[-]trei vorbe; Plec la mare pentru 10[-]14 zile*.

În unele lucrări, pentru astfel de asociații se folosește nu cratima, ci linia de pauză. Părerea noastră este că în aceste situații trebuie folosită linia de pauză și nu cratima.

De altfel, în practică în general așa se procedează (cf. și capitolul *Bibliografie* din *Îndreptar)*.

Cratima marchează rostirea împreună a două sau a mai multor cuvinte: *Pierzîndu[-]ți timpul tău cu dulci nimicuri, N[-]ai vrea ca nime[-]n ușa ta să bată* (Eminescu); *Poate[-]i vrun băiat de soartă, Care[-]aleargă pe cîmpie Într[-]atîta lume moartă!* (Coșbuc). Această rostire poate fi determinată de eliziunea unor sunete (vocale): *să[-]mi arăți, s[-]au văzut, n[-]o cumpăr, dă-o[-]ncoace, du-te[-]ntr[-]o fugă* etc. sau de legarea unui cuvînt monosilabic neaccentuat în poziție enclitică de cuvîntul accentuat de care depinde.

Aceasta se întîmplă mai ales în legarea formelor conjuncte ale pronumelor personale și reflexive de un verb: *S[-]a dus amorul* (Eminescu); *Din sfera mea venii cu greu ca să[-]ți urmez chemarea* (id.); *Vino[-]mi tot tu-n fereastră, stea-n fundul lumii vie... Coboară[-]te la mine și pînă-n zori rămîi* (Arghezi); *Tu care mi[-]ai schimbat cărarea Și mi[-]ai făcut[-]o val de mare* (id.); *Ne[-]a părăsit lumina, culoarea ne[-]a uitat* (Labiș); *a[-]și aminti, a[-]i spune, oprindu[-]vă, aducîndu[-]i[-]se* etc.

Cratimă se pune și între pronumele personal în dativ cu valoare posesivă și cuvîntul determinat: *Cînd luna trece prin stejari, Urmînd mereu în cale[-]și* (Eminescu); *Povești și doine, ghicitori, eresuri Ce fruntea[-]mi de copil o-nseninară* (id.).

Formele conjuncte ale verbului *a fi* sînt legate cu liniuță de cuvintele pe care le însoțesc: *Fața[-]i roșie ca mărul, de noroc i[-]s umezi ochii* (Eminescu); *Nesfîrșit e cerul Care se-ncepu, Nesfîrșită[-]i ziua Unde ești și tu* (Labiș).

Formele verbului *a voi* care servesc la formarea viitorului altor verbe, dacă stau după verb, se leagă de acesta prin linioară: *Atunci te chem; chemarea-mi asculta[-]vei?* (Eminescu); *duce-se[-]va*.

Elidarea vocalei inițiale *î* din prepoziții sau din alte cuvinte, fenomen frecvent în limba română, face ca acestea să fie rostite împreună cu cuvîntul precedent. În scriere, lipsa lui *î* este marcată prin cratimă: *A fost odată ca[-]n povești* (Eminescu); *Mircea însuși mînă[-]n luptă vijelia[-]ngrozitoare, Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare* (id.);

Nu șovăi, nu te[-]ndoi, nu te[-]ntrista. Purcede drept și biruie [-]n furtună (Arghezi).

De obicei, cînd prepoziția *cu* se rostește împreună cu un alt cuvînt începător cu vocala *u*, se elidează vocala prepoziției: *Te pleacă iar zîmbind peste-a mea față, A ta iubire c[-]un suspin arat-o* (Eminescu). Este greșit exemplul: *Stînd de mînă cu[-]n prieten De la școală vin acasă*, dat în manualul de citire pentru clasa a II-a din 1971. Corect este: *Stînd de mînă c[-]un prieten...*

SEMNUL ÎNTREBĂRII ȘI AL EXCLAMĂRII

În general, folosirea semnului întrebării și al exclamării nu ridică probleme deosebite și ca atare aceste semne sînt corect întrebuințate.

O situație în care totuși mai persistă greșeli este aceea în care intervin construcții aparținînd vorbirii interogative indirecte. După prepozițiile interogative indirecte nu se pune semnul întrebării, deoarece ele nu formulează o întrebare, ca în exemplul: *Da ce cauți prin aceste locuri, copilă, și cine ești [?]* (Creangă), ci reproduc o întrebare, ca în exemplele: *La picioare-ți cad și-ți caut în ochi negri-adînci ca marea, Și sărut a tale mîne, și-i întreb de poți ierta [.]* (Eminescu); *Ea a doua zi se miră, cum de firele sînt rupte [.]* (id.); *O prietenă comună m-a întrebat cum pot fi atît de lipsit de inimă [.]* (Camil Petrescu). După astfel de propoziții se pune punct.

De asemenea, după o propoziție exclamativă sau enunțiativă imperativă, precum și după o frază dependentă de astfel de propoziții se pune punct și nu semnul exclamării, cînd acestea sînt rostite pe un ton liniștit, atenuîndu-li-se pînă la sfîrșitul enunțului tonul exclamativ sau caracterul imperativ: *E tragedie-nălțătoare Cînd biruiți oștenii mor, Dar sînt eroi de epopee Cînd brațul li-e biruitor [.]* (Coșbuc); *Vino-n codru la izvorul Care tremură pe prund, Unde prispa cea de brazde Crengi plecate o ascund [.]* (Eminescu).

Semnul exclamării apare foarte des după interjecții. (După acestea poate apărea însă și virgula, vezi mai sus, p. 296–297). Cînd interjecția cu care începe o propoziție exclamativă este independentă de aceasta, se pune semnul exclamării atît după interjecție, cît și la sfîrșitul propoziției: *Vai [!] de ce n-am înțeles că viața mi-i dată s-o trăiesc și tinerețea și frumusețea ca să mă bucur de ele [!]* (Sadoveanu).

Într-un dialog, cînd un conlocutor ia atitudine numai prin mimică și gesturi, fără cuvinte, în locul replicii lui poate apărea în scris semnul întrebării sau al exclamării sau pot apărea chiar ambele semne:

— *Ei da! și Costică...*
— *[?]*
— *Costică Arion...* (Caragiale);

— *Îi lipsește mult?*
— *Nimic nu lipsește!*
— *[!?]* (Caragiale)

O problemă care se pune în legătură cu semnul întrebării și al exclamării este cea referitoare la felul inițialei cu care se scrie primul cuvînt de după aceste semne. Cînd după o propoziție interogativă directă sau exclamativă apare verbul de declarație (cu complinirile lui), acesta se scrie cu inițială mică: *Care dintre băieții ăi mici e aicea? întrebă jupînul* (Caragiale); *De unde știi? s-a mirat diacul Radu* (Sadoveanu); *Du-te! îi zise apoi. De ce-ai venit?* (Slavici); *Bravo! răcniră mesenii din toate părțile* (Sadoveanu).

Cînd propozițiile interogative directe sau exclamative se constituie în fraze independente, inițiala cuvîntului care urmează după semnul întrebării sau al exclamării este majusculă: *Nu ești frumoasă, nu ești înavuțită?... N-ai ficiori mulți, care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului și viitorului înaintea ta?* (Russo); *Ei, tinere, ce zici? — Ce să zic? Da vezi că bătaia...* (Gîrleanu); *Apoi îl cunosc! Aista-i Ilie Buzărlan al nostru!* (Sadoveanu); *Tii, să nu-ți vie să crezi!... Ia uite, domnule...* (Preda).

SEMNELE CITĂRII (SAU GHILIMELELE)

Cînd un text spus sau scris de cineva este redat întocmai, acest text trebuie închis între ghilimele:

— Cum, toată viața ai să rămîi judecător de pace?

Ce înțeles trist, sfîșietor, capătă unele vorbe cîteodată! [„] Toată viața? [“] În sufletul lui Dan aceste cuvinte cad cu un răsunet lugubru și-l umplu de-o neînchipuită jale și disperare (Vlahuță); *Închidea ochii și strecura printre dinții albi și mărunți cîte un [„] ah! [“] care-i umplea pieptul* (Delavrancea).

Ghilimelele se întrebuințează nu numai pentru a reproduce vorbirea directă, ci și pentru a marca valoarea figurată a unui cuvînt sau a unei expresii: *Portretul Aglaei, femeia cu [„] limbă rea [“]* („Scînteia“).

De multe ori, ghilimelele atrag atenția asupra cuvintelor pe care le încadrează, dîndu-le o valoare peiorativă: *Prietenii țin să afle pentru care afacere [„] foarte serioasă [“] a venit în capitală munteanul lor* (Caragiale).

Ghilimelele mai pot închide cuvinte asupra cărora autorul vrea să insiste în mod special, fără ca acestea să aibă o întrebuințare figurată sau peiorativă: *Funcția stilistică a [„] arhaismului [“] în „Princepele“* („România literară“). Abuzul în această direcție duce la încărcarea inutilă a textului, așa cum se întîmplă, spre exemplu, într-o cronică a filmului *Felix și Otilia* (publicată în „Scînteia“): *aglomerarea de mobilă [„] stil [“]; falsa indiferență [„] politicoasă [“], dar perfidă; îmbinare de senilitate și de [„] veghe [“]; portretul dramatic al [„] rudei sărace [“]; în pofida acelui [„] liant [“] pe care-l constituie plastica excelentă a noului film.*

Cînd textul citat se termină cu semnul întrebării sau al exclamării, ghilimelele se pun după aceste semne. Dacă textul are un caracter enunțiativ, punctul se pune înaintea ghilimelelor dacă vorbirea directă formează un enunț independent *(El păși dinaintea domniței și cu buzele tremurînde îi zise: [„] Domniță! Am cutezat într-o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ți acest jalnic văl.[“]* Odobescu) și după ghilimele dacă vorbirea directă se integrează într-o propoziție sau într-o frază *(Asta-i explicația îmbrăcămintei și*

sulemenelilor dumisale și, mai cu samă, a aerelor de cucoană pe care și le dă [„] decît îți vine, dragă, să crăpi de ciudă [“]. Sadoveanu). Se înțelege că, în această situație, și virgula va sta după ghilimele: *În minutul acesta, strigătul: [„] Foc! dăm foc la mănăstire [“], ... repetat de mai multe sute de glasuri, făcu pe călugări să-și piardă cu totul mințile* (Odobescu).

Atunci cînd reproducem un citat după două puncte, primul cuvînt al citatului încadrat în ghilimele va fi scris fie cu inițială mare, fie cu mică, așa cum apare scris și în lucrarea din care se citează.

APOSTROFUL

Cînd lipsesc accidental în rostire sunete de la începutul, din interiorul sau de la sfîrșitul unui cuvînt, absența lor se marchează prin apostrof: *Și doamnele grăbit au prins Să se gătească dinadins, Ca niciodat[’]* (Coșbuc); *Las[’] ochii, mamă, las[’] să plîngă!* (id.); *Ionel! vin[’] la mama!* (Caragiale); *Eu nu-ți cer fericire, această toropeală De sobă oarbă-ncinsă c-un vreasc făr[’] de lumină* (Voiculescu); *Frunză verde de cireș, Lung e drumul pîn[’] la Ieși* (Popular); *Ei, tu taică, taic[’] Novace* (Balade); *Sal[’]tare!; Dom[’]le!* Din exemplele date se poate constata că apostroful apare în locul unor vocale, care prin lipsa lor fac să se întîlnească două consoane. În astfel de cazuri nu se va întrebuința niciodată cratima.

Unii scriitori întrebuințează apostroful pentru a marca particularități de vorbire ale unor personaje care din diferite motive exclud unul sau mai multe sunete din cuvinte: *Nu-ș[’] ce avea, era turbat* (Caragiale); *Eș[’] du[’] ce, [’]ne Iancule! – Sîn[’] tu[’]tă, Co[’]tică!* (Caragiale); *Bi[’]jar!... pă[’]ria lu[’] nea Iancu!* (Caragiale).

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Barborică, *Elena*, Onu, *Liviu*, Teodorescu, *Mirela*, *Introducere în filologia română, Orientări în tehnica cercetării științifice a limbii române*, București, 1972.

Ciobanu, *Fulvia*, Sfîrlea, *Lidia*, *Cum scriem, cum pronunțăm corect. Norme și exerciții*, București, 1970.

Graur, *Al.*, *Limba corectă*, București, 1963.

Graur, *Al.*, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968.

Graur, *Al.*, *Nume de locuri*, București, 1972.

Guțu Romalo, *Valeria*, *Corectitudine și greșeală (Limba română de azi)*, București, 1972.

Iordan, *Iorgu*, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor“*, București, 1947.

Iordan, *Iorgu*, Guțu Romalo, *Valeria*, Niculescu, *Alexandru*, *Structura morfologică a limbii române*, București, 1968.

Iordan, *Iorgu*, *Limba română actuală*, București, 1956.

Marcu, *Florin*, Maneca, *Constant*, *Dicționar de neologisme*, ediția a II-a, București, 1966.

Mihăescu, *N.*, *Abateri de la exprimarea corectă*, București, 1963.

Mihăescu, *N.*, *Carte despre limba românească*, București, 1972.

Mihăescu, *N.*, *Limba noastră. Probleme de lexic și construcții gramaticale*, București, 1963.

Roman, *Ion*, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*, București, 1966.

Formarea cuvintelor în limba română, vol. I, București, 1970.

Gramatica limbii române, vol. I-II, ediția I, 1954; Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1963.

Dicționarul limbii române (DLR), tomul VI, litera *M*, București, 1965—1968, tomul VII, partea 1, litera *N*, 1971, partea 2, litera *O*, 1969.

Dicționarul limbii române literare contemporane, vol. I-IV, București; volumul I: *A-C* (1955); volumul al II-lea: *D-L* (1956); volumul al III-lea: *M-R* (1957); volumul al IV-lea: *S-Z* (1958).

Dicționarul limbii române moderne, București, 1958.

Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație, ediția a III-a, București, 1971.

Albina. Revistă săptămînală a așezămintelor culturale, București.

Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" (serie nouă), Secțiunea III, f. Literatură, Iași, **1** (1957) și urm.

Analele Universității București. Limba și literatura română, București, **1** (1954) și urm.

Analele Universității din Timișoara. Seria științe filologice, **1** (1963) și urm.

Astra. Lunar politic-social-cultural, Brașov, **1** (1966) și urm.

Ateneu. Bacău, **1** (1964) și urm.

Cercetări de lingvistică. Cluj, **1** (1956) și urm.

Contemporanul. Săptămînal politic-social-cultural editat de Consiliul Culturii și Educației Socialiste, București, **1** (1946) și urm.

Cronica. Săptămînal politic-social-cultural, Iași, **1** (1966) și urm.

Drapelul roșu. Organ al Comitetului județean Timișoara al P.C.R.

Drumul socialismului. Organ al Comitetului județean Hunedoara al P.C.R., Deva.

Femeia. Revistă social-politică și culturală editată de Consiliul Național al Femeilor din Republica Socialistă România, București, **1** (1949) și urm.

Flacăra. București, **1** (1952) și urm.

Gazeta învățămîntului. Editată de Ministerul Învățămîntului și Comitetul Uniunii sindicatelor din învățămînt și cultură, București, **1** (1950) și urm.

Gazeta literară. Organ săptămînal al Uniunii Scriitorilor din R.S.R., București, **1** (1954).

Informația Bucureștiului. Ziar al Comitetului municipal București al P.C.R. și al Consiliului popular al municipiului București, București, **1** (1953) și urm.

Limba română, București, **1** (1952) și urm.

Limbă și literatură. Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România, București, **1** (1955) și urm.

Luceafărul. Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1** (1958) și urm.

Magazin, București, **1** (1959) și urm.

Pentru patrie. Revistă editată de Direcția Generală Politică a Ministerului Afacerilor Interne, București, **1** (1950) și urm.

Presa noastră. Revista Uniunii ziariștilor din Republica Socialistă România, București, **1** (1955) și urm.

România liberă. Cotidianul Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste, București, **1** (1944).

România literară. Săptămînal de literatură și artă, București, **1** (1968) și urm.

Săptămîna culturală a capitalei. Revistă editată de Comitetul de cultură și educație socialistă al municipiului București. Serie nouă, București, **1** (1970) și urm.

Scînteia. Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, București, 1952 și urm.

Scînteia tineretului. Organ central al Uniunii Tineretului Comunist, București, **1** (1945).

Scrisul bănățean. Revistă a Uniunii Scriitorilor, Timișoara, **1** (1949).

Steagul roșu. Organ al Comitetului județean Ilfov al P.C.R. și al Consiliului popular județean, București, **1** (1949).

Steaua. Revistă bilunară a Uniunii Scriitorilor, Cluj, **1** (1950) și urm.

Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Philologia, Cluj, **1** (1956) și urm.

Studii de gramatică, vol. I-III București, vol. I: 1956, vol. II: 1957, vol. III: 1961.

Studii și cercetări lingvistice, București, **1** (1950) și urm.

Studii și cercetări științifice. Filologie. Iași, **1** (1950) și urm.

Tribuna. Săptămînal de cultură, Cluj, **1** (1957) și urm.

Viața românească. Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1** (1948).

INDICE DE MATERII

INDICE DE CUVINTE*

* Sînt trecute în acest indice atît formele corecte cît și formele greșite sau nerecomandabile ale cuvintelor sau ale construcțiilor discutate în lucrare.

Ă

B

CUPRINS

REDACTOR : VIORICA PALENCIUC
TEHNOREDACTOR : ANA SABĂU

COLI DE TIPAR : 24. TIRAJUL : 30.500 ex.
INDICI PENTRU CLASIFICAREA ZECIMALĂ :
BIBLIOTECI MARI 459—5 BIBLIOTECI MICI 4
TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA NR. 30 210
LA COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII".
PIAȚA SCÎNTEII NR. 1, BUCUREȘTI,
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA